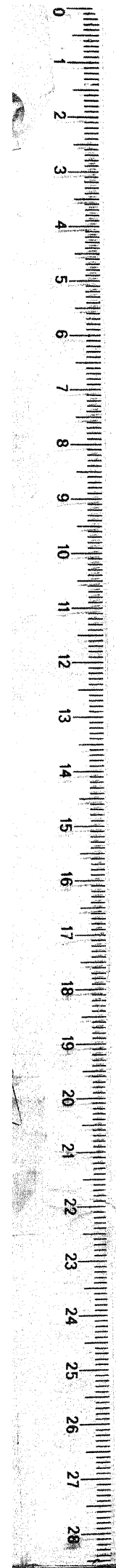
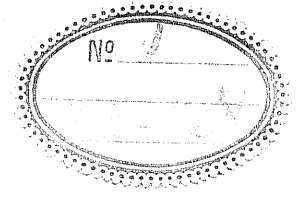

15-2-10

Bibliothèque Universitaire	
CANADA	
Call	A
Ray	5/7
Text	
Number	128

Del Collegio della Com.^a de S. Pedro de Granada B. R. 5927

OPUSCVLA SEPTEN-

decim lectu digna, sex & quinquagin-

ta tractatibus absoluta, variaq; doctrina referta: in

publicam vtilitatem, maximè autem sacer-

dotum, nunc omnium primùm edita.

Doctore Honcala, Canonico, à sa-

cris concionibus in Ecclesia

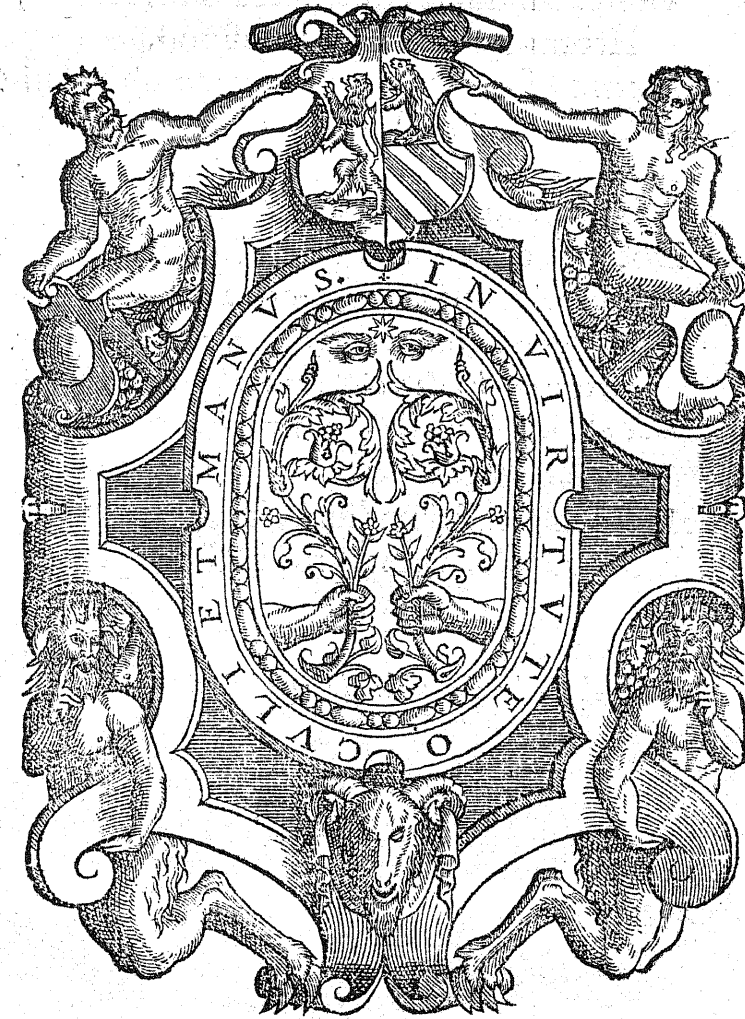
Abulensi, Authore.

AD ILLVSTREM ADMODVM AC REVE-

rendissimum Dominum D. Didacum Alauensem, Es-

quiuecum, Episcopum Abulensem, ac

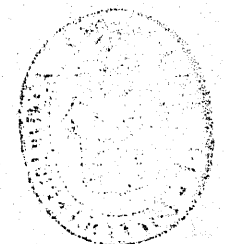
Præsidem Regium.

SALMANTICAE,

Excudebat Andreas à Portonariis.

M. D. LIII.

Del Collegio della Com.^a de S. Pedro de Granada

Arnoldi Schurerii Brabanti, Casti-
 gatoris Typographici, in laudem Au-
 thoris & Voluminis,
 Elegiaci.

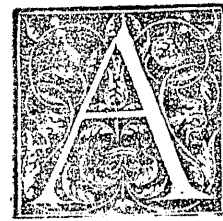
Huc archiuorum lector properato sacrorum:
 Huc quem syncerè Pagina sacra iuuat,
 Mystica quicq; uolet Mystrarum nomina nosse,
 Quorum usus, summo sacrificando Deo.
 Omnia panduntur quo sint idiomate scripta,
 Hebræo, Latio, Argolicòue simul.
 Cætera Librorum me prodere nomina gestis:
 Deficeret citiùs Phœbus & alma dies.
 Non ità, quod fama est, Minoidos atria Cretæ
 Irremeabilibus plena fuere viis:
 Doctoris claræ quàm diu noëmata famæ,
 Lectori, Honcalæ, commoda multa dabunt.

Ἡ ἀνακοινωσις τῆς θεοῦ τέμνει, οὐποτε σέο
 λήσεται ἀρχόμην, οὐδ' ἀποπαύμην
 Ἀλλ' αἰεὶ πρὸς τὸν θεὸν ὕψατορ ἔντε μέσοισιν
 Αἰεὶ δει. Σὺ δέ εὖ κλῆθι, καὶ ἐδλφ' αἰδου.

Iam cùm sacrifici studium est euoluere libros
 Sacratos, Drachmas proferat, huncq; legat.

Becha Adonai chafithi, al euotfa lolam. γδλ. λ.

Franciscus à Soto, Canonicus ac Pro-
 episcopus Abulensis, suo Antonio Honcalæ, eiuf-
 dem Ecclesiæ Canonico, & Ecclesiastæ
 eximio. S. P. D.

Cœpi tua hæc Opuscula perlegenda, vnice sacri eloqui
 interpres, fideiq; enarrator, quæ rectiùs opera dixerim:
 vt pote quæ vario doctrinæ & eruditionis genere refer-
 tissima sint, & quæ verum præbent aliorum tuorum ope-
 rum maximum specimen. Quibus perlectis non potui
 non mihi mirum in modum placere, quando te nobis talem tantumq; virum
 nostræ hæc Abulensis Ecclesiæ præstitit. Quapropter haud immeritò om-
 nes huius alumni, quotquot sumus, eidemmet ecclesiæ, plenis (vt iacta-
 tur Proverbio) tibi gratulari tenemur, ob tam splendidum fulgentissi-
 mumq; filium nobis, & toti orbi concessum. Quid autem de tuis Opuscu-
 lis exigua ingenoli nostri censura sentiat? nihil amplius est quod iudicet,
 quàm quòd te autore structa, tuæq; probitatis lima abrasa, & vt aurum
 igne probari solet, ad me manusq; meas tuo examine tuoq; iudicio satis
 probata & circumspècta peruenerunt: quæ nostræ autoritatis etiam suf-
 fragiis ac calculis comprobamus. Vnde tantum hac in re nobis superesse
 videtur, vt commonefaciamus, & exhortemur omnes, huius dioceseos,
 & aliarum regionum viros, sacris, vel non, initiatos ordinibus, vt Opu-
 scula hæc tua obuiis vltis, ac toto pectore suscipiant: quæ tantum recon-
 ditionis & altioris doctrinæ præ se ferunt, quantum alia opera ferre vi-
 dimus. Adeò hoc verum est, vt illa non Opuscula, sed sacros quosdam
 Silenos mira arte structos apud omnes esse prædicem, & de illis æquum
 proclamare censuerim illud, Maior in exiguo hoc regnat Volumine vir-
 tus. Deus Optimus Maximus faxit vt te nobis in ventura sæcula super-
 stitem reddat, vt studiorum tuorum labores, ac assiduas vigilias, & lucu-
 brationes subinde in vulgus emittas atq; ædas, sincero illo animo quo so-
 litus es, & mente. Videlicet gratia non popularem auram captandi, sed
 diuinum promerendi fauorem. Bene Vale nostræ Almæ Ecclesiæ decus
 singulare, buccinatorq; eximie Domini sermonis. Iterum bene vale; no-
 stri semper memor.

Verè tuus ex animo, Licentiatus Francisc. Soto.

Blasius Gonsaleus sacræ Theologiæ
 Licentiatus, Parrhacensis Canonicus, è Pinciano
 Collegio à Cardinali eius autore nomen for-
 tito, cūctis ad sacerdotalia sacra promo-
 tis piam sanctamq; mentē, p̄r quā
 debitū Deo cultū dignè red-
 dāt, vehemēter exoptat.

*T*enim purissimū illud electionis vas, Paulus Apostolus, doctor
 gētū in fide & veritate, dilectissimi Cōsacerdotes, in ea Epistola
 quam Ephesianis transmisit, testatur, Deum Optimum ac Ma-
 ximum, quod eum addecebat maximè, Ecclesiæ suæ providè con-
 suluisse, institucendo in ea, quosdam quidem Apostolos, alios
 Evangelistas, alios Prophetas, alios Pastores & Doctores, in con-
 summationem sanctorum, in diuini ministerij opus ad ædificationem corporis mystici
 quæ est Ecclesia Christi. Subinde autem illis primatibus suffecit prædicatores aposto-
 licos, viros euangelicos, & ecclesiasticos tractatores, qui diuinam legem probè, ac san-
 ctè, & piè interpretantes, plurimos ad iustitiam veramq; pietatem colendam, per com-
 modè erudiant, mentesq; fidelium sacra religione imbuant, Deoq; addicant: scilicet
 semet imitatores Christi, gregisq; Christiani cultores exhibētēs. Qui instent præterea
 sacris peragendis, renatisq; in Christo custodiendis atq; pascendis, pernigiles. Rapidos
 compellant fugere lupos. Nec non ab hæresum spurcitijs, errorumq; illuue, plebem in-
 taminatam seruent, radiosq; cœlestium sacramentorum fulgore eam illustrent. Ad
 hæc ad populum cōcionantes, & vitia vituperent, & virtutes laudent: & quasi tuba
 vocem suam exaltantes, opportunè, importunè, arguant, increpent, semperq; peccato-
 ribus instent, vt resipiscant: probosq; ad vltiora merita capeffenda prouocent, ani-
 ment, vrgeant. Horum profectò numero haud immeritò Antonius Honcala in Theo-
 logicis doctor, Ecclesiæ Abulen. à cōcionibus Canonicus, annumerandus videtur. Pol-
 let enim tribus illis sacris linguis, Hebræa, Græca, atq; Latina: quæ plurimū ad sacrarū
 scripturarū intelligentiā faciunt, si pium, modestum, atq; commodum nactæ sint tra-
 ctatorem. Pollet & scholasticis in disputationibus, non vulgaribus tum acuminibus,
 tum resolutionibus: quippe qui in Salmanticensi Academia toto terrarum orbe floren-
 tissima, duos & viginti annos in Theologica palestra, tum discendo, tum docendo
 strenuè admodum exegerit. Iam verò Abylam accersitus, nequāquam inertia aut se-
 gnitia se dedit: sed indefesso labore & assiduo studio non modò sanctorum catholi-
 corūq; scripta euoluit, sed etiā suos quoq; ipse fœtus non infœliciter edidit. Nam & in
 opera Diui Hieronymi Epitomen fecit: in qua veluti digito ostēdit ingentes illius Do-

Et̄eris

Et̄eris thesauros. Emisit & in lucem Pentaplon, Opus vtiq; ad veræ pietatis institutio-
 nem perutile. Continet & domi egregios in Genesi Commentarios, editurus quūm
 primū affuerit ei facultas. Omitto enarrationes sacras, opus diuinorum mysteriorum
 copia refertissimum: ad id quod instat veniamus. Tractatus enim quosdam quā bre-
 ues, tam fecundos: quā distinctos, tam certos: quā apertos, tam viles, ecclesiastica
 Regiaq; autoritate edendos curauit. In quibus pertractat de promouendo diuino cul-
 tu: atq; de decimis, primitijs, & oblationibus reddendis: vt adsint in templo dei, non so-
 lum quæ sunt necessaria ac vtilia in vsum & ornatum sacramentorum, sed vt etiam
 sacrorum ministris adsint congrua cotidiane sustentationis stipendia. Docet & qui-
 bus comparetur dignitas sacerdotibus, vt sacratissimam Eucharistiam inculpatè con-
 ficiant. Quaq; solennitate defunctorum in Christo exequiæ sunt celebrandæ: nè hereti-
 cis quibusdam eas de medio tollere perperam conantibus quispiam assentiat. Ad hæc
 cogit sacerdotes ipsos, vt absque Simoniæ labe, & auaritiæ suspitione operas suas, tum
 ad Missarum celebrationem, tum ad earum procurantibus ipsas applicationem
 paciscantur. Cessatores autē increpat, negotiososq; clericos improbat: & dū
 taxat, vbi ve extrema, vel magna necessitas poscit, eis negotiari per-
 mittit. Hæc denique omnia atque alia id genus, sacerdos hic in sa-
 cerdotalem vsum adeo cautè, apertè, distinctè, pièque per-
 tractat, vt quisquis ea perlegerit, intelligat: intellecta
 diligit: dilecta tum seruet, tum præstet. Valeat
 obseruadissimi Ecclesiæ sanctæ ministri:
 & Honcalam nostrum vestris ora-
 tionibus inuuate, quò diuino præ-
 sidio munitus, in dies am-
 plius aliquid, in publi-
 cam vtilitatem
 emittat.

Reuerendissimo ac Perillustri Do-
mino. D. Didaco Alauenfi, Esquiueleo, Epi-
scopo Abuleñ. dignissimo, Cesareæ Ma-
iestatis à consiliis, atq; optimo
Illiberitanæ Cancellariæ
Præfidi, Antonius Hō
cala Yanguensis
S. P. D.

HA EST, DIGNISSIME PRAESVL, IN-
feriorum erga suos superiores conditio, vt quo-
quisq; modo potest, suam in illos obseruantiam
commonstrent, si non inciuiles videri velint. Quā
quidem inciuilitatem procul ego à me esse cupi-
ens, quod in præsentiarum potui, qui semper parū possum, id
quantulumcunq; sit, Amplitudini tuæ dedicandum censui. Ad
quod & conuenēre aliæ prorsus idoneæ rationes. Etenim tum
dulcis patriæ propinquitas: tum antiqua mea in Præstantiam ve-
stram haud inanis beneuolentia: tū splendidissima maximarum
virtutum tuarum incrementa, hoc à me officii maximè postu-
lant: tum quia sub te, mi Domine, egregio admodum duce, Chri-
sto milito: tum demū, quia hæc scripta ea præcipuè continent quæ
ad rem sacerdotalem maximè faciunt: ac perinde nemini aptius
quàm sacerdotum nostrorum principi dedicari debuerunt: pe-
nes quem ius est & arbitrium, talia examinandi, diiudicandi, ca-
stigandi, probandi, vel reprobandi. Quòd si tua Dominatio,
qua valet sapientia & autoritate, hos Tractatus comprobauerit,
dignosq; lectu censuerit, procul dubio in publicum prodire au-
debunt: & quò citius fieri poterit, prælis excudendi mandabun-
tur. Vale Præsulū decus, & prælustre iustitiæ seruādæ columen.

Opusculorum Catalogus.

Primum opusculum, de virtute re-
ligionis qua Deo debitum exhibemus cultum,
atque ministris illius debitam susten-
tationem, habet Tra-
ctatus sex.

Primus agit de Decimis. folio primo, pagina prima.

Secundus, de Primitiis. fol. 5. pag. 2.

Tertius, de Oblationibus. fol. 12. pag. 1.

Quartus, de Distributionibus quotidianis. fol. 25. pag. 2.

Quintus, de Simonia. fol. 24. pag. 1.

Sextus, de Pia festorum celebratione. fol. 57. pag. 2.

Secundum opusculum, de Iustitia, habens Tractatus quatuor.

Primus, An clericus lethale crimen cōmittat, res ecclesiasticas
vel auarè recondens, vel prodigè consumens. fol. 77. pag. 2.

Secundus, an clerico licet certo quodam modo negotiari. fo. 67.
pagina. 1.

Tertius, de Aduocato, an teneatur alteri parti secreta causæ ma-
nifestare. fol. 74. pag. 2.

Quartus, de usura. fol. 75. pag. 2.

Tertium opusculum, de stipendio sacerdotum pro sacrificii
oblatione, & aliorum officiorum spiritaliū ministerio, &
de digna celebratione, habet Tractatus septem.

Primus tractatus, de paciscēdo præmio temporali pro officio spi-
rituali. fol. 16. pag. 2.

Secūdus, de valore Missæ, decem & octo articulis digestus. fol.
26. pag. 2.

Tertius, quis aut dignè aut indignè ad Eucharistiæ communi-
onem accedat. fol. 45. pag. 1.

Quartus, an aliquis possit scire se habere cordis munditiam,
qua opus est ad dignā Eucharistiæ cōmunionem. fol. 48. pa. 1.

Quintus, de quadruplici certitudine. fol. 50. pag. 1.

Sextus, de octo virtutum gradibus per quos oportet pios sacer-
dotes ad altare Dominicum ascendere. fol. 73. pag. 1.

Septimus, an sacerdos licitè possit ab Eucharistiæ celebratione

iiii absq;

Opusculorum Catalogus.

- absq; peccato mortali perpetuò cessare. fol. 47. pag. 1.
- ✠ Quartum opusculum, de exequiis & suffragiis defunctorum, habet sex tractatus.
- Primus, de quadruplici foro luendarum leuiū aut grauium peccatorum pro peccatis. fol. 59. pag. 1.
- Secundus, quanto præstat satisfactionem pro peccatis Deo reddendam hac in vita fieri, quàm in aliam differri. folio. 61. pagina prima.
- Tertius, an bene faciant qui pro se adhuc uiuentibus officium defunctorum fieri procurant. fol. 62. pag. 2.
- Quartus, de exequiis pro defunctis celebrandis. folio. 63. pagina prima.
- Quintus, de exequialium dierum numero. foli. 65. pagina prima.
- Sextus, an animæ Purgatorio loco detentæ nouerint se quorundam fidelium suffragiis iuuari. fol. 65. pag. 2.
- ✠ Quintum opusculum, de Matrimonio, habet vnicum tractatum qui septem capitulis digestus est.
- Vnicus tractatus, an Papa dispensare possit cum fratre vt fratris mortui vxorem ducat. fol. 93. pag. 1.
- ✠ Sextum opusculum, de fide, habet vnicum tractatum.
- Vnicus tractatus, an peccator verè dicere possit, Credo in Deū. fol. 75. pagina secunda.
- ✠ Septimum opusculum, de baptismo, habet vnicum tractatū.
- Vnicus tractatus, an satis piè sentiant qui infantes præsentanea morte excludente baptismi susceptione, fide & votis parentum Christo accedere putant. folio septuagesimo quinto, pagina prima.
- ✠ Octauum opusculum, de consensu ratione, & de bona & mala concupiscentia, habet quinque tractatus.
- Primus, de consensu ratione. folio nonagesimo primo, pagina secunda.
- Secundus, Exacta de primis motibus censura. fol. 55. pag. 2.
- Tertius, quanto studio à fidelibus maximeq; ecclesiasticis sit amplectenda fouendaq; bona concupiscentia. fol. 52. pag. 2.
- Quartus, quanto studio mala concupiscentia sit à fidelibus, præcipuè

Opusculorum Catalogus.

- cipuè Ecclesiasticis abiicienda reprimendaq;, & quoad fieri possit extinguenda. fol. 54. pag. 2.
- Quintus, quòd sicut improbo feruore mala concupiscentia estuat, & bona extinguitur: sic probò concupiscentia mala reprimuntur, & bona exeritur. fol. 56. pag. 2.
- ✠ Nonum opusculum, de conscientia, habet vnicum tractatum.
- Vnicus tractatus, quatenus conscientia siue recta siue erronea quempiam obliget. fol. 51. pag. 1.
- ✠ Decimum opusculum, de quibusdam locis diuinæ scripture, quæ quatuor tractatibus enarratur.
- Primus, concio de tribus thesauris. fol. 69. pag. 1.
- Secundus, explanatio illius loci Matthei. 6. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester delicta vestra. fol. 77. pag. 1.
- Tertius, locus Gregorianus in Homelia sexta Euangeliorum assertus, super illud, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? fol. 74. pag. 1.
- Quartus, de tribus decadibus, quibus maior minorq; mundus constat. fol. 89. pag. 2.
- ✠ Vndecimum opusculum, de expositione peregrinarum dictionum quæ in diuinis officiis diurnis decantantur, sectum est in tractatus quindecim.
- Primus agit de nonaria prece replicationis Kyrie eleison & Christe eleison. fol. 98. pag. 2.
- Secundus, quid Amen hebraica dictio latinis sonet. Et quis sit eius vsus in sacris tam literis quàm mysteriis. fol. 99. pag. 2.
- Tertius, quid Latinis valeat hebraicum Alleluia. Et cur inter sacra nunc admittitur, nunc intermittitur in sacris. fol. 100. pag. 2.
- Quartus, de mystico Neumatis ritu. fol. 101. pag. 1.
- Quintus, cur Summa articulorum fidei catholicæ Symbolum sit dicta, authore Cypriano. fol. 102. pag. 2.
- Sextus, quid distet inter credere Deo, & credere Deum, & credere in Deum. fol. 103. pag. 1.
- Septimus, de Symbolo Niceno inter sacra viua voce cantando. fol. 104. pag. 1.
- Octauus, de Trishagio, hoc est de Hymno quo inter sacra Deus
- ter

Opusculorum Catalogus.

- ter sanctus celebratur. fol. 104. pagina secunda.
Nonus, cur Trishagio addita sint quedam alia verba quæ in die Dominicæ Crucis referuntur. fol. 105. pagi. 2.
Decimus, de Hebraico Sabaoth. fol. 106. pag. 1.
Vndecimus, quid Maiestatis nomen in Deo significet: & quid distet à gloria. fol. 107. pag. 2.
Duodecimus, quid Hebraicum Hofanna significet. folio centesimo octavo, pagina secunda.
Decimustertius, cur in Symbolo Niceno, articulo de resurrectione appositum est, Secundùm scripturas. folio centesimo nono, pagina secunda.
Decimusquartus, quid sit, Agnus Dei: & cur ab eo in sacratissima synaxi, misericordia petitur. fol. 110. pag. 1.
❧ Duodecimũ opusculũ, de ratione vitæ sermonis ingrati apud populũ, ac grati cõmodiq; adhibendi, vnicũ habet tractatum. Vnicus tractatus, qualiter sacerdos sermonẽ ingratũ incõmodũq; vitare: gratum verò cõmodumq; populo exhibere debeat. fol. 112. pag. 2.
❧ Decimumtertium opusculum, de ratione instituendi, pascendi, ac gubernandi gregis dominici, tractatu vno constat. Vnicus tractatus, qua modestia ac industria tum episcopus tum quiuis sacerdos cui animarum cura incumbit, oves sibi concreditas regere debeat. fol. 114. pag. 1.
❧ Decimumquartum opusculũ, de ieiunandi ratione, vnico cõtentum est tractatu. Vnicus tractatus, continens exactam de ieiuniorum obseruatione censuram. fol. 115. pagi. 1.
❧ Decimũquintũ opusculũ, de horrendo execrandoq; inductionis adulterinorum colorum abusu, cui fœminæ in se exornandis plus fati dant operam, vno tractatu perstringitur. Vnicus tractatus tam vtilis quàm iucundus, de fuco, cerussa, stibio, gypso, purpurisso mulierum, conclusionibus absoluitur quatuordecim. fol. 118. pag. 2.
❧ Opusculũ decimũ sextũ maximè eximium, de ratione cõsequendi peccatorum remissionem, vnico absoluitur tractatu, eoq; insigni.

Tracta-

Opusculorum Catalogus.

- Tractatus vnus & is insignis lectũque longè dignissimus, de salubri peccatorum contritione, capitibus quatuor perficitur. fol. 121. pagina prima.
❧ Decimumseptimum opusculum, idemq; huius voluminis nouissimum, de dolendi ratione pro peccatis, vnicum itidem sortitum est tractatum. Vnicus tractatus de dolendi ratione piè atq; salutariter pro peccatis, tribus dotatur capitulis. fol. 126. pag. 2.

Catalogi Opusculorum Finis.

❧ Authoris protestatio. ❧

Abes ergo in Volumine hoc septendecim Opuscula, ac tractatus sex & quinquaginta, Ad laudem Omnipotentis Dei, & Beatissimæ Virginis Matris illius. Quos censura sanctæ matris Ecclesiæ catholicæ & Apostolicę toto pectore summittimus.

Soli Deo Gloria.

OPUSCULUM DE DECIMIS

& tribus primum: de virtute religio-

nis qua Deo debitum exhibemus cultum,
atq; ministris illius debitam su-
stentationem.

DOCTORE HONORABILIS SACRÆ

THEOLOGIAE PROFESSORE, CANO-

nico, atq; verbi divini apud Abulam

concionatore, autore.

Commodus de Decimis sec-
clesiasticis Tractatus: isq;
ordine primus.

Quaestio.

¶ Vtrum Decimæ sint de
iure diuino?

¶ Prima conclusio.

Dicere publicè, aut
prædicare absq; de-
claratiua distinctio-
ne, decimas nõ esse de
iure diuino, scandalo-
sum est. Quia vul-
gus hoc audiens, cum nesciat discernere,
credit, decimas, & quantum ad sub-
stantiam, & quantum ad quotam por-
tionem, esse tantum de iure positiuo.
Ex quo sequitur

¶ Primū Corollarium.

Difficile erit excusare ita loquentes
à lethali peccato: religiosos autem

ab excommunicatione: quæ infertur ex-
tra, de pœnis. Clementina, Cupientes.

¶ Secundum Corollarium.

Propterea prudenter Doctores lo-
quentes de decimis distinguunt q; cõ-
siderande sunt, vel quantum ad substan-
tiam illarum, vel quantum ad quotam.
Et tunc ponitur prima propositio.

¶ Prima propositio.

Decimæ quantum ad substantiam ear-
um, id est q; dentur temporalia sa-
cerdotibus ministrantibus in spirituali-
bus, semper fuerunt de iure naturæ, &
diuino, quanuis nondum scripto. Pa-
tet. Quia hoc semper fuit insitum men-
ti ratione naturali, vt temporalia sup-
peditarentur spiritualium ministris.

Et hoc ius diuinum fuit expressum in le-
ge veteri. Sicut testatur Paulus, de-
clarans illud, Non obturabis os bouis
trituranis. Et in euangelio, Domino
dicente, Dignus est operarius mercede
sua. Et rursus Paulus. Quis vnquam mi-
litat suis stipendiis?

¶ Secunda Propositio.

A

Decimæ, quantum ad quotã non sunt sic de iure naturali. Patet. Quia non est magis insitum rationi, quod detur pars decima, quàm octaua vel duodecima: licet ad hoc sit aliqua moralitas, propter perfectionem numeri denarii: in quo est creatus mundus maior, & institutus mundus minor, per Decalogum in vita politica. Et per tres virtutes theologales, & septem dona spiritus sancti, in vita spirituali. Sed hæc moralitas non sufficit constituere ius naturale obligatorium.

¶ Tertia Propositio.

Decimæ quantum ad quotã, nõ erant de iure diuino scripto & positio in lege nature. Patet. Quia non legitur, deũ tũc tẽporis alicui præcepisse vt redderet decimas, licet Abraham eas dederit, & Iacob vouerit propter prædictã moralitatem, quæ nõ est sufficiens ad statuendã legẽ. Vel fecerunt illud prophetice, & instinctu quodã diuino: quia statuede erant in lege veteri, & approbãde in lege noua: & ad præfigurandum aliqua mysteria.

¶ Quarta Propositio.

Decimæ erant de iure diuino scripto & positio in lege veteri. Patet. *Leuit. 23.* Omnes autem decimæ terræ, siue de frugibus, siue de pomis arborũ, domini sunt. Et idem replicatur in multis aliis locis scripturarum sanctarum.

¶ Quinta Propositio.

Decimæ, quantum ad quotã, nõ sunt in lege noua de iure diuino scripto & positio, decernẽte talẽ vel tantam quotã. Patet hoc. Quia nec in literis euangelicis, nec apostolicis inuenitur de

terminata talis quota, nec fit mentio in nouo testamento de decima: nisi in quantum pertinebat ad eos, qui adhuc erant sub lege, vt patet diligenter intuenti *Nouum Testamentum.*

¶ Sexta Propositio.

Decimæ, quantum ad quotã, sunt de iure positio in lege noua. Probat. Non sunt de iure diuino, nec de iure naturali, ergo ex iure positio.

Hoc etiam patet per multos textus extrã, de deci. Et in *Decre. 16. q. 1.* Quod si dixeris, erant de iure diuino in lege veteri, ergo & in lege noua, quãtũ ad quotã: nihil valet cõsequẽtia. Quia pceptũ de quota decimarũ erat iudiciale, vel ceremoniale, vel vtrũq; qd̄ abolitũ est p passionẽ Christi, vt pbat *Apostolus ad Roman. 7.* & *ad Gal. 4.* & *ad Hebræos. 7.* Trãslato enim sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat. & *ca. 10.* Aufert præteritam, s. testamentũ, vt sequens statuatur, nempe nouum.

¶ Septima Propositio.

Decimæ quantum ad quotã sunt de iure diuino exẽplariter. Patet. Quia ecclesia sumpsit exẽplum à lege veteri taxandi decimã fructuũ, & hoc merito, & cõueniẽter, & dignẽ. Cõueniẽter (inquã) quia dispositio huius quotæ erat facilius admittenda à fidelibus laicis, ad quam erant cõsueti in lege veteri, facilius enim homines aliquid cõtinuãt, quàm aliud incipiãt. Dignẽ, quia si nõ obstat mysterii ratio, cæteris paribus melius est sequi determinationẽ legis diuinẽ, quàm humanẽ. Merito, quia si sacerdotibus legis veteris dabatur decima, multo magis debetur tantundem dari

dari sacerdotibus legis nouæ. Siquidẽ melioris testamenti sunt ministri, & melioris sacramenti, & ad maiora obligantur: iuxta illud, *Nisi abundauerit iustitia vestra, plusquam phariseorum & scribarum, non intrabitis in regnum coelorum.* Ex quo primò patet quod ad hunc sensum accipienda sunt dicta summorum Pontificum, & sanctorum dicentium decimas in lege noua esse de iure diuino: quod est intelligendum non de veteri, quasi nunc obligante, sed vt exẽplari, & quasi inuitante ad eandem decimarũ quotã imponendã in lege noua, quæ dabatur in veteri. Infero secundò, grauiter peccare laicos ægrẽferentes decimas esse debitas sacerdotibus *Euangelicæ legis:* & esse, vt illi obmurmurates dicunt, tã vberes illis decretas. Tũ quia si in lege veteri tribui *Leuiticę* dabatur ab aliis vndecim tribubus decima pars fructuũ, nõ deductis expensis: ex quo fiebat, vt illa sola haberet vndecim partes frugũ: & reliquis tribubus vix remaneret septima, deductis expensis. Multo magis eiusmodi abundantia debetur clero Christiano: tum quia sacerdotes nouæ legis, fructus decimales superfluẽtes propriæ necessitati, & decetia sui status, recõdunt in pauperum vsus, vt patet per illud *Augustini. 16. q. 1. Cap. decimę tributa sunt egẽtiũ animarũ.* & c. lege ibi. & idẽ reperitur extrã, de decimis. cap. *Tua nobis. Distribuire autẽ sacerdotes ea, quæ supersunt vel cognatis pauperibus, vel alienis, experientia docet, vt impudẽs & imprudens habẽdus sit, qui neget hoc. Et si aliquorũ clericorũ sit vita minus honesta,*

aut auarior, non tamen fas est laicis de suis Præpositis sententiam ferre, nec ab ipsis decimas subtrahere, vt in *Concil. Constã.* decretum est: & sicut in eodem cap. dicit summus Pontifex. Prætextu autem nequitia clericorum nequeũt laici eas decimas aliis, nisi quibus ex mädato debent, pro suo arbitrio erogare: cum nulli sit licitum aliena cuiquã concedere præter domini voluntatem.

Iam verò animaduerte Lector, quod aliud est quærere, quo iure debentur decimæ, de quo satis superius dictũ nobis est, & quærere vtrum decimæ debeantur sacerdotibus à laicis: pro quo sit prima propositio.

¶ Prima Propositio.

Decimæ non solum, quantum ad substantiam, sed etiam quantum ad quotã, sunt debitæ sacerdotibus in lege noua. Nũ vt bene inquit sapientissimus *Episcopus Abulen. super Mattheum, cap. 23. quæst. 148.* Nemo dubitat, an decimę debeantur, nisi qui indisciplinatus est: Nam omnia Decreta & Decretales *Epistolæ* in titulo de decimis hoc clamant. Quibus non assentire, vel ad hæresim vel ad schisma pertinet. Hæc ille. Confirmatur: quia vt dicit sanctus *Thomas. 2. 2. quæst. 6. & quodlibeto. 2. articulo. 10.* Ad Ecclesiam pertinet, determinare ius naturale & diuinũ in eo quod est indeterminatum, quantum pertinet ad cultum diuinum: Ita quod facta determinatione, populus Christianus tenetur ei obedire. Idq; de iure diuino: iuxta illud *Lucæ. 10.* Qui vos audit, me audit: Et qui vos spernit, me spernit. Et illud *Pauli. 1. Thessal. 4.*

Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum: qui etiam dedit nobis spiritum suum. Et ad Romanos. 13. Obedite præpositis vestris. Intellige autem hoc, quod ad ius Canonicum pertinet determinare, talem quotam, octavam, vel decimam, vel duodecimam: ut summus Pontifex dignius et congruentius, et opportunius, et utilius, et magis necessarium esse decreuerit. Et quod ad ius diuinum pertinet, quod plebs Christiana obediat tali determinationi: donec aliud Rectoribus ecclesie summoque Pontifici visum fuerit expedientius et magis necessarium. Inquit enim sanctus Thomas, quolibeto. 2. art. 8. Omnes tenentur ad decimas, velint, nolint. Et addit: Posset Ecclesia statuere, si causa subesset, vel in maiori vel in minore numero: puta, quod reddatur octava vel duodecima, sicut et quod detur decima. Nec obstat huic assertioni illud Alexandri Papæ, quod habetur extra, de decimis, cap. in aliquibus regionibus. ubi ait: Ille quippe decimæ necessario soluendæ sunt, quæ debentur ex lege diuina, vel loci consuetudine approbata. Nam ut ait sapientissimus Episcopus Abulensis, in loco supra allegato, quod Alexander in sua Decretali voluit facere differentiam inter decimas prædiales, et personales. scilicet, quod circa prædiales non attenditur ita consuetudo, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate: id est, de quibus rebus et quanta pars, scilicet decima vel duodecima, vel minor quota: quum de lege diuina statutum fuit, de quibus, et quantum solui deberet. Et ideo ait

circa hoc: lex canonica non recipit mutationem, quum definitum inuenit de lege diuina, quam voluit imitari, sicut circa personales. Quia de lege diuina non erant expressæ, non facit lex canonica tantam necessitatem et determinationem solutionis: sed est magna autoritas consuetudinis circa substantiam et quantitatem, id est de quibus rebus, et quanta portio soluat. Et propter hoc facit circa tales decimas mentionem de consuetudine approbata. Hæc ille. Ex quibus sequitur Secunda propositio.

Secunda Propositio.
Soluentes decimas personales iuxta consuetudinem patriæ, vel non soluentes easdem iuxta patriæ consuetudinem, sunt tuti in conscientia: ita ut nec soluentes possint cessare à solutione earum sine mortali peccato, et debito restituendi fraudatas: nec, non soluentes tenentur soluere, quas nunquam soluerunt: nisi in casu, quo ecclesia indigeret, et peteret. Quia tunc laici tenentur dare de omnibus veri nominis decimas, non solùm prædiales, sed etiam personales, quousque esset ministris ecclesiasticis sufficienter prouisum. Quia ad hoc tenentur de iure naturali, scilicet ut suppeditet populus temporalia, ministrantibus in spiritualibus. Et de iure euangelico, dicente Paulo, prima ad Corinthios capite nono: Dominus ordinavit his, qui euangelium annuntiant, ut de Euangelio uiuant. Hæc est sententia Alexandri de Hales, et domini Altissimi dicens, et Sancti Thomæ quolibeto sexto, art. 10. et aliorum. imò securatus notabiliter indigeat, et si non petat, ipse populus

populus tenetur ei providere. Et si non provideat ei stipendium honestæ sustentationis, peccabit venialiter vel mortaliter, multò magis quàm ille qui non subuenit pauperi in necessitate: quia plus tenetur iste suo plebano, et ministro spiritualium, quàm pauperi laboranti simili, vel aliquanto maiore necessitate. Hæc est sententia domini Catetani super secunda secundæ sancti Thomæ. quod 87. ar. 1. Ex quibus constat animaduertant, et sibi consulant, in quanto periculo versantur, qui adnectunt beneficia alienarum ecclesiarum monasterijs, et collegijs, et ecclesijs cathedralibus: priuantes eas proprijs curatis, et relinquentes vicariis tenuissimum victum. Unde non modò non possint pauperibus subuenire, sed nec sibi sufficere: ex quo sequitur eiusmodi mercenarios ferè nullam habere auctoritatem in populo, et omnia agere ad nutum scabiosarum ouium: nisi si veritatem dixerint, et virgam discipline addiderint, priuentur pauculis illis oblatiunculis, quibus vitam miseram transigunt. Et ita fit ut ad literam, Vicarius videns lupum venientem fugiat: quia mercenarius est, et non pastor: et non pertinet ad eum de ouibus. Sed iam transeo ad Tertiam propositionem.

Tertia Propositio.

Qui post inuulgatum præceptum ecclesie de decimis prædialibus soluendis renuerit ei obedire, et decimas subtraxerit, inducetes primitiis de consuetudine illas soluendi, peccauerit mortaliter. Tunc quia tenebatur obedire præcepto Papæ, habenti vim obligatoriam ex iure naturali, et diuino, et canonico: ut ait

sanctus Thomas, quod 6. ar. 10. Tum quia fuerit in causa ut defraudaretur ecclesia in eisdem decimis, in posterioribus non soluendis propter consuetudinem non soluendi prauè inlicitam. Pro quibus ponitur quarta propositio.

Quarta Propositio.

Non soluentes decimas prædiales in locis et de rebus, ubi et de quibus non est consuetum eas solui à tempore immemoriali, non peccant, quando sacerdotes notabiliter non indigent, aut non exiguntur à non soluendis. Probatur hæc propositio ab Alexandro de Hales. Quia cum præceptum de soluendis decimis sit præceptum affirmatiuum, obligat semper: sed non pro semper: sed pro loco et tempore. Et sicut præceptum de honorandis parentibus non obligat me ad subueniendum eis, nisi quando indigeant, aut petant: ita et præceptum de soluendis decimis, sacerdotibus, non obligat, nisi quando ipsi indigent, aut petunt: siue petant uia uoce, siue consuetudo petat pro eis. Sanctus Thomas quoque eos excusat, quod 2. ar. 8. In terris, ait, in quibus non est consuetudo communis quod decimæ detur, et ecclesia non petit, videtur ecclesia dimittere, dum petere dissimulat: et ideo in terris illis non peccat, decimas non dando. Quod et probatur à contrario sensu ex facto apostoli ibidem.

Hanc quartam propositionem limitat sanctus Thomas in quod 6. art. 10. dicens quod intelligitur in eos, qui non soluunt propter immemorabilem consuetudinem non soluendi, dummodo careant obstinatione non soluendi, si ab eisdem decimæ exigentur. Dicit enim

in solutione ad secundum. Nec peccant illi, qui non solvunt decimas in terris in quibus non est consuetum: peccarent autem, si obstinate, exigentibus dare recusarent. Verum tamen est quod in parte loquens de eodem, addit temperamentum, forte dicens, Nec tamen sunt in statu damnationis, qui non solvunt in locis illis, in quibus ecclesia non petit, nisi forte animi obstinatione habentes voluntatem non saluendi, etiam si ab eis peterentur. Super quo loco ait Caietanus, quod nolentes dare petentibus ministris decimas, possent allegare aut prescriptionem, aut Ecclesie Romanæ tacitam condonationem: eò quod tam diuturno tempore sciuit et toleravit. Idcirco autor sub dubitationis nota hæc dicit, Sed quannis potentes allegare has duas causas sint excusabiles à peccato obstinationis quandiu putant se iure tueri, nihilo minus addendum est id, ad quod voluit et censuit illos teneri sanctus Thomas. Pro quo ponitur quinta propositio, ex eodẽ Sancto Doctore, quol. 2. ar. 8. ubi post multa verba sic concludit.

Quinta Propositio.

Patet ergo quod nulla consuetudo contraria absoluit hominem ab obligatione reddendi decimas: quia hæc obligatio fundatur supra ius diuinum, et supra ius naturale: unde semper tenentur homines reddere decimas, si ecclesia exigat, etiam contraria consuetudine non obstante. hæc ille. Vbi adeò aperte sententiam suam declaravit, ut nullus sit relictus dubitationi locus de ipsius intentione. Quod si dixeris quod hæc pro-

positio est intelligenda solum in casu, quod ministri ecclesie indigerent: non est ita: quia quolibeto. 6. ar. 10. concludit, quod pauperes tenentur dare decimas sacerdotibus diuitibus, quia eis ex officio debentur: non obstante contraria consuetudine: asserens teneri illas eis dare, si ab illis exigantur: tum quia si sacerdotes indigerent, propter scandalum vitandum, non tenerentur sacerdotes non exigere decimas: quia in tali casu locum habet illud Gregorij, Vtilius scandalum nasci permittitur quam ut veritas relinquatur. Imò tenentur sacerdotes admonere laicos subuenire sibi indigentibus: siquidem non excusantur à peccato quo implicantur nolentes dare temporalia seminantibus spiritualia propter contrariam consuetudinem. Ergo intelligenda est propositio sancti Thomæ in casu, in quo sacerdotes non indigeant. Et ita videtur intellexisse illam Beatus Antoninus Florentinus. 2. par. tit. 4. cap. 3. §. 6. Ita etiam intelligit illam Sylvester in Summa, in 1. par. cap. 1. de decimis, quæst. 3. et. 4. Concordat cum eisdem Cardinalis de Turre cremata super Decre. caus. 16. q. 1. cap. Reuertimini. quæst. 7. ubi approbat et refert dictum Goffredi consentientis. cū Hugone Cardinale dicente, Decimæ prædiales ex præcepto debentur: et contra illas nec in totum, neque in partem, nec in diminutionem aliquam, potest valere consuetudo. Quod intelligas nisi forte per Papam approbata esset, per conventionem seu amicabilem compositionem, auctoritate superioris subsequenter factam. Ita etiam intelli-

git

git sanctum Thomam Adrianus Romanus Pontifex quol. 5. ar. 1. membro. 2. Si dicas, Sanctus Thomas dicit in prædictis locis, laudabiliter facere sacerdotes, cum non petant decimas soltas non solvi, maxime, ubi timetur scandalum: ego idem dico. Sed si petantur à sacerdotibus decimæ insuetæ, et si non facerent bene illi, petendo: tamen laici tenentur eas solvere: non obstante contraria consuetudine. Sed ne forte prætextu scandali dilaceres ecclesiasticos, audi Alexandrum de Hales. 3. parte, quæst. 51. membro. 6. ar. 1. dicentem, Est scandalum particulare, et scandalum generale. Propter scandalum particulare non est veritas iustitiæ dimittenda, nec differenda: sed propter scandalum generale, scilicet quod timetur schisma, vel generale periculum, differenda est et mitiganda: quia in talibus, sicut dicit Augustinus, hoc solum bene agitur, ut vita hominū corrigatur. et c. Vide ibi. Sed dices, Quis petet decimas per desuetudinem non soltas? Non dubium, quin Papa possit petere, petitione compulsiua: et vniuersalis ecclesia: atque iurare ut soluantur. Sed cur non petet, saltem petitione simplici diocesanus, imò curatus? quorum interest agere ad rehabendum ius ab initio male intermissum? Erit itaque actio iuxta canonicas sanctiones, cuius interest: licet decisio causæ tandem pertineat ad Summum Pontificem. Et si quæras, à quo tempore quis teneatur solvere decimas insuetas de nouo repetitas: benignior sententia et efficacior est, ut ait beatus Antoninus Florentinus, ut tandem à tem-

Vide inde
cristiani-
bus Ro-
tae

pore repetitionis soluantur. Hæc est sententia sancti Thomæ, et Adriani quolibeto. 5. et practicata est conclusio in Hispania, in Epato Placentino et Cauriensi. Et constat in Gallia apud Rothomagos, plebeios coactos esse in curia ecclesiastica ad reddendas decimas de foeno, et de aliquibus aliis, de quibus apud eos inconsuetum erat reddere decimas. Nec iuvat dicere, quod Calaguritani non fuerunt iussi reddere decimas de lanis, quia hic est sermo de decimis pure prædialibus. Et decimæ lanarum sunt mixtæ ex prædialibus et personalibus: et magis pertinent ad personales quantum facit ad exigendi ius: in quibus soluedis statum consuetudini. Propter quod sicut absoluti fuerunt Calaguritani à tali solutione propter desuetudinem: ita et conuicti sunt Exomenses solvere decimas de lanis: quia apud eos erat consuetudo. Abulensis tamen, ubi supra, quæst. 185. in eam declinat partem, ut putet consuetudinem excusare à peccato, et à debito soluendi decimas, ubi à tempore immemoriali non fuerunt solutæ: sed forte ipse intelligit de consuetudine non solum scita et tolerata, sed etiam approbata per summum Pontificem: quia parum est nixus suæ sententiæ, concludens hanc questionem per hæc verba: Sed magis ait ecclesie sententiam in hoc audire, quam nobis definire placet. Quod si tantus Doctor hæc dixit, satis fuerit mihi explicuisse sententiam sancti Thomæ: precipue cū videam alios quosdam theologos multum deferre consuetudini in soluendis et exigendis deci-

A iij mis.

nis. Ideo pro decimis soluendis pono ta-
lem propositionē ex. S. Thoma, quol. 2
arti. 8.

¶ Sexta Propositio.

In terris in quibus est consuetudo, q̄
decimæ soluantur, ipsa consuetudo
quasi exposulat decimas: unde pecca-
ret, qui non redderet. Hæc ille. Ex quo
sequitur, quod talis statim est in mora
non reddendi, & tenetur restituere eas
integras, à tempore, in quo cessauit
eas soluere. Et hoc manifestum est.
Quia nec iste talis excusatur à pecca-
to & delicto soluendi aliquo iure et con-
suetudine: imò ius est in contrarium, ex
trà, de decimis. cap. Cum homines. Vbi
ita præcepit Alexander Tertius, sum-
mus Pontifex: Mandamus quatenus
eos cogatis vt decimam statim fructi-
bus collectis persoluant: atq; de sub-
tractis et retentis dignam satisfactio-
nem exhibere procurent. Vide glos.
ibidem. Et hæc est sententia Alexan-
dri de Hales. 3. par. quæst. 51. membro
5. Et beati Antonini, & aliorum Do-
ctorum, tam Theologorū quàm Cano-
nistarum. Ex hac propositione mani-
festè sequitur, quod decimæ prædiales
soluendæ sint de agris tam antiquis quàm
noualibus. Quia eadem est ratio de his
sicut & de aliis. Et hoc iura proclamāt.
Nec alicubi est consuetudo in contra-
rium: nec si esset, aliquid iuuaret, cum
sit contra bonos mores. Et hæc est sen-
tentia Alexandri de Hales. 3. parte,
quæst. 51. membro. 6. ar. 1. ad secundum.
Et quia hoc est manifestum, non vlti-
rius moror in probando. Sed tantum
allègo textū, cap. tua. extrà, de decimis.

vbi sic dicit Innocentius Tertius: nec oc-
cassione decimationis antiquæ, licet in
feudum decimæ sint concessæ, sunt de
cimæ noualium vsurpandæ. Cum in ta-
libus non sit extendenda licentia, sed po-
tius restringenda. Hæc ibi. Et in hoc
fundatur ius agendi super spolio con-
tra tales subtractores decimarum: vt
constat ex cap. Querelam. extrà, de ele-
cti. Sequitur secundo q̄ agricolæ vel
coloni conducetes terras ad firmam &
ad fictam, id est, sub certo tributo ad tē-
pus, vel annuali censu ad perpetuum, te-
nentur soluere decimas, prius quàm sol-
uant tributa, vel censum: vel saltem do-
mini prædiorum accipientes talia tri-
buta vel census, tenentur soluere deci-
marū quotam partem. Hæc conclusio
patet manifestè, extrà, de decimis. cap.
à nobis. vbi sic dicit Innocentius Ter-
tius Pistoriē. Episcopo: Fra. tua ita
respondemus, quod à dantibus & reci-
pientibus possessiones ad firmam, de fru-
ctibus quos percipiunt decimæ sunt sol-
uendæ: nisi ab eis ostendatur, quare ab
eius solutione sint immunes, priuilegiū:
vel quod acceperint eas in feudum, vt
dicit glos. In quo tamen casu consuetu-
do non equiparatur priuilegio, quantum
uis sit antiqua: quia non potest esse
præscripta, cum laicus non sit capax
iuris percipiendi decimas: vt est senten-
tia tam Theologorū, quàm Canonista-
rum. Sed clariùs eodem titulo in cap.
Cum non sit. vbi sic legis: Cum non sit
in homine quid semen respondeat seren-
ti: quoniam iuxta verbum Apostoli,
Nec qui plantat, nec qui rigat, est ali-
quid: sed qui incrementum dat, Deus:
Ipsum

Ipsum quidem mortificato semine, plu-
rimum fructum affert. Nimis auarè
quidam in decimis defraudare nituntur
census & tributa, quæ interdum inde-
cimata prætereunt: de frugibus primi-
tius deducetes. Cum autem in signum
vniuersalis domini, quasi quodam spe-
ciali titulo sibi Dominus decimas re-
seruauerit: nos & ecclesiarum dispen-
dis & animarum periculis obuiare vo-
lentes, statuimus, vt in prerogatiua
domini generalis, exactionem tributo-
rum & censuum, præcedat solutio deci-
marum. Vel saltem hi, ad quos tributa
vel census indecimata perueniunt, quo-
niam res cum onere suo transit, eam per
censuram ecclesiasticam decimare cogā-
tur ecclesiis, quibus de iure debentur.
Hanc Decretalem ita esse ad literam
seruandam, asserit Alexander de He-
les. 3. par. q. 51. membro. 5. ad. 4. dicens:
Quæ est comparatio domini terreni ad
dominum coelestem, ea est comparatio
domini ad dominū. Terrenus enim do-
minus habet dominium particulare &
transitorium: & est subiectus Domi-
no coelesti. Dominium verò coeleste
est perpetuum & generale. Quia er-
go decima soluitur sacerdoti vicario
dei in signum coelestis & generalis do-
mini, ideo solutio decimæ debet præcede-
re solutionem census: & etiam ipse cen-
sus & tributum decimari debent, quia
& ipsum dominium temporale subiectū
est domino coelesti, si receptus fuerit cē-
sus ante solutionem decimæ. Hæc ille.
Et quia hæc subiectio domini ad domi-
nium est de iure naturali, & diuino ab-
solutè, nulla consuetudo potest excusare

istos dominos, quin soluant suam partē
decimæ, quam habuerunt ex aceruo non
decimato atq; integro. Eadem est sentē-
tia. S. Thome secunda secundæ. q. 87. ar.
2. ad. 4. dicens: Debentur autem deci-
mæ de fructibus terre, in quantum pro-
ueniunt ex diuino munere: & ideo deci-
mæ non cadunt sub tributo, nec etiā sunt
obnoxie mercedi operariorum. & ideo
non debēt prius deduci tributa, & pre-
tium operariorum, quàm soluantur de-
cimæ. Sed ante omnia debent decimæ so-
lui ex integris fructibus. Hæc ille. Qui
etiam reddit rationem sumptam ex iu-
re naturali, quam respexit ecclesia, cum
conderet hoc statutum: contra quam ra-
tionem naturalem nulla valet consuetu-
do. Cōcordat Cardinalis de Turre cre-
mata. 16. q. 1. capit. reuertimini. q. 9. &
Abulensis, & alii doctores. Nec iuuat
dicere, q̄ accipientes talia tributa &
tales census de aceruo non decimato, lo-
cauerunt, vel distraxerunt agros suos,
non pro frumento sed pro pecunia: quæ
non solet decimari, in hac patria: quia
res trāsit cū onere suo in se, vel in suo eq-
ualēti, vt dicit textus præallegatus. Et
quid intētio Potificis est cōsulere dispē-
dis animarū, & indigētis clericorum,
quibus non esset sufficiēter prouisum, si
hac ratione diminuerentur decimæ: quia
sic possent omnes domini prædiorum lo-
care vel distrabere suos agros, pro tri-
buto aut censu in pecunia numerata cō-
paranda ex fructibus deductis & ven-
ditis ante decimationem integram: &
manerent ecclesiæ priuatae omnino de-
bitis decimis. Quod quia manifestè est
contra bonos mores, & contra statuta
ecclesiastica

ecclesiastica, & notabile & non dissimulandum damnum ecclesiarum: intercludenda est hæc via damnificandi ecclesias. Nec excusaris à tali solutione, dicens, Ego non conduco agros meos taliter pro pecunia in fraudem ecclesiasticorum, quia licet non faceres hac intentione, tamen, quia factum est in se fraudulentum, & redit materia in formam suam, ideo teneris soluere portionem decimarum ac si intendisses fraudem facere: & nescio quomodo excuseris à peccato. Sed ut nullum habeas subterfugium, vide quid dicat dominus *Abulensis*, super *Mattheum*, cap. 23, quæst. Dicit enim, Si soluta fuerint tributa, & census ante decimationem, tenentur isti ad quos prædictæ partes perueniunt decimare eas: quia res transit cum onere suo, eo cap. Et tamè tunc esset de parte illa duplex decima danda, una prædialis & altera personalis: quia una est tãquam de fructibus, & alia tanquam de lucro. Hæc ille. Ex quo liquet manifestè, quod si consuetudo non decimandi pecunias excusaret à peccato, & eximeret à debito decimandi pecunias, quæ pertinent ad decimas personales quæ proueniunt ex lucro: non tamen excusaret à peccato, sed nec eximit à debito soluendi pecunias, quæ sunt decimæ prædiales: & ad eas pertinent, quia debentur de integris fructibus. Hæc est proculdubio veritas, propter quam quidè veritatem tuendam, non male faciunt in hoc signanter & specialiter casu ecclesiastici repugnantes laicis occupantibus suas decimas, exigentes illas integras: Nè tacentes videantur funere illorum

audaciæ: quia errori, cui nõ resistitur, cõsentitur. Præsertim cum alii ab hinc quadraginta annis, alii triginta, alii à paucioribus coeperint diminuere & retinere, & sibi usurpare decimas de quibus nunc agitur, contra ius & fas: & contra illud *Gregorij Papæ*. 16. q. 7. c. decimas à laicis possideri apostolica auctoritate prohibemus. Imò ut dicit dominus *Altissiodorensis*, Theologus grauissimus: Similes non haberet aliud unde viueret, quàm decimas contra ius occupatas, deberet eas potius restituere & mendicare, quàm retinere eas cum peccato mortali. Animaduertant & illud, eiusmodi decimarum detentores hac via eos non solum non ditescere, sed etiam citius depauperari, ut ostendit diuus *Hieronymus* super *Malachiam*, & habetur. 16. q. 1. cap. reuertimini. Et sanctus *Augustinus* ibidem, cap. decimæ sunt tributa egentium animarum. Hæc scripsimus, zelo patefaciendæ veritatis moti, quæ iudicio melius sentientis, libenter summittimus. Vale lector.

Tractatus de Primitiarum ratione.

Regit quondã à nobis amicus quidam, cui abnuere fas non erat, ut compendio quodam primitiarum rationem paucis ederemus, sicut in decimis feceramus. Quod fecimus, rem potius perstringentes, quàm pertractantes: ut sit integrum, ei qui plura ea de re nosse uoluerit, primarios autores consulere.

Cap. 1.

Caput. I.

Primitiæ igitur hebraicè vocantur *Resith*: à res quod est caput: sicut græcè ἀρχαὶ ab ἀρχῆ, quod est principium, & principatus: Latine quoque à primatu primitiæ appellantur. Ex quo euenit ut nomen primitiæ geminã obtinuerit significationem. Nam interdum significat id quod cetera tempore antecedit, & sic filii primogeniti, vocantur primitiæ in *Psalmo*. 77. Et percussit, ait, omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. Significat & idem nomen id quod est dignitate præcipuum, secundum quod Dominus præcepit *Israëlitis* offerri argenti & auri, lapidumque pretiosorum primitias: id est ea quæ essent ceteris meliora, pretiosiora, atque digniora. In eundem quoque sensum in *Numerorum* libro, dixit *Leuitis*: Si præclara & meliora quæque obtuleritis ex decimis, reputabitur vobis quasi ex area & torculari dederitis primitias. primitiæ ergo dicti sũt primi fructus ex agro suscepti, qui deo offeruntur: quoniam tempore alios præcedunt: nec non dignitate pretioque reliquis præstant. Priora enim tempore, sunt Deo tanquam primo rerum dator. offerenda: atque meliora tanquam optimo bonorum largitori. Quod cum fit, rectè pietateque fit: si verò nõ ita fiat, impie prauèque fit. Exemplo sunt duo illi omnium primi fratres *Cain* & *Abel*. Bene enim *Cain* nouit, aliquid esse deo offerendum: sed non bene selegit offerenda. Nam cum diuinus *Propheta* inquit,

Gen. 4.

ut offerret *Cain* de fructibus terræ: nõ ait de cunctis fructibus, nec de potioribus. Sed in communi ait, de fructibus terræ. Quo denotatur proculdubio offerentis tum inobseruantia, tum inciuilitas: qui sine delectu id quod primò obuium reperit, Deo Optimo ac Maximo obtulerit. Cui vni separata, id est selecta, potissimaque munera sunt offerenda: qualia frater eius *Abel* & pie & liberaliter Deo obtulit. Obtulit enim de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Probè *Augustinus*: *Abel*, ait, de placidis potiora elegit, quæ Deo offerret, ut pius, ut *urbanus*, ut denique sapiens, & diligens. *Cain* verò velut rusticus & negligens, velut insipiens & improvidus, nullam fecit electionem: ut per hoc intelligatur minùs deuotus. Fuerit autem & opere pretiũ ad huius sententiæ confirmationem, asferre verba quibus apud *Malachiam* *Prophetam* Dominus sacerdotes sacrorum negligentes, quanuis adhuc sub umbra legis degentes, exposculauit dicēs, Offertis super altare meum panem pollutum, & dicitis, In quo polluimus te? In eo quod dicitis, Mensa Domini polluta est. Si offeratis coctũ ad immolandum, nonne malum est? Et si offeratis claudum & languidum, nonne malũ est? Offer illud duci tuo, si placuerit ei: aut si susceperit faciem tuam? dicit Dominus exercituum. Ex hoc loco cõstat & illud, dandum esse nimirum crimini, euãgelicis sacerdotibus, si ad synaxim conficiendam, vinum euandidum, aut acetosum, aut vappidum: aut panem cariolum, mucosumue, siue alioqui vitiatũ corruptumque

corruptumque conferant. Quanto autem discerniculo malignos decimatores oblatoresque primitiarum et sacrificatores negligentes a piis ac studiosis Dominus Deus dirimat, ex ipsa eadem scriptura constat. Ait enim: Et respexit Dominus ad Abel, et ad munera eius: ad Cain autem, et ad munera eius non respexit. Super quo Chrysostomus ita philosophatur: Quid est, et aspexit? id est approbavit, laudavit mentem, coronavit voluntatem, et quasi quis dicat, factum ceterus est. Attende rem miram, cuius oblationem, dona vocavit: quia pretiosa, eximia, et immaculata obtulerat. Non quod nullis notis aspersa, sed quae videntur quaeque pretiosa erant: tum ob mentem eius qui obtulerat: tum quia primogenita erat, et ex illis electissima, et ex adipibus ipsis, id est ex optimis optima: ad Cain autem, et ad munera eius non respexit: quia et offerens Deo displicuit et munera eius reprobavit. Scriptum est enim, Victimae impiorum abominabiles sunt, et vota iustorum placabilia. Neque enim (ut Gregorianis verbis utar) in omnipotentis Dei iudicio tam quid muneris, quam a quo detur, inspicitur. Hinc est quod scriptum legimus, Respexit Dominus ad Abel, et ad munera eius: ad Cain autem, et ad munera eius non respexit. Ex qua re patenter ostenditur, quod non tantum offerens a muneribus, quantum munera ab offerente, Domino placuerunt. Namque Salomone teste, Dona impiorum non probat altissimus, nec respicit in oblationibus eorum, nec in multitudine sacrificiorum propitiabitur peccatis eorum. Placet denique Deo pius offerentis affectus, eodemque placet et ipse offerens. Placent et externa munera, quum fuerint a pia castaque mente profecta. Sed haec dicta sint tam de offerendorum delectu, quam de offerentium pietate.

Caput secundum.

Caput hoc secundum ad tractatum de oblationibus plurimum facit.

Nimvero ex iis ipsis, quae in proximo cap. describimus, constat, nomen oblatio generaliter usurpatum fuisse, prout est commune in universis, quae quomodocumque faciunt ad cultum diuinum: ad quem peragendum summa observantia deferuntur. Attamen et eadem in se certa ratione distinguuntur: nam ad sacrificium ea tantum pertinent, quae ita Deo sacrantur, ut circa ipsa aliquid fiat, puta cum animal vel occidebatur, vel comburebatur: vel panis in Eucharistia consecratur: consecrataque hostia frangitur, et comeditur. Facit et ad hoc, nominis interpretatio: siquidem sacrificium a sacrificando dicitur: quoniam cum homo id celebrat, sacrum facit. Oblationis vero accommodato vocabulo dicuntur, cum ea quae ad altare deferuntur, integra manent: ut nummi, panes, lintea, calices, vasa, et cetera id genus. Decimae quoque non sunt proprie sacrificia nec oblationes: quia teste sancto Tho-

mas, non immediate Deo, sed ministris diuini cultus offeruntur. Primitiae autem medium quendam locum tenent. Nam et rationem oblationis partim subeunt, quatenus Deo: quaedam earum sponte et immediate offeruntur: partim decimarum rationem sapiunt, quatenus in usum ministrorum, certa quae ferere quantitate redduntur. Erant enim Israelitis sub lege scripta ageribus multa variorumque primitiarum genera ad diuinum cultum pertinentia: eademque diuinis statutis mandatisque constituta, et a filiis Israel reddenda. Nam erant quaedam primogenitorum primitiae, de quibus Exodi cap. 13. praecipit, Separabis omne quod aperit vuluam Domino. Et quod primitiuum est in pecoribus tuis, quicquid habueris masculini sexus consecrabis Domino. Erant et primitiae pecuniarum, aliarumque rerum necessariorum utiliumque ad tabernaculi constructionem, eiusque ornamenta. De quibus Exodi cap. 25. Dominus ad Moysen, Loquere filiis Israel ut tollant mihi primitias. hic plane dicit, non segetum primitias: sed partem quandam separatam destinatae pecuniae cuiusque offerentis ad opus diuinum, construendumque tabernaculum: sicut primitiae segetum, solent separatim et diligenter dari. Dabatur autem quantum quisque volebat: non autem pars determinata, sicut decima. Et hoc notat littera quae sequitur, Ab omni homine, qui offert eas ultroneus, accipies eas. Erant et primitiae manipulorum hordeaceorum: de quibus Leuitici cap. 23. Feretis manipulos spicarum, primitias messis vestrae, ad sacerdotem qui eleuabit fasci-

culum coram Domino, ut acceptabilis sit pro vobis. Id quod fiebat, in Azomorum festo. Sicut et primitiae duorum panum, in festo Pentecostes offerebantur, praecipiente Domino: Solemnitate hebdomadarum facies tibi, in primitiis frugum messis tuae triticeae. Erant et primitiae ciborum, de quibus Ezechielis cap. 44. praecipit, Primitiua ciborum vestrorum dabitur sacerdoti, ut reponat benedictionem domui suae. Porro pluribus enumeratis primitiis utpote ultroneis succedere spontaneae oblationes, siue pingues, siue tenues: quae sunt in ecclesia Christi, vel ad peragendum sacrificium, vel templi aedificationem: vel etiam quas dicunt manuales, ad sacerdotum sustentationem, et pauperum subuentionem. Et quanquam haec oblationes secundum suam propriam rationem sint ultroneae, in quatuor tamen casibus, quos beatus Thomas enumerat in articulo primo quaestionis, 86. secundae partis secundi libri, contingit, ut aliquis eas soluere quadrupliciter teneatur. Primum quidem ex praecedenti conventionem: sicut cum alicui conceditur aliquis fundus ecclesiae, ut certis temporibus certas quasdam oblationes faciat: quod tamen census rationem habet. Huc attinet, quod in cap. praeter hoc. distin. 32. dicitur, Oblationes ecclesiae Dei fideliter reddantur a laicis: alia a sanctae ecclesiae communionem separentur. Secundo modo propter praecedentem deputationem seu promissionem: sicut cum aliquis offert, donatione inter vivos: vel cum relinquit in testamento ecclesiae aliquam rem immobilem vel mobilem in posterum soluendam. Sonat ad idem,

B caput

caput Statuimus. 16. questione prima. ubi cauetur, quod oblationes & decima, quas populus dare debet, extra parochialem ecclesiam sine consensu episcopi, non dentur. Idem confirmatur cap. propter hoc. ex distinctione trigesima secunda, paulo ante citato.

Tertio, inquit, modo propter ecclesiae necessitatem. Puta si ministri eius non habeant aliunde, unde sustententur. id quod triplici lege probatur, naturali, veteri, & Evangelica. Quas Apostolus explicat dicens, Quis militat suus stipendiis unquam? Quis plantavit vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte eius non manducat? Et ne quis hoc Apostolum suo sensu, & non secundum legem Dei dicere putet, subdit, Nunquid secundum hominem haec dico? An & lex haec non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi, Non alligabis os boui trituranti. Et velut exponens legem addidit, Nunquid de bobus cura est Deo? an propter nos utique dicit? nam propter nos scripta sunt. Et sequitur, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Et sequitur, Nescitis quod qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt edunt? Et qui altario deseruiunt, cum altario participant. Ita & Dominus ordinavit, his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Etenim postquam Dominus Iesus vetuit Evangelicos Praedicatores portare sacculum & peram, ostendens eis, unde viverent, subiicit, Edentes & bibentes quae apud illos sunt.

Luce. 10.

Dignus est enim operarius mercede sua. Quarto demum modo propter consuetudinem generalem, ubique terrarum in ecclesiis seruatam. Tenentur enim fideles in aliquibus solennitatibus, aliquas oblationes fieri consuetas, exhibere. Id quod Gregorius Septimus fieri statuit. Sic enim decreuit, de consecra. distinct. 1. Omnis Christianus procuret, ad Missarum solennia aliquid Deo offerre: & ad memoriam reducere quod Dominus per Moysen dicit, Non apparebis in conspectu meo vacuus. Etenim quantum spiritualia semper & ubique sunt Deo offerenda: hic tamen locus de corporalibus oblationibus est peculiariter intelligendus, sicut ipsa litera simpliciter accepta manifeste sonat. Ad quod & facit quod simile illud legale, ad cuius memoriam omnes fideles utriusque sexus reuocat, necessarium de oblatione ac sacrificio corporali, ad literam, est intelligendum.

¶ Quod si quaeras, quibus diebus teneantur huiusmodi munera sacerdotibus offerre? Certè in solennitatibus sanctorum solennioribus, & diebus Dominicis, in quibus populus Christianus à seruilibus operibus vacat, spiritualibus intentus, rebus diuinis celebrandis praesens esse debet. Huic sententiae concordat gloss. eodem cap. Omnis Christianus. super verbo, vacuus. Quae dicit, Non apparebis vacuus. s. à bonis operibus: vel ad literam, videlicet corporalibus donis. Et est consilium id praestare in diebus priuatis: sed in praedictis diebus festiuis, est praecipuum. Et videtur quod tales oblationes sint ex debito exigendae, & ad

cas

cas dandas Parochiani sunt cogendi. argumentum. 16. cap. statuimus. Sed contra. 12. quest. 1. cap. duo. Sed credo quod si sacerdos pauper est, potest eis diuina officia subtrahere, nisi det ei oblationes: ut extra, de simonia. Cum sit. Thomas. 12. questio. 2. cap. charitatem. haec glossa. Sanctus autem Thomas in solutione ad tertium argumentum articuli primi, questionis. 86. ad secundam secundum, ita tradit: Illi qui oblationes debitas non reddunt, possunt puniri per subtractionem sacramentorum: non per ipsum sacerdotem, cui sunt oblationes faciendae: ne videatur per sacramentorum exhibitionem aliquid exigere: sed per superiorem aliquem. Hic autem animaduerte cum Caietano, quod non ad rem, sed apparentiam respicit ratio, dicens quare sacerdos non debet priuare sacramento negantem debitas oblationes: ne scilicet videatur pro sacramento eas exigere. Oportet enim sanctos, ab his quae foris sunt testimonium habere. Si tamen negaret, puniendo peccatorem, non est secundum veritatem symoniacus: usurparet tamen sibi superioris iurisdictionem. Sed nunc insurgit dubium. Quid faciet sacerdos? Si enim ministrat sacramentum existenti in peccato mortali, peccat: si non ministrat peccat. Erit ergo perplexus. Ad hoc dicitur, quod sacerdos debet charitatiue monere hominem non reddentem debitas oblationes, ut saltem sit paratus consulere conscientiae suae, iuxta boni viri iustum arbitrium. Et si quidem ita monenti consenserit, potest illi iam in bono statu,

per hoc existenti, sacramentum ministrare. Si autem sibi non consenserit, protestari coram aliis debet, quod non id facit, quia ad se peruenire debent oblationes: sed quia ille non est paratus conscientiae suae consulere, negat ei sacramenta, donec superior consultus, quid sit agendum, prouideat atque discernat. Eritque sacerdotis eam rem soli Praelato denuntiare. Et iam interim testetur, non tanquam iudex, sed tanquam deuitans participare in peccato mortali cum illo pertinaci, se negare ei sacramenta. ac perinde non remanet perplexus, nec oportet eum usurpare sibi superioris potestatem. Tu autem demum animaduerte, tunc habere locum de reddendarum quarumlibet oblationum iure consultationem, quando est rationabilis ambiguitas, sint illae tribuendae necne. Nam cum aliquo quatuor illorum modorum supra positorum, obligatio illa est manifesta: manifesta est iniquitas & pernicacia offerre nolentis: non est ei dandum sacramentum propter simulatam illam consulendi voluntatem. Postremo censet sanctus Thomas in duobus primis casibus iuxta praescriptum ad integrum esse oblationes reddendas, in duobus tamen ultimis remanere oblationem voluntariam, quantum ad quantitatem vel speciem rei oblatae. Quod tamen non debet tam paruum esse, quod pro nihilo reputetur: nec tale, quod sit inutile. Id enim nequaquam esset sacerdotali indigentiae subuenire: sed illudere.

B ij Enim

Capitulum tertium.

Numerò primitiæ proprie vocabantur, quæ ex primis terræ frugibus, tritico, hordeo, typha, oleo, vino, ac cæteris similibus, ex quibus decimæ dabantur, ad Dei domum, in sacerdotum usum deferbantur: præcipiente Domino Exodi cap. vigesimo secundo: Decimas tuas & primitias non tardabis offerre. Et enim primitiarum ius in iustum habet à natura: profectum à lege: & à voluntate complementum, Quod enim primitiarum ius à naturali ratione originem ducat, ex his constiterit. Quemadmodum enim Optimo ac Maximo Deo, suo ipse ipsius maiestatis iure sacrificium est adhibendum: & sicut ipsi veluti locupletissimo rerum creatori, qui tribus decadibus hominem constituit, vniuersorum quæ terra germinat, decimæ sunt retribuendæ: & sicut eidem tanquã per benigno bonorum omnium donatori spontaneæ oblationes sunt referendæ: ita ceu præcipuo primòq; autori frugum vniuersarum, quas tellus ipsa perfert, suo ipsius primatus iure, primitiæ sunt afferendæ: & illius gratia, ministris eius conferendæ. Sicut ergo naturali iure tenetur homo, non solum interiori mentis reuerentia, Deum colere, sed etiam exteriori quodam opere maiestatem eius debet venerari, id est: sacrum ei facere, sacrificiumq; offerre: ita eidem tanquã primo bonorum omnium principio, fructuum quos terra in humanos usus profert primitias naturali iure tenetur offerre. Quemadmodum ite nature lege cõstringitur homo

Exo. 22.

frugum decimas, ad alendos diuini cultus ministros tribuere: ita obligatur easdem primitias in sacrificantium commodum, & indigentium supplementum reddere. Et sicut natio quodam gratiæ reddendæ affectu, incitatur homo peculiares quædam oblationes Deo tãquã liberalissimo donorum suorum largitori, pecularia scilicet quædam munera referre: Ita & has primitias reddere opus est. Nam vt ait sanctus Thomas, primitiæ ad quoddam genus oblationum pertinent: quia Deo cum quadam bonorum à deo susceptorum professione exhibentur. Id quod ex vigesimo sexto Deuteronomii capite constat. Deut. 26. ubi & sic habet: Suscipiens sacerdos cartillum de manu eius qui defert, primitias ponat ante altare domini Dei sui. Et postea mandatur differenti primitias, dicere: Id circo nunc offero primitias frugum, quas dominus dedit mihi. Offerebantur itaq; ex speciali causa scilicet in recognitionem diuini beneficii, quasi aliquis profiteatur, se à deo fructus terræ percipere: & ideo se teneri ad aliquid eorum Deo exhibendum: secundum illud, quod Primi Paralipomenon libri vltimo capite scriptum est, Quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi. Cum ergo ad Dei honorem attineat, eiusmodi bonorum ab eo receptorum professio, ad ius naturale pertinet, hominem aliquid ex rebus sibi à Deo datis, id est illarum primitias, ad eius honorem ipsi offerre. Præterea sicut notum est, ciues res considerantibus, ciuem debere offerre principi suo aliquid, quo profiteatur se esse

Thomas.

Deut. 26.

se esse illi subditum: & compertum est quemlibet seruum debere suum dominum agnoscere, atq; signo quoquam seruitutem suam fateri: alioqui non plus negotii esset eis cum suis, quam cum alienis dominis: sic & exploratum est, natura duce, debere creaturam ratione vigentem, & creatorem suum agnoscere, & se signo aliquo ab eo conditam profiteri. Deniq; quod illud Deo offerendum oportet esse non modò spirituale, sed etiam corporale quoddam, docet nos aperte satis ipsa hominis natura, ex corpore & anima constituta: scilicet vt non modò intellectualem, sed etiam sensibilem signum homo apud Deum agat: sicut sensibili notione ad intellectualem suapte natura proficit. Quod si obicias nobis, ea quæ naturali iure mortales constringunt, eis esse nota naturaliter. Non autem sic esse illis notam primitiarum rationem. Respondetur, non esse homini, cum primum rationis usum attigerit, per se manifestum à Deo se fuisse conditum, ab eo pendere, regi, eoq; indigere, vt à miseria liberetur, eodemq; fruatur: non est ei per se notum, sic vt conceptis terminis confestim sunt et euidenter enuntiationes illæ, quas græci vocant εὐνοματα: nos, dignitates. Quales sunt, Vnumquodq; vel est, vel non est, & Omne totum est maius sua parte. Sed tamen est ei naturalis eorum cognitio: quia si naturali mentis lumine tãtummodò diligenter vtatur, facili ratiocinatione potest illa superiora de creatore & creatura sibi cognoscenda plenè colligere: ac perinde scire sese ob-

noxium Deo suo sacrificiis, oblationibus, primitiis, decimisq; in illius cultum offerendis, atq; in illius honorem expendendis. De talibus ratione naturali sagaciter vtentibus Apostolus pronuntiauit: Quod notum est dei, manifestum est illis. Deus enim illis manifestauit. Docet præterea nos generalis ferè vniuersarum gentium in reddendis decimis consensus, earum debitum deo reddendarum, quadantenus natura constare. Vnde Plinius in Historia mundi, romano Plinius. rum abstinentiam commendans, inquit, non gustasse eos vina, aut nouas fruges prius quàm sacerdotes primitias libarent. An non & ab euo condito id ipsum factitabatur? Siquidẽ tũ Cain de frugibus terræ: tum Abel de primo Genes. 4. genitis ouium munera Domino offerentes, non modò sacrificarunt, sed etiã primitias obtulerunt. Id quod proculdubio naturali quadam ratione inducti, præstiterunt. Qua de re Chrysostomus doctè philosophatur inquit: Quæras quis docuit hos duos primos fratres, aliquid Deo esse offerendum? Certè nemo. Neq; enim Cain doctorem aliquem habuit, neque Abel suggestorem & consiliarium: sed vterque conscientie suæ magisterio, & sapientia humano generi diuinitus suppeditata, ad offerendum aliquid Deo incitatus fuit. Sciebat enim vterq; & clarè sciebat, quod congruum esset, ex suis possessionibus aliquid Deo offerre. Non quod eo dominus indigeat, sed vt suam gratitudinem declaret is qui tali beneficio indiget. Nulla enim re indiget Deus, nullisq;

nostris opus habet: sed ob ineffabilem misericordiam nostrae infirmitati se attēperat, & propter salutem nostram haec fieri tolerat, ut dei agnitione humane naturae virtutis sit schola. haec ille. Quibus tantus Doctor manifeste declarat, receptissimam offerendarum primitiarum observationem ab ipsa naturali intelligentia diuinitus mortalibus indita originem duxisse. Nec dubium, quin sicut Noë egressus ab Arca mox Deo holocaustum obtulit, obtulerit & Domino primitias. Idem de Patriarchis Abraham, Isaac, & Iacob, aliisque piis viris ante legem datam, credere dignum est. Quae omnia profecto praeludia quaedam fuerunt, quibus homines imbuebantur, ut hisce cultibus sub naturali lege assueti, legibus, mandatis, & statutis de sacrificiis, oblationibus, primitiis, atque decimis à Deo per Moysen ferendis, prona mente obtemperarent.

Caput quartum.

profecto sicut naturale ius exigit ut homo ex rebus sibi à Deo datis aliquid exhibeat ad eius honorem: ita naturalis equitas requirit, ut ex primis frugibus primitias ei retribuatur: quae naturae equitatem lex diuina declarauit & firmavit, precipiendo, ut stricto iure deberetur, atque redderetur. Est igitur haec offerendarum primitiarum equitas, ius quoddam medium inter ius omnino naturale, quale est, honorandi parentes: & omnino posituum, quale est, Non arabis in boue & asino. Et quia, ut ait Aristoteles, cuius medium est innomi-

natum, certant extrema de media regione, euenit ut quidam partim doctorum senserint primitias tantum iure positiuo, vel legali, vel canonico deberi: quidam partim verò iure naturali. Sanctus autem Thomas medium tenuit, ni ego fallor: quod expressit dicens loco prius citato, Pertinet autem ad ius naturale, ut homo ex rebus sibi datis à deo aliquid exhibeat ad eius honorem: sed quod talibus personis exhibeatur, aut de primis frugibus, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate, in veteri lege fuit iure diuino determinatum: in noua autem lege definitur per determinationem Ecclesiae. Elucet autem & amplius sancti Thomae mens, ex solutione ad primum argumentum, distinguentis inter proprias purasque ceremonias legis, quae simpliciter futura Christi mysteria prospiciebant: qualis erat, Agni paschalis immolatio, & Azymorum celebratio, & inter ceremonias communiter dictas: quae tamen multum naturalis debiti in se continent: quale est sacrificii oblatio. Sic enim ait: ceremonialia propria erant in signum futuri: & ideo praesentia veritatis significata, id est Christi & ecclesiae cessauerunt. Oblatio autem primitiarum fuit in signum praeteriti beneficii: ex quo & debitum recognitionis causatur secundum dictamen rationalis rationis. Et ideo in generali huiusmodi obligatio manet. Vidisti sanctum Doctorem nunc in naturale, nunc in legale ius, reddendarum primitiarum debitum, reuocantem. Scilicet ut ostenderet natura & lege mixtum esse. Sed iam

afferamus

Exod. 22. di cap. 22. sic praecipit Deus populo Israel: Decimas tuas & primitias non tardabis offerre. & rursum capite eiusdem libri. 23. Primitias frugum terrae tuae deferres in domum Domini Dei tui. Ex his autem duobus mandatis manifestum est Israelitas diuino iure obligatos fuisse, reddendis inferendisque in templum Domini primitiis: ab earumque oblatione cessantes, peccatum peccasse mortale. Id quod vel ex eo aperte liquet, quo dominus apud Malachiam prophetam queritur de iis qui primitias soluere negligebant, dicens: Si affigit homo Deum, quia vos affigitis me? Et dixistis, in quo confiximus te? In decimis & primitiis. vos maledicti estis. Etenim dubium non est, quin deum in re tam graui configere, id est offendere, peccatum sit criminale, praesertim cum sit merito maledictione plebendum. Porro eisdem rationibus quibus ostensum est, primitias sub lege veteri fuisse sacerdotibus reddendas, iure quodam naturali simul atque legali ita: imò potius euangelice legis tempore, eodem iure naturali, ei tamen coniuncto canonico ecclesiasticis sacerdotibus eadem primitiae debentur. Id quod clarius percipies, si repetas septem conclusiones caeteris priores, quas de iure reddendarum decimarum, in tractatu de decimis digestimus: quauis decimae strictioris iuris videantur esse, quam primitiae. Denique teneri cunctos laicos, ad reddendas primitias compertum est ex illo Alexandri Secundi decreto, quod ha-

betur distinctione trigesima secunda, capit. Praeter hoc. paragrapho, praecipientes. ubi sic ait: Deinde, subaudi, praecipimus, ut decimae seu primitiae seu oblationes viuorum & mortuorum ecclesiae Dei fideliter reddantur à laicis, & ut ipsae in dispositione episcoporum sint: quas qui retinuerit, à sanctae ecclesiae communiōe separetur. Facit & ad idem quod habetur. 16. q. 7. capi. decimas. Oportet autem congruentius nos decimas & primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus, ab omni populo accipere: quas fideles, domino praecipiente offerunt, iuxta illud vaticinium Malachiae, Cap. 3. Inferte omnem decimam in horreum meum, ut sit cibus in domo mea. Ex his autem constat, neque clericos, neque religiosos esse obnoxios reddendis primitiis, de aliquibus praedictis, siue ecclesiasticis, siue patrimonialibus, si ipsi ea per se collant. nam si laici eadem exerceant, ipsi laici tenentur tamen decimas, tamen primitias sacerdotibus persoluere. Non inquam tenentur aut clerici aut Religiosi primitias soluere: quia Canon solos laicos constringit obligatque, & nulla est illis soluendi consuetudo, sed potius desuetudo scita & tolerata, per quam nec à clericis & religiosis primitiae soluuntur, nec ab eis exiguntur, quauis decimae exigantur. Nam quauis ecclesiae parochiales ponunt querelas aduersus religiosos, quod fraudantur ab eis suis iuribus, ut patet extra, de decimis, cap. Ex multiplici. & cap. commissum. & cap. dilecte. & cap. lugendum. & cap. licet. & multis aliis, in quorum nullo faciunt mentionem primitiarum: sed decimarum tantummodo.

B iiii

quo

quo manifestè insinuât, se minimè degra-
uari eo q̄ primitiæ à religiosis non sol-
uuntur. Nec id mirū cū primitiæ sint mi-
noris iuris ac oneris quam decimæ: sicut
decimæ personales, quàm prædiales. Ex
quo fit, vt q̄ fuerit, vel cōmuni iure vel
privilegio liber à solutione decimarum
prædialium, sit & immunis à soluendis
tū primitiis, tū decimis personalibus,
sumpto argumento à maiori ad minus
negatiuè, in his quæ sunt eiusdē generis.

Caput quintum.

H profectò huiusmodi pri-
mitiæ in veteri lege in ius
sacerdotum totæ cedebant,
nihilq̄ ex eis Leuitas attin-
gebat, vel in vsus sanctuarii dabatur,
nihilq̄ earum in altari cremabatur: sed
sicut decimæ omnino Leuitis dabantur,
ita & sacerdotibus primitiæ. Id quod
de Numerorū libri capite vnde vigesi-
mo liquet. Sic enim locutus est domi-
nus ad Aarō, aliosq̄ sacerdotes: Omnē
medullam olei, & vini, & frumenti,
quicquid offerunt primitiarum domi-
no, tibi dedi. Vniuersa frugū primitia, quæ
gignit humus & domino deportatur,
cedent in vsus tuos. Et paulò post:
Omnes primitias sanctuarii, quas offe-
runt filii Israël domino, tibi dedi, & fi-
liis tuis, & filiabus tuis iure perpetuo:
scilicet durante leuitico sacerdotio. Nā
trāslatio, sacerdotio, necesse est vt legis
trāslatio fiat. Ideo vidēdū est, quibus
sint iure cāonico primitiæ tribuēdæ. Et
quidem nullo iure sunt laicis debitæ, nec
eis licet ipsas vsurpare, quandoquidem
non sunt ecclesiastici ministri: sed po-
tius vidē eas ecclesiasticis ministris sol-

Nume. 19.

uere tenentur, vt exploratū est ex duo-
bus capitulis Decreti, in capite proxi-
mo citatis. Ex quibus etiam liquet, nul-
latenus illas esse tribuendas sacerdoti-
bus religiosis: quia religiosi nulla iura
à populo recipiunt: sed potius ipsi mini-
stris ecclesiæ soluunt: nisi aliquo priui-
legio pontificio facti sint soluendo im-
munes. Et patet extrā, de decimis, in ca-
pitulis paulò antè allegatis. Enimuerò
si monachi, vel cœnobitæ populum ha-
beant sibi subiectum, cui teneantur rem
diuinam facere, nec non sacramenta mi-
nistrare, ius est eis & decimas & pri-
mitias & oblationes à parochis suis ac-
cipere. Quibus ergo debetur primitiæ?
procul dubio ecclesiæ & ministris eius
vt secundum episcopi prudentiam in
vsus ecclesiasticos dispensentur: vel
iuxta communis iuris dispositionē: vel
secundum cuiusq̄ ecclesiæ consuetudinē.
id quod liquet. 16. q. 7. cap. decimas. Ex
quo euenit, vt in aliquibus ecclesiis pri-
mitiæ sint fabricæ attributæ: in aliqui-
bus æditus, id est sacrorū custodibus:
in aliis demum ipsis ministris. Denique
si queratur, vtrum primitiæ sint dan-
dæ ecclesiæ, in qua quis recipit sacramē-
tum: aut ei in cuius territorio sunt fun-
di? Respondetur, seruandam esse con-
suetudinem, vt ei dentur cui eas dari
moris est. Consuetudo enim in hisce iu-
ribus magnam vim habet. Si verò desit
consuetudo, quæ litem dirimat, & eccle-
sia in cuius territorio sūt fundi, primis
illis fructibus egeat, & non alia, ex bo-
no & æquo indigenti dari debent. A-
lioqui cū primitiæ multū sapiant de-
cimas personales, quia in lege noua non

est

est eorum quantitas determinata, sicut
veteri lege: videtur, quod sicut decimæ
personales persoluntur ab eorum debi-
tore in sua parochia, ita & primitiæ in
eādē sunt soluendæ. Id quod & Rai-
mundus & Hostiensis sentiunt.

Caput sextum.

Am verò si quis querat, quo-
ta primarum frugum pars
fuerit eis primitiis deputa-
ta, sciat in toto Pentateu-
cho eam non fuisse definitam: sed Ma-
gistrorum autoritate, fuisse inter qua-
draginta & sexaginta definitam. Eze-
chielisq̄: tempore sexagesimam duntaxat
in templum deferri. Legimus enim
apud Ezechielem præcipiente domino,
certamq̄ primitiarum tunc tēporis sol-
uendarum quantitatem definiente. Et
hæc sunt primitiæ quas tolletis: sextam
partem Ephide coro frumenti, & sex-
tam partem Ephide coro hordei. men-
sura quoq̄ olei. Batus olei decima pars
cori est: & decem bati corum faciunt:
quia decem bati implent corum. Ete-
nim corus triginta modios capiebat:
& per consequens, Batus qui est deci-
ma pars cori in liquidis continet tres
modios. Et itidem Ephide in aridis. Su-
per quo Hieronymus scribit: id quod
& habetur extrā, de decimis, in cap. 1.
ita differit: *δεκάδα*, hoc est decimā par-
tem omnium frugum Leuiticæ tribui
populus ex lege debebat. Rursum ex
ipsis decimis Leuiticæ, hoc est inferior
ministrorum gradus, decimas dabat sa-
cerdotibus, & hæc est quæ appellaba-
tur *δευτεροδεκάδα*. Erant quoq̄ & a-
liæ decimæ, quas vnusquisq̄ de populo

Eze. 45.

Hier.

Israël in suis horreis separabat, vt
comederet eas cū iret in templum in
vrbe ad conuiuia Hierusalem: & in ve-
stibulo tēpli, & sacerdotes & Leuitas
inuitarent ad conuiuia. Erant autē &
aliæ decimæ, quas pauperibus reconde-
bant: quæ græco sermone appellantur
τοιοδεκάδα. At verò primitiua, quæ
de frugibus offerebantur, nō erant spe-
ciali numero definita, sed offerentium
arbitrio derelicta: traditionemq̄ acce-
pimus, non lege præceptam, sed magi-
strorum arbitrio inolitam, qui plurimū,
quadragesimam partem dabat sacerdo-
tibus: qui minimum, sexagesimam. lice-
bat offerri, quodcūq̄ voluissent. Quod
igitur in pentateucho dubium derelictū
est, hic specialiter definitur, propter sa-
cerdotum auaritiam, Nē amplius à po-
pulo exigant in primitiis offerēdis: hoc
est vt sexagesimam partem offerant
eorum, quæ gignuntur è terra. Ex eo au-
tem quod Hieronymus vsus est exigen-
di verbo, Panormitanus colligit, primi-
tias non fuisse oblationes spontaneas,
sed debitas: quasi exigere hoc loco si-
gnificet, ab iūto extorquere, iudicis au-
toritate suffragante. Alioqui primi-
tiarum quantitas tota ferè defraudare-
tur, si quilibet arbitrio suo quantum mi-
nimum vellet, de frugibus suis, in primi-
tias accommodaret. Quod si quispiam
censeat quotam eandē de primis fru-
gibus soluendam nunc esse, quæ olim sol-
uebatur: quandoquidem summus ponti-
fex veteris legis statutum de sexagesi-
ma parte primitianda, restituit, in serēs
illud Decretalibus epistolis: Responde-
mus, Papam non commemorasse illud,

vt

s. Tho.

ut eò primitialis quota decerneretur, sed ut exemplar haberetur: non ut compellens ad eandem quotam modò persolvendam, sed inuitans. Vnde sancto Thomae videtur, inter illos duos terminos, quadragenarium, videlicet & sexagenarium, primitias nunc esse offerendas secundum consuetudinem cuiusq; patrie. Quòd si iterum obiicias, eodem tenore verborum, factam esse mentionem primitiarum & decimarum, ac perinde eandem esse obligationem reddendi quotam illam partem, tam de decimis, quam de primitiis præscriptam. Respondemus, quòd licet illa duo eodè verborum tenore referantur, non tamè pari iure obligant. Et vnde id cõstat: certè ex vtriusq; natura: quia decimæ, vtpote omnino necessariae, sunt lege definitæ: primitiæ verò non sunt æquè necessariae, sed commodæ & congruètes. Ideo sicut ait Thomas, primitiarũ quãtitas non fuit determinata: quia primitiæ dantur per modum oblationis, de cuius ratione est, eam esse voluntariã. Super quo acutè Caietanus: Primitiarum exhibitio habet in se duo, & ipsum remdandam, & modum dandi ex ea. Atq; si consideretur resdanda, sic cadit sub obligatione præcepti statuētis, quòd primitiæ dentur: si verò consideretur modus dandi, scilicet quòd datur per modum oblationis, quæ suapte natura est spontanea: sic habet, quòd non sit certa quantitas primitiarum obligata ex lege, præsertim canonica: sed videtur relicta offerentium arbitrio, ut vnusquisque secum expendat quantum primitiarum ecclesie inferre debeat. Sed quia

si quantitas primitiarum soluendarum offerentium arbitrio prorsus relinquatur, in proclui esset, ut nimis parum primitiarũ, aut fortè nihil offerretur: prudenter inquit Sanctus Thomas, in noua lege ea quãtitas definitur, per determinationem ecclesie: ex qua homines obligantur, ut primitias soluant secundum consuetudinem patrie: & indigentiam ministrorum ecclesie. Porro placet, hanc fecundam sancti Thomae sententiam, quatuor dictis explicare. Quorum primum sit: Si sacerdotes sic temporalibus bonis egent, ut nec ex decimis, nec ex aliis oblationibus, quæ in Dei ecclesia inferuntur, satis sit eis, ut necessarium victũ ac congruũ habeant, honestũq; vestitũ: populus tenetur eis tantum primitiarũ cõtribuere, quãtũ esteis opus ad cõmodè viuendũ, & honestè induendũ, & ecclesie decenter vacandũ. Nã & naturalis ratio dicitur, ministris ea quibus egent, ab aliis quibus operantur, plenè suppeditari. Et in lege scriptũ est, & à Paulo replicatũ: Non alligabis os boui trituranti. Et illud, Qui altario seruit, de altario viuere debet. Quid? quòd ad easdem primitias ecclesie indigenti reddendas tenetur etiam is, qui nũquam antea, illas soluerit? Nã sicut in proposito casu naturalis ratio dicitur, indigentibus esse aliquid tribuendum: ita naturalis eorum indigentia, imò & honestas præscribit, quantum sit eis tribuendum. Nempe quantum sufficiat eorum indigentie completè subuenire: nec ab huiusmodi obligatione, vtpote naturali, absolui laici possunt, quatuor temporibus primitias sacerdotibus ministris

5Dente.
1. Cor. 9.

2. nimè dederint. Secundum dictum. Cessante prædicta ecclesie indigentia, qui nunquam primitias soluerunt, non tenentur eas de nouo soluere. Præsumitur enim pro illis, aut ipsis fuisse ex æquo & bono ab habente exigendi potestatem, remissas: aut ab eodem fuisse quomodolibet redemptas: ac perinde tales, primitias minimè soluentes, nihil criminis inde contrahunt, suntq; in conscientia tuti: si tamen parati sint eas sacerdotibus deferre, si eis indigeat ecclesia. Si autem in contrarium obstinata mente deflexerint, haud dubium, quin mortiferum peccatum peccent.

3. Tertium dictum. Qui soliti sunt primitias soluere, non tenentur seruare modum illum inter quadraginta & sexaginta, quem Hieronymus ex veterum Magistrorum traditione retulit. Quoniam ecclesia Christi non tenetur seruare statuta legis, à cuius iugo illius gratia nos liberauit: licet possit illa, noua institutione, Christi vicarius imitari: veluti uaturali rationi consona, & aliquãdo Deo placita. Nullatenus autem, quatenus ceremonialia fuerunt illa statuta, hoc tempore impunè seruari possunt. Id enim esset valde impium & sacrilegum. Siquidem illorũ obseruatione præsignaretur Christum adhuc esse venturum, qui iam ab hinc mille & quingentis, & quinquaginta duobus annis uenerit. Sed de hoc paulò antè in hoc eodem capite exactius differuimus. Quartum dictum. Soliti primitias in dei domum afferre, tenentur eas reddere, secundum consuetudinem ab ipsis antea seruata: vel iuxta morem suæ ipsorum pa-

trie: præsertim vicinarum ecclesiarum. Quòd si proximæ patrie in reddendis primitiis inter se differant, obligatus primitiis potest eligere modum primitiandi, quem propinquiores sibi tenet. Sic & ille, cui Papa determinatè præciperet, primitias de nouo soluere, eandem primitias soluendi rationem seruare teneretur: aut certè, què modum ipse uellet: nisi fortè tam parua mensura illas metiretur, ut meritò pro nihilo haberentur. Tunc enim ab ipso prælato cõpellendus esset, ut probabilem mensuram adhiberet. Hæc demum videtur sanior moderandi primitias ratio: siue illæ ecclesie ministris, siue eius fabricæ sint accommodandæ.

Tractatus de obla-

tionum ratione: ad quem maximè pertinet Caput secundum proximi tractatus: estq; hoc loco in primis relegendus.

Caput primum.

Nimuerò quærat quispiam, vtrum sit melius, Deoq; acceptius, aliquid offerri Deo, quàm pauperibus erogari? Et quidem videtur optatius esse illud pauperibus distribui, quàm Deo offerri: dicente Domino per Osee Prophetam: Misericordiam volui, & non sacrificium: & scientiam Dei plus quàm

holo-

holocausta. Id quod & magister celestis apud Matthæum cum pharisæis arguētibus eum, quod cū publicanis & peccatoribus comederet, respondit: Eūtes discite, qd est, misericordiā volui & non sacrificium. Paulus quoq; apostolus, velut posthabitis oblationibus quæ in sacrificium offerebantur, Hebræis præcipit: Beneficentiæ autem & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Ex aduerso autem stat eiusdem Domini autoritas, qua sacram illam pretiosi vnguenti in se effusionem à pia muliere factam, ad probauit: discipulorumq; pro pauperibus sententiam ob murmurationem repressit. Eos enim obiurgās, dixit, Quid molesti estis huic mulieri? Bonum opus operata est in me: Pauperes enim semper habetis vobiscū: me autē nō sepeper habebitis. Ad huius quæstionis ab solutionē sit prima cōclusio. Si oblatio deo facta, & elemosyna homini data absolutē comparentur, oblatio præstat elemosynæ: Quoniam altioris virtutis, excellentius est opus. Offerre autem Deo religionis est actio: Donare autē pauperi est liberalis misericordiæ opus. Melius igitur est deo aliquid offerre, quàm illud homini donare. Etenim si religio & misericordiā inter se comparētur, multo excellentior virtus est religio, quæ directē in Deū tendit, & circa eum immediatē versatur, quàm misericordiā, quæ directē in hominem tendit & immediatē circa eum negotiatur. Ac pinde deuotio, adoratio, & oratio in deū, ceteraq; id genus actiōes sunt sua pte natura elemosyna multo pfectiores

imò & sacrum facere, quatenus ad Dei honorem fit, atq; ad eius maiestatem declarandam dirigitur, pfectius opus est, quàm alere pauperes, vestire nudos, & reliqua corporalia misericordiæ opera. Quia illis homo propinquior, & cognatior, & similior efficitur deo, ultimo expetendorum fini, quàm his. Sicut sanctus Thomas docet in articulo sexto quæstionis. 81. ad secundam secundilibri partem. Secunda conclusio. Si consyderetur id quod offertur, quatenus in utilitatem sacrificii cedit, melius est dare illud homini quàm Deo: quia homo indiget, non autem deus: qui neq; nobis neq; nostris, neq; sacrificio sibi offerendo indiget. Hac utiq; ratione dominus elemosynam sacrificio prætulit: commodū scilicet hominum respiciens: cum dixit, Misericordiam volo & non sacrificiū. In hanc sententiam acutē sanctus Thomas philosophatur dicens: Deum non colimus per exteriora sacrificia aut munera, propter seipsum, id est propter suam ipsius utilitatem: sed propter nos & proximos: id est ob nostram proximorumq; commoditatem. Non enim indiget sacrificiis nostris: sed vult illa sibi offerri, propter nostram deuotionem & utilitatē. Et ideo misericordiā qua subuenitur aliorum defectibus, est sacrificium magis acceptum, vt pote propinquius utilitatem proximorum inducēs: secundum illud quod habetur in ultimo Epistolæ ad Hebræos capite: beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. In his enim quæ exhibentur aliis, propter eorum utilitatem est exhibitio laudabilior,

lior, quæ fit magis indigenti: quia est utilior. Deo autē non exhibetur aliquid propter eius utilitatem, sed propter eius gloriam, nostram autem utilitatem. Quare summa modò dictorum hæc est, Si consideres donum, quatenus offertur propter Deum & Optimum & Maximum, cui debetur honor & gloria ab omnibus tam angelis quàm hominibus celebranda, sacrificium præfertur elemosynæ: si verò illud idem expendatur prout ad usum sacrificandi commodū, sic misericordiā sacrificio meritò præfertur. Quoniam indigenti perutilis est elemosyna. Oblatio verò muneris quantumvis pretiosi Deo prorsus est inutilis: vt pote ad quē Propheta sapiēter admodū inquit, Deus meus es tu: quia bonorum meorū non eges. Ex his itaq; discussis, apertè liquet. S. Thom. minimè secum dissidere. 22. q. 30. art. 4. præferendum miām sacrificio: & q. 81. ar. 6. anteponendo miām religionē. Iam sit tertia conclusio. Cū Dñs ait, Miām volo & nō sacrificiū: haud absolutē sacrificii exterioris oblationē reprobatur. Quandoquidem id offerri sibi in odorem suauitatis sepe præcipit: & ab eodem celebrando cessantes grauter increpauit. An non & Deus homo factus sacrosanctū Eucharistiæ sacramentum constituit? & quotidie in ecclesia sua sancta & catholica conficiendū præcepit? Summaq; deuotione celebrandū? Cur ergo sic loquitur ac si illud omnino reprobaret? pfecto vt nobis penitus itimet, si ob utilitatē sacrificetur, longè miām sacrificio præstare, id est, magis velle, homini indigenti misericorditer subueniri, quàm sibi

nihilō carenti sacrificari. Sicut maualte in nobis esse Dei scientiā, id est piā sui ipsius agnitionē, in hominis mente sibi deuota, quàm exterius holocaustum offerentis charitate vacuū: sicut quilibet ordinatē volens, magis vult finē, quàm ea quæ sunt ad finem. Finis autem exterioris sacrificii, quantum ad nostram pertinet utilitatē, est charitas erga Deum & proximum, acquirēda, habēda, possidēda, excitanda, augēda: ac pertinet misericordiā in proximum exercēda. Hæc est maxima virtus, nō dubiū quin charitas, cui sacrificiū coniunctū Deo placet, à qua dissociatū, Deo displicet. Hinc pfecto Abēlis munera interiori pietate cōdita, Deo placuēre: Caini verò munera impietate cōtaminata, illi displicuerūt. Huc sanè ptinet illud qd Dñs aduersus hoēs criminosos sibi sacrificantes apud Esaiā loquit, Quō mihi multitudinē victimarū vrarū? dicit dñs. Cap. 1. Plenus sum. Holocausta arietum, & adipem pinguiū, & sanguinem vitulorum & hircorum nolui: & cetera, quæ sermo propheticus percurrit. Quō mihi, ait: Quasi dicat, Nunquid propter meam utilitatem iussi sacrificare? Absit. Plenus sum: vt pote abundantissimus vniuersorū honorū fons. Idcirco exploratū vobis sit, qd quantum ad me attinet, neq; vestra gratiarū actione iucundior in memetipso fio, neq; vestra glorificatione clarior, neque honore, neq; magnificis muneribus ditior, neq; amplissima & multiplici oblatorum copia opulentior, neq; consilio prudentior, neq; scientia sapientior, neq; Imperio potentior. Hoc enim est meæ propriū maiestatis,

ut neque crescere, nec minui villo modo possit: eo enim sum simpliciter perfectus, omniumque perfectissimus, quo mihi mihi addi detrahique potest, quod meam maiestatem vel augere, vel minuire valeat. Cur ergo Clementissime rerum Pater hostias tibi offerri iubes? Procul dubio propter vestra commoda: ut fides vestra adaugeatur, spes conformetur, charitas incendatur, fiducia conalescat, deuotio excitetur: & deum pia necum frequensque per vos conuersatio ineat, familiaritas spiritualis exerceatur, pietasque conspicua omnibus gentibus reddatur. Denique ad me nulla inde redit utilitas, sed nec ad vos redibit si interior pietas exteriori cultui defuerit: spiritus enim sum, per me metipsum beatus, & beatificus: ac perinde que mihi cognata sunt, a vobis requiro. Cor videlicet mundum, mentemque piam, sanctosque animi recessus, non muneris pietate visum expecto. Spiritum & veritate adorari volo. Hæc ubi sunt, cætera omnia licet absint, non desunt. Sed si his communita adsint, ea libenter accepto. Intellexit hoc utique meus ille Propheta atque Rex, qui ambulauit corde perfecto coram me, quando cecinit: Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: utique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humilitatum Deus non despicias. Hæc enim ubi per tuam beneficentiam preestiterint: tunc acceptabis sacrificium iustitiae, id est quod a pia mente, de iusto lucro, de honesta actione, de spontanea voluntate fuerit oblatum.

Caput secundum.

Am vero libet ex his que proximo cap. definita sunt tanquam e summo totius huius dissertationis vertice, mathematicorum more, quædam Corollaria, que Græci τὰ ἐπιπέδα vocant, congruenter deducere. In primis igitur illud, auctore Hieronymo, eos longe falli, qui cum Dei præcepta non faciunt, donis variis atque numeribus, Deum redimere se posse credunt. Quo malo perit Rex Sarraceni, sicut in primo Regum libro, memorie proditum est. Ad quem Samuel, Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediat voci Domini? Melior est enim obedientia, quam victimarum & auscultare, magis quam offerre adipe arietum. Quia quasi peccatum hariolandi est, repugnare: & quasi scelus idolatriæ, nolle acquiescere. Hæc autem sic habere, declarat marginalis glossa, dicens, Melior est obedientia quam victimarum. Nempe quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria maculatur. Tanto ergo Deum quisque citius placat, quanto magis repressa arbitrii sui superbia, gladio precepti semet immolat. Hariolandi verò peccatum inobedientia dicitur: ut quanta sit virtus obedientiae, ex aduerso demonstratur. Secundo consequitur & illud, inique quoque & scelerate facere, qui ea que meretricio, aliove turpi lucro acquisierunt: & qui ea que concussione vel calumnia ab imbecillis, ac pauperibus extorserunt: & qui parta per rapinam, furtum, dolos, fraudes,

fraudes, vsuras, ac simoniam, ad altare offerunt: nullatenus enim eis talia oblata profunt, sed obsunt potius.

Addunt enim peccato peccatum: nempe iniustitiæ aduersus proximum, in Deum blasphemiam: prætendunt enim tam impia & iniqua donaria offerentes, Optimo Maximoque Deo tanquam cuidam violentissimo atque iniquissimo tyranno illa placere: cum ei maxime displiceant. Ab his denuum parum absunt, qui augendæ religionis prætextu, beneficia vnius ecclesiæ ad aliam transferri faciunt, & ex alienis basilicas dotant, atque sui suorumque memoriam celebrant, ut ad posteros porrigant. Id quod tum rerum natura, quæ sua cuique tribui dicitur, prorsus vetat: tum lex, quæ alieni agri messes demetere prohibet: tum canonica quæ sua cuique ecclesiæ iura atque prouentus sui territorii reddi iubet. Esto quod ex ecclesia habente veterigalia superflua, alteri eis indigenti impartiri necessaria & liceat & deceat. Denique in Carthaginensi Concilio cautum est, eorum qui pauperes opprimunt dona, a sacerdotibus refutari. Et quidem merito. Quoniam, ut ait Ecclesiasticus, Dona iniquorum non probat Altissimus: nec respicit in oblationes iniquorum: neque in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. Denique tantum abest oblatum ex alieno sacrificium a Deo acceptari, ut quod ex tuo offerendum attuleris, neutiquam admittatur, nisi alienum prius restitueris. Hoc enim est, quod Dominus Iesus

apud Matth. præcipit, dicens: Si obtuleris munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc venies offer munus tuum. Non igitur sufficit, ut munus tuum pie offeras, sed & iniuriæ proximo illatæ penitere te opus est: neque sat est eidem te reconciliari, vel veniam ab offenso petendo, sed oportet ei satisfacere: vel illa tui ei damnum, quo melius potueris, resarcire: siue sit ille præsens, siue absens: si absque magno atque iniquo dispendio debita satisfactio ad illum peruenire queat. Vel certe decet te publice protestari, promptum esse atque in parato habere ad repensandum iniuria affecto, quicquid ius & æquitas exigat. Quid si offensus ille iustam satisfactionem sibi oblatam, malignè non admittat? sed prætermissio iuris ordine, & ultionem manu propria capiendam persequitur? Profecto iam ille, qui cum offenso, quantum in se est, redire satagit in gratiam, inculpate munus suum altari inferre potest. Imò hic expectandæ reconciliationis procurator habet aliquid aduersus eum, qui iustam reconciliationem repellit. Quid? nempe iniustam repulsam, propter quam minime fas est ipsi repulsori munus suum ad altare offerre. Quid si ille iniuria affectus, non sua sed iudicis manu vlcisci prætentat? Si id non improbo vindictæ appetitu incensus, sed probo iustitiæ zelo motus persequitur: sublato tamen de medio scandalo: accedat ad altare, & in nomine Domini munus suum Deo offerat. Attamen quia hoc est mortalibus valde difficile

facile, tutius est vel petenti veniam concedere, vel prætermissio ordine iuris, iustam admittere satisfactionem, quam apud iudicem aduersum illum agere, præsertim quando rei publicæ utilitas id patitur, aut deposcit. At quid faciet hic olim offensor, nunc autem verus reconciliationis procurator, ut munus suum ad altare possit offerre? Procul dubio, ubi fecerit quod in se est, ad reconciliandum: quamuis homicidium commiserit, cuius verè poenituit, & à quo in foro conscientie est absolutus: potest inculpatè munus suum ferre ad altare: quinetiam sacram Eucharistiam piè petere, & sanctè percipere. Quia non tenetur hic reus explere per se hunc modum iudicalem, quem ultor sanguinis exequitur. Non enim licet huic reo presentare se iudici, ut ab eo occidatur: quia nemini fas est ad sui ipsius occisionem facere, nisi fidei catholice ratio id exigeret: licet teneatur æqua mente iustum de se iudicium ferre. Postremò sunt hæc exploratiora: quia teste Euthymio, sermo Domini de reconciliandis fratribus, refertur indifferenter ad eum qui affectus est iniuria, & ad eum qui iniuriam irrogauit. Et si quidem male passus es, iniuriam illi remitte, & patiente esto. Quòd si iniuriam irrogasti, medere iniuriæ, nihilque relinquant eorum quæ ad reconciliationem faciunt. Decuit igitur quòd cuius sacrificium propter inimicitiam non suscipitur, huius quoque vita omnibus sit abominabilis. Consequitur & illud ex supradictis, Deum non tam corporalium externorumque sacrificiorum multitudinè magni

tudinemque adprobare, quam illud interius & spirituale: sacrificiū enim Deo spiritus contribulatus. Suffragatur & huic sententiæ Micheas propheta, diligentissimè acceptabile Deo sacrificium inquireus, atque dicens, Quid dignum offeram Deo? Curuabo genu excelsò? Nunquid offeram ei holocaustomata, aut vitulos anniculos? Nunquid placari potest in milibus arietum, aut in multis milibus hircorū pinguiū? Nunquid dabo filiū meum pro scelere meo: fructum vetricis mei pro peccato meo? Indicabo tibi homo quid sit bonū, & quid Dominus querat abs te: utique facere iustitiā & iudiciū, & diligere misericordiam, & sollicitū ambulare corā Deo tuo. Super quo Hieron. ^{Hieron.} Querit à nobis Dominus, & quasi necessariam habeat nostram salutem, poscit accipere, quod danti profit: ut faciamus iudicium, id est ut nihil absque ratione & consilio faciamus: ut antè menses iudicet, quod factura sit, & postea opere compleat: & misericordiam diligamus, & non quasi compulsi aut necessitate misericordes simus: quoniam hilarem datorem diligit Deus. Nec dicamus, Vade hodie, & cras reuertere, & dabo tibi: cum possis citò darre. Querit ut & ambulemus corā Deo, id est, ut quæcunque facimus, diuino sint digna conspectu, ut eam sollicitudinem in rebus agendis adhibeamus, per quam potius Deo, quam hominibus placeamus. Tale sacrificium offerri sibi Deus exigit, cum in Psalmo loquitur: Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter, quò ostendam illi salutare Dei. Denique sacrificiū laudabile est Fides

in

in Christum, quæ per dilectionem operatur: per quam ad ipsum peruenitur Salvatore, qui est vnica victima Deo acceptissima. Quæ licet semel fuerit in ara Crucis oblata, quotidie tamen super ecclesiasticū altare, & in sacramentum consecratur, & in sacrificium offertur. Hæc denique est hostia viuua, hostia sancta, hostia immaculata: quæ vniuersam illam veterum hostiarum multitudinem re ipsa compleuit, spiritu consummauit, umbram exclusit, veritatem contulit.

Caput tertium.

SE D iam propositam olim quæstionem quodammodo repetentes, inuestigemus, vtrum stantibus supradictis de sacrosancto altaris mysterio, præstiterit id quod rectè, probè, ac piè dandum sit, pia quidem mente in sacratissime Eucharistiæ celebrandæ usus, quam in pauperum subuentionem, expendere. Huic etiam quæstioni respondetur per quædam prologia. Quorum primum sit: Offerre aliquid in usum sacrificii, vel ecclesiæ, vel ministrorum eius, absolutè loquendo, melius est & commendabilius, quam id ipsum pauperibus erogare: quia illud est opus altioris virtutis, nempe patriæ: hoc autem inferioris, videlicet liberalis misericordie: ut superius fuit declaratū cap. 2. tractatus de primitiis. Secundū dictum. Si pauperes non urgeant extrema necessitate, vel valde magna: instet deo sacrificandæ tempus, melius est ei illa offerri quibus opus est peragendo sacrificio, vel ecclesiæ, vel

sacerdotibus, quæ pauperibus ea dare: quia id exigit sacrificandæ opportunitas. Nec ea sunt custodienda ad alios in futuro incertos pauperes, quorum usum præsens colendæ religionis articulus exigit. Etenim virtus virtuti non est impedimento. Quoniã tam morales quæ spirituales virtutes vel ita sunt inter se ipsas conexæ, ut alia aliã deposcat: sicut spes fidem, fortitudo prudentiam: vel certè ad eò adinuicè consentiunt, ut pro loco & tempore, persona & causa, mutuo sibi cedant. Sic coniugalis castitas fortitudini dat locum, ut vir uxori alioqui debitum redditurus, procul domo absit, atque stet pro patria velut quidam murus, eam ab hostium incursum defensurus. Sic & contemplatio diuinarum rerum, humanarum actioni pro negotiorum qualitate non raro cedit, dicente Augustino: Otium sanctum querit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Denique propter hanc laudabilem amplectendamque virtutum alternis vicibus exercendarum opportunitatem, simul & suam ipsius personæ dignitatem Dominus Iesus piensimam illam pretiosissimam unguenti effusionem à religiosa muliere in se factam adprobauit: obrectantiumque illi murmur velut importunum repressit. Nam pius sanctumque fuit opus, ei qui Deus erat & homo, eiusmodi obsequium præstari: id enim fieri, & Crucis, & mortis, ac sepulture tempus iam instans, appetebat. scilicet ut adhuc mortali, & paulò post ab humanis recessuro tale obsequium adhiberetur, quo eius maiestas illustraretur, & sepultura præstaretur, & suauissimè gloriose resurrexisset.

C iii rectionis

rectionis odor quodammodo presentiretur, cura pauperum aliud opportunius tempus omissa. Tertiū dictum. Si ecclesie sancte ministri tanta rerum indigentia laborent, quanta plebei pauperes, illis potius quam istis tribuendum est: siquidem sunt dignitate prestantiores, et preter communem utrorumque indigentiam, accedit ecclesie ministris ius illud, quod Dominus expressit, dicens: Dignus est operarius cibo suo. Quodque Paulus in posterioris Epistole ad Corinthios. 6. cap. pluribus exposuit: ut superius retulimus. Quartum dictum. Si pauperes ad extremam necessitatem prolapsi sint, eis potius quam ecclesie tribuendum est: siquidem eis non potest tunc temporis aliter subueniri: nisi confestim ipsis subueniatur, certum est eosdem illico perituros. Preterea si licet potest quisque vel de alieno quod apud se habet, vel aliunde occulte capto, extremam indigentiam succurrere: multo magis tenetur quod est sui iuris, egentibus, quam ecclesie erogare. Et in tantum est hoc verum, ut alienum illud, quod in istiusmodi necessitatis articulo erogauit, non debeat primario Domino restituere: extrema enim indigentia fecit illud suum ipsius indigentis. Quin et ipsa ecclesia non modo debet ex superfluo pauperes alere, sed etiam si necessitas exigat, sacra vasa distrahere tenetur: puta ut eorum pretio captiui ab hostibus fidei detenti redimantur: ut docet Ambrosius in primo de Officiis libro. id quod et habetur. 11. q. 2. cap. Aurum, inquit, habet ecclesia, non ut seruet, sed ut erogat, et subueniat in necessitatibus.

Quintum dictum. Quamuis pauperum egestas haud sit extrema, sed ei propinqua: vel magna, vel ferè magna: in distribuendis muneribus pauperes et ecclesie et sacerdotibus sunt preferendi. Etenim materialis ecclesia templum est lapideum ac inanime: fidelium autem coetus, templum est Dei viuum et spirituale. Vnde Apostolus ad Corinthios, Templum Dei sanctum estis vos. Et iterum, Corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis in vobis. ac perinde hæc illi est anteponenda: quemadmodum finis, his quæ sunt ad finem, præfertur. Id quod Magister celestis aperte docuit, quando Phariseis accusantibus eum quod permetteret discipulos suos esurientes spicas in Sabbatho vellere, manibus conficere, teneraque grana comedere: respondit, Dico autem vobis, quod templo maius est hic. Si autem sciretis, quid est, Misericordiam volo et non sacrificium neque condennassetis innocentes. Dominus enim est filius hominis, etiam Sabbathi. Sextum dictum. Si parentes alicuius extrema laborent egestate, filius tenetur potius eis succurrere, quam Deo vel homini dare: quinetiam sublata de medio vltima necessitate, si patres alicuius his careant, quibus eis est opus ad commodum victum, congruentemque sibi statum, filius debet eis potius tribuere, quam Deo, qui talibus non indiget: et potius quam aliis hominibus. Quia filius honorandis parentibus est obnoxius, naturali debito, diuina lege confirmato. Et in Evangelio etiam renouato, necnon communi charitatis atque gratitudinis iure est

est eis obligatus, a quibus substantiam, educationem, atque doctrinam accepit. Denique quia hoc in casu offerre Deo est omnino voluntarium: suppeditare autem parentibus victum atque cultum est natura debitum atque urgentius. Merito Dominus redarguit Phariseos, perperam tradentes, melius esse aliquid offerre Deo, quam illud egenis parentibus ministrare. Dixit enim eis, referente Mattheo Evangelista: Quare et vos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram? Nam deus præcepit, Honoram patrem et matrem. Vos autem dicitis, quisquis dixerit patri vel matri, Munus quodcumque ex me est, tibi proderit: et non honorabit patrem suum vel matrem suam. Etenim, ut ait Euthymius, seniores Iudæorum docuerant iuuenes, ut prætextu diuini cultus parentes contemnerent. Si quis enim parentum peteret a filio ouem, aut vitulum, aut aliud quippiam, præcipiebant illis, ut dicerent: Munus est deo, quodcumque ex me, in tuum vertetur commodum: hoc est, deo consecratum est, quodcumque a me lucrificis. et ita docebat eos despicere parentes, ac legem transgredi. Ignominia siquidem est, legisque transgressio, filios resistere parentibus. Septimū dictum. Si pauperes paucis egeant, præsertim his, quæ facile parantur, melius est ecclesie si eo indigeat, quam pauperibus illud dare: quia diuina humanis, ubi nihil est quod obstet, sunt anteferenda. nullus enim est, qui dubitet, piū esse donaria deo offerri, ut collapsa deo dicata domus restituitur, diruta resarciatur et necessaria congruaque diuino cultui ornamenta com-

paretur, ac reficiatur. Nonne deus ipse talia munera tanquam sibi debita exigit? exigit utique sicut constat, per ea testimonia, quæ ex Malachia propheta in superioribus attulimus. quin et per Aggeum prophetam, cessatoribus pestem, sterilitatem, aliaque incommoda comminatur dicens, Quia domus mea deserta est et vos festinastis unusquisque in domum suam, propter hoc prohibiti sunt super vos coeli, ne darent rorem. Et terra prohibita est, ne daret germē suum: et vocavi siccitatem super montes et super triticum et super vinum et super oleum, quæcumque profert humus: et super homines et super iumenta et super omnem laborem hominum. Octauū dictū. Si quis reprobet oblationes, quæ in ecclesia Christi inter sacra fieri solent, cum Luthero est censendus hereticus. Sic enim habet quoddam Gægrensis concilii decretum, Si quis oblationes, quæ in ecclesia dei fiunt spernedas esse crediderit, memoriasque sanctorum contemnedas, anathema sit. Nonū dictū. Si quis communem vulgi egestatem hinc consideret, illinc verò tum ecclesie, tum ecclesiasticorum vel superfluas vel abundantes diuitias expendat, cognoscet plerumque, commodius esse hominibus, quam deo: id est pauperibus et egenis. quam ecclesie ministrisque eius aliquid donari. Quod intelligi volo, inuolatis antiquis ecclesiarum sacerdotumque iuribus, probatisque offerendi consuetudinibus. his enim seruatis facile amplectendum est id quod Iacobus in sua epistola catholica inquit, Religio munda et immaculata apud deum et patrem hæc est, visitare pupil-

los & viduas in tribulatione eorum. Confirmatur hoc. Quoniam tam ecclesiastica, quam ministri ecclesiastici, quod superest eis ad usus proprios, pauperibus distribuere tenentur. Tum quia dona offeruntur à diuitibus non modò in usus ecclesiæ, & ministrorum, sed etiam pauperum. Tum quia nihil superfluum debet retineri, quorum usus sit aliis vel necessarius vel commodus. Postremò diligenter animaduersis, quæ in hoc capite digestimus, poteris ô studiose Lector, sanè accipere ea quæ contra obmurmurationem discipulorum super vnguētī pretiosi effusione dominiq; excusatione Theophylact⁹ scripsit, dicens: Quando quis offert Deo donum, nè auerferis illum, neq; confringas alacritatem eius, abducens illum, vt det pauperibus: sed sine implere oblationem. Quòd si quis consilio tuo indigerit, vtrum oporteat facere, an pauperibus dare, an offerre Deo: consule illi, vt det pauperibus: at quum offert, indignum est auersari illū. Decet enim, honorem quem Deo debemus, præferamus simpliciter omnibus: etiā misericordiæ. Noli enim, quia propter misericordiam Christus suscipit in se misericordiam, quasi sibi facta esset, existimare quòd oporteat contemnerē deum, & eleemosynā tantum curare: quia sic sacrilegiū liceret, & de sacrilegiis esset eleemosyna dāda: verū nō sic se habet: q̄a nō est idē misereri pauperū, & colere ac honorare ipsummet christum. Audi: Pauperes enim, inquit, sēper habebitis vobiscū: me autē nō semper. Vi desigitur, quomodò aliud sit misereri pauperibus, tametsi Christus suscipiat

Theoph.

perinde ac si in se collocaretur, quod pauperibus impenditur: & aliud sit curam impendere Christo. Hæc ille.

Tractatus, Vtrum

pro agēda re diuina sit fas sacerdoti præmium exigere temporale.

Articulus primus.

Vit nobis olim proposita quæstio, liceretne pro re diuina agenda aliquod corporale bonum petere? Et quauis hæc quæstio latissimos sinus habeat, eam tamen reduximus ad eam præcipuè difficultatem discutiedam, quam in acceptanda Missæ celebratione pius sacerdos sentire possit. Id quod eo libētius aggressi sumus quo magis opus est, ea in re sacerdotem rectam mentem habere, quietamq; conscientiam, nec non integram famam, prorsusq; alienam ab omni tum auaritiæ tum simoniæ labe. Quare seruantes propositæ quæstionis modum, illud in primis pro ea explicanda est adnotandum, Simoniam esse studiosam voluntatem emendi, vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum. Quòd si hæc ambitiosa cupiditas mente tantum retineatur: ab scholasticis disputatoribus Simonia Mentalis appellatur. Si verò eam exterius vel pactum vel opus subsequatur, Realis nuncupatur. Est & aliud prænotandum: Quadrupliciter aliquid dici spirituale. Primò essentialiter: qualia sunt diuina

uina

uina natura, gratia eius, fides, spes, charitas, eptemq; spūs sancti dona, aliæq; virtutes: quorum omnium essentia, aut est spiritus, aut est spiritualis. Deniq; oēs perfectiones, quibus homines efficiuntur consortes diuinæ naturæ, sunt spirituales. Secundo modo dicitur aliquid spirituale causaliter, q̄ ad id quod sit spūale quadantenus producendum, sit causa. Sunt & talia septem illa sacramenta, quibus Christo credentes sanctificantur. Eis enim veluti quibusdam diuinis instrumentis, piis mentibus spiritualis gratia, & quæ eam comitantur virtutes, diuinitus infunduntur. Tertio modo vocatur aliquid spirituale efficienter: quales sunt actiones ab spirituali gratia, honore, officio, vel quocūque spirituali munere procedentes: veluti, baptizare, confirmare, pœnitētes absoluerē, Eucharistiam conficere, eam fidelibus communicare: & cætera id genus. Quarto demum modo aliquid dici potest spirituale, vel antecedenter, vel consequenter. Antecedenter quidem, id quod sit ad spirituale ordinatum: quale est ius patronatus, cunctaq; vasa sacra ad cultum diuinum peragendum ordinata. Consequenter autem, quod de spirituali munere exoritur: quale fuerit proculdubio ius recipiendi decimas, primitias, cæterasq; oblationes: quas sacerdotum ministris populus reddere tenentur. Deniq; secundum hos quatuor spiritualitatis modos, prædicta quæstio discutiri potest: vt iuxta primū sensum queratur, liceatne sacerdoti petere temporale præmium pro eo, quod est spirituale, per essentiam: qualis est gratia tam

creata, quàm increata: quæ Eucharistiā dignè sumentī donatur. Et huic quæstio respondetur, nullo pacto id fieri posse, absq; simoniæ labe. Quoniam res per essentiam suam spiritualis, nullo corporali pretio compensari valet: Vnde Sa Prouer. 3. piens in Prouerbiis, Pretiosior est cunctis opibus sapientia: & omnia quæ desiderantur, non valent huic comparari. Quòd si de sapientia creata hoc est verum, multò magis diuina: est sic & inestimabilis gratia spiritus sancti. Vnde beatus Petrus Simoniacam prauitatē in ipsa sui radice detestans, & cum ea autorem eius Simonem illum Magum condemnans, imprecatus est ei dicens: Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Ex quo sequuntur, neq; hominem neq; deum posse vel gratiam, vel virtutem moralem, siue spiritualem corporali pretio propriè vendere: sicut nō potest facere quod homo sit asinus, constante vtriusq; natura. Et r: vera sicut est impossibile, totam asinam naturā humanæ naturæ dignitatem adæquare: ita vniuersa corporalia bona, minimum alicuius boni per essentiam suam spiritualis valorē exequare nequeūt. Ac perinde de iure stricto inter bona corporalia & huiusmodi spiritualia, nulla valet esse iusta commutatio: vt iam rectè dixisse videatur Guillelmus Alti Altiſio. siodorēsis: Deus virtutem dare potest: vendere non potest. Quòd si quis nobis occurrat, & dicat hac ratioe quoq; colligi, venalē seruū, nulla pecūia, nulloq; equorū, vel boum, vel lapidum pretiorum pretio iustè cōparari posse: quoniam

nam

ni. in hac omnia longe infra hominis excellentiam, spiritusque dignitatem subsistant: quod admittere absurdum fuerit, cum vulgo serui hisce rebus iuste comparantur: is audiat Augustinum in libro undecimo de ciuitate Dei, capite decimo sexto ea de re ita differente: Alius modus est estimationis rei, secundum rationem nature sue, secundum quam viuentia preponuntur non viuentibus, & sensitiua non sentientibus, & rationalia irrationalibus. Alius vero est estimationis modus, per suo cuiusque rei usum, secundum quem quedam non viuentia viuentibus preponuntur: sic panis preponitur muri, & nummi pulicibus. Quando igitur vel duobus equis vel decem milibus dipondiorum homo venundatur, non utique fit comparatio inter ea secundum eorundem naturarum dignitatem, sed secundum utilitatis usus estimationem. Unde iuste fit, ut plerumque carius comparetur equus, quam seruus: & gemma quam famula. Quod si rursus huic responsioni occurras, eadem ratione sequi, ut fas sit spiritualia corporalibus commutari, non quidem secundum naturarum earum dignitatem, sed secundum usus earum estimationem: attende non esse simile, quod induxisti. quoniam serui usus est corporalis, ideoque re temporali comparari valet. At vero rei essentialiter spiritualis, maxime diuine gratie usus est omnino spiritualis: ac perinde sicut res ipsa spiritualis per essentiam: ita & usus eius nullo corporalium rerum pretio taxari valet.

Secundus Articulus.

Quod si queratur iuxta secundum propositam questionem sensum, Vtrum sacramentum spiritualis boni causatiuum, re temporali commutari, vendique valeat? Respondetur, posse id quidem fieri, non autem iure fieri. Etenim de facto vendi potest quod potest actu transferri ab uno in alterum, si quidem illud est appetibile: tale autem est sacramentum: si quidem sacramentum datur per manum sacerdotis, quantumuis impuri, prauique. Alioqui fluctuaret ecclesia, nihilque certi haberet in administrandis sacramentis: cum nemo sciat, an sit dignus odio vel amore. Non autem sic latet ecclesiam ministrum intentio, qui eam manifestis signis notificare valet, de cuius probitate ac fide minime ambigitur. Denique ipsi ministro nota est sua ipsius intentio ac subinde certus est ei sacramenti effectus, in his qui obicem contrarie voluntatis nec sacramento, nec eius effectui ponere possunt: quales sunt infantes baptizandi. Sed hec alias exactius discutenda relinquimus: dummodo ex dictis constet sacramentum de facto distrahi posse. Quod autem nullo iure, neque diuino neque humano illud vendi valeat, sic probatur: Nihil potest ab aliquo iuste vendi, nisi venditor utcumque sit eius dominus. Sacerdos autem non est sacramentorum dominus, sed duntaxat dispensator: secundum illud Pauli Apostoli in quarto prioris ad Corinthios epistole capite: Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Non ergo ulla iuste vendere potest. Accedit ad hoc expressum domini

Domini, id fieri prohibentis, mandatum. Sic enim apud Mattheum imperat, Gratis accepistis gratis date. Hic autem occurrunt nobis difficultates, neque pauca neque leues super his que sunt modo definita: idque in primis ex euangelica parabola, in qua proponitur prosa illa margarita, distractis omnibus temporariis rebus emenda. Super quo diuus Gregorius ita pronuntiat: Regnum celorum quantum habes, tantum valet. Hinc sic arguitur. Licet emere regnum celorum: est igitur licite vendibile. Quod si illud est licite vendibile, est & sacramentum. Placeat hunc modum paucis propositionibus resolvere. Quarum prima sit. Celorum regnum haud dicitur proprie vendibile pro re aliqua temporali: quia in eiusmodi commutatione non est reperire secundum rationem dati & accepti equabilitatem dicente Apostolo, Non sunt condigne passionis huius temporis ad futuram gloriam, que reuelabitur in nobis. Quod si passionibus gratia vacuis pro deo toleratis, margaritum illud beatificum non est iuste comparabile, multo minus reliquis humanis operationibus charitate Dei desertis comparandum est. Ad sit & secunda propositio. Regnum celorum non inepte dicitur emi, extenso pretii vocabulo ad meritum. Meritis enim sanctorum comparatur regnum celorum. Verum huiusmodi negotiatio ad perfectam emptionis rationem minus attingit: quoniam meritum non constat primarie vel dono, vel actu, vel passione exterioribus: sed interiori potius affectu, secundum quem quispiam interioribus actionibus eternam vitam prome-

Gregor.

Roma. 8.

retur. Etenim ita pro utque sancte operanti redditur: summa illius gloria, tanquam aequale meritis ipsius premium, secundum exactam strictam iustitiam commutatiue rationem, si actum ad actum, id est meritum ad premium conferas: secundum illud Pauli, Reposita est mihi corona iustitie. Si vero merentem hominem deo remuneratori conferas, haud reperias deum stricto iura ex aequo homini ad aliquid ei reddendum obligari. Cui semper autore Apostolo, Deus ipse responde re potest, Quid habas quod non acceperis? si autem acceperis, quid gloriaris quia si non acceperis? Itaque etenim ratione quilibet iustus & agnoscit & confite tur in se diuinam beneficentiam, quod per Dei bonitatem gratis accepit: unde mereretur, & pro meritis premium: & cum magno illo Baptista in laudem Christi loquitur, Et de plenitudine eius omnes accepimus, gratiam pro gratia. Iam forsitan hinc quisquam insurgat & ita colligat: Si licet actibus interioribus Deo gratis vitam eternam ab eo promereri, ergo & exterioribus: si quidem exterior actus particeps est perfectionis, quam habet interior, quo fieri imperatur. Quod si exteriori actu, vel dono, vel possessione licet emere regnum celorum, licebit & eiusdem sacramentum distrabi. Sed profecto quisquis ille aduersarius est, non bene colligit: quia licet sit fas hisce rebus exterioribus per charitatem Deo oblati, & gratiam augmentum & vitam eternam ab illo emere: non tamen bona spiritualia que dat sacerdos, ab eo licite externis rebus parari queunt. Quoniam gratiarum augmen-

gmen-

gimenta & vita eterna sub meritum veniunt. Gratia autem prima, quæ per sacramenta, præcipue per baptismum datur, non cadit sub merito. Alioquin non esset gratia, dicente apostolo: Si autem gratia, iam non ex operibus. alioquin gratia iam non est gratia. Denique regnum caelorum, quod venale nobis à Deo proponitur, Dei moneta emendum est: id est actione recta, Dei charitate formata. Prima autem sacramentalis gratia, emineat ab eo qui Dei monetam non habet, sed diaboli, id est peccati nummum. Quid si habeat illi gratia Dei vacuus probos alioquin mors: neque eis stricto iure gratiam primam emere valet: quia eiusmodi mores sunt res quedam temporalis, & ab humana ratione profectæ, ac perinde non altius assurgunt, ut gratiam spiritualem, quæ super tempus & hominis naturam fertur, de cõdigno attingat. Sed & adhuc aduersus hanc solutionem infestus oppugnator sic argumẽtabitur. Habẽti primam gratiam per baptismum, licet temporalium rerum donatione de charitate profecta abundantiore gratiam, maiorẽq; Spiritus sancti copiam expetere atq; emere. Siquidẽ huiusmodi donatio Deo est accepta: ut pote eius moneta, hoc est gratia signata. Multo igitur potius ei licebit, quod uis aliud sacramentũ vel à sacerdote vel episcopo postulare, atq; cõparare. Sed profectò id non sequitur: quia alterum alteri est dissimile. Etenim dare temporalia Deo, ut spiritus sanctus aut primo, aut abundantius habeatur, non est aliud, quàm deum ipsum ad beneuolentiam prouocare: ut quemadmodum ho-

mo aut sacerdoti offert, aut pauperibus propter deum temporalia donat: ita Deus velit ei spiritualia largiri. Sed dare temporalia sacramentorum ministris pro eis acquirendis secundum se sumptum, non est prouocare deum, neq; ipsum ad amicitiam inuitare, ut det nobis, vel in nobis spiritũ suum augeat: cum eiusmodi commutatio sit illo Dei præcepto vetita, *Gratis accepistis, gratis date.*

Articulus tertius.

Ed adhuc remanet scrupulus quidã, qui lectorem sollicitet. Erat enim olim præceptum veteri populo à domino datũ, *Non apparebis vacuus in conspectu meo*: quo ille populus odstringebatur certis quibusdam diebus munera in domum Dei inferre, ad idq; naturali iure conspirante. Vnde christiani tenentur diebus dominicis & in aliis præcipuis festis sacerdotibus aliquid offerre: id quod in tractatu de Primitiis & Oblationibus monstrauimus. Quo recepto arguitur sic: Laici tenentur temporalia pro spiritualibus sacerdotibus suppeditare: licet ergo clericis pro temporalibus spiritualia laicis subministrare. Hic scrupulus videtur de medio tollendus, explicata amphibologia, quam particula, *Pro*, tam in clausula antecedente, quàm in consequenti inducit. Nam si in illo antecedente, laici tenentur corporalia pro spiritualibus sacerdotibus suppeditare: illa præpositio

tio

tio, pro, causam denotet efficientem, verum est, laicos debere corporalia pro spiritualibus sacerdotibus dare: quia spiritualia sunt causa efficiens, id est motiua, ob quam laici tenentur clericis temporalia offerre talia ac tanta quæ sufficiant suo ipsorum statui fulciendo: hoc autem non est spiritualia emere, sed fouere. Si verò eadem præpositio, pro, determinet illud verbũ, suppeditare, pretium denotando: sic eadem præpositio falsa est: quia ut superius ostendimus, temporalia spiritualibus coæquari nequeunt. Si autem eadem dicti iunctura finale causam adsignificet, ita distinguere opus est: quoniam aut illa denotat immediatum dandi temporalia finem: & sic accipitur illa particula proprie, & prædicta præpositio non est simpliciter concedenda: quia secundum talem significantiam non est proportio mediæ ad finem: quia temporalis boni ad spirituale, nulla est proportio: siquidem inter se genere distat. Aut illud, pro, cõsignificat mediũ finem & subsequenter, etiam vera est illa præpositio: quia tunc immediatus dationis temporalium finis, vel est oblationis bonitas, vel Deum offensum placare, vel obligare sacerdotem ad aliquid repetendum. Finis autem medius ac proximè consequens est ea quæ licitè expetitur, sacerdotis oratio. Finis verò vltimus & quasi è latere consurgens, est culpæ ac poenæ dimissio, vel diuinæ gratiæ adeptio. Sic enim proprie ac probè temporalia spiritualibus, tanquàm perfectioribus bonis subordinantur. Nam ut rectè ait Aristoteles, *Deterius est melioris gratia.* Iam ve-

rò quemadmodũ propositæ argumentationis antecedens distinximus, ita & nunc oportet eius cõsequens distinguere. Erat autẽ hoc: Clerici tenentur dare spiritualia pro temporalibus. Nam si illa præpositio, pro, determinet illud verbũ, tenentur: verũ est quod dicitur. Sic em illud pro, designat causam motiuã: non quidẽ principalem, sed minùs principalem & incõtatiuã. Etenim facile sacerdotes mouentur ad imparianda laicis spũalia, à quibus temporalia receperunt. Spũalia inquam, non quidem per essentiã: gratiã enim & gloriam dabit Dñs: sed sacramenta gratiæ, quorum sunt administrati. Si verò illud, pro, denotet pretiũ aut finem, siue mediũ, siue immediatum, falsum est illud consequens. Quia temporalia neutiquam sunt finis, siue mediatus, siue immediatus spiritualium per se & absolutè consideratorum. Non enim superiora sunt gratia inferiorũ. Si autẽ illa præpositio, pro, dicat finem subsecundarium & administratiuum sacerdotis intendentis habere temporalia, quibus sustentatus spiritualibus vacare valeat: fas est utiq; sacerdotibus, laicis ministeria spiritualia præstare pro temporalibus. Siquidem spiritualia ministeria sine temporalibus fulcimentis diu præstare non possunt. Hæc deniq; sic sunt accipiẽda, ut finis sacerdotis in mysticis functionibus præcipuus, sit Dei honor, animarumq; salus. Subsecundarius verò & administratiuius, modesta quedam rerum temporalium acquisitio ad supplendam rerum indigentiam, non modo naturalium, sed etiam eorum, quæ sunt necessaria ad decentẽ ecclesiastici status authoritatem.

D quin

Quartus Articulus.

quin & ad subventionem pauperum, aliarumque personarum, quibus ipse sacerdos iure naturali atque diuino providere tenetur. Ex prædictis exploratum est, modestam in sacerdotibus voluntatem acquirendi comoda temporalia ad prædictum usum, posse causam esse, non modo sine qua spiritualiter non ministraretur: sed etiam incitativam, per quam sacerdos inducatur ad præstandum officium quædo aliunde non teneretur: aut quum non potest omnibus horis sacris interesse, eligat eas, quibus maiores fructus, copiosiorque merces sunt assignata sibi utilia & ad pios usus necessaria. Cuncta denique supradicta sancti Thomæ Aquinatis auctoritate confirmantur. Cuius verba sunt hæc, quæ ille posuit in articulo secundo ad questionem centesimam secundæ partis secundi libri. Ait itaque, Accipere pecuniam pro spirituali sacramentorum gratia, est simonia: quod nulla consuetudine potest excusari: quia consuetudo non præiudicat iuri naturali. Accipere autem aliqua ad sustentationem eorum qui sacramenta ministrant, secundum ordinem ecclesiæ & consuetudines approbatas, non est simonia nec peccatum. Non autem id sumitur, tanquam præmium mercedis, sed tanquam stipendium necessitatis. Unde super illud Apostoli, prioris ad Timotheum epistolæ, Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt: Augustinus ita pronuntiat: Accipiant sustentationem necessitatis à populo, mercedem dispensationis à Domino.

CAeterum ut adducta Augustini sententia fiat notior, operæ pretium fuerit, discutere tertium propositæ ab initio questionis sensum. Is erat, utrum sacerdoti liceat petere aliquid ex pacto stipendio sustentationis. Pro quo explicando illud in primis cõstet, stipendium sustentationis nequaquam mercedis rationem habere: sed subventionis necessariæ vel comode ecclesiasticis ministris. Ac perinde qui dat illis aliquid temporale, puta pecuniã, aut triticum, aut vestem, aut cætera id genus, pro eorum sustentatione, minime dat ea in pretium operarum laborisue eorum: sed in victum atque vestitum, ut habentes alimentum & quibus tegantur, diuinis mysteriis gratis vacare queant. Est & secundo animaduertendum, sustentationis stipendium bifariam posse viro ecclesiastico obuenire. Primum gratuita populi oblatione, vel prælati auctoritate. Secundo ex pacto & cõuentione, inter sacerdotem & populum inita. Iam sit prima propositio. Si stipendium cotidianæ sustentationis, vel gratuito, vel superioris auctoritate alicui clerico impendatur, non exigit necessitatem in eo pro cuius sustentatione donatur. Id quod ex eo compertum haberi potest quod episcopo quauis diuiti, visitati tamen parochias, à parochis secundum iura debetur ea, quæ vulgò procuratio dicitur. Constat & idem, eò quod fas est sacerdotibus haud indigentibus accipere nonnulla utilia, quasi quedam stipendia: idque per consuetudinem approbatam:

batam: quæ aut malã radicem aut violentam exactionem non habuerit. Id quod præcipue verum est quando illud laicus, aut gratis offert, aut sponte soluit: imò & stante tali consuetudine, populo consentiente præscripta, possent talia à nolentibus reddere, iuste exigit, gratia seruandæ bonæ consuetudinis, & fidelis pietatis, & honoris diuini, & ecclesiasticæ dignitatis. Ac perinde non tantum in priuatum suum ipso rum clericorum usum, quantum in diuini cultus fauorem. At verò dictæ consuetudinis pretextu non potest aliquid à sacerdote exigi per sacramentorum subtractionem, nec sua ipsius auctoritate à laicis auferri. Sed ut inquit sanctus Thomas in articulo tertio questionis centesimæ ad secundam secundæ spiritualibus prius exhibitis, licite possunt statuatæ & consuetæ oblationes, & quicumque alii proventus, à nolentibus, attamen soluere potentibus, à sacerdotibus exigi: superioris nempe prælati auctoritate intercedente, dummodo pusillorum offendiculum caueatur, & in exigendi ea intentione, non mentiatur iniquitas sibi. Adimpleaturque illud, Ab omni specie malæ abstinete vos. Secunda propositio. Stipendium cotidianæ sustentationis licite constituitur ex pacto reddendum sacerdoti, eo indigenti. Etenim quoniam si tale stipendium sic est necessarium, ut sine eo minister salua suæ personæ consistentia, statusque sui honestate, diuina exercere nequeat officia: liquet eiusmodi stipendium non minus in pactum iuste reuocari, quam reliqua ad diuinum ministerium exequen-

dum necessaria, & comoda, atque decencia. Nam sicut sacerdos ad alicuius instantiam Eucharistiã celebraturus, iure suo potest, sub pacto à procuratore Missam agi, exigere ut ei suppeditet locum sacrum, calicemque, sanctasque vestes, atque vinum & panem, sine quibus sacramentum rite recteque confici nequit: ita potest iuste pacisci suã ipsius sustentationem, sine qua nequit sacris deservire mysteriis. Confirmatur & hoc ecclesiastica consuetudine scita & tolerata, à catholica ecclesia approbata: qua fit, ut sacerdotes egeni per annum altario ministraturi in aliqua basilica de annua sustentatione ei reddenda absque villo cõscientie scrupulo paciscantur. Accedit & validissima Caietani acutissimi viri ratio. Ea est: Velle stipendium annuæ sustentationis non est velle temporale pro spirituali. Ex pacto ergo eiusmodi stipendium exigere, non est vendere spirituale pro temporali. Siquidem pactum actionum materiam non mutat. Quare huiusmodi pactio nec est ambitiosa, neque iniqua. Quod si nobis obicias haud pauca summi Pontificis iura prohibere, ne ecclesiastica ministeria sub pacto disponantur: hanc objectionem quibusdam dictis repellere tentabimus, quorum sit primus: Pacta quibus ecclesiastica ministeria simpliciter & absolute agenda constituuntur, sunt simonica iureque prohibita: ut si quis in hæc verba paciscatur, Ego volo tantam pecuniam mihi reddendam, si pro te sum celebraturus, aut pro quouis sacerdotali ministerio pro te exequendo. Secundum dictum. Pacta, quibus ecclesiastica ministeria secundum quid, & cum quadam

D u limita

limitatione agenda constituuntur, nec illicita sunt, neque lege prohibita. Verbi gratia: Si quis sacerdos sic pangat, Si ego ministraturus tibi sum in spiritualibus, volo tantum pecuniarum sustentationis meae congruo stipendio: quia minori subuentione, expetito ministerio commodè incumbere minùs valebo. Deniq; pactiones sic ab indigētibus ministris limitatę, neq; apud Deum, qui rectum cor videt, sunt simoniacę: neque apud ecclesiam, cui ministri indigentia est nota, & pactio manifesta: non quidem absoluta, sed conditionalis, conditione eam inculpabilè reddente. Ex quo videtur sacerdotem victus atque vestitus indigum, non modò per annum, sed per mensem, imò & per diem, pacisci posse, priùs quàm rem diuinam agat. Potest enim liberè dicere eis qui eum ad Missam agendam pro se inuuant: Vobis indigentia mea facilè constiterit, si vultis me pro vobis hodie sacrum facere, oportet vos suppeditare mihi sufficiens hodiernę sustentationis stipendium. Alioquin alium expectabo, qui me sufficienter alat. Nec enim video in hoc casu vllam differentiam inter pactionem annuam, & mensuriam, & diurnam, nisi secundum aut diuturnius aut breuius spatium temporis. Siquidem conuentionis huiusmodi ratio nequãquã temporis diuersitate mutatur. Cùm subuentionem istiusmodi expetere, nec est per se malum, nec vllam mali speciem includit. Tertium dictum. Sacerdoti habenti aliunde, quibus honestè vitam ducat, altariòque d. seruiat, non licet cum populo super stipendio quotidianę su-

stentationis tanquã sibi absolutè necessario, sed tanquã simpliciter ei debito, pactum inire. Nam cum eo absolutè nõ indigeat, nequit nisi mentiendo de eodè velut sibi absolutè necessario pacisci. Certum est enim eum mētiri qui pręten dit absolutè indigere se subuentione qua absolutè non eget. Forsitan occurrat aliquis huic dicto illa Seruatoris nr̄i sentētia, Dignus est operarius cibo suo: accedēte & apostolo dicēte, Nemo militat suis stipēdiis. Ac perinde licere sacerdoti diuiti pro ministerio suo sustentationis stipendii pacisci. Sed ad hoc respondemus, tam Dñm q̄ apostolũcius in suis eloquiis præcipuè prætere debere populum in primis egētī ministro necessaria tribuere: nè ipse ab eo illa medicare cogatur, aut alio aliquo labore, siue arte, eadem minùs decēter acquirere. Nã quòd idem Apostolus suis manibus acquirebat quę sibi suisq; comitibus erāt necessaria, supererogationis apostolicę fuit. Id enim sapiētissimè faciebat, tum ad vitandum pusillorum scandalũ: tum ad reprimendam Pseudapostolorũ auaritiã: tum ad habendum quod pauperibus distribueret. Deniq; nequãquam Apostolus citatis verbis præten dit, licere sacerdoti opulento pactionem facere de quotidianę sustentationis stipendio, tanquã absolutè ei necessario: siquidem mentiretur egestatē quam non patitur: mendacium autem iusti contractus subiectũ esse non valet. Nonne temporalia spiritualibus subseruire debēt? Debent utiq;. Sed pro quotidianę subuentionis stipēdio tanq̄ absolutè necessario, neutiquã diuitibus, sed pauperibus subueni-

subuenire sac. erdotibus laici debent. Debitũ enim huiusmodi non respicit sacerdotē simpliciter, sed indigētē sacerdotē. Neq; hinc sequitur quĩ sacerdos opulentum habens patrimonium possit cum populo pacisci super stipendio quotidianę sustentationis. Nam licet non paciscatur pro eo tanquã absolutè, id est omni modo sibi necessario, potest tamen de eodè pangere tanquã simpliciter sibi debito: & pro officio quod exercet id ipsum laici tenentur ei reddere quod alatur: cū non teneatur iure stricto alere se bonis suis, vel patrimonialibus, vel aliunde acquisitis. Hinc etiã constat, sacerdotem diuitē cui pingue patrimonii accessit postea quã curã agebat animarum posse licitè accipere à populo temporales redditus, siue decimas & primitias siue alias oblationes, quę tum hac, tum aliis de causis ei debentur: nèpe vel ratione laudabilis consuetudinis, vel ecclesiastico iure, vel superioris autoritate, atq; legitimo ipsius beneficii titulo. Hęc deniq; sentētia itã temperata, quę veluti media incedit inter extremas illas, nõ videtur mihi dura: cū per eam ferè cuncta quę ad hanc rem pertinent per uia expedi taq; pateant, sacerdotibus tam diuitibus quàm pauperibus. Quinetiam Ioannes Gersonius aliq; tractatores cõtrariam Caietani sententię sententiã fouētēs, sanctorũ autoritate cõpulsī, tandem ad hoc deuoluuntur ut ingenuè fateantur, clericos quibus sua patrimonialia sufficiūt, haud debere ecclesiasticos prouentus sibi sumere, ut eis diteſcant, aut eis fundos multiplicēt, aut cognatos ex pauperibus diuites faciāt. Sed ut ea in

digentibus atq; pauperibus iuxta suam cuiusq; conditionē distribuāt. Esto plus aliquid, cæteris paribus cognatis, quàm aliis dare possunt. Suffragatur & nobis, quod Ioannes Gersonius in tractatu de solitudine ecclesiastica, dicit: Cõtingit aliquãdo præter & ultra necessitatē præsertim aliqua recipere quępiam non pro solo sacerdotalis personę statu, sed etiã ad aliorũ maximè, qui à nobis pendent, commodã prouidentiam, piãq; subuentionē. Et secundũ hoc aperte ille in nr̄as partes cõcessisset, si antemaduertisset, q̄ cū ex regula diu. Augustini sacerdos nõ omnibus indigentibus, siue pauperibus: id enim impossibile fuerit: sed illis tantũmodò suis donis subuenire teneatur, qui aliqua propinquitate vel cognationis, vel loci, vel temporis, vel accepti beneficii, vel exhibitĩ officii, vel peculiaris curę ei coniuncti sunt. Id qđ ad eiusdem status decentiã procul dubio attinet. Recipere enĩ sacerdotē temporalia ad proprię personę statusq; sustentationē, & recipere eadem ad propinquorũ subleuationē, ad eandē receptionis rationem pertinet: scilicet ad proprii status sacerdotalis sustentationis stipendium. Sustentationis enim nomine non solum victus & vestitus, sed etiam quicquid est ei opus ad decentiam sui status, & eorum quorum cura ipsi incumbit, cõtinetur. Nec enim mendicare sacerdotē decet ut habeat unde subueniat cognatis suis: siue semibus, siue paruulis, siue alioqui indigētibus, aut amicis pauperib; aut famulis, vel parochis, quibus naturali iure, tũ charitatis pietate, quantũ pōt subuenire tenetur.

Quintus Articulus.

Indem ad quartum sensum principalis quaestionis ventum est. An videlicet sit fas sacerdoti locatarum operum stipendium pacisci? Id est, an liceat sacerdoti conuentionem facere, de stipendio recipiendo pro spirituali actione: qualis est baptizare, & caetera id genus. Pro huius autem dubii congrua solutione illud praeferramus, locatarum stipendium operarum, mercedis rationem proprie habere, secundum illud quod in Matthaei Euangelio legimus: *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Ex quo liquet eum qui pro locatis operibus aliquid accipit, debitam sibi mercedem, quasi laboris pretium accipere: id enim hoc nomen, locatio, laboris connotat. Supponamus & illud, quod authore sancto Thoma Aquinate, actus aliquis dicitur spiritualis, dupliciter: Primo quidem ex parte principii: quando talis actus alicui personae conuenit propter aliquid spirituale quod ei inest: sicut episcopo consecrare basilicas: sacerdoti sacrificare vel baptizare. Secundo autem modo aliquis actus dicitur spiritualis ex parte finis: qualis est docere liberales artes, quarum finis est veritas, quae res est spiritualis: non tamen ex parte principii. Cum talis actus possit a gentili philosopho non habente principium aliquod tale, id est, spirituales potestatem, exerceri. Tertiò demum est praesupponendum, aliud esse loqui de Missae celebratione abso-

lutè & simpliciter, quae est actio per se spiritualis, per se spirituale potestatem consequens, & ab agente per se intenta: & aliud loqui de celebranda Missa in tali loco & diei hora, & toties in hebdomada: & laborioso itinere, & aliis huiusmodi, quae non sunt per se ipsa spirituali potestati coniuncta. Supponitur & quartò, quaedam esse mixta ex temporali & spirituali, in quibus principale quaesitum est temporale, accessorium verò spirituale: quaedam autem è diuerso, in quibus id quod praecipue quaeritur, est spirituale: accessorium verò temporale. Iam verò his quatuor praenotatis tribus proloquiis est nobis proxima quaestio dirimenda: quorum sit primum, Opera ex temporali & spirituali mixta, in quibus principale quaesitum est temporale, licet possunt certa mercede locari: quoniam in eis locandis minimè appetiatur illud spirituale accessorium, sed ipsum principale comitatur: secundum illud peruulgatum dictum: *Accessorium sequitur suum principale.* Attamè hoc primum proloquium constantis tunc est veritatis, quando ipsum temporarium principaliter quaesitum, propter spirituale ei accedens carius nullatenus aestimatur. Quoniam ipsum spirituale siue sit principale siue accessorium, non potest esse constituendi temporalis valoris ratio, hinc fit vt fundus adornatus iure patronatus spiritualis, nequeat cariori pretio distrahi, quàm si eo careret. Ex eodem & illud exploratum sit, fas esse locare eas operas temporales, quae sunt accessorie spirituales: nempe tantum modò ex parte finis dum modò talis aestima-

stimatio duntaxat fiat ipsarum operarum ratione, & nihil ei accrescat illius finis respectu. Catores igitur & organiste cum conducuntur, vt in locis cultui diuino dedicatis intersacra modulètur, iuste ac pie operas suas modulatorias aequabili pretio sub pacto locare valent: quoniam praecipuum, quod ab eis quaeritur, est clara, & intenta, iucundaq; vox, artis opus, & humana industria: haec autem minimè sunt spiritualia, etsi ad finem spiritualem referenda conducantur. Idem quoque licet aduocatis, & liberalium artium, atque naturalis vel moralis philosophiae magistris: haud veniantibus ipsam veritatem, sed suas solùm operas. Siquidem principaliter humanum ab eis auxilium expetitur, vel ad iustitiam obtinendam, vel scientiam acquirendam. Siquidem patronus siue aduocatus, clienti suo cuius causam defendit, temporale patrocinium operamque profusus humanam impendit, ac subinde pecunia aestimabilem. Scientiarum quoque doctores maximam discipulis ad eas discendas operam afferunt, dum eos ad studium, & labores, & vigilias tolerandas incitant: summaque industria discenda ita eis proponunt, explicant & declarant, scièdique compendia edocent, vt ab illis directi, quae eis opponuntur, facile perdiscant. Quae omnia humana sunt, ac perinde humanis pretiis comparabilia, atque vendibilia, quatenus haec comparantur laboribus, & sumptibus, & vigilis, atque sollicitudinibus: atque iam parta seruantur, & sudoribus curisque expetentibus impertiuntur. Neque quia peritior aduocatus patrocinando, & doctior magi-

ster docendo minùs laborat, quàm imperitior aduocatus, aut indoctior magister, minorem debet mercedem recipere: quia olim magis laborando acquisiuit sibi maiorem vel patrocinandi, vel docendi facultatem: merces autem ei reddenda non modò praesentibus, sed etiam praeteritis laboribus, curis, atque sumptibus respondere debet. Eadem item ratione magister theologicus potest pie ac iuste pacta mercede diuinam sapientiam discipulos docere: non utique ipsam venditans, sed laborum suorum premium accipiens. Nec ab eo percipiendo prohibetur: quia ad doctoralem dignitatem ab scholastico cancellario promotus fuit: id enim fit, non vt detur ei aliqua spiritualis earum dignitas, quas Deus gratis dat: sed ne indocti docendi auctoritatem sibi usurpent. Quod si nobis opponas, Dei Prophetas, & apostolos, & praedicatores: quibus non licuit unquam ex pacto operas suas locare: Respondemus, & Prophetas & Apostolos gratis & absque ullo labore diuina mysteria tum suscepisse, tum tradidisse, id eò non licuisse eis operas suas pretio aestimasse: utpote minimè laboriosas. Esto eis licuerit, cotidianae sustentationis stipendium capere. Iam verò Theologiam docere, atque Euangelium praedicare, in hac causa longè dissimiliter sese habent. Nam Theologicus Doctor propter humanum, sicut in aliis scientiis, auxilium quaeritur: Sic vt manus sit operator, licet eius finis sit diuinus: praedicator autem operator est diuinus, utpote quoddam Spiritus sancti instrumentum quo Deus vtitur ad

D iu i illumi-

illuminandos, & purgandos, & perficiendos homines, quò tãdem filiorũ Dei adoptionẽ consequãtur. Indictio est nulli licere prædicatorium munus obire, nisi ad id utcunq; diuinitus missus fuerit: secundum illud Pauli ad Romanos capite decimo, Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Est igitur prædicandi munus ab auctoritate spũali, actioq; eius est spiritualis, ac perinde pecunia in æstimabilis. Adhæc ex diuina auctoritate prædicat prædicans, & diuinæ legationis officio fungitur. Tenetur igitur contentus agere stipendiis sustentationis à delegante eum sibi taxatis: ac perinde non potest rursus licitè locare semet populo, qui cum delegatore Deo semel pactus est. Quare Petri Paludani sententiã infirmatur, eò quòd facultas theologiã docendi, licet sit circa diuinisimã scientiã, principiu tamen habet humanum: quia & ab homine datur, & ad humanum præstandum auxilium est inuenta: potestatis autem prædicandi verbum Dei, principium est diuinum. Et ea ad spiritualem opem in perfectionibus diuinis mortalibus infundendis, prædicatoribus ab ipso Deo impenditur. Deniq; in tantum harum potestatum altera præstat alteri, ut teneat sãctus Thomas, contingere Theologicum doctore dispũtare de peccato, in quo est, in culpate: quòd si faceret prædicator, peccaret. Ex quo & illud quoq; constat, licere Theologo non minùs quàm Canonistæ mercedem accipere, cum in causis iuraris, aut cõiugalibus, aut simoniacis, aut aliis atq; aliis contractibus: & in his, quæ ad suspensionem, irregularitates,

excommunicationes, & interdicta, & schismata, & hæreses pertinent, aut cõsilium, aut sententiam profert, ratione laboris, vel solitudinis, & operarum suarum, sumptuumq; quos discendo facit, æquam mercedem expetere, & exigere, atq; recipere. Non enim Theologos, qui diuinam scientiam studiosis laboribus & suis sumptibus didicerunt, concludit illud Christi præceptum, Gratias accepistis; gratis date: sed eos, qui illam diuinitus sibi infusam, sicut propheta & apostoli, acceperunt. Quicumq; enim diuina munera, & virtutes, & facultates vel administrandi sacramenta, vel edèdi miracula, & cetera id genus, diuinitus acceperunt: gratis ea adhibere tenentur. Vt sit illius loci sensus: Id quòd pure ex gratia sine aliquo vestro labore ac merito à Deo accepistis, gratis date: id est nihil omnino pro illo proximis distribuendo accipiatis. Tunc enim hoc suis discipulis præcepit cum mirabilium operum patrandorum, eis potestatem præbuit: ut ex decimo euangelii secundum Mattheũ capite claret. Enim uerò, quia idem propè semper est & theologicus magister & euangelii prædicator, caueat sibi Theologicus magister, nè talem mercedem exigendi libertate abutens, offendiculum euangelio ponat: memineritq; Paulum non modò talia minùs exegisse, sed oblata sibi respus se, manibusq; suis laborantẽ sibi comitibusq; suis victum comparasse, propter introductos falsos fratres, qui existimabant, quæstum esse pietatem: & nè infirmos offenderet, omnemq; malè cupiditatis speciem à se fugaret.

Articulus

Articulus sextus.

Am uerò uelut nouum aliquid, ut lectoris fastidiomedeamur. Secundum proloquiu subiiciamus: quòd est, Mixta ex re spirituali & temporalit in quibus id quòd principaliter quaeritur est spirituale, nequaquam licet certa mercede locari: quoniam sicut principale, quòd est ipsum spirituale, non potest sub locatæ operationis pactione poni: ita nec temporale, quod ei accedit. Id quòd ex prædicta regula constat, Accessorium sequitur suum principale. Ex quo manifestè sequitur, actus qui sunt ex principio suo spirituales non posse licitè sub operarum locatarum pacto poni, quantum ad temporale per se ipsis accessoriu. Tales actiones sunt, euangelium prædicare, baptizare, sacrificium offerre, ad sacros ordines dignos atq; idoneos promouere, & aliq; istiusmodi. Probatio autẽ huius proloquii hæc est: Licet em tam labor & industria, quàm humana opera & diligentia in sacramentorum administratione, & euangelicæ gratiæ prædicatione, sint temporalia quedam: quia tamen æstimandorum eorum ratio est aliquid spirituale, haud est fas illa aut vendere, aut mercede locare: id quòd de sacro oleo, nec non sancto chrismate constat: quorum quodlibet est aliquod corporale: quia tamen non æstimantur, nisi sanctitatis eis additè respectu, nullo modo ea uenundari, uera pietas patitur. Nullus enim rem adeo per se paruam atq; uilem taur magno pretio compara-

ret, nisi pro eius sanctitate obtinenda. Præterea, is cui spiritualis potestas committitur, ad commodum eius usum, in dispensandis spiritualibus rebus ex ipsa commissione suo pteq; officio obligatur: si aliquid igitur pro eiusdem potestatis usu recipiat, non intelligitur operas suas locare, quas ex suscepto officio impendere debet: sed ipsum spiritualis gratiæ usum vendere, merito præsumitur. Ecclesia ideo huiusmodi operarum locatarum pacta iniri uetat, quia sua pte natura sunt iniqua: & non è contrario censentur simoniaca, quia sunt prohibita. Per se (inquam) talia sunt & illicita & impia. Quid? quòd etsi nonnulli è regione contendant, tales pactiones non natura, sed lege illicitas esse: in iure potestatis officio eas reprobate nobiscũ plene sentiunt. Nec huic nostræ sententiæ aduersatur illud. Apostoli in priori ad Corinthios epistola: Quis unquam suis stipendiis militat? Non enim Apostolus loquitur de locatarum stipendio operarũ, quòd mercedis rationem propriè obtinet: sed agit de necessariæ subuentionis stipendio: id quòd ex apostolicæ argumentationis conclusione aperte liquet. Post multa nãq; ab ipsa rerum natura, & lege, & humana consuetudine, ac deum ex euangelio grauitè & appositè ad id unum allegata, tandem concludit, licere diuinæ gratiæ prædicatoribus ex euangelio uiuere: idq; ipsum Dominum ordinasse testatus est. Adde quòd ibidem apostolus ipse declarat: de illorum usu ac esu. quæ huic uitæ degende sunt necessaria, procul dubio accipienda esse illa Domini uerba, Dignus est

est operarius mercede sua. Id quod idem magister celestis clarius apud Mattheum expressit, dicens: Dignus est operarius cibo suo. Facit et ad idem, quod dominus apostolis suis sine sacculo et pera ad euangelium predicandum emisit, cibum potumque, id est cotidianae sustentationis stipendium ab auditoribus capere praecipit. Enimvero iam accedat tertium proloquium. Quaecumque temporalia, quae non per se sed per accidens spiritualibus accedunt, recte possunt pariter constitui. Etenim illa regula, Accessorium sequitur principale: est accipienda de eo, quod per se, non autem per accidens, principali accedit. Et profecto ex ordinis susceptione ad accidenter ei conuinctum nullus sacerdos est obligatus: ideoque de nouo sese ad illud praestandum adstringens, sui obligationem ad illud temporale spirituali per accidens accedens, interposito pacto iuste locare ualeat. Quae ob rem constat, sacerdotem probe locare posse sui ipsius personae obligationem, per quam semet constringit, toties in hebdomade, vel mense, vel anno, tali loco, atque certo tempore, vel remoto vel propinquo, adistere, ut ibi ad procurantis votum sacrum faciat: quoniam haec temporalia sunt, et quaedam notabilia proprietate libertatis impedita, atque ex accidenti sacris functionibus adiuncta. Ex quo etiam colligitur, diuitem quoque sacerdotem hac ratione, si non sit aliunde reddendo ministro obligatus, ad id alicubi praestandum, operas suas locare absque crimine posse. Esto teneatur pusillorum offendiculum vitare, auaritia malum pellere, ab omni

specie mali se prohibere, et quod ei super fuerit, in usus pauperum distribuere. Quod super est, inquit, date elemosynam, et omnia munda sunt uobis. Si tamen illa iure tuo, et nullius cum iniuria dederis. Postremo ex modo explicatis illud quandoque aperitur, sacerdotem diarium, qui non per notabile tempus, sed ad horam prout occurrit, qui ab eo petat Missam celebrandam, officium exhibet, non posse eiusmodi operas pretio taxare: quia ille non plus temporis in facienda re diuina infumit, quam id quod ad eam peragendam per se exigitur: et ideo non est ab actione spirituali sciendum, cum sit ei conuinctum uel intrinseca ipsius mensura. Pii denique et modesti sacerdotis esse arbitror, sibi ab his temporariis lucris, quantum humana infirmitas patitur, temperare: semperque illud Domini praecipit, Gratis accepistis, gratis date, mente uersare: ne illa dispensatione, quam ille declarauit dicens, Dignus est operarius mercede sua, ad explendam suam ipsius auaritiam, ab utatur. Medio denique diuine minister tutissimus ibis, si inter indigentiam, et abundantiam, eo quod re uera satis est, contentus uixeris. Id quod praestare curabis, si animaduueris illud quod apud Lucam dominus pronuntiauit, Dignus est operarius mercede sua, non ad praesens tantum, sed etiam ad futura praemia referendum esse. Nam ut doctus Gregorius ait, sunt enim iam de mercede operarii ipsa alimenta sustentationis, ut hic merces de labore praedicationis habeatur, quae illic de ueritatis uisione perficitur. Qua in re considerandum est quod

quod uni nostro operi duae mercedes debentur. Una in uia, quae nos in labore sustentat: altera in patria, quae nos in Resurrectione remunerat. Merces igitur, quae in presenti nobis datur, hoc in nobis debet agere, ut ad sequentem mercedem robustius tendatur. Verus ergo quisque praedicator, non ideo praedicare debet, ut in hoc tempore accipiat: sed ideo mercedem recipere, ut praedicare ualeat. Quisquis namque ideo praedicat, ut hic laudis uel muneris mercedem recipiat, eterna mercede se priuat. Paulus item domini sententiam animo uersans, in priori ad Timotheum epistola praescribit ut ecclesiasticis ministris pro eorum dignitate quotidiana stipendia a fidei populo praebentur. Qui bene, ait, praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in uerbo et doctrina. Dicit enim scriptura, Non alligabis os boui trituranti. Et, dignus est operarius mercede sua. Super quo Ambrosius pulchre tradit: Boni enim dispensatores ac fideles non solum honore sublimi debent digni iudicari, sed terreno, ut non contristentur indigentia sumptuum, sed magis gaudeant fide sua et doctrina. Instantior enim fit, si non minetur inopia: et crescit in illo autoritas, cum uidet se etiam in presenti laboris sui fructum percipere, non ut abundet, sed ut non desit. Tanta enim merces debetur euangelizantibus uerbum Dei ut inde penuria non contristentur, nec abundantia extollantur. Hinc et Augustinus. Necessitatis est accipere, charitatis est praebere: non tamen uanale est eua-

gelium, ut pro his praedictur, sed pro aeternis. Si enim sic uendunt, magnam rem uili uendunt. Accipiant ergo sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a Domino. Non enim a populo redditur quasi merces illis, qui sibi in charitate euangelii seruiunt: sed tantum stipendium datur, in quo, ut possint laborare, pascantur.

✠ Casus cuiusdam

exacta discussio, ad Simoniacam labem intercidendam pertinens.

PUT nobis olim casus propositus, ut super eo, quid nobis uideretur, simpliciter diceremus. Is est: Petrus, non inquam ille Apostolorum princeps, Ioanni cuidam, non quidem illi Euangelii scriptori, beneficium quoddam renuntiavit. Queritur, utrum Ioannes licite possit dare fructus illius beneficii Martino illius Petri filio, vel nepoti, sibi usurpandos? Respondeamus quod vel in translatione illius beneficii interuenit simonia uel exterior, uel interior, uel neutra. Quod si interuenit simonia conuentionalis expressa, scilicet exterioribus uerbis uel signis inter dantem et accipientem, de tribuendis Martino, illius beneficii partibus, nullo modo licet Ioanni, eos Martino reddere: quia nullum inus habuit percipiendi tales fructus sibi, neque donandi alteri, cum non habuerit legitimum titulum quo

quo illud beneficium suum ipsius esset. Quin potius tenetur ad restituendos illos fructus, quos receperit, vel dederit alteri, deductis tamen expensis factis in eis colligendis, aliisque consumptis in ecclesiastica utilitate. Imò et ipse quoque Martinus si Ioannes non restituerit, tenetur ecclesie omnes fructus inde perceptos reddere, si pactum nouit, aut eis factus est locupletior: quia non potest hic iuste possidere, quod ille iure donare nequiuert. Siquidem minimè licuit Petro, transferre in Ioannem illius beneficii titulum, apposita conditione, quod eius beneficii fructus nepoti suo traderentur. Nefas enim est, ut pro temporali bono, spirituale commutetur. Præsertim id prohibente Domino, cum ait: gratis accepistis, gratis date. Quin etiam Ioannes ille tenetur, in superioris manu idem beneficium resignare, ut docet sanctus Thomas articulo sexto questionis centesimæ, ad secundam secundæ, in solutione ad tertium argumentum. Si verò fuit simonia tantum mentalis, nullo exteriori signo manifestata, sed sola intentione et interiore voluntate perpetrata: sunt auctores non contemnendi, tam Theologi, quam Canonistæ, dicentes in hoc quoque casu teneri Ioannem ad resignandum beneficium, et ad fructus ex eo perceptos restituendos: eo quod talis simonia, tam iure naturali, quam diuino sit prohibita. Sed his respondet Caietanus, quod in simonia mentali actus exterior secundum suam formam non est prohibitus: quia nulla interuenit commutatio spiritualis pro temporali, licet interiori actui accedat malitia emendi et vendendi alterum

pro altero. Et quia talis beneficii datio et acceptio non est illicita per se, sed tantum per accidens, et ideo ex tali datione Ioanni non prohibetur acquisitio legitimi tituli, ac perinde habet ius recipiendi eiusdem beneficii prouetus. Fluuius enim sententiæ est sanctus Thomas in solutione ad sextum prædicti articuli, dicens quod quo ad deum, sola voluntas facit simoniacum: sed quo ad poenam ecclesiasticam exteriorem, mentalis simoniacus non punitur ut simoniacus, ut abrenūtiare teneatur: sed de mala intentione poenitere. Quem sequuntur et alii egregii doctores, innixi illi capitulo, mandato. extra, de simo. Vbi Gregorius Nonus inquit: Ad resignationes spiritualium et temporalium quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente vtrinque taliter acquiruntur, in quo casu delinquentibus sufficit, per solam poenitentiam suo satisfacere creatori, eos pro simonia huiusmodi, non teneri dicimus. Denique magna est hac de causa inter auctores controuersia, quam decidere, non opis est nostræ. Verum sicut qui sententiam sancti Thomæ secutus fuerit, videtur quod non sit ad contrariam impellendus: ita neque qui priorem secutus, beneficium et fructus eius à se ablegauerit, potius fecit quo laudetur, quam quo reprehendatur. Et hoc quidem haud utique præcipere, sed consulerem: non utique ut illi laqueum iniicerem, sed ut longius à periculo discederet. Etenim putarim equidem, quod in casu huiusmodi simonia mentalis, non licebit Ioanni donare Martino Petri nepoti eiusmodi beneficii bona, si ea donatio habeat speciem

mali,

mali, proximis noxiam, videlicet si ex ea sequatur scandalum, id est, grauis apud probos viros suspitio, quæ in se Petrum et Ioannem fuit expressa verbis vel aliquibus signis inuicem cognita conuentio, de tribuendo Petri cognatis beneficiis pronentus. Scriptum enim est, Ab omni specie mala prohibete vos. Et illud, Si scandalizatur frater meus, non comedam carnes in æternū. Et Dominus comminatur, Vt homini illi, per quem scandalum venit. Quod si in collatione talis beneficii neutra intercessit pactio simoniaca, nec vlla grauis de labe simoniaca suspitio, de talium bonorum donatione suboritur, licebitne illa Martino à Ioanne donari? Sanè distinctione est opus ut bene respondeatur. Nam si ille Petri nepos est diues, aut nihilo indiget, ad personæ statusque sui sustentationem, nullo modo sunt ei illa tribuenda: quoniam ecclesiastica bona in solos usus ecclesiarum, et clericorum et pauperum aliorumque piorum operum duntaxat, expendenda sunt. Si verò sit ille pauper, fas est ei, ex illis bonis subuenire: imò potius et amplius eidem, quam alteri tribuendum. Hoc enim tum æquitas, tum gratitudinis ratio deposcit. Confirmantur denique prædicta auctoritate sancti Thomæ in articulo quinto questionis prius citatæ ad secundum respondentis. Si aliquis aliquid spirituale alicui conferat, gratis propter consanguinitatem, vel quancunque carnalem affectionem, est quidem illicita et carnalis collatio: non tamen simoniaca, quia nihil ibi accipitur. Vnde hoc non pertinet ad contractum emptionis, vel venditionis, in quo fundatur simonia. Si autem aliquis dat

beneficium ecclesiasticum alicui hoc pacto vel intentione, ut exinde suis consanguineis provideat, est manifesta simonia. Quinetiam secundum et si detur beneficium consanguineo, ut conferens illud magnificetur, vel fiat potentior, vel eius parentela exaltetur: aut aliquid aliud huiusmodi præceditur: procul dubio simonia committitur. Siquidem dans, respicit rem temporalem, pro spirituali obtinendam. Si autem quis cognato vel amico det potius, quam extraneo beneficium, quia est eo tam dignus et idoneus quam alter, non peccat: imò bene facit. Quia ceteris paribus, quisque potest in talibus rebus distribuendis, cognatos et amicos aliis præferre: dummodo non omnia in illis coaceruet, sed aliis pro sua cuiusque dignitate sua portio seruetur. Qui in re à quibusdam prælatis plurimum abberrari solet: qui omnia beneficia suis cognatis quamvis indignis et ineptis, præmittentes dignos et idoneos, contra ius et fas, auenter condonant. Ex prædictis demum forsitan compertum esse poterit, quam prauè agunt in ecclesiastica beneficia aliorum quorumlibet, ut aiunt, capitibus deponunt, ut ea interim dum deponentium nepotes adulescunt, in se sustineant, ut adultis conferant. Talis enim pactio siue expressa siue mentalis, do ut des, iniusta et impia est: et ut quidam existimant simoniaca, atque ecclesie Christi, ut experimento constat, valde perniciofa. Sic enim fit ut veluti hæreditaria successione acquiratur beneficia, et plurima possideat qui nec vel vno dignus est et idoneus: ac perinde multi tum digni, tum

E idonei

idonei miserabiliter indigeant. Et quid iniquius vel nocentius in ecclesiasticorum vectigaliū distributione accidere potest? quod ea iniquitate eam exerceri, ut in domo Dei vnus esuriat, alius autē ebrius sit?

✠ Censura de quotidianis distributionibus comparandis.

Irca quotidianas distributiones, quę clericis in suis ecclesiis residētibus sunt assignandę, sic habet decretū Concilii Basiliensis, sessione vicesima prima: Qui in matutinis ante finē Psalmi, Venite exultemus. et in aliis horis ante finem primi Psalmi, in Missa ante vltimū Kyrie eleison, vsq; ad finē diuino officio non interfuerit, nisi forte ne cęssitate cogēte, petita et obiecta a p̄sidente chori licētia, discedere oporteat, pro illa hora absens iudicetur, saluis ecclesiarū cōsuetudinibus, si quę forte circa hoc arctiores existāt. Ex quo liquet, quod ingrediens chorū, in extremo alicuius horę Psalmi nequit facere suos fructus illius horę assignatos. Ridiculum enim est, ut qui tota hora vel alibi moratur, vel per ecclesię deambulacra euagatur, intrāti chorū ad breuissimū tēpus tota hora adscribatur. Siquidē quod parū est, pro nihilo reputatur. Et paulō post idem decretū ait: Iubet etiā hęc sancta Synodus, quod in illis ecclesiis, in quibus singulis horis certę distributiones statutę non sunt, omnino etiam de grossis fructibus, si opus sit, deputentur, ut

iuxta mēsurā laboris, plus minusue quis quod capiat emolumētū, tollēs prorsus absum illum, quo in vna duntaxat hora totius distributiones diei vsurpat: et illū quo p̄positi, vel decani, aut alii officiales, ex hoc solū quod officiales sunt, licet actualiter pro vtilitate ecclesię non absint, quotidianas distributiones percipiunt. Hęc ibi. Ex quibus inferūt auctores, tantā assignandā esse pro quotidianis distributionibus emolumētū quantitātē, quę sufficiat adducere beneficiatos ad ecclesiam, ut diuinis officiis singulis horis intersint: ac peridē non contēnant dispendiū, quo puniūtur absentes. Est et eadē emolumentū quātitas cōpetens cōgruāque p̄sentib; assignāda ab ipso clericorū coetu, quę vocāt capitulū. Quoniā tenetur p̄uidere, ut cōmuniter atque ordinariē sit in choro cōueniens tam dignitatum, quā canonicorū et portuonariorū numerus: qui prout est opus, et decet, ecclesiasticis muneribus piē sanctęque fungatur. Siquidē propter officium datur beneficiū: quod si officiū perfici negligatur, emolumentū ei accōmodatū iniuste tollitur. At verō quia p̄dicti emolumentū quātitas duobus modis potest assignari. scilicet vel quod sit ea tam magna quod sine accremēto eorū quę absentes amittunt, residētibus adhibito, ipsam perdere nolunt: vel tanta, quod incrementū eorum quę alii perdunt, alii inuitati nequāquā desint, qui in choro residere velint: et hoc tāto est verius, quanto est certius, quotidianas distributiones de omnium fructuum ecclesiasticorū summa decerpi, ut his solis, qui sacris agendis vel ad sunt, vel p̄sunt, tribuātur. Exceptis illis

illis casibus, in quibus absentes pro p̄sentibus iure habentur: qui quinq; numerari solent. Primus, si quis pro negotiis ecclesię suę expediendis absit. Secundus, si quis non sua sponte, sed summi Pontificis imperio in Romana curia resideat. Tertius, si quis vacet studio Theologie: non tamen is acquirat quotidianas distributiones, quę non solent dari nisi p̄sentibus. Quartus, si quis sit in seruitio episcopi. Quintus, si quis egrotet: ita quod morbus sit p̄cipua causa, cur non intersit diuinis officiis. Nam si quis Canonicus Abulens. pro rebus suis agendis petat Toletum, et ibi infirmetur, non reddetur ei quotidianę distributiones. Sed ad id quod agimus, quod postquā beneficiatus ingressus est chorū, non licet ei ante finem horę quę celebratur, inde egredi, nisi pro causa legitima et rationabili: idque de licētia p̄sidentis, vel episcopi, vel decani, siue alterius eius loco. Adhibenda tamen est cautio, nē talis egressus sit vel irrationabilis, vel frequens, vel nē egredientis absentia sit in causa, ut diuinum officium, aut intercідatur, aut notabili defectu diminuat. Denique sicut dictum est, Qui in persolueno officio diuino defecerit, ad restituenda malē accepta tenetur. Et si est ius accrescendi aliis, ipsi sibi capiunt: si autem non, ipse qui defecerit ab eis capiendis abstineat. Quod si amissa et qui non residet donatur, donatis sibi legitime vtetur: quia hoc non est ei prohibitum. P̄dicta patent ex cap. unico, de cleric. non resident. libro. 6. vbi gloss. inquit, Quid si illi quorum lucro

accrescunt per alium amissa ei remittant illa, nunquid Canonicus erit absolutus ab eis restituendis? Respondet gloss. quod satis videtur quod sic: cum hic non sit additum, remissionem non prodesse. Quod glossę dictum sustineri posse videtur, quando remissio illa non fuerit in fraudem legis: puta si sibi mutuo beneficiati generaliter defectus sic remittant: quia cum ea omnia in communem aceruum refundantur, nullus propter talem absentiam fermē aliquid damni pateretur. Ex quo fit, ut absentes euadant impuniti, et ideo se absque rationabili causa huiusmodi emolumenta recipiunt, in quo casu restituere tenentur. Sed cui fiet restitutio? non vtique ipsis colludentibus. Cui igitur? procul dubio fabricę si egeat, vel pauperibus si ipsa nihil indigeat: ut sentit Gabriel distinctionis quindecimę quarti libri Sententiarum quęstione octaua, articulo secundo. Et quis dubitat auctoritatem Concilii Basiliensis in his quę ab eo absque vlla cōtradictione, sed tot tantorumque Doctorum consensu decreta sunt, logē p̄stare cuiuslibet particularis Doctoris opinione? Merito igitur Cosmas Guymier in cōmentariis ad Pragmaticas sanctiōes Francorū, a quibus decretum supradicti Concilii receptum est, expēdens verbum vsurpat, quod in malū sonat, inquit: Nota quod hic reprobat opinio Ioan. Andr. in Clement. Vt hi qui in vers. certis horis, de e. ta. et quali. quā sequebatur Flo. et ap probat opinio Guil. et Gesse. ibidē dicentū, non valere statutū vel cōsuetudinē ecclesię, quod qui est in vna hora, habeat E ii distribu

distributioes pro omnibus horis. Hen. in cap. quia nonnulli. de cler. non resid. quia talia statuta & consuetudines grauant ecclesias, & tendunt ad diminutionem cultus diuini. Ad hoc. c. ex parte. de costi. c. 1. de consue. in cuius fauorem fuerunt introducte distributiones quotidianae, vt beneficiati facilius conuenirent ad diuina. ar. Cle. si Dñm. in fin. dereli. & vene. sanc. & ex ambitione procedunt. Ad hoc. ff. de decre. ab or. fa. l. ambitiosa. de consti. c. cum oēs. Et quia denarius diurnus non debetur nisi integrè tota die operanti. d. c. quia nonnulli. de magis. super specula. & quia darent materiam vagandi aliis horis, sic peccandi. ad hoc. c. ex parte. de consue. no. Guil. & Ges. in Cle. 1. de celebra. Miss. vbi etiam dicunt, qd si in eadē ciuitate sunt tres ecclie collegiate, in quarū vna sic ordinauerūt Canonici, qd qui erit in matutinis lucrabitur. oēs distributiones deputatas aliis horis ac si in eis singulis interesset. In alia, qui i vesp̄is, idē. Et in reliqua, qui in Missa, idē. Et sic qui esset canonicus earū omniū lucrari posset. oēs distributioes eorū, & omniū horarū vna die. quod huiusmodi statutum non valet, per ea que dicta sunt: & hic patet. Hen. in. c. de multa. de præben. Alber. in tract. ho. q. 24.

Vtrum Missa pro duobus celebrata tantum valeat vtrius eorum, quantum si pro eorum alterutro seorsim celebraretur.

Articulus Primus.

Profecto quæstio quantum est ardua & implexa, tantum est explicatio necessaria, & scitu digna.

De qua cum sint varię authorū sententię, eam præcipuè nunc Deo duce sequar, quæ mihi comodior ac tutior visa fuerit. Pro cuius dilucidatiōe primū notare cōuenit, Missā trifariā expendi posse: videlicet quatenus est sacramentum, & sacrificiū, & precatio. Secūdo considerandū est, Missę fructū aestimari ex re ipsa, & vt scholastici loquuntur ex ope operato: vel ex operātis effectu, qui est vel ecclia, vel eius minister, vel fidelis quispiā, qui Missam faciendā procurat. Supponatur & tertio, eiusmodi fructū esse multiplicē, delectationē videlicet spūalem, meritū amplioris tū gratię tū glorię, petitorū impetrationē, & debitorū satisfactionē. Costare quartō oportet eundē Missę fructū multifariā accommodari posse, generaliter. s. & specialiter, & specialissimè: & vtiq; ad sacerdotē sacrū facientē fructus ille specialissimè pertinet. Generaliter autē attribuitur toti ecclesię, id est, vniuersis atq; singulis corporis Christi membris: specialiter demū cōuenit ille alicui psonę per quandā specialem applicationē, profectā ex particulari intentione atq; deuotione, tum fidelis Missā pro se celebrandā procurātis, tum sacerdotis eam pro illo offerētis. Secūdo quam quidē deuotionē & charitatis feruorem, tam Missam procurans, qd celebrās, eius fructus sunt participantē: vt docet. S. Thom. 3. Summę libro. q. 79. art. 5.

Posse

Articulus Secundus.

Posse autem sacerdotē celebrantem applicare aliquo modo alicui certæ personæ virtutem sacrificii, probat

Augusti.

Scotus duplici auctoritate Augusti. Altera in Enchiridio. Non est, ait, negandū defunctorū animas releuari, cum pro illis sacrificiū mediatoris offertur. Ex quo constat, tum qd celebrans pot de functis accommodare hoc sacrificiū, tum qd ipsi defuncti ipso oblato a pœnis releuantur. Altera, qd habetur in sermone de cathedra. S. Petri: Ostendā, inquit, qua ratione animas defunctorū iuuare possunt sacerdotes. Adhibeant pro eis sanctorū preces, & sacerdotali eos psequutione Dño cōmendēt. Iuuantur ergo animæ defunctorū, hoc ipso qd sacerdos eis sacrificii virtutē applicat. Estq; id congruentissimū. Nam si in magna domo nō decet patrefamilias per se exequi cuncta, quæ domesticis sunt distribuenda secūdo eorum tum exigentiā, tum indigentiam: sed ea per ministros ei muneri obeundo pfectos peraget: multo magis in ecclesia dei, qd est domus eius, oportet eundē ordinē seruari: & per sacerdotes qui sunt. ministri Christi in celebrando eucharistię sacrificio virtutē eius illius familiaribus vel dispēsatorie, vel dispositiue accommodari. Pertinet itaq; ad maiestatem Christi, vt quædā adiunctis sibi ministris pficiat. Attinet & ad magnificā ministrorū dignitatē, vt in rebus totius nature vim superātibus, ipsius dei cooperatores fiant. Nihil em homini diuinus cōtingere pot, qd diuinitatis fieri suo pte modo participē: nec excellētius,

quā Dei fieri cooperatore: & idcirco quāq; non sit cuiuslibet instrumenti applicare huic vel illi principalis agētis intentū opus: tñ instrumenti animati qualis est sacerdos, excellentē in ecclesia dignitatis gradū habens, interest non solum sacrificiū offerre Deo, sed etiā eius accommodare efficaciam. Siquidē est dispensator mysteriorū Dei. Ex quo fit, vt quauis sacerdos gradū illum gratię personalis, quē ipse sibi acquirit ex eucharistię consecratione, eiusq; deuota sumptione in aliū trāsferre nequeat: potest tamen alios fructus sacrificii, vt minister ecclesię & dispēsator mysteriorum Dei, aliis accommodare: tum dispēsatorie vt tribuatur dignis, tū dispositiue apud Deū interpellado, vt illius gratiā preuēti disponantur indigni, qui dignificati eorundē fructuū participes fiant. Sed de applicatione huius valoris Missæ specialissimi, imò & generalis, postea exactius dicetur. De speciali autē difficultas est nūc explicada. Diceret fortē aliq; sacerdotē habere quidē facultatē applicadi Missæ fructū, sed non esse ratā eius applicationē, nisi certę voluntatis diuinę limitationi, quæ est munerum spiritaliū autor, ad amissim cōsentiat. Sed non est ita. Nam cū Deus id sacerdotibus reuelare nō soleat, nunquā sacerdos certus esset, applicatiōe, quā facit, efficacē esse. Dicendū igitur est, sacerdotē nō solum habere facultatē applicadi sacrificiū, sed habere eā quodāmodo illimitatā, vt pro voluntate sua applicetur illud oibus ac singulis, sicut fuerit applicabile. quid? qd nō solū Missæ celebrator, sed etiā procurator pot p

E iii suam

suam deuotionem specialiter applicare sacrificium à se procuratū, viuis, vel defunctis quibus voluerit. Sicut et orationes, et ieiunia, et elemosynas, quas pro eis fecerit. Sunt autē quædam applicatiōes iam factæ, quas violare nō licet. Curati enim recipiētes decimas obligati sunt suis parochis, vt p̄ eis sacra specialiter faciāt. Obligati sunt et Canonici in ecclesiis suis, et oēs sacerdotes, qui in ecclesiis collegialibus resident, vel in aliis collegiis degunt, tenentur pro collegis, et collegiorū institutoribus Missas celebrare. Hac eadē ratione religiosi obnoxii sunt ad orandū et sacrificandum pro iis qui monasteria instituerūt, eorūq; habitatoribus necessaria victui et vestitui reliquerunt. Quin et religiosi, qui ex medicinonio viuunt, pro benefactoribus eis elemosynas porrigentibus sacrificia et oratiōes Deo offerre, tum diuino, tum naturali iure, imō et legitimo pacto, atq; rationabili, vel expresso, vel tacito, idē prestare tenentur. In quo sacerdotes, qui nulli ecclesiæ, aut capelle sunt astricti, liberiorē habent facultatē applicandi Missam, cui valuerint: nisi diario, vel menstruo, vel annuo stipendio constringantur ad diuinum officium in aliquo loco et tēpore pro aliquo celebrandū. Quod sincere et integre psoluerē debet, iuxta rationabile ac legitimā vtriusq; tam procuratis, q̄ celebratis Missam, intentionē, vt fiat velut mutua vtrinq; cōpensatio: et aliorū copia aliorum inopiā suppleat, dum seminantibus corporalia, spiritualia accommodantur. Sicut Apostolus in capitulo primo prioris ad Corinth. epistola lucu-

lente docet. Quid si sacerdos ab vno accepit stipendū, et alteri sacrificiū applicet? vtriorū valebit? Responso sanior videtur: Quod si talis sacerdos sit ecclesiæ rector, qui pro populo sacrificare tenetur, nequit de iure alteri, q̄ populo applicare: et si alteri applicauerit, nihil ei p̄derit, sed populo, cui est publicē astrictus. Quia sicut valorē Missæ generalē non pōt alteri accommodare, q̄ toti ecclesiæ vt ei valeat: ita nec valorē specialē q̄ publica obligatiōe populo debetur. Quod si fuerit sacerdos obligat⁹ obligatione particulari alicui certæ p̄sonæ de sacrificiō pro ea, et alteri speciale sacrificiū applicauerit: huic et non illi proderit. Quia neutri eorū nisi ex applicatione actuali valere pōt. Sed applicat in casu posteriori, et non priori: ergo posteriori p̄dest. Siquidē sacerdos est dñs sacrificii, quantū ad eius executionē, et accommodatiōē: nisi fortē dicatur, summū sacerdotū principē Christū Iesum corrigere perfidi sacerdotis malitiā, et ei cui legitime debebatur, sacrificii fructum reddere. Vt cūq; sit, perfidē agit talis sacerdos. Ac perinde alteri eorum damnum illatum repetito sacrificio restituere tenetur.

Articulus Tertius.

Dilectatio spiritualis proueniens ex eo quod Missa celebratur, et offertur Deo in odorem suauitatis, cōmunis est cunctis in charitate Dei manentibus. Quoniam si charitas non querit quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, omnia

omnia facit in Christo communia. In Christo inquam: Quia omnes Christum diligentes delectantur quacūq; actione, atq; sancto opere, quæ in Christi gloriā sunt, à quocūq; fiant. Amicus enim vt vult amico bona, ita eo quod ei ad sunt, oblectat. Quod si quodlibet opus honorificū Christo placet, est et delectabile diligentibus ipsum: omnibus eis placet, et est delectabilis missæ celebratio: siquidem eadem est summū et honorificentissimum sacrificium Christo adhibendum. Cui nullum maius sacrum fieri potest, eò quod in se Deum hominem cōtinet. Deducitur autem hinc pulchrum corollarium. Quod? Hoc vtiq;: Quod quātum ad hūc spiritualis delectationis fructum plus confert Missæ celebratio meliori pro quo peculiariter non exercetur, quā minus bono, pro quo specialiter offertur. Quoniam hoc modo tantū cuiuslibet valet Missa, quanta est eius charitas: ac perinde habenti plus charitatis magis valet, eòq; amplius delectatur, et spiritualiter nutritur. Et secundum hoc vera videtur opinio Præpositiui, quod habens ampliorem charitatem amplius de quolibet bono in Deum relato delectatur: et plus ei placet, et prodest. Et est aptissima similitudo, qua vtitur ad id ostendendum. Quæ talis est: Sicut si candela accendenda pro aliquo diuite illuminando, lucendo non minus prodest aliis presentibus cum eo manentibus, quā ipsi diuiti: imō et amplius si ceteri oculos habeant perspicaciores: ita et bonum opus cū sit luminoso quoddam spiritale, non modò affulget ei pro quo fit, sed etiam aliis spiritu prę-

sentibus, et charitate coniunctis: tantòque magis prodest cuiuslibet, etiam si pro eo specialiter non offeratur, quanto est per lumē vel fidei, vel glorię perfectior et per charitatem efficacior, atq; capacior ad percipiendum gaudium de cōsummatione corporis Christi. Ex quo et illud sequitur, quod est, vt ait sanctus Doctor questione tertia ad quartam dragessimam quintam distinctionem libri quarti Sententiarum: Beatus superior plus gaudet de inferioris bono, quā inferior ipse de eodem suo ipsius bono. Adscribam verba eius: quāuis, inquit, in regno coelorum minor gaudet non solum de bono suo, sed etiam de bono superioris: non tamen tantum gaudet de eo quātum superior: quia ratio gaudii in omnibus erit Deus: et idēo quanto altius quis plus gaudet de Deo, tanto plus gaudebit de quocūq; alio. Vnde superior plus gaudebit de bono inferioris, quā ipse inferior. Esto quod inferior intensius minori suo bono delectabitur, quā maior superioris bono: non modò quia natura sibi proximior est, sed etiā quia charitas sicut prius, ita et vehementius inclinatur habentem se ad se in deo et propter deum diligendum, quā quemuis alium pręter Deum: licet latius oblectetur de ampliori alterius gloria, quā sua: sicut est illa maioris charitatis oblectum: sicut docet sanctus Thomas in tredecimo vicesimæ quartę questionis ad secundam secundam partem articulo. Ex quo et illud probabile videtur, quod secundum amorem concupiscentiæ charitate tamen formatum, est Missa illa delectabilior ei pro quo specialiter celebratur,

E iiii bratur,

bratur, quam aliis, licet charitate perfectioribus. Quia cum valor illius secundum talem applicationem sit solum illius, cui ex deuotione et intentione tam ipsius, quam celebrantis ea specialiter accommodatur, intensius de eadem gaudebit quam alter ad quem fructus ille multiplex de eiusmodi eucharistia prouenies, neque totus neque aequaliter pertinet. Si quidem unicuique plus est amabile proprium bonum, quam alienum. His assentitur Petrus Paludanus quaestione secunda ad distinctionem quadragesimam quintam quarti libri Sententiarum. Denique huiusmodi interior delectatio, quae ex sanctis operibus piis animis accedit, aliter de aliis percipitur. Nam de beatis iam spiritibus siue humanis, siue angelicis eo sentitur quod iam summo bono, ultimoque expetendorum sine facie ad faciem fruuntur. De iis autem quorum peccata in Purgatorio loco diluuntur, quod eorum cruciatus minuuntur, tandemque omnino tolluntur, ut purgati ad coelum euolent. De viatoribus demum, quia bonorum multiplicatione vel nouiter infusa, vel addita singulis ecclesiae membris gratia totius corporis mystici perfectio augetur: et ipse Christus in quantum homo nouis suorum profectibus hilarescit. Cum etiam denique credentium bona opera aliis inuicem profunt per mutuam charitatem, quae est vinculum perfectionis.

Articulus Quartus.

Eucharistia cum secundum rationem qua est sacramentum sicut alia sacramenta soli su-

menti proffit, dupliciter et directe videlicet et comitanter confert. Directe quidem eucharistia cuiuslibet se dignè sumentis ad nutrimentum spirituale semper ualet. Quodlibet enim sacramentum bene susceptum, accipienti ipsum directe ualet ad id ad quod est principaliter institutum. Eucharistiae autem sacramentum est principaliter institutum ad nutritionem spiritualem, quae per unionem ad Christum, eiusque membra perficitur. Caro mea, inquit, uere est cibus: et sanguis meus uere est potus. Et iterum: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo. Et iterum: Qui manducat me, et ipse uiuet propter me. Porro Eucharistia quatenus est sacramentum comitanter confert dignè sumentis se ad remissionem nonnisi quam mortiferae, semper autem uenialis, atque cuiuslibet poenae pro peccato debite. Quod autem Eucharistia nonnisi quam a peccato lethifero liberet, ex eo primum patet, quod tam voto, quam actu percepta est sumentis ablutio scelerum: secundum illud Prophetæ non uanè Deum orantis: Ab occultis meis munda me Domine. Si quis enim nullam criminis conscientiam habens, nullumque peccandi lethaliter affectum in corde retinens, cumque peccata sua confitenda vel contemenda perscrutaretur, aliquod latens inculpate non inuenit: vel de illo aut non singulariter dolens, vel non perfecte dolens, deuotè ac reuerenter ad eucharistiã accedat: pie creditur quod charitatis gratiam acquirat, quae contritionem perficiat, et peccatorum remissionem conferat. Peccatum item ueniale tollit. Si quidem

quidem est illa spirituale nutrimentum ad instaurandum id, quod vel deuotionis tempore, vel leui culpa deperditum est: *Ambrosi.* dicente Ambrosio in libro de Sacramentis, Iste panis sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis. i. culpæ uenialis et teporis spiritus eam comitantis. Præterea hoc sacramentum habet, sicut et cetera, salutes quosdam et gratuitos effectus ex diuina institutione ad efficaciter per ipsum operandum, deo se determinante quoties ritè celebratur, et non indignitate contraria, quauis negatiua percipitur. Esto quod sacerdos ipse antea in gratia non erat, imò posito quod est impossibile, recepto tamen quod nullius mortalium esset in gratia, posset hoc sacramentum in celebrante ipsum non indignè contrariè ad quosdam spirituales effectus concurrere. Sicut Baptismus in casu prædicto ritè celebratus ab infante tollit peccatum originale, et per ipsum gratia infunditur: et in adulto, in quo non inuenit obicem contrariæ uoluntatis suum habet effectum: uidelicet ut emundatum ab omni peccato tam originali, quam actuali infusa Dei gratia sanctificet. Si quidem ad baptismi substantiam nec gratia, nec fides requiritur in baptizante: sed sufficit, quod utatur debita materia atque forma, intendens facere quod Christus fieri instituit. Mirabilia sunt hæc, sed et uerissima, et totis uotis amplectenda: quia mirifica sunt sacramenta quae in ui sanguinis Christi Dei et Hominis mirificentissimi operantur. Denique Eucharistiae sacramento siue ritè celebrato, siue ritè suscepto, semper aliquid poenae debite remittitur.

Per ipsum enim fit unio sumentis ad Christum, eiusque membra per charitatè, quae est res, atque spiritualis eius effectus: non modo quoniam charitas eidem comunicato vel infunditur, vel augetur: sed etiam quando deuotionis feruore dilectio ipsa actu exercetur. Per feruorem autem charitatis non solum culpa, sed etiam poena remittitur, multo magis quam actu eidem charitati contrario, poenae reatus contrahatur. Potentius enim est bonum, quam malum. Ex quo et illud clarescit, quod quanto charitatis feruor est maior, tanto peccati displicentia uel formalis, uel uirtualis est maior: ac perinde illius remissio est maior: dicente de Magdalena Domino Simoni: Amen dico tibi remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Patet itaque quod ex deuota eucharistiae sumptione, quatenus sacramentum est, non solum nutritur et augetur gratia, qui est principuus eius effectus: sed etiam interdum mortalis culpa, et semper aliqua uenialis si ad sit deletur, et concomitanter aliquanta poena remittitur.

Articulus quintus.

Nam uero ponam aliam propositionem de Eucharistia quatenus est sacrificium. Eucharistia quatenus sacrificium, certum quendam et finitum fructum ex ipso, id est ex opere operato affert ei a quo, uel pro quo celebratur, præter eum quem præstat utriusque eorum secundum suam ipsorum deuotionem. Pro hac conclusione firmanda sunt aliqua prænotanda. Quo-
rum

rum primum sit: Si missa præcisè consideretur, prout est sacrificium, & oblatio quedam, potest eius valor dupliciter estimari. Vno modo absolutè secundū se quatenus est oblatio Christi Iesu: & victima quæ offertur est Deus & homo: & si quantitas huius sacrificii est infinita valore, sicut res in eo contenta est infinita perfectione: ac perinde hoc sacrificium simpliciter in se æstimatum est infinitè Deo gratum acceptumq; in finitè pl:catium & satisfactorium, atq; meritorium. Est igitur huius sacrificii effectus quodammodo infinitus, sicut & Passionis ipsius Christi in cruce morientis. Est enim hoc sacrificium ratione contēti in eo gratius & acceptius Deo quā sit ei ex osum omne pctm: & excellentius, atq; perfectius, quā omnis gratia gloriaq; sanctorū siue hoīm siue angelorū. Non tñ cū offertur in altari à sacerdote, nēpe ab homine puro, efficit tantum, quantū effecit, quando fuit in cruce oblatum à Christo, id est Deo Homine. Nam illic huius hostiæ oblatio fuit illimitati valoris ex personæ diuinæ maiestate. Hic verò finiti ex offerentis, vel procurantis finiti dignitate. Idcirco secundo modo potest taxari eiusdem sacrificii valor ex parte celebrantis ipsum atq; offerentis, quatenus ab eo sanctè exercetur, & piè procuratur, & religiosè alicui applicatur. Et hinc habet quoq; acceptionem quandam apud Deum, iuxta illud Genesios, Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Prius enim ad personam, quā ad sacrificia respexit. Quia ex offerentis pietate sacrificiū acceptatur. Hinc

Genes. 4.

etiam illa paupercula vidua, quæ duo tantum æra siue minuta misit in gazophylacium, plus omnibus misisse à Domino prædicatur: & merito. Quoniam magno Gregorio teste, nō tam pēsāt Deus quantum ab homine offeratur, quā ex quo animo, & quali deuotione offeratur. Hinc passio Christi acceptissima fuit Patri, ac infinitè grata: quia promptissima voluntate, atq; summa deuotione fuit illi oblata. Quam quidem hostiā si solus Iudæus crucifixor obtulisset, minime Deo placuisset, sed maxime displicuit. Nam re vera, sicut quidam cecinit:

Actio displicuit, passio grata fuit.
Ex quo & illud liquet, Eucharistiam non omnino plenèq; respectu rei contentæ Deo acceptam esse vt nouum fructū præbeat: sed oportere de nouo celebrari peculiariq; actione offerri. Siquidē hoc tale tantumq; bonum in hoc sacrificio contentum, æquale sibi est quando reseruetur in pyxide, & fidelis vsui custoditur: & quando denuò in altari consecratur: & tamen non æqualiter ecclesiæ cōfert, cū seruetur, & cū celebratur. Nam si tantundem hic & illic valeret, non dōpūs esset singulis diebus iterum, iterūq; celebrari, confici, & offerri. Hæc ita se habere auctor est diuus Thomas. Cuius verba placet adscribere ex articulo quinto quæstionis septuagesimæ nonæ ad tertiam partem. Dicit enim: Eucharistia in quantum sacrificium habet vim satisfactoriam, & quantum ad quantitatem oblati, & quantum ad donationem hominis offerentis: sed in satisfactione magis attenditur affectus offerentis, quā

Luc. 21.

Thom. 4.

quā quantitas oblati. Et è vestigio infert: Quauis ergo oblatio hæc ex sua quantitate ex parte rei contentæ sufficiat ad satisfaciendum pro omni poena: tamen fit satisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus secundū quantitatem suæ ipsorum deuotionis. Et eadem quæstione Articulo septimo ad secundum, idem autor inquit: Sicut passio Christi prodest quidem omnibus quantum ad sufficientiam, & ad remissionem culpæ, & ad adeptionem gratiæ & gloriæ: sed effectum nō habet nisi in illis qui passioni eius cōiunguntur per fidem & charitatem: ita & hoc sacrificium, quod est memoriale passionis Dominicæ, non habet effectum, nisi in illis qui coniunguntur huic sacramento per fidem & charitatem. Vnde & Augustinus dicit ad Renatū: Quis offerat corpus Christi nisi pro his, qui sunt membra Christi? Vnde in Canone Missæ non oratur pro his, qui sunt extra ecclesiam. Illis autem prodest plus, vel minus secundū modum deuotionis eorum. Vult dicere sanctus Thomas, quod sicut infinitus effectus Christi crucifixi est secundū sufficientiam, & ad omnes homines & ad vniuersos gloriæ & gratiæ gradus extenditur, & non secundū efficientiam: quia non omnes vocati ad eum veniunt: neq; omnes venientes eodē deuotionis gradu accedunt. Concurrunt enim secundū naturam causæ vniuersalis indeterminatæ, & secundum se non determinatæ ad hūc vel illum, siue hominē, vel gradum: ita & hoc sacrificium ex sua ipsius ratione est infinite sufficientiæ, & indeterminatæ efficaciæ. Et si

Augusti.

cut efficacia passionis Christi determinatur ad hunc vel illum per aliud atq; aliud sacm: ita efficacia huius sacrificii dirigitur ad hunc vel illum siue fidelem, siue gratiæ gradum per hanc vel illam deuotionem. Ex his manifestè patet, quod neq; ex parte ipsius sacrificii id est ex opere operato, neq; deuotione operantis vlli hominum applicatur tota eius virtus, quæ est infinita. Alioqui vna sola Missa aliquis eriperetur, à tota Purgatorii poena: nec vn' potius aut citi' quā ali' inde liberaretur: imò & toti mūdo vnica Missa sufficeret, & frustra adhiberentur aliæ poenitentiæ satisfactoriæ. Caietanus autem tenet, quod sacrificiū Missæ non solum non habet effectum in aliquo singulari infinitum, sed neq; finitum ex opere operato. Quia cū sit infinite virtutis, non habet ex se vnde definitur ad finitum effectum, ac perinde non esset assignabilis ratio, quare tāt am & non maiorem satisfactionem præstaret. Sed hic nodus facile dissoluitur, assignando pro causa diuinam voluntatem, quæ potuit, & voluit definire huic sacrificio propter eius excellentiam certum satisfactionis gradū, seclusa deuotionis ratione. Sicut fecit in sacramento baptismatis: quod ex opere opato habet certos & finitos effectus, quos efficit in re generatis infantibus absq; vlla eorum deuotione. Vt quemadmodum Eucharistia put est sacm certā gratiā ex opere opato indignè suscipiente efficit: ita & secundū qd est sacrificium finitum quādam satisfactionē quantā Deus voluit & nouit operatur. Et quis olim in publica quadam disputatione Caietani sententiam

sententiā tanquam probabilem tenuerimus: hec tamen nobis videtur probabilior, quam ceteri omnes autores comprobant. Et profecto huius sententiæ videtur esse sanctus Thomas super distinctione quadragésima quinta quarti libri Sententiarum, quæstione secunda, articulo primo quæsto tertio. Vbi proposita quæstione, Vtrū suffragia facta per malos mortuis prosunt, respondet: Quod in suffragiis que fiunt per malos duo possunt considerari. Primum. Ipsum opus operatum: sicut sacrificiū altaris. Et quia nostra sacramenta ex seipsis efficaciam habent absq; opere operantis, quam æqualiter explent per quoscunq; fiant, quantum ad hoc suffragia facta per malos defunctis prosunt. Animaduertendum autem, quod sanctus Thomas arguit hic ab efficacia sacramenti ex opere operato, tanquam à notiori ad similem sacrificii efficaciam tanquam minus notā. Alioquin nihil probaret. Quia sacramentum non habet efficaciam ex opere operato nisi in eo, qui illud præcipit: sacrificium autem defuncti non recipiunt in se. Sed fructus eius ex opere operato ad eos peruenit ex Christi institutione, volentis quod hoc maximū & summum sacrificium semper habeat aliquem effectum, etsi omnes offerentes sint peccatores. Præterea in eadem quæstione articulo quarto, ponit differentiā inter sacrificium Missæ & alia suffragia. Quod alia solum ex opere operantis defunctis prosunt: hoc autem etiā ex opere operato. Quid? quod idem sanctus Thomas in articulo quinto ex tertia parte superius allegato, non tam ab

Thomas.

solutè quàm comparatiuè loquitur, dicens: In quantum verò Eucharistia est sacrificiū, habet vim satisfactiuam: sed in satisfactione magis attenditur affectus offerentis, quàm quantitas oblationis. Et in responsione eiusdem articuli ad secundum, dicit: Quod alia sacrificia & oblationes non operantur remissionē totius pœne, neq; quantum ad quantitatem oblationis, sicut hoc sacrificiū: neq; quantum ad deuotionem hominis: ex qua contingit, quod etiam hic non tollitur tota pœna. Quare probabilius est hoc sacrificium quoties celebratur habere ex seipso certum quendam & finitum effectū ex clemētia diuina præscriptum, præter eum fructum, quem præstat iuxta deuotionem procurantium, aut ipsum celebrantium. Esto quod sanctus Thomas videatur quorundam verborum specie fructū illum determinatum deuotioni tantum celebrantis, vel procurantis, & aliorum deuotioni attribuere, & non ipsi per se sacrificio. Fuit enim propensior in commendando fructum, qui prouenit ex opere operantis, quàm ex opere operato: tū quia nulli conuenit fructus ille ex opere operato, qui non habuerit deuotionem erga hoc sacrificium: tum quia fructus ex deuotione proueniens crescit vel decrescit secundum deuotionis proportionem. Quin & putarim equidem, quod sicut adultus ad baptismum accedens tanto maiorem gratiam ex vi sacramenti acquirit, quanto maiori cum deuotione illud suscipit: ita in eo cui Eucharistia sacrificium accommodatur, tanto maiorem præbet effectum, quanto maiorem erga ipsum deuotionem habet, vel habuit.

habuit. Distributor enim eiusmodi fructus est Christus, impartiens id quod est commune unicuique secundum suam dignitatem: id est bene affectam voluntatem, & idoneam capacitatem.

Articulus sextus.

Notiescunque celebratur Missa, quālibet quadā applicatione offertur per cunctis fidelibus, tam uiuis quàm defunctis purgandis, illuminandis, ac perficiendis. Id quod ex Missæ Canone constat. Sicut enim Christus generaliter passus est pro omnibus, sic & sacrificium hoc passionis eius memoratiuum pro omnibus fidelibus uiuis ac defunctis generaliter offertur. Et profecto hæc generalis oblatio cuiuslibet sacrificii quantuncunque specialiter offertur, non solum fit à sacerdote Missam celebrante, sed etiam à toto mystico Christi corpore, & à quolibet eius membro ubicunque sit. Omnis enim fidelis in communi, actu vel habitu consentit, & expetit, & exigit, à ministris ecclesiæ sacrificium passionis Christi memoratiuum in salutem omnium credentium quotidie repeti, in peccatorum remissionem, & gratiarum augmenta. Hinc & Ecclesia Christi sponsa, & salutis credentium diligentissima procuratrix, potestate à Christo accepta, quodlibet Missæ sacrificium quantumuis alicui singulari persone à sacerdote applicetur, illud uniuersis fidelibus accommodat, & eis pro-

desse vult. Sic enim fit, vt omnibus spiritualis fructus capacibus prosit, vt quilibet eorum dicere possit, Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Prodest igitur fructus hic Missæ satisfactorius cunctis fidelibus habentibus charitatem. Est enim charitas vinculum perfectionis, omnia Christi & ecclesiæ bona suis membris communia reddens. Ex quo liquet, iniuste excommunicatos eiusdem generalis fructus esse participes. Licet enim ecclesia prohibeat publice excommunicatis sacrificium publicum celebrari, & pro eis preces nominatim fieri: non tamen intendit iniuste excommunicatos Missarum beneficio priuari: neque vetat priuatas pro eis preces fieri. Si enim id prætenderet, perperam erraret, essetque error posterior peior priore: utpote alter ex ignorantia, alter ex malitia subortus. Quid si illud intenderet sacerdos? Profecto ipse iniuste excommunicatus minimè destitueretur illo fructu generali. Quoniam sicut iusta excommunicatio non tollit charitatem, sed eam per mortiferum peccatum pertinaci animo retentum sublatam esse requirit: ita si sit iniusta, neque charitatem tollit, neque sanctorum communionem, neque generalem fructum ex communi sacrificio prouentem. Si quidem ecclesia eum, qui per errorem est excommunicatus, haud merito, sed numero duntaxat à fidelium societate excludit, vt diuus Augustinus testatur. Quod autem non solum dixi sed etiam uniuersaliter dixi iniustam excommunicationem non

F nem non

nem non priuare excommunicatum generalibus sanctæ ecclesiæ suffragiis: vsus fui communi loquendi modo, quo Doctores hac de re differetes vulgò vtuntur: Etenim siue excommunicatio sit iniusta ex p̄termissio iuris ordine: siue sit iniusta ex causa, quia nulla præ tenditur in sententia: vel si præ tenditur, non tamen vera: vel si vera, non tamen sufficiens, & rationalis: si non contineat in se errorem manifestè intolerabilem: teneat tamen & liget excommunicatum in foro exteriori secundum ecclesiam militantem: quanuis priuet illum suffragiis ecclesiæ particularibus faciendis, alioqui publicè siue communiter, & simul pro eo in ecclesia: non tamen generalibus eum priuat. Si verò talis excommunicatio inuitatur causæ verè sufficenti ac rationabili, feraturq; seruato iuris ordine, ex prauo tamen iudicis affectu pronuntietur: iniusta quidem est ex parte pronuntiantis eam: quia iniuste ille quod iustum est exequitur: nihilo minus excommunicatū priuat, tam generalibus quā particularib⁹ ecclesiæ suffragiis. Quia ecclesia non intēdit impartiri sua boni iis qui ab ea sunt omninò separati, inq; sua pertinacia perseuerant. Si tamen ille pertinax prius quā excommunicetur, aut postquā excommunicatus est antequā absoluat, interiori pœnitentia ita respiscat vt à pertinacia cesset, & charitatem recuperet: licet particularibus suffragiis minimè potiat, generalibus tamen non priuatur: quæ cui libet habenti spiritum Christi distribuuntur, propter communem charitatem, quæ est vinculum perfectionis: vt

docet Petrus Paludanus questione prima, ad distinctionem decimam octauam libri quarti Sententiarum.

Quòd si quæras vtrum hic generalis fructus æqualiter distribuatur vniuersis fidelibus, tam viuis quam mortuis? Respondetur, quòd singulis vtrorumque impertitur secundum quandam deuotionum proportionem. Secundum enim mensuram deuotionis cuiusque, ei valor ille communicatur. Itaque quòd plus valet ei, qui deuotior assistit Missæ, iuxta illud Canonis ipsius Missæ: Quorum est tibi cognita, & nota deuotio: nam quia sacerdos distinctè nescit deuotionis singulorum gradus, non valet certa mensura eis illius generalis fructus suam cuique portionem applicare: ipsi soli Deo, qui merita, gradusque singulorum distinctissime nouit eisdem applicandum, distribuendumque committit. Existenti bus igitur in Purgatorio applicatur à Deo ipso hic generalis fructus secundum mensuram deuotionis, quam dum hanc vitam agerent, erga ecclesiæ suffragia habuerunt: non autem secundum illam, quam tunc habent. Quia in illo Purgatorio loco non est facultas promerendi, vel commerendi, sed recipiendi vel cruciatus, vel eorum sublationem pro meritis, quæ hanc vitam degentes habuerunt. Propterea huius generalis valoris plus impartitur sacerdoti, qui sacrum Deo piè facit, quā ei, qui pcurat illud fieri: & huic, quā eis qui nominantur: & eis qui nominantur inter sacra, vt fiebat tempore Augustini, quā iis, qui nō nominantur:

☉

& presentibus, quā absentibus: quia vt plurimū priores posterioribus plus actualis deuotionis circa Eucharistiam habere existimantur. Sed nunquid sacerdos poterit applicare pro sua voluntate ampliorem huius generalis fructus portionē alicui fidei quā alteri? Nō id iure facere potest. Quia ipse offert secundum hanc considerationem sacrificium, vt minister ecclesiæ. Cuius nomine fit huiusmodi applicatio generalis, & non alicuius particularis nomine. Quid si id faceret? Certè nihil prodesset ei, cui sic particulariter applicaret: quia peccaret contra rationem iustitiæ distributiue, quæ præscribit benemeritis pro eorum dignitate esse præmia retribuenda. Bonum igitur est cum in aliis, tum in hac maximè generali applicatione sacerdotem mente ad Deum ascendere, & ad eum remittere hanc communem fructus sacrificii comoditatem, vt ipse cuiq; fidelium, quā dignatus fuerit, portionem tribuat.

☉ Articulus septimus.

NEST & applicatio quædam fructus Missæ specialissima quæ propria ratione sacerdoti celebranti conuenit. Sicut enim solus ipse celebrat Missam, quantumuis multi vel illam celebrari procurent, vel ei cum celebratur deuotè adsint, sic vt ei specialissimus fructus respondeat, necessarium est. Est enim peculiare eius meritum separatum ab eis, qui nō celebrant, cui præmium congruens respondet. & delectatio peculiaris ex ipso celebran-

di actu augetur, & in eo gratia crescit, tum ipsius sacramenti confectio, tum ex ipsius deuota sumptione. Est & ei in primis eiusdem sacrificii oblatio pro debitis pœnis satisfactoria, & oratio petendorum impetratoria. Si tamen sit in gratia ipse sacerdos. Etenim vt ait Scotus, habet idem bonum animi motū, & elicit opus bonum. Siquidè tam oblatio illius, quā oratio procedit à virtute patriæ, formata per charitatem. Voluntas enim charitate perfecta elicit dilectionē Dei super omnia, & sui ipsius, & proximi tanquā sui ipsius, per quam dilectionem imperat sibi elicere actum deuotionis, & oblationis, & orationis interioris, à quibus imperatur & exercetur exterior sacrificii oblatio, & ei coniuncta precatio. Deniq; ille motus animi, qui est bona intentio, & illud opus elicitum secundum illam bonam intentionem, non sunt ita meritoria alteri pro quo quis sacrificiū offert aut orat, sicut ipsi sacrificanti aut oranti. Nam charitas magis inclinat voluntatem ad eliciendum actum meritorium apud Deum respectu eius in quo est, quā respectu alterius. & quia secundum charitatis ordinem quisque habens charitatem magis tenetur velle sibi bonum meritorium, quā alteri. Sicut enim affectio naturalis quemlibet inclinat ad amandum se potius quā alterum: ita & spiritualis affectio inclinat habentem ipsam ad diligendū se potius quā proximum: iuxta illud, Ordinauit in me charitatem. Charitas autem naturalem, id est rationabilem dilectionem non tollit, sed eam perficit.

F ii Gratia

Gratia enim natura non tollit sed consummat. Secundū ergo perfectam charitatem quisq; debet velle actum suum bonum prius, & magis esse sibi meritum, impetratorium, ac satisfactorium, quam alteri. Et forte hunc ordinem inuertentes peccant: sicut multi, qui ex ignorantia peccare videntur, cum bene affecti in aliquem ei dicunt, Quod tale opus meum in charitate factum, quantum mihi soli valitum erat, tantum tibi soli valeat. Nihilominus videtur sicut ipse Scotus & alii fatentur, quod si quis iustus non indiget satisfactione quapiam pro suis peccatis omnino quo ad culpam & poenam sibi remissis, potest alteri opus suum quatenus est satisfactorium specialissimè applicare: ita ut si ipse parua leuiq; indigeat satisfactione, & alter magna atque graui, suam alteri accommodare valeat. Siquidem charitatis est flere cum flentibus. Denique in merito gratiæ & gloriæ forsitan nemini licet detrimentum pati, ut alius gloria, vel gratia crescat. Nam quod Dominus charitatis magnitudinem laudans dixit: Maiorem charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat pro amicis suis, ad iacturam tum corporaliū bonorum, tum vitæ temporalis referendum est. Quæ omnia cum pietas suadet & ratio exigit, pro spirituali proximi bono & vita æterna ei procuranda sunt exponenda. Sed hac de re latius in Centuriis in nomine Anathema, scripsimus.

Articulus Octauus.

Fructus specialis Missæ, quatenus est sacrificium meritum, impetratorium, ac satisfactorium, non ex æquo prouenit omnibus existentibus in charitate: ac perinde non videtur sustinenda in hoc sensu opinio Præpositiui, putantis Missam pro aliquo vno celebratam æqualiter valere aliis habentibus charitatem erga Deum & proximū. Id quod ex his conuoluerit. Etenim humana iustitia à diuina emānat: & ex ea, velut ex quodam rectissimo exemplari educitur: sic ut quicquid rectitudinis in humana iustitia est, in diuina meliori nota reperitur. Sed apud homines si quis creditori pro vno debitore debitum soluat, alium à suo debito, eidemque creditori debito non absoluit. Cum ergo qui Missam pro alio speciali obligatione celebrat, Deo Summo creditori debitum reddat, eidem duntaxat & non aliis illa Missa prædicto modo proderit. Præterea hic fructus satisfactorius Missæ de se est interminatus, neque alicui accedit, nisi cui accommodatur per intentionem celebrantis, ac deuotionem eam procurantis. Quare cum vni tantum specialiter ea Missa applicatur, ei tantum non aliis prodest, illa videlicet particulari utilitate. Sed esto quod Missa pro vno aliquo celebrata non afferat aliis fructum illum specialem, vtrum si procuretur à tribus, & eis à sacerdote eius fructus attribuat, valebit tantum de singulis, ac si pro singulis quoque eorum solū offerretur. Huic questioni Præpositiuius in sua sententiā perstans opinatur sic haberi. Sed eā Sctus Thomas

Thomas ex professore probat, communi quodam argumento vtens, quod est huiusmodi, Quodlibet suffragium quatenus exercetur, habet finitam efficaciam, ac perinde finitū fructum: in multos igitur distributum, minus singulis confertur, quam si pro vno quoque eorum seorsim offerretur. Missæ igitur hoc suffragium non valet tantum de pluribus specialiter accommodatum, sicut unicuique eorum, cui singulariter applicatur. Præterea sententiā Præpositiui recepta, ex ea sequitur, quod aliquis dignè celebrans, vnico possit sacrificio totum expoliare Purgatorium, si cuiuslibet sacrificii oblationi non responderet certus fructus, atque finitus. Ac perinde non opus esset imponere nisi vnā solam Missam celebrandam verè penitenti, vt absolueretur ab omni pœna pro grauissimis peccatis debita. Sed forte huic rationi responderetur, quod vni Missæ non respondet effectus infinitus: sed limitatur ille secundum offerentis & procurantis eam deuotionem. Hinc Caietanus tenet opinionem satis huic affinem: scilicet quod Missa celebrata pro duobus, aut tribus, aut pluribus, totidem distinctis intentionibus atque singulariter deuotionibus eidem applicata, tantum valet singulis, quantum si pro quolibet eorum duntaxat celebraretur. Hanc conclusionem quia non est omnino improbabilis, placuit ipsius authoris penè verbis fusiùs explicare. Pro quo secundum illum supponitur, quod cum effectus huius sacrificii de se sit indeterminatus, & determinetur per quandam offerentis vel procurantis ad

hunc vel illum applicationem, ad huiusmodi specialis valoris determinationem duo concurrunt. Intentio videlicet ac deuotio. Intentione enim, quæ propria ferè sacerdotis est, ad hunc vel illum virtus sacrificii dirigitur. Deuotio verò ex qua pendet effectus sacrificii & quantitas satisfactionis, communis est tum sacerdoti, tum aliis siue actu, siue habitu erga sacrificium deuotis. Vnde sacerdos hanc applicationem exercens in Canone Missæ inquit: Quam tibi offerimus pro Ecclesia sancta, & Papa, & cæteris. Et in utroque Memento nominando eos pro quibus sacrificium offert, ipsorum memoriam facit. Deinde profert id, quod ad deuotionem pertinet, dicens, Quorum tibi cognita est, & nota deuotio. Hoc enim non solum ad circumstantes, sed ad alios etiam refertur. Ex his insinuans efficaciam huius sacrificii non sola intentione, sed adiuncta quoque deuotione perfici. His ita digestis sic pronuntiat Caietanus, Fructus Eucharistiæ non solum vni, sed etiam pluribus est applicabilis, taliter quod tantum valeat cuiuslibet eorum, pro quibus in eodem gradu offertur, ac si pro quouis eorum seorsim offerretur. Quod sic probat, Fructus Eucharistiæ est secundum se infinitus & indeterminatus, applicabilis autem sacerdotis ministerio atque intentione: sicut & est particularis, & determinabilis offerentis deuotione. Sed sacerdos potest non modo vni, sed etiam pluribus vnā Missam applicare: fructusque eiusdem, atque solius Missæ, cum non sit finitus atque determinatus, potest

F iii respon

respondere sufficiens singulis deuotionibus cunctorum sic applicatorum. Nec enim aliqua deuotione eorum, pro quibus offertur, nec ab omnibus simul eius fructus infinitas vel exhauritur, vel minuitur. Missa igitur celebrata pro pluribus in eodem gradu speciali oblatione potest valere tantum cuilibet eorum, quantum si pro vno quouis eorum precise sacrificaretur. Ex quo inferatur, quod non solum pluribus, sed etiam infinitis piis affectionibus vnum sacrificium Missae sufficienter respondeat. Nam cum infinita sit huius sacrificii virtus, quantacunque fuerit offerentium id multitudo, tanta erit particularium ipsius effectuum multiplicatio. Id quod non minus in hoc sacrificio, quam in baptismo euenire videtur. In vtroque enim infinita per Christum spiritualis gratiae copia virtusque concurret quae baptizandis per intentionem et verba accommodatur. Ex quo fit, vt quemadmodum si ab vno sacerdote vna eademque actione innumeris baptizarentur, quilibet tantumdem gratiae acciperet quantum si solus baptizaretur: ita et si vnum Missae sacrificium multis ab vno eodemque sacerdote vnica oblatione applicetur, quilibet tantum fructus spiritualis iuxta suam deuotionem accipiet, quantum habuisset si pro se solo fuisset oblatum. Et confirmatur hoc idem ipso Canone Missae, in quo non solum generaliter pro ecclesia, et pro principibus, et omnibus Christianis: sed etiam specialiter pro his, qui in Memento cogitantur, et omnibus circumstantibus hoc sacrificium offerri

dicitur. Constat autem non esse determinatum numerum cogitandorum in Memento, multoque minus est definitus circumstantium sacrificio numerus, qui in eodem gradu reponuntur. Nec aliquis horum ex alterius consortio in audienda Missa de eius fructu minus recipit: alioquin optabilius esset cum paucis, aut solum, quam cum multis sacrificio praesentem esse. Nihil autem prodest aduersus haec dicere, supradicta non ad sacrificium, sed ad orationes esse referenda: referuntur enim et ad sacrificia. Etenim expresse ibi dicitur: Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis. Nec solum pro petitorum impetratione, sed etiam pro debitorum satisfactione illud offertur. Sic enim ibidem additur: Pro redemptione animarum suarum. Manifestum est autem redemptionem a malis fieri per satisfactionem. Sic enim Christus nos de captiuitate liberauit, effuso redditoque sanguine suo in redemptionis nostrae pretium.

Articulus Nonus.

Sed vt positio Caiet. exactius intelligatur, est considerandum, quod vnum sacrificium offerri specialiter pro pluribus bifariam contingit. Vnico quidem modo quod offertur vnica deuotione primo delata in omnes, pro quibus offertur. Vt cum quis vnico primoque intentione vult Missam pro omnibus suis defunctis fieri. Secundo modo potest id fieri, ita quod distinctis deuotionibus Missa

Missae offertur pro pluribus, ita quod singuli habent aliquem pro se primo offerentem. Iam subinferuntur duae propositiones, praecedentis sententiae Caietani declarativae. Quorum prior sit: Si quis primo offerat Missam pro omnibus alicuius multitudinis, et secundo pro eorum singulis, minus valet sacrificium cuilibet eorum, quam si pro vno quouis eorum seorsim offerretur. Quia quando sacerdos mouetur ad celebrandum pro pluribus a solo seipso, vel ab aliquo tantum vno, affectus offerentis, cui respondet effectus fructusque sacrificii est vnus tantum, qui fertur in omnes illos primo, sed non prius totus in singulos. Sed vt conueniunt in aliquo vno, puta numero, vel multitudine eorum, pro quibus sacrificatur, et consequenter effectus talis sacrificii attribuit, primo totus omnibus, sed non eis singulis: sed diuiditur, ac perinde fit minor in singulos. Nec enim valet ista consequentia: Iste celebrans intendit hoc sacrificium valere tantumdem cuilibet individuo istius collectionis, quantum valeret si pro quolibet eorum primo offerretur: tantum ergo valet. Quia huius sacrificii efficacia haud intentioni sed deuotioni respondet. Non enim quantum per sacrificium satisfacere intendo, tantum satisfacio. Alioquin si intenderem vnica Missa satisfacere pro omnibus, qui in purgatorio loco detinentur, quauis minima deuotione offerretur, eos omnes inde liberarem: quod est prorsus absurdum. Non itaque quantum intendo, sed quantam deuotionem habeo, tantum fructus ex hoc sacrificio haurio. Ex quo liquet quod si

quis offerat Missam adeo feruenti charitate, perfectaque deuotione, quae vnus anni dispendio exequetur, intendatque pro vno solo satisfacere, pro eo plene satisfactum erit. Si vero pro tribus eadem deuotione satisfacere intendat, singuli pro tertia parte poenarum vno anno luendam releuabuntur. Hoc ite sentendum est de fructu respondente deuotioni laici Missae fieri procuratis, et alicui defunctorum multitudini primo prodesse intendetis, ac subinde singulis ea complexis. Saepem enim satisfactio cuilibet deuotioni respondens est finita, ac perinde si ad plures simul per intentionem applicetur, in partes diuiditur, minusque a singulis participatur. Denique huic sententiae ad stipulatur tantus sanctus Thomas quaestione secunda ad distinctionem quadragesimam libri quarti Sententiarum: et Scotus vicesima quodlibetica quaestione. Ita quaeas quod discrepet Caietanus a communi sententia. Profecto in secundo offerendi modo pro pluribus eucharistiam. Sentit enim, quod si sacerdos mouetur a pluribus distinctis eorum deuotionibus atque procuracionibus ad offerendum pro ipsius sacrificium, per vnica Missam omnibus satisfacit: quod tantum singulis valeat, ac si pro vno quolibet eorum seorsim sacrificaretur: scilicet, quoniam multiplices deuotiones, diuersaque numero affectus, quibus effectus fructusque sacrificii respondent, primo referuntur in singulos defunctorum, siue vuentium, secundum singulos fideles viuentes mouentes sacerdotem ad celebrandum pro illis. Ac perinde efficacia sacrificii attribuitur primo singulis eorum, nullusque est

sacrificii effectus, qui secundum hanc specialem applicandi rationem, qui totam illam multitudinem, puta trium, aut plurimum respiciat. Et sic unus celebrationis multi sunt inuicem numero distincti fructus ac perinde multa sunt non modo iuxta Arithmeticam, sed etiam Geometricam rationem æquabiles offerentibus fructus atque satisfactiones. Quod si hæc vera sunt, vera est etiam in hoc casu prima illa Præpositiui opinio, nec non ad literam verificatur illud Hieronymi: Cum pro centum animabus Missa, vel Psalmus dicitur, nihil minus quam si pro uno quolibet eorum diceretur, accipitur: Enimvero tentabit quispiam dissoluere fundamenta, quibus Caietanus sententiam suam firmat. Nam in primis ipse fulcit eam eo, quod cum causa uniuersalis non determinetur ad particularem effectum nisi per mediam et particularem causam, virtus sacrificii infinita non determinatur ad finitum effectum nisi per causam particularem. Ad quod respondetur, quod licet causa uniuersalis merè naturalis non ita determinetur: nisi particulari media. Causa tamè uniuersalis voluntaria præcipue eminenter continens omnium secundarum causarum vim, sua libertate potest se determinare ad particularem effectum producendum. Sic enim creauit Deus Angelum Michaëlem, et animam Adæ, atque omnium hominum, et singulas gratias, quas animis iustificandis quotidie infundit. Quod autem Caietanus ex Canone Missæ concludit, ex sola procurantium Missam deuotione taxari sacrificii fructum, non videtur esse certum. Quia

Hierony.

ut probauimus superius in articulo quarto huius questionis, respondet quoque specialis fructus huic sacrificio ex opere operato: respondet et idem ex sacerdotis celebrantis deuotione, quam sibi peculiariter accommodam ab eo Missæ procurator expetit. Id quod ex eo constat, quod quilibet prudens Missæ pro se dicende procurator non tantum bonum, sed etiam meliorem habere cupit, qui pro se sacrificium offerat. Quod utique nequaquam communi omnium fidelium voto quæreretur, nisi participes fierent augmenti illius valoris, quod ex sacerdotis deuotione crescit. Ex quo liquet, quod ex tribus est Missæ valor expendendus: ex opere operato, ut docui supra capite quarto: et ex celebrantis effectus: et procurantis deuotione.

Articulus decimus.

His autem constantibus ponitur talis conclusio. Missa non tantum valet virtute sacrificii distinctè applicata pluribus in eodem gradu, sicut si uni soli applicaretur. Quæ primò probatur ex fructu Missæ proveniente ex opere operato. Nullus fructus finitus diuisus in plures aduenit totus, aut integer, aut tantus cuiuslibet eorum, sicut si ei soli daretur. Siquidem omne totum est maius sua parte. Sed sacrificio Missæ respondet aliquis determinatus effectus, et finitus fructus ex opere operato, ut ostensum est in articulo quarto huius questionis. Non igitur sufficit cuiuslibet eorum, pro quibus sacrificium agitur, quantum conferret alicui

licui eorum, si pro eo solo fieret. Secundo probatur ex fructu proveniente ex bono pioque sacerdotis affectu sacrificium offerentis. Respexit enim dominus ad Abel, et munera ei. Sit ergo meritum sacerdotis offerentis iuxta eius deuotionem quatuor graduum: quod si diuidatur inter quatuor, constat quod unicuique accedat unus tantum gradus illius fructus, et si pro uno solum celebrasset: is utique totum fructum tulisset. Quod si dixeris: Sacerdos non tenetur accommodare fructum sue deuotionis procuranti a se Missam: hoc est inopinabile. Quia omnes fideles procurantes Missas quærunt bonos, quin et meliores, qui pro eis offerant, ut ex eorum pio affectu plus emolumentum reportent. Quod si dixeris: Sacerdos non se obligat ei, a quo accipit stipendium ad celebrandum in charitate: respondetur, quod licet non obligetur ad id expresse, obligatur profecto tacite. Nullus enim fidelis committeret ei Missam pro se dicendam, si sciret, aut præsumeret, eum in peccato mortali celebraturum. Esto: sed si celebret in peccato mortali, non tenetur iterum celebrare pro eodem procuratore. Ita est: quia iam obtulit sacrificium ut minister ecclesiæ, et illud est ratum apud ecclesiam: ita habet. Sed adhuc tenetur resarcire illam iacturam, quam ille Missæ procurator ex defectu deuotionis ipsius passus est, per alium pium affectum, bonaque opera. Dixeris, non solent Ecclesiæ ministri obligari ad certum deuotionis gradum, vel in administrandis sacramentis, vel in offerendis sacrificiis adhibendum. ita res habet. Neque nos id faciendum censemus, quan-

uis, exempli gratia, designauimus quatuor deuotionis gradus: sed eo intendimus declarare quod Missæ procurator bono iure intendit se fieri suo pte modo participem fructus deuotionis sacerdotis, quantum ille sacerdos charitate præditus celebrando apposuerat secundum mensuram gratiæ donationis Christi. Dixerit aliquis, qui admittit ex bono celebrantis affectu commodum procuranti Missam accrescere, posse sacerdotem duobus satisfacere per eadem Missam, si intendat duplo deuotionem: vel si duabus deuotionibus eandem Missam offerat. Sed neutrum horum satisfacere videtur, tum quia procurans Missam, intendit acquirere totum fructum, qui ex una et integra tam oblatione, quam deuotione sacrificantis provenire solet. Tum quia cum unus sit tantum celebrans, fructus proueniens ex acceptatione personæ, non totus, sed diuidatur mediis illius duabus deuotionibus procuranti impartiretur. Præterea si sacerdos non teneretur applicare specialiter in tali gradu totum fructum sue deuotionis ei, cui se obligauit pro eo celebrare, sequeretur quod liceret ipsi partem deuotionis propriæ auferre ab illo, et applicare sibi, vel patri suo, vel amicis, quousque vel nihil, vel certe minimum eius relinquere ei pro quo celebrat. Quod plane videtur prorsus absurdum atque paradoxon. Tertio idem probatur ex primi procurantis Missam deuotione, qua mereatur, ut in primis sibi reddatur fructus illius Missæ totus. Siquidem et si alius eam agendam minime procuraret, eadem ipso solo procurante celebraretur. Qua-

re

re videtur, quod qui priores occupavit in procuranda Missa partes, priores fructus eius partes praeipuerit, ut iam secundo procuratori minor ex sua devotione fructus quam priori adueniat. Idque non ex defectu contenti in Eucharistia, sed ex Dei decreto, qui vult, ut qui expresse, vel tacite pactus est cum sacerdote pro se solo specialiter celebrare, ei soli iuxta devotionem suam reddatur fructus ille specialis, qui ratione procurationis debetur. Dixeris è contrario, Si devotioni secundi, cui sacerdos specialiter applicat, non respondet tantumdem fructus, sicut priori, qui prius movit eum ad celebrandum, sequeretur, quod quo plures concurrerent ad audiendam Missam in aliqua parochia, minus valeret singulis. Male colligis. Quia Missa parochialis est publica, et primo celebratur pro cum suis parochis et ex omnium audientium devotione crescit valor eius publicus: ex quo unicuique astantium secundum proportionem suae devotionis participatio illius redditur. Sicut fructus generalis sacrificiorum sanctae ecclesiae catholicae unicuique fidelium secundum pium eius in Eucharistiam affectum atque cultum distribuitur. Ex quo manifestè constat, quod si quis sacerdos offerat Missam sponte sua pro fratre id nesciente, minus ei missa valeat: quia talis ignorans non habet actualem devotionem circa illam, quanto plures fuerint tales, minus eis valebit, quam si pro uno quolibet eorum offerretur. Itidem quantumvis Missa specialiter oblata pro aliquo defuncto, quam ipse procuravit cum viveret, pro sit ei secundum devotionem quam habuit. At-

tamen si quis pro eo, qui cum viveret, nullam habuit specialem devotionem, particularem celebret, multo minus obtinebit fructus: multoque minus si fuerint plures. Hinc Durandus dicit quod Hieronymi dictum intelligitur quantum ad effectum gratulationis, consultationis, vel gaudii, quod habent omnes charitate uniti de bono proximi, et opere bono ex charitate pro defuncto elicitio: sed non quod sit aequalitas valoris quantum ad effectum solutionis poenae: quia potest eius valor aequari poenae ab uno solo debita. Praeterea non potest aliquis ad plures simul affici tantum, quantum ad unum solum: sicut non potest haberi tanta amicitia acquisita diuisa in multos, quanta esset in unum solum collecta: et ideo Missa dicta pro pluribus vel coniunctis, vel distinctis, ex parte attentionis vel devotionis sacerdotis, non tantum valet cuilibet illorum, quantum si pro illo solo diceretur. Querat aliquis, Cur si quis unus sacerdos plures simul baptizet, omnes plene sunt baptizati? et si unus sacerdos pluribus singillatim sacrificium procurantibus id offerat, tantumdem singulis non sufficiat? In promptu est causa. Quia baptismus tantummodo est sacramentum: Eucharistia est et sacramentum, et sacrificium, et oblatio, et precatio: quae, ut exposuimus, amplius habent effectum in unum copulata, quam in plures diuisa.

Articulus undecimus.

Quod si adhuc Hieronymi auctoritatem nobis obiicias, dicens: Cum pro centum anima-

bus

bus Psalmus vel missa dicitur, nihil minus, quam si pro una qualibet illarum diceretur, accipitur. Illud in primis animaduertas, illum ea in re psalmum misse comparasse, cum tamen psalmus non contineat in se infiniti fructus valorem, sicut eucharistia: ac perinde ad orantis, vel celebrantis devotionem esse referendum. Nam, ut habetur in glossa capituli, non mediocriter de consecratione, distinctione quinta: cui et Scotus suffragatur, duplicem responsionem admittunt Hieronymi verba. Altera est, quod referantur ea ad ipsum celebrantem: ut sit sensus, Nihil minus, sacerdos accipit si bi ipsi celebranti: quia siue pro uno, siue pro pluribus Psalmus Missae dicatur, semper valet specialissime ipsi celebranti, et aequaliter ei valet, quam est equè dispositus: et equè ordinate facit hoc, quod facit: hoc est aequè celebratur pro multis, quam pro uno, quando pro uno. Altera responsio est, ut referatur ad casum de quo ibi Hieronymus loquitur, scilicet, quod non minus valet una Missa dicta pro centum animabus cum cordis hilaritate, quam si pro quolibet uno diceretur cum cordis anxietate et tristitia. Praemittitur enim sic: Melior est quinque Psalmorum decantatio cum cordis puritate, ac serenitate, et etiam spirituali hilaritate, quam totius Psalterii modulatio cum cordis anxietate et tristitia: et tunc subditur illud, quod adductum est: cum ergo pro centum animabus psalmus vel missa dicitur, nihil minus, quam si pro una qualibet earum diceretur, accipitur: et hic secundus sensus forte fuit secundum intentionem beati

Hieronymi, volentis sic loqui ad monachorum consolationem. Quod si pro multis tenerentur orare, tamen non oportet tot psalmos legere: quia id vergeret in fastidium, cum melius satisfiat illis si pro eis dicantur pauciores psalmi cum hilaritate: melius etiam valet dicenti, stare id potest cum obligatione eius. Haec Scotus. Vbi animaduerte conditionem, quam adiecit: Si stare potest cum obligatione eius. Quia iuxta modum obligationis sacerdotalis, est expeditus satisfactorius misse fructus. Pro cuius declaratione ponuntur aliqua proloquia. Quorum primum sit: Si quis sacerdos admittat plures ad unam missam pro eis omnibus simul celebrandam, praemonens eos sine fraude ac dolo se pro eis omnibus unam tantum missam facere, cuilibet eorum satisfacit. Siquidem quomodo eis erat obligatus, sacrificium obtulit. Et quantumvis quilibet eorum de communi sacrificio minus accipiat, quam si pro eo solum fuisset oblatum, nihil tamen laeditur: quia secundum pactum pro ipso celebratum est: et ex tali sacrificio quam idem expetiuit, portionem accipit. Etenim scienti ac volenti non fit iniuria. Secundum proloquium. Si quis sacerdos specialiter obligetur missam procuranti, quod totum Missae a se pro eo dicende emolumentum spirituale ipsi tantum in eo gradu applicabit, nequaquam potest illud, nec partem illius alteri sine fraude accommodare. Quia quilibet tenetur adimplere quod licite pactus est, et rectè atque probè reddere potest. Nam dixerunt olim uniuersi patres in Concilio Africano: Ut pax seruetur, pacta custodiatur.

custodiantur. extra, de pactis. c. primo. Gregorius nonus: Studiosè agendū est. ut ea quę promittuntur, opere compleatur. Prętor ita decernit: Pacta quę non dolo malo, nec aduersus leges facta sunt, seruato. Ex quibus patet, quòd si sacerdos non applicet soli procuranti Missam, quomodò est ei obligatus, perfidè facit, & tenetur ad resarciendum illi damnum. Deniq; criminaliter peccat, & excommunicari potest, donec ad integrum nocumentum de medio tollat: quòd q; omisit, debitè celebrādo restituat. Tertium dictum: Si quis Missę procurator petat à sacerdote sacrificium, his verbis: Celebra dñe hodie p me sacrificiū, reddāq; tibi congruū hodiernę sustentationi stipendium: tenetur pro eo solo missam dicere. Quod sic probatur: Procurans missam his communibus verbis, intendit obligare sacerdotem, ut sic pro eo specialiter celebret ut totus ad se procurantem missę fructus refundatur. Offerens ergo ad id est obligatus. Consequentiā probatur ex eo quod habetur, extra, de sponsali. cap. ex literis. vbi sic dicitur: Si alter non intellexerit, quod alter proposuit, ad communem verbi intelligentiam recurratur, & cogatur vterq; verba prolata in sensu illo retinere, quem solent rectè intelligentibus generare. & glossa ibi adducit illud Digestorū de supellectile legata. l. Labeo. Non ex opinionibus singulorū, sed ex communi vsu nomina sunt intelligenda. Antecedens probatur, quia communis intelligentia de talibus verbis habēda, teste Scoto, esse videtur, quòd obligans sic districtè sacerdotem ad cele-

brandum pro se, intendit obligare eum ad illud, quod est sibi vtilius, quoad licet at ipsum obligare. In hoc enim consentit communis hominum sententia. Vtilius autem est ei, quòd sibi soli accedat fructus, non solum qui respondet suę ipsius deuotioni, sed etiam qui prouenit ex merito personali sacerdotis, & ex ipsius sacrificii virtute. Vnicuiq; autē licet spirituale bonum sine præiudicio alterius sibi procurare. Quare patet, Missę procuratorem intendisse obligare sacerdotem ad id, quod esset sibi optimum: id est sibi redderetur totus missę fructus speciali modo debitus, id est ex deuotione procurantis, & pietate offerentis, & virtute sacrificii. Quid si sacerdos tacuit non intendens sese obligare adeò strictè ad celebrandū pro solo missam procurante, debuit ei suam intentionem aperire, alioqui obligatus permansit. Quia qui tacet, vbi respondere tenetur, consentire videtur: & tanquā si expressè consensisset est iudicandus. Feci autē in tertio dicto mentionē diurnę sustentationis: non quòd tale stipendium detur pro valore missę. Esset enim id vtiq; simoniacum, ut in alia quęstione declarauimus: sed in sacerdotis diurnum victum, sine quo neq; altario seruire, neq; viuere potest. Quòd si missę procurator adeò paruam eleemosynā sacerdoti pro se celebraturo porrigat, quòd ei non sit ad dimidium pro eo die victum sibi comparandum, licebit ei alium eiusdem missę participem facere, qui suppleat id in quo alius defecit. & ad hoc tenetur vterq; missę procurator: quia qui altario seruit, de altario viuere debet.

re debet. Idq; eos velle censendum est, siue id ipsum expresso, siue tacito consensu significant. Cæterum insipientis est, existimare aliquem Doctorū, vel ipsum Caietanum dedisse ansam sacerdotibus accipiendi pro vna Missa plures, quas dicunt, pitactas. Hoc enim iniquum est, & impium, & eorum qui quęstum putant esse pietatem. Ridiculum enim est & absurdum secundū omnem de fructu Missę participando opinionem putare, quòd qui accipit triginta stipendia pro vna Missa dicenda, satisficiat tantum cuiuslibet procurantium per vnā Missam pro eis omnibus celebratam, quantū si pro quolibet eorum vnā Missam fecisset. Quare qui promisit Ioanni absolutè Missam dicendam pro eo, itidemq; Petro, celebrādo semel tantum pro vtroq; neutri eorum plenè satisficiat: teneturq; per alia sacrificia, & salutaria opera eis restituere damnum, quod intulit. Ex his constat, falli eos, qui putant per viam pietatis diuinę posse quępiam obligatū vtriq; duorum ad dicendum pro eo vnum Tricenarium Missarum, soluere debitum dicendo vnā tantum pro duobus simul: quasi diuina pietas illud pro vtroque æquè acceptet. Quoniam licet Deus sit misericors, est etiam & iustus, vultq; seruari ius sūi vnicuiq;. Vniuersę enim vię Domini misericordia & veritas, id est, iustitia. Et iterum, Iustus est Dominus & iustitias dilexit. Quare quia hic proceditur per viam iustitię, exploratissimum est, quòd qui soluit tantum vnum solum pro debentibus duo, pro neutro eorum satisficiat totum, sed dimidium tan-

tum pro vtrouis eorum. Et hæc est ratio validissima, per quam sanctus Thomas in quarto Sententiarum reprobatur Prępositiui opinionem. Non enim suffragia prosunt defunctis per modum luminis, sed per modum satisfactionis, hoc est debiti solutionis. Quod & confirmat Sanctus Thomas eo, quòd ecclesia sancta Catholica particularia suffragia pro particularibus defunctis agēda instituit. & hæc opinio est communior, & tutior, & ideo cæteris probabilior. Lege diuum Thomam Aquinatem quęstione secunda ad distinctionem quadragesimam quintam quarti libri Sententiarum.

Articulus duodecimus.

Verit & Petrus Paludanus, Vtrum soluens simul pro multis tot suffragia, quot debet omnibus sigillatim, à debito liberetur, ut si soluat in commune triginta Missas pro tribus distinctè cōmendatis, pro quorum quolibet fuerint decem Missę celebrandę. Huic quęstioni respondet, & benè, qđ ille sacerdos nequāquā tribus illis perfecte debitum soluit. Quia minus reddit vnicuique eo, quod tenetur: ac perinde non perfecte soluit. Nam & particularis solutio multa habet incommoda, ut si debeam tibi decē, & Titio decem, Sei oq; decem, & soluam hodie decem tantum his tribus, & cras alia decem ipsis tribus, ac perendie alia decē eiusdem tribus, non tantum prodest eis, quantum prodesset si statim vni soluissem decem: quibus

quibus receptis continuo posset negotiari, & utilitatem suam procurare, atque tota summa negotiando promouere: & sic est in suffragiorum solutione. Nam si sint in carcere tres, quorum quilibet pro decem aureis detineatur, si primo die simul pro eis omnibus solua tantummodo decem aureos, nullus eorum carcerem euadit, licet omnium eorum debitum minuatur. Si secundo itidem die faciam adhuc, inde nullus eruitur, donec tertio tandem die eodem facto cuncti triginta fuerint persoluti: tunc enim e carcere pariter emittentur. Sed si soluerentur primo die pro eo, qui primitus obligauit decem, eodem die liberaretur. Sic & secundo, secundus: & tertio, tertius. Et sic soluendo pro omnibus confusè decem, singulis trium dierum duorum, primis duobus diebus liberandorum conditionem fecit deteriore. Si ergo aliqui in Purgatorio existentes sic sunt dispositi, quod vnus vna Missa & non minori suffragio liberandus est, & sint multi tales, vna Missa pro omnibus his dicta neminem eripit: sed dicta pro vno quolibet eorum vna Missa eum confestim eripit. Alii singuli eorum diutius ibi detinentur. Nec hoc dictum est contra Altisiodorensem credentem nullam Missam celebrari in Christi ecclesia, per quam non plures animæ de Purgatorio liberentur. Quia quandoque sunt multi in Purgatorio sic dispositi, vt citò liberentur, vel quia ibi diu steterunt, vel quia pauca purganda habuerunt, ac perinde eis simul eruendis vnus Missæ suffragium sufficit.

Articulus decimustertius.

Veritur vtrum plebanus sacerdos omittens Missam ordinariam, quam tenetur dicere pro plebe, cuius curam gerit, satisfaciat, Missam aliquam peculiarem celebrans. Hæc quæstio non est definita in iure in forma. Quia vt scripsit frater Alfonsus Zamorensis, nullam difficultatem habere videtur. Etenim adeo plana est, suppositis his quæ superius digessimus, vt vulgari quadam similitudine facile dissolui possit. Si enim quis sit obligatus reddere equum, & bouem reddat, minime satisfaciat: & si teneatur soluere decem aureos Ioanni, & restituat illos Petro, nequaquam Ioanni satisfactum est: sic obligatus plebanus celebrare pro plebe, non satisfaciat si celebret pro alio: nec si Missa ordinaria illius diei sit dicenda de Dominica vel de feria, dicat ipse eam quæ est pro defunctis: neq; si sit dicenda de beato Iacobo, dicatur de sancto Petro. Fortè excusabis sacerdotem eò, quod dicit officium deuotius. Sed hæc excusatio non est hic idonea, licet alibi admitti possit: quia non est in arbitrio eius situm, eligere quod voluerit officium: sed tenetur dicere quod congruit diei. Quia illud est populare, ad quod audiendum populus conuenit, & deuotius multo conuenit. Sed fortè dices, licere sibi dicere Missam peculiarem pro aliqua priuata persona, cui se obligauit. Sed hoc nihil valet: quia sacerdos plebanus est in spiritualibus populi seruus, & ad officium ei propter beneficium reddendum adstrictus.

Seruus

Seruus autem secundum quod seruus est, nequaquam in domini sui preiudicium alteri seipsum obligare valet. Quid si dicat Missam diei congruam pro plebe, & eo cui se obligauit? Certè nemini plenè satisfaciat. quia sicut in superioribus declaratum est, sacrificium Missæ specialiter applicatum, non tantum valet duobus, sicut vni. Alioquin si tantum prodesset pluribus sicut vni, tam efficax spiritualis fructus esset oblatio puri hominis in altari, sicut Dei & hominis, nempe Christi in Cruce. Et si secundum valorem Christi in Eucharistia contenti, qui est infinitus, eius fructus esset expendendus, sufficeret vniam Missam pro omnibus viuus ac defunctis celebrari: sed non ita esse docet sancta & catholica ecclesia, quæ plurimas Missas tam pro viuus, quam pro defunctis quotidie fieri instituit: & voluit alia atque alia pro aliis atque aliis suffragia fieri: tum quia non semper vna Missa sufficit ad liberandum vnum à tota poena purgatoria, nedum simul duos. Etenim benè Durandus ait, Si suffragium est æquatum reatui alterius pro quo fit, duntaxat satisfaciat pro illo, & non pro alio. Quia poena quæ æquatur reatui vnus, non æquatur reatui duorum. Satisfactio verò cum sit actus commutatiuæ iustitiæ, consistit in quadam æqualitate. Forsitan ad consuetudinem confugies, quasi ea obtinuerit, vt Missa de anniuersario vel aliàs votiuæ misceatur, siue interponatur Missæ populari. Sed ea consuetudo nihil ad id prodest. Quia nihil valet consuetudo, nisi sit à viris do-

ctis ac bonis grauib; & comprobata, atque legitime præscripta. Hic autem non est sic: quin potius passim videmus apud viros doctos probosq; Missas anniuersarias atque populares inuicem distingui, sicut fit in ecclesiis matricibus, quas suburbanæ, inferioresque imitari tenentur. Idemque fit in religiosis conuentibus: nec potest dici præscribi, quod singulis diebus interrumpitur. Præterea talis consuetudo videtur explodenda: quia est aduersus naturalem æquitatē, vt bonum quod vnus tantum est, præter, imò contra eius voluntatem in alios diuidatur. Forsitan autè ea consuetudo valet apud eum, qui scit eam, vel scire tenetur. Quia scienti & volenti, dolus non inferitur, nec iniuria fit. Sicut sentire licet de parochianis, qui petunt Missas à curatis, aut de canonicis relictibus anniuersarium canonicis, scientes tamen illud esse de more eorum aliis miscendum, & cum aliis simul complendum. Quod si ea consuetudo non est certa notaq; procurantibus anniuersarium, & ipsi vel curati, vel canonici dissimulantes eis non eam manifestant, eosdem decipiunt: ac perinde vna Missa talibus anniuersariis nouiter impositis minime satisfacere videntur: vt docet Scotus quodlibeto vicesimo tertio. Deniq; sacerdoti obligato ad aliquam Missam quotidie pro aliquo dicendam, non licet se obligare ad dicendam eandem, vel aliam pro alio eodē die. Quid ergo faciet, si id duobus pollicitus est? Quærat alterum sacerdotem, qui alteram dicat, vt satisfiat vtrique. Quid si sit p̄sens funus, aut agatur nouēdiale?

G ii Que

Quærat alium sacerdotem qui auxilietur sibi, & dicantur Missæ distinctæ pro numero obligationum, ut pote si unus celebret Missam funeralem, alter popularem. Quid si sit tantum unus sacerdos, & alius haberi non possit? Si fuerit dies solennis, puta Natalis Domini, aut dies Dominica, celebret de die: si fuerit ferialis dies, videtur quod possit dicere Missam funeralem, secundum ecclesiæ consuetudinem, & populi consensum & pietatem, & ad consolationem cognatorum, & ad mortui releuamen. Siquidem defunctis magis prodesse existimatur Missa ab ecclesia eis accommodata, quam alia. Quod cum acciderit, refarciat sacerdos in utraq; Canonis memoria, altera quæ fit de uiuis, altera de defunctis intentissima attentione, & vehementissima deuotione, id quod parochis suis alioqui debeatur. Illud denique sit exploratum, nemi licere sacerdoti Missam cuidam altari institutoris voluntate addictam, puta altari beati Petri, eam in altari beato Paulo dedicato celebrare, nisi ob rationabilem probabilemque causam legitima Episcopi autoritas ei ad id faciendum suffragetur. Idemque de die atque hora, quibus Missa facienda est, assignata, sentiendum seruandumque est, ut ea suis locis atque temporibus perficiatur: sicut scriptum est, Quod iustum est iuste exequere. & ut habetur in Decretis, cap. 13, quæstio. 2. Ultima voluntas defuncti modis omnibus seruari debet: si tamen minimè sit ea, vel probis moribus, vel veræ pietati contraria. Nam si aut recte rationi, atque

fidei, spirituique sancto aduersetur, reprobanda est, & in melius Summi Pontificis auctoritate commutanda.

Articulus decimusquartus.

Illud etiam quod Doctore subtili, aliisque nonnullis auctoribus placuit, non est prætermittendum. Multum enim confert ad medendum conscientie scrupulis. Tradit enim, intra eundem modum, quo fructus Missæ alicui specialiter applicatur, plures gradus reperiri. Exempli gratia: Ponantur tres, quibus ille fructus sit specialiter applicandus: puta si sacerdos, vel Missæ procurator intendat, ut quantum potest oblatio valere alicui alii ab offerente principali, tantum valeat Petro: & rursum, quantum valere potest illa alicui alteri à Petro, tantum valeat Ioanni: & itidem post Ioannem, Iacobo quantum potest utilis sit: ac perinde aliis atque aliis, prout per alios atque alios fructus ille accommodatur. Hos autem gradus non esse fictitios ex ipsius Missæ Canone exploratum esse videtur: ubi de personis tam propinquitate, quam officio, quam dignitate differentibus, fit mentio peculiaris. Nec iniuria aliqua videtur fieri Petro in primo gradu huius specialis fructus admissio. Quia consensu vel expresso, vel tacito consentire tenetur huius participandi sacrificii gradibus. Esset enim à ratione & charitate alienum, si Missæ procurator ita sibi vendicaret totum

tum Missæ specialem valorem, ut sacerdotem pro ipso celebrantem nollet esse eius participem, neque parentes, neque fratres, neque Prælatos, neque Reges, neque amicos, neque offerentes in eadem Missa, neque assistentes, neque acolythos & ministros, aliosque circumstantes, qui vel ministerio, vel deuotione celebrantem adiuuant. Et fortè nullus reperietur Christianus adeò insolens, ut totum illud vni sibi vendicare audeat: quemadmodum Ioannes Gerson tradit in particula trigesima quinta de ecclesiastica sollicitudine. Et equidem reor secundum hos gradus inducta est illa consuetudo, ab omnibus ecclesiæ prælati scita & tolerata, imò & approbata: consuetudo, inquam, interserendi orationes quasdam, quas Collectas vocant, ut pro aliis quoque per suos gradus idem sacrificium offeratur, & Deus oretur: saluo iure illius pro quo in primo gradu, eis minimè communicabili, Missa specialiter agitur: & pro hoc via hæc est satis modesta, & ad tollendos scrupulos satis idonea videtur. Esto igitur quod ex ordine ecclesiæ, vel ex beneficio recepto tenetur quis offerre specialiter, & hoc in primo gradu pro vno aliquo: non præiudicat tamen illi si eodem speciali modo, in secundo tamen gradu offerat idem sacrificium pro alio, vel applicet virtutem oblationis alicui alii. Idem sentiendum est de tertio in tertio gradu, & sic etiam existimandum est de quibuscunque aliis gradibus alios sequentibus: quia nunquam applicatio in gradu posteriori subtrahit aliquid illi,

cui facta est applicatio in gradu priori. Est autem dubium qui quibus in his gradibus assignandis sint prætereundi. Ego verò cæteris memet præfero: quia proximus mihi sum. Deinde subiungo eum, pro quo peculiariter offertur sacrificium. Deinde parentibus tertio loco illius fructum applico. Quarto gradu fratribus. Quinto benefactoribus. Sexto eos, quibus alicunde teneor pro eis apud Deum vel precando, vel offerendo negotiari. Sed profectò semper hac de re aliquod remanet dubium, quis cui quoto gradu sit præferendus. Nam, ut Scotus ait, in aliquibus est maior indigentia, sicut in mortuis, qui non possunt pro se mereri, quam in uiuis: & in peccatoribus, quam in iustis, qui per gratiam propriam quam habent possunt mereri: non autem sic peccatores. & magis indigenti videtur iustum prius subuenire. Ex alia autem parte videtur maior utilitas. Utilius est enim viatori gratiam augeri, & ex consequenti merita, quam mortuo solam pœnam remitti, ubi non augetur gratia, nec merita crescunt. Videtur etiam quis magis obligatus fratri suo existenti in charitate, quam peccatori, qui nec Deum diligit, nec à Deo diligitur, sicut iustus. & debeo magis eum diligere quem Deus diligit: & qui Deum diligit, quam eum qui contrario modo se habet. Tutius ergo videtur, applicationem facere generalem talem: Domine Deus meus, cui soli sacrificium offertur, qui solus rerum merita cognoscis, digneris oblationem istam specialiter acceptare pro illis, pro quibus

noſti me teneri eam ſpecialiter offerri, & in eo gradu in quo noſti me debere eandem vnicuique accommodare. Hæc autem vniuerſalis applicatio non tollit quin particularibus perſonis vel voce expreſſis, vel certè mente conceptis miſſæ fructus ſit accommodandus, quatenus nobis probabili ratione cognoſcere datur: ſicut ſuperius ex parte declaratum eſt.

Articulus decimusquintus.

Am verò meritò Miſſæ officium precibus, ſupplicationibus, & obſecrationibus abundat: quæ communi vocabulo orationes dicuntur. Quoniam inter opera meritoria, oratio habet magis rationem meriti applicabilis alteri: quia ipſa de ratione ſua eſt placatiua Dei, & reconciliatiua rei Deo: illius videlicet rei, pro quo per ipſum oratorem ſpecialiter offertur. Idcirco conſequenter quaeritur: Vtrum precatio Miſſæ pro pluribus dicta, tantum valeat vnicuique eorum quantum ſi pro vnoquoque eorum ſeorſum diceretur. Pro huius quaſtionis ſolutione eſt notandum, quòd huiusmodi orationis vis late patet. Eſt enim conſolatoria, meritoria, ſatisfactoria, & impetratoria. Sit igitur prima Propoſitio: Præſens quaſtio non eſt tractanda de oratione, quatenus eſt conſolatoria: quoniam eiſmodi conſolatio ex pia oratione proueniens, eſt effectus alicui alteri à precante incomunicabilis, ut pote ſpiritalis ac immanens. Siquidè euenit ex ſola præcati

intentione ad Deum, & ſolerti dicendorum attentione, ac demum myſteriorum meditatione. Vnde Pſalmograph. Memor fui Domini & conſolatus ſum. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis. Et illud, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo! Sit ſecunda propoſitio: Quaſtio hæc non ingerit nobis difficultatem, quatenus eſt meritoria gratiæ vel gloriæ de condigno. Quia ſecundum hanc rationem, minimè orantis merito reſpondet aliquis effectus communicabilis, & distribuibilis aliis ab ipſo orante. Cum nemo præter Dominum Ieſum Chriſtum poſſit alteri ex condigno gratiam mereri. Tertia propoſitio: Oratio quantum ad meritum de congruo, bene facit ad difficultatem: quia per illud ſacerdos poteſt promereri iis, pro quibus in ſacrificio precatur: non modò quedam bona temporalia, ſed etiam ſpiritalia, vel certè præuiam diſpoſitionem ad gratiam: ſicut Stephanus Paulo, & Cecilia ſponſo ſuo Valeriano. Et quanuis meritum de congruo, quod conſiſtit in quadam condecentia, ſcilicet ut facientibus nobis quod in nobis eſt, Deus faciat, quod ipſum decet: non pertineat ad rationem iuſtitiae ſimpliciter obligatoriae: facit tamen ad votum procurantis Miſſam, qui videns ſe peccatorum vinculis conſtrictum, & non ſatis ad ea relinquenda animatum, optat meritoriis ſacerdotis precibus adiuuari, ut ad veram & perfectam eorundem peccatorum poenitentiam perueniat: & ideo petit ab eo, ut pro ipſo Miſſam illam peculiarem celebret,

celebret, quæ in Miſſali libro inſcribitur Pro remiſſione peccatorum. Confirmatur & illo Iacobi dicentis: Infirmatur quis in vobis, inducat præſbyteros eccleſiæ. & addit: Et oratio fidei ſaluabit in firmum: & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei. Ex hoc etiam loco conſtat, Orationes quæ interponuntur in officio miſſæ eſſe impetratorias bonorum tum ſpiritalium, tum temporalium: non ſolum quatenus ex parte noſtra nituntur noſtræ fidei, iuxta illud Matthei: Quicquid orantes petieritis, credite & fiet vobis. & quatenus ex parte Dei innituntur eius miſericordiae: dicente Chryſoſtomo: Deus nunquam oranti beneficia denegat: qui orantes, ut non deficiant ſua pietate inſtigat, dicens: Oportet orare & nunquam deficere. Sed etiam ſit impetratoria charitate, quam ſacerdos erga Deum habet: dicente Domino ad diſcipulos ſuos, Vos amici mei eſtis, ſi feceritis omnia quæ præcipio vobis. Quibus & ſe diligentibus petitorum impetrationem promittens, inquit: Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quocumque petieritis, fiet vobis. Facit & ad idem puritas ſpiritalis non modò Miſſam procurantis, ſed etiam ſacerdotis: ut ex mille ſacrarum literarum locis compertum eſt. Hinc & Ioannis can. 1. cap. 3. Chariſſimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo facimus. Facit & plurimum ad impetrandum ipſa offerentis deuotio ex fide, ſpe, & charitate profecta. Vnde

& de Chriſto teſtatur Paulus, quòd fuit exauditus pro reuerentia ſua. Exauditus eſt enim Chriſtus ſecundum quòd homo eſt pro reuerentia, quam erga Deum habuit. & de mèbris eius Propheeta loquitur: Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos. Eſt & eadem miſſalis oratio nonnihil poenalis. Ex his denique ſuppoſitis alibi exactius diſputandis, inferitur, quòd ſacerdos omnis in miſſa pro pluribus ſibi ſpecialiter in eodem gradu commendatis, minimè prodeſt equaliter ſingulis quomodo valeret vnicuique eorum, ſi pro eo ſolo precatio ſpecialiter fieret. Eſt enim valor illius meritoriae, ſiue placatoriae, ſiue impetratoriae, atque ſatisfactoriae orationis finitus. Omne autem finitum, quo in plures diſtribuitur, eo minus ſingulis ſufficit. Nec hoc euitatur ſi quis pluribus fidei, vel deuotionis, vel ſupplicationis actibus pro eorum numero petat, quia licet ipſe fidei habitus in ſe non minuat, diminitur tamen quilibet talis actualis actus. Quia ſicut actualis amicitia humana non eſt adeò vehemens ac perfecta ſi in plures diuidatur, ſicut ſi tota dilectio in vnum vnicò actu colligatur: ita actualis fides, ſiue deuotio, ſiue charitas & reuerentia in Deum ſi pro pluribus eodem tempore exercentur, non eſt tam magna, atque valida ſingulorum reſpectu, quam eſſet vnicuique eorum ſi vis harum virtutum in vnius fauore atque profectum tantummodo dirigeretur, & expendere tur. Quòd ſi dixeris: Diuina miſericordia non anguſtatur petitionum vel numero, vel magnitudine: ſi habet. Etiam Dei

Dei misericordia, quæ infinita est & æterna, neque minui, neque arctari in se potest: & tamen nõ pro cuiuslibet precibus singula, nedũ pluribus plura largitur. Alioqui ad vni⁹ p̄cẽ cũcta mortali b⁹ bona impartiretur. Præterea ita sentiendũ est firei secũdũ amicitia diuinã: sicut fit in humana amicitia, quæ ab illa deducitur. Sed in amicitia humana dilect⁹ per supplicationẽ impetrat ab amico maius bonum alicui vni, quàm si supplicaret pro multis. Nam pro vno exaudiretur, vt tantum ac tale bonum ei impetret: & si pro multis peteret, vel nõ pro omnibus exaudiretur, vel non tantum bonum impetraret. & hoc secũdũ instam legem amicitia, quam sequentes sancti nec omnibus, omnia, neq; omni tẽpore, neq; sine aliorum sanctorum secũpetentium consortio à Deo petere solent. Namq; nouerũt diuisiones esse gratiarum, & stellam differre ab stella in claritate: & omnia à diuina sapientia in numero, pondere, & mensura disposita suis temporibus fieri: atq; maiora maioribus ministeriis geri. Ex quo fit, vt sancti quanuis diffusissima charitate coram Deo preces fundant, non cuncta petita impetrent. Etenim sancti in coelo Deũ orantes, plerunq; nesciunt vtrum impetrabũt ab eo qđ petũt: petũt tamẽ quod existimant suis orationibus implẽdum secũdũ Dei voluntatem: impetrant autem illud quod Deus vult fieri per orationes eorum: vt docet sanctus Thomas articulo vndecimo ad quæstionem octogesimam tertiam secundæ partis secundi libri, in solutione ad secũdũ. Quare sacerdotalis modestia est atque

pietatis, agnoscere mensuram suam, & non se onerare specialibus obligationibus, & maioribus muneribus, quàm exhibere potest, & non præsumere pluribus impetrare quibus forsitan vix ipse sit dignus, vt Chrysostomus inquit.

Articulus decimus sextus

Dorro cum constet, absq; peccato intercedere posse mutuam obligationẽ inter exigentem officia spiritualia fieri, & inter sacerdotem pollicentem illa se redditurum, vt in quæstione propria hac de re à nobis ædita satis exposuimus: Constet & illud, eum qui sacerdotem occupat sibi soli in spiritualibus celebrandis deseruiat, teneri providere ei, atque præstare quotidianæ sustentationis stipendiũ: ita quod absq; mendicimonia talis sacerdos iuxta cõditionem suã possit inde vitam ducere: suppeditatisq; sibi, victui, atq; vestitui necessariis, diuinis officii per soluendis totus incumbat. Hanc enim congruam temporalium bonorum sufficientiam ecclesiasticis ministris spiritualium procuratores absque vlla fraude præbere secũdũ omnem legem tenentur: sicut Apostolus in priori ad Corinthios epistola luculentẽ docet. Nec excusatur ab hoc debito, dicendo aut admittat hoc tantum, aut tale stipendium, aut abeat: Non enim deerit alius, qui pro hoc stipendio pro me ministret: quia illi alii teneberis etiam cõgruum vitæ cum honestate degende stipendium sufficere. Si dicas, Hoc stipendio quantũuis tenuis sacerdos cõtentus agit: nihil

nihil ergo amplius ei præbere teneor. Si quidem scienti & volenti non fit iniuria. Ita est: si plenẽ nouerit ille, atq; voluerit id, quod altoqui sit licitũ. Iste autem minimẽ vult: quia non plenẽ vult. Sed miseram conditionem admittit, nõ miserius propter penuriam mendicare compellatur. Peccat & hoc grauissimẽ quidam ecclesiastici aliis atq; aliis beneficiis impiẽ referti, atq; miserrimẽ onusti: quibus non satis est aliis tribuenda perperam occupare, sed etiam vicariis suis tenuissimas duntaxat oblatiunculas in alimẽtum relinquunt. sic enim contra ius & fas alius quidẽ esurit: alius autẽ ebrius est. Hi sunt, qui quanuis suis diplomatis in foro exteriori defendantur nõ excludantur à pluribus ecclesiis, quas vel decepta vel extorta summi Pontificis autoritate improbẽ sibi conuasurunt, & iniquẽ possident: attamen in foro interiori non videntur esse tuti: in quo Deus merita singulorum expendit quibus procuiusq; morum dignitate, & deseruendi altario facultate suas opes distribui vult. Iam verò moliũtur nonnulli huic malo mederi transferentes in alios beneficiorum titulos retẽtis sibi fructibus: nec intelligunt eo modo cessare se quadãtenus à sacrilega pluriũ beneficiorum incompatibilium occupatione, sed in aliud malum incidere. Namq; retinẽtes sibi totos, vel ferẽ totos fructus debitos iure tituli in alium trãslati, manifesta iniuria afficiunt eum in quem illũ titulum trãstulerunt. Vel quia cum beneficium detur ppter officium, præstati officii sunt toti fructus reliquedi: vel certẽ tãta eorũ portio, quãta sit ei opus: non

modò ad quotidianæ sustentationis sui stipendium, sed etiam, vt quibusdam præsentaneis pauperum, quorũ gerit curã, necessitatibus subuenire queat. Hęc omnia sic haberi manifestẽ constat ex capite nono prioris epistolæ ad Corinth.

Articulus decimus septimus.

Dostremò dubitauerit quispiam, vtrum recipienti huiusmodi temporalia liceat in casu recedere ab obligatione & onere recepto sibi imposito. Huic quæstioni respondet Ioannes Gerson in tractatu De solitudine ecclesiastica: quẽ ferẽ omnes Neoterici sequuntur. Respondet inquam per tres propositiones. Quarum prima est. Euidens necessitas cessandi à persoluendo officio, puta si vel Episcop⁹, vel Archiepiscopus, & Summus Pontifex reuocet eũ sacerdotem ad aliquid in vniuersalis ecclesiæ vtilitatem faciendum, vel aliquid necessarium pietatis opus ad certum tẽpus explendũ: vt si pater alibi mortuus est, nec est alius qui funus eius curet, & matrem consoletur, & sororum pudicitia consulat, nisi filius sacerdos: tunc tẽporis nemini dubium, quin illi, quantum vis sit obligatus, liceat abire, & ab officio reddendo cessare. Ad eandem necessitatem pertinet inuitabile impedimentum, vel ex impotentia, vel infirmitate recipientis huiusmodi temporalia. Ex quo videtur Gabrieli sequi, vt ait in Canone, Lectiõne vice sima octaua: Quòd si habens beneficium, puta capellaniam, vnde tãtum duntaxat recipit, quãtum

Prima
propositio

tum

tum status sui, & conditionis necessitas exigit & non amplius: incidat in corporalem necessitatem, infirmitatem, aut captiuitatem, aut cætera id genus impedimenta, per quæ à prestâdo officio red datur immunis: postea, quando illa euaserit, omissa nō tenetur resarcire. Ita quæ missas, aut etiam Canonicas horas, si quas infirmitate, vel captiuitate distributus dicere non valuit: aut probabiliter opinatus non posse dicere, persolvere neglexit: postquam cōualuerit, vel in libertatē redactus fuerit, nō teneat missas repetere, aut psolvere. Quia necessitas eū sufficienter excusauit ab officio, quod pro certo tempore persoluendum fuit. Secus autem & sentiendum & faciendum est, si talis sacerdos pingui fruatur præbenda. Vnde non solum decentem statum fulcire sufficit iuxta qualitatem & conditionem suæ personæ, verum & eleemosynam tribuere: aut in arca pecuniam congregatam habeat. Tunc enim officium, quod per se soluere nequit, per alium exequi debet: nē spiritualium suffragiorum beneficio priuetur qui corporalia bona ad id munus fouendum copiose contulit. Ad eandem excusatoriā necessitatem faciunt fortuitæ ecclesiarū demolitiones. Vbi enim ecclesia non est sacrificium solenne agendum non est. Erit igitur sacerdos absolutus à persoluen do illic sacerdotali munere. Sed si reditus integri permaneant, alibi officium suum exequi debet. Sicut interdicta ecclesia, in qua constitutum erat, ut ageretur sacrificium: in alia non interdita sacrum agi debet, ut sacerdos quo melius potest, debitum soluat. Nec dubi

tandum est quin alibi sacrificando satisfaciat. Absurdum enim esset, si toto interdicti tempore à celebrâdo cessaret: ut sublato interdicto in propria basilica omissa repeteret. Nam nec ipse posset nisi semel per diem celebrare, nec haberet forsân unde stipendium redderet aliis pro eo celebraturis. Ad eandē necessitatē spectat dissipatio hæreditatū, aut domorum, aut amissio iurium, unde proueniebant stipendia quibus sacerdotes alerentur. Nam si in totum illa sint amissa, omnino eximitur sacerdos ab obligatione, qua tenebatur institutori sacrum facere. Siquidem beneficium quod propter officium dabatur, prorsus deperit. Quod si non totum quotidianæ sustentationis stipendium interit, ad proportionem partis remanentis spirituale officium exercebitur, ut commodius fieri poterit. Quod quidem ut melius fiat, à Prælato ea dere decretum petere conuenit. *Secunda.* Vrgens utilitas, quæ quandoq; temporis successu contingit, idonea est causa ut aliquando forma persoluen di suffragii ab institutore præscripta non omniuo seruetur: tūc enim iustum est, ut emergēs ratio reformet pactum. Nam quemadmodum in iuramentis & votis generaliter promissis plerunq; accidit, ut quæ bonæ esse videbantur, particularibus quibusdam euentis exigentibus vel non sint seruanda, vel immutanda sint: quia iā noxia sunt, vel inutilia, moribus incongrua, aut ecclesie ritibus dissona. Sit exempli causa: Aliquis instituit Missam quotidie dicendā pro defunctis, quæ est eis in Missali libro assignata: incidat autē dies Nata

lis

lis Domini, nec sit alius qui celebret, proculdieu quum est, ut ille relicta missa defunctis assignata, faciat missam de Natali Domini, ut sublato de medio scandalo, tati festi solennitati satisfaciat: imò aliis in diebus plerunq; id fieri licet. Nam, ut ait sanctus Thomas, questione tertia ad distinctionem quadragesimam quarti libri Sententiarum, in officio Missæ nō solum est sacrificium, sed etiam sunt ibi orationes. Ex parte igitur sacrificii oblatis, missa equaliter prodest defuncto, de quocunq; dicatur: & hoc est præcipuum, quod in Missa fit. Sed ex parte orationum magis prodest illa, in qua sunt orationes ad hoc determinatæ: & ideo missa defunctis assignata, est pro eis dicenda, nisi aliunde suppleatur, & fructus eis augeatur. Puta cum defectus illinc proueniens compensatur per maiorem deuotionem, ad festū cōcurrēs, uel eius q̄ dicit missā, uel eius q̄ facit eād dicit: uel demū p̄ intercessionē sancti, cuius suffragiū in missa implorat. *Tertia.* Tertia propositio. Dispensatio superioris, siue Episcopi siue Papæ, potest esse iusta causa, ut nō seruetur ad unguem forma in reddendo suffragio instituta. Et enim ad ecclesie prælatos ex auctoritate incidentia dubia determinare spectat: si cut ad doctores ecclesiasticos pertinet eadem doctrinaliter definiri. Hinc fit ut nonnunquam illorum auctoritate ex beneficiis simplicibus fiant præbendæ, uel collegia, uel monasteria. Seruandus tamen est in his modus. Nam quid absurdius, quàm quod beneficium curatorum animarum in vna ecclesia deputatū transferatur in emolumentum alicuius basi-

lice alterius ecclesie? imò & episcopi præpatus? Id quod si quando iuste fiat, cauendum est, nē viuorum, uel defunctorū animæ priuentur suffragiis ex prima institutione eis debitis. Tales enim mutationes vltimarum voluntatum nefas est fieri, nisi intercedente Pontificis auctoritate, ea quæ prius bene sunt instituta, uel in melius, uel certe non minus bonū magna de causa commutantur: ita ut fiat plena aliunde defunctis ac uiuis compensatio: ut si quis præstimoniam quædam procuraret applicari in stipendium magistrorum, qui in publicis scholis eiusdem Dioceseos filios bonas artes ac piase doceant, ut edocti, digni & idonei sacerdos euadant.

Articulus decimus octauus.

NEstate aliquid discutendum quod ad ea quæ proximè tractabantur valde facit. Hoc est: Quidam alicui prædium satis opulentum legauit, imposito ei onere, ut ex eo quatuor milia dipondiorum, quos Marauedinos vocant, singulis annis perpetuò redderet tali sacerdotum cœtui, qui toto anno singulis diebus per singulas hebdomadas duas missas in perpetuum ad eius intentionem celebrarent. Successu autem temporis mutatus est valor monetæ: ita ut illud prædium sacerdotibus olim legatum, quod tunc locabatur viginti dipondiorum milibus, nunc septuplo plurius locatur: id est centum & quadraginta dipondiorum milibus; conducitur. Dipondii autem antiqui speciei suæ non extant, sed duntaxat eorum

eorum vocabulum. *V*ulgò enim *Mara* medis dicuntur: quod minutissimam hoc tempore monetam significat: quæ licet nulla talis inueniatur in sua specie excussa, valet tamen solum duos asses, id est trigessimam quartam vnius Regalis argentei partem. Olim autem *Maropetinus* valebat tres denarios: qui valebant triginta *Mara* uedinos huius temporis. *I*am queritur: *V*trum hoc in casu sacerdotis illi teneantur pro quatuor milibus dipondiorum per totum annum singulis diebus duas dicere *Missas*? Respondent ipsi, se nec ad id teneri, nec facere: sed eas tantum dicere, quibus satisfaciunt stipendio quatuor milibus dipondiorum monetæ nunc currentis: hoc est duas *missas* dicere per singulas vnius anni hebdomadas: monetæ antiquæ valore in tantum diminuto, ut vix ad id stipendii, vel paulò amplius sufficiat ei, qui bis per hebdomadam pro legatore sit celebraturus. Quòd si hoc admittatur, defraudabitur institutor ferè sex partibus ex septem suffragiis à se instituti. Quòd videtur & iniustum & intolerandum. Quid igitur faciendum? Quid? Proculdubio ut reformetur pactum. Nam quia prædium nunc est integrum, & cultius, & vberius multò, & temporis successu variato in perpetuum monetæ valore, locatio ei est sextuplo ac septuplo legatario fructuosior & pretiosior: videtur quòd ipse legatarius tenetur soluere illa quatuor dipondiorum milia, iuxta antiquum illorum valorem, qui erat cõgruum sacrum agentibus stipendium: donec nummos augendo perueniatur ad iustam mercedem retribuendam in subsidium

viatus & vestitus eis qui duas illas *missas* dicturi sunt. *N*ec valet dicere satis esse soluere quatuor illa dipondiorum milia à legatore suffragio determinata, quia legator id fecit: quia tunc temporis ea dipondiorum summa iuxta valorem monetæ tunc currentis erat sufficiens stipendium duas *missas* quotidie dicturis, designaturus amplius, si de valoris illorum mutatione cogitasset. *P*rima enim eius intentio expressa fuit ut perpetuò singulis diebus duæ *missæ* dicerentur: hic fuit eius præcipalis finis. *S*cunda fuit, siue expressa siue tacita, obligare eum cui prædium legabat, ut in omnem euentum congruum quotidianæ sustentationis stipendium sacerdotibus celebraturis redderet. *Q*ui enim præstituit finem, exigit & medium necessarium ei obtinendo. *S*icut ergo stipendium quotidianæ sustentationis tunc quatuor dipondiorum milibus fuit taxatum, quia satis erant: sic & nunc pluribus est definiendum, donec perueniatur ad numerum dipondiorum congruo stipendio parem, facta reductione eorum ad antiqui valoris proportionem. *E*tenim valde iniquum est, quòd ex temporis successione, & valoris monetæ mutatione, accrescant plurimum legatario prædii fructus & utilitas, & legatori in dies più suffragium decrescat. *C*onfirmatur hoc per Capitulum, Olim. extra, de censibus. adiuncta vltima glossa, & Capitulo, *Q*uanto. extra, de iureiurando. *Q*uod approbat & *Abbas* hoc eodem capitulo, numero decimotertio prope finem, dicens: quid autem si ex testamento, ut quia tempore testamenti plus vel minus valebat mo-

tena

neta quàm hodie valeat? & intellige de perpetua alteratione. *D*ic q̄ debet attendi valor existens tempore testamenti: quia de eo videtur testator sensisse: ut in. l. uxorem. §. testamento. ff. de leg. 3. & l. si. in princ. ff. de auro & arg. legato. tenet *Ioan.* in addit. ad Speculatorem, in. §. nunc aliqua. versi. sed pone. *E*t ita consuluit *Oldradus*, ut recitat *Dominus Petrus de Anchar.* in dicto c. Olim. Quòd si quis putet aliud quiddam in hoc tractatulo circa *Missæ* valorem desiderari, petat illud à tractatulo quæ ea de re magister meus *Martinus de Frias* olim edidit: quæ honoris gratia nomino. erat enim vir tum doctus tum probus.

✿ **T**am pia quàm cõmoda breuisq̄ existentia Christi in sacratissimo Eucharistia Sacramento Assertio.

*V*erat aliquis, quando *Christus* sacratissimam *Eucharistiam* instituens dixit, *Hoc est corp⁹ meū:* &, *Hic est sanguis meus:* *V*trum ea demonstratio fuerit propria, an impropria: hoc est figuratiua, an realis. *Hoc est* vtrum verbum, est, sit translatum, ut tantum valeat quantum hoc verbum, figurat, vel significat: sicut in eo quod *Apostolus* dixit, *Petra* autem erat *Christus*: vbi verbum, erat, manifestè positum est pro eo quod est, significabat, vel præfigurabat. *S*ed

non est ita. *N*am verbum, est, proprie, & non translate, realiter, & nõ figuratiuè tum significat, tum est accipiendum: ut vera essentia, & vera existentia corporis & sanguinis *Christi*, sub illis accidentibus esse, sicut est, incūctanter creditur. *E*t ut *Theophylacti* verbis vtatur, dicens *Dominus Iesus*, *Hoc est corpus meum*, ostendit quòd ipsum corpus *Dominici* est panis, qui sanctificatur in altario, & non respondens figura. *N*on enim dixit, *Hoc est figura*: sed, *Hoc est corpus meum*. *I*neffabili enim operatione transformatur, etiam si nobis videtur panis. *Q*uoniam infirmi sumus, & abhorremus crudas carnes comedere: maximè hominis carnem: & ideò panis quidem apparet, sed caro est. *N*on igitur consequitur, ut si in eo, quòd *Apostolus* dixit, *Petra* autem erat *Christus*, verbum, erat, positum est pro verbo, significat. *S*ic & in eo quod *Dominus* dixit, *Hoc est corpus meū*, verbum, est, positum sit pro eodem verbo, significat. *N*am sicut *Paulus* præposito, *Bibebant* de spiritali consequente eos *petra*: commonstrauit *Christum* ab eo figuratè dictum esse *Petram*, & spirituale esse non materiale *petram*: *I*ta *Christus* postquam dixit, *Hoc est corpus meum*, adiungens, quòd pro vobis tradetur: commonstrauit idem corpus se tradere discipulis suis manibus quòd erat crucifigendum. *S*ic & quando dixit, *Caro mea* verè est cibus, & sanguis meus verè est potus, cõmõstrat, carnem corpusq̄ suū, re vera esse cibum atq̄ potum. *Q*uod grauissima cõminatione confirmauit aduersus eos, qui audito

H tanto

tanto mysterio offensi sunt, dicens, Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Et quoniam contraria huic Catholice sententiae haeresis multis conciliis damnata fuerit, placet pauculos inducere locos ex antiquis pariter & sanctis viris, quibus manifestè assertitur, Christum verum Deum verumque hominem, verè & realiter in Eucharistiae mysterio contineri: pane videlicet in eius corpus, & vino in ipsius sanguinem divina potestate conuersis. In primis ita factetur pluribus in locis Chrysostomus, sed explicatissime in tertio libro de Sacerdotio, sic exclamans: O miraculū! O Dei benignitatem! qui cum Patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur! ac se ipse tradit volētibus ipsum excipere, & amplecti! Ambrosius quoque in nono capite libri De iis qui mysteriis inuitantur, per plurima exempla docet quod corpus Christi quod accipimus, non panis sit, sed caro: quae ex Virgine nata, quae crucifixa, quae sepulta fuit, & resurrexit. Et Augustinus homelia tricesimatertia: Accesserunt Iudaei ad Christum ut crucifigerent: nos ad eum accedamus, ut corpus & sanguinē eius accipiamus. Ipse dedit nobis manducare corpus, in quo tanta perpeffus est: & bibere sanguinē quem fudit. In sermone quoque ad Neophytos: Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce: & hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. In homilia Psalmi nonagesimo octauo: Adorate scabellum pedum

eius: De carne Mariae carnem Christus accepit: in ipsa carne hic ambulat: ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo illam carnem manducat, scilicet spiritualiter & dignè, nisi prius adorauerit. Et paulò post quādo Dominus hoc commendans de carne sua loquutus erat & dixerat, Nisi quis manducauerit carnem meam, non habebit in se vitam aeternam: Scandalizati discipuli eius sunt quidam, septuaginta ferme, & dixerunt: Durus est hic sermo, quis potest eum audire? & recesserunt ab eo. Durum illis visum est: acceperunt enim illum, stultè cogitantes carnaliter, quod praecisurus esset carnaliter particulas quaedam de corpore. Spiritualiter, inquit, intelligite quod loquutus sum: non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fuserunt qui me crucifigerunt. In his postremis Augustini verbis exultant haeretici: hic se vicisse gloriantur. Sed mirabili cecitate falluntur. Qui enim superius testatus erat, quod carnem quam de Virgine sumpsit, nobis ad manducandū tribuit, quomodo huic tam praecclare sententiae mox alia sententia potuit obuiare? Intelligent igitur Augustinum docuisse, Christum dedisse se nobis ad manducandum ipsum verum corpus suū. Ipsum, inquam, re vera quātum ad eiusdem substantiā: & quodam modo non ipsum, id est, non ipsum sub sua naturali forma exterius tractabile, ac visibile, & palpabile, & carnaliter dentibus lacerandum. Sic enim carnem eius manducare non prodest quicquam: sicut maxime prodest pie summentibus,

mentibus, illud sub aliena, id est panis specie manducare. Denique mirabili diuinæ sapientiae dispensatione verbis huius tanti sacramenti consecratoris interpositū fuit: Mysterium fidei: videlicet ut exploratū esset, non humana ratione, sed diuina auctoritate nitendum esse, hoc Augustissimum sacramentum conficiētibus. Neque minore animi promptitudine fideique robore opus esse ad credendum Christum in Eucharistia re vera contineri, quā ad credendū Verbum Carnem factum fuisse. Quam ob rem quotiescunque sacerdoti sacratissimam Synaxin pertractanti contrariae nebulosae infidelitatis cogitationes occurrerint, memor se mysterium fidei colere, peracuto ac praefulgenti constantissimae fidei gladio illas diuerberet, proculque abigat: ut mundum sacrificium, mundè ab eo peragatur. Habet quem, licet iure longè minore, imitetur, maximum Patriarcham, qui pio diligentique studio abigebat volucres in animalium carnes, quas Deo sacrauerat inuolantes: ne ab eis foedarentur.

✠ Annotatio non inepta de Coena Domini.

Proposui & his nonnulla de coena Dominica, quae nonnihil ad Eucharistiae rationem facere videntur. Etenim coena apud antiquos dicebatur, auctore Festo, quod nunc est prandium. Vespera autem dice-

batur, quam nunc coenam appellamus: vespertinam videlicet comestionem. Facit & ad Festi Pempen obseruationem quod Gregorius volens concordare epulum quod Matthaeus prandiū vocat, Lucas autē coenam, inquit: Quod verò per Lucam coena, per Matthaeum autem prandiū dicitur, nequaquam obsistit. quia cum ad horam nonā apud antiquos prandium fieret quotidie, ipsum quoque prandium vocatur coena. Et profectò cum Paulus Corinthiis scripsit: Si quis vocat vos ex infidelibus ad coenam: nequaquam inter prandium & coenam secreuit: sed vtrūque eadem appellatione comprehendit. Putauit Seruius apud antiquos in usu non fuisse prandia, sed eum multis testimoniis Beroaldus refellit. In sacris quoque literis, tam prandiū quod coenae mentio fit: licet frequentius sit coenae nomen quod prandiū usurpatū. Certè Dominus apud Lucam Euangelistā vtrūque coniungit. Dicit enim ei qui se inuitauerat: cum facis prandium aut coenam, noli vocare amicos tuos &c. Seruauit & conuiuiorū ordinem Dominus, prandium coenae praeferebat. Vnde Gregorius exponēs illud Parabolae, Homo quidam fecit coenam magnam, & vocauit multos: de aeterno conuiuium ad quod homines diuina gratia vocantur, sic ait: Id circò autē hoc conuiuiū Dei, non prandium, sed coena vocatur, quia post prandium coena restat: post coenam verò, conuiuium nullum restat. Et quia aeterni Dei conuiuium extremum nobis praeparabitur, rectum fuit ut hoc non prandium, sed coena vocaretur. At apud Matthaeum dicitur prandium. Sic habet:

bet: Ecce prandium meum paravi. Sed cum prandium opponitur cœnæ, conuiuium gratiæ intelligitur, quod in Eucharistia celebratur: cœna verò quod in mensa cœlesti percipitur: vel idem epulum beatorum prandium dicitur, quia non tardè, sed tempestiuè in meridie æternitatis agitur. Cœna autem vltimus est appetendorum finis: in quo mentis satietas non consumitur, sed consumatur: quia per temporarium, & mysticum prandium quod in ecclesiastico altaricelebratur, spiritu renouamur. Et digni & idonei redduntur eius participes, vt ad æternam illam cœnam admittantur. Cum mysticam Eucharistiam Dominus Iesus in vltima cœna instituit, calicem eius calicem noui & æterni Testamenti esse professus est. Quam quidem cœnam Dominus rectè magnam esse testatur, quod sit omnium maxima, & inuitantis maiestate, & illustrium conuiuiarum honestate, & splendidissima triclinii munditia, & epulorum solennitate, & pincernarum gratia, & fruendæ iucunditatis perpetuitate. Siquidem illius cœnæ author est Deus Optimus & Maximus: Coniuuæ omnes sancti, tam angeli quàm homines: Tricliniū, Empyreum cœlum, clarum & splendidum: Epulæ, diuinæ dapes, omnium suauitate prerogatiua perfectæ: Pincernæ, & hominum, beati Angeli: & angelorum, beati homines. Aut si mauis, pincernæ sunt tres illæ diuinæ personæ: non vtique ministrandi subiectione, sed suggerendarum epularum autoritate. Nullus enim præter eas panem illum cœlestem conuiuui suis inferre potest: quem

qui manducat, habet vitam æternam.

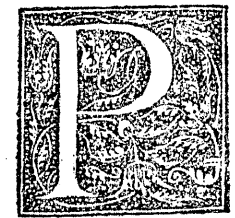
Ad hæc mos fuit Christo credentium in primitiua Ecclesia, ad ædem sacram cœnæ uenire, & prius quidè ad Christi exemplum simul comedere diuites & pauperes, horumque inopia illorum copia supplementur: vt inde vtrique pari cœditione Eucharistiæ participes fierent. Qui mos quoniam temporis successu deprauatus fuerat: nam neque alii alios expectabant, neque pauperibus diuites aliquid impartiebantur, sed ad saturitatem usque & ebrietatem splendide epulabantur: Corinthios ea de re diuus Paulus arguit dicens, Conuenientibus vobis in vnu, iam non est Dominicam cœnam manducare: vnusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum: & alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Pulchrè autem, vt ait Theophylactus, cœnam Dominicam, conuiuium illum appellat, ad venerandam illius Dominicæ cœnæ imitationem, quam Christus cum discipulis suis egit. Ob idque prandium cœnam Domini dicit, perinde ac si inquit, Aduertite quali fueritis re priuati, Dominicæ scilicet mensæ imitatione: nam Dominicam hanc cœnam fecistis priuatam: si quidem quandiu fuerat communis, & Domini esse dicebatur: sunt nanque seruis dominorum bona communia. Et quoniam vestrum singuli præueniendo propriam cœnam edunt: ita vt pauperes haudquàm operiantur, sed seorsum & soli cibum sumant: frædatis profecto hanc cœnam: quippe quam ex communi & Dominica, priuatam feceritis. Enimverò pauper fame conficitur: crapulatur verò vir opulentus.

Quo

Quo fit vt duplici modo ea in re delinquatur: nam & inopes despiciuntur: & vos depasti & cibo, qui fuerat pauperibus parandus, oppleti, vino madetis: & subinde ad reuerenda sacra communicanda incompoti & indigni accedere non veremini: quorum participes esse nullatenus decet, nisi fide idoneis, pietate probatis, & sanctitate dignis. Hos iubet Dominus instanter urgere, vt ad cœnam eis diuinitus paratam conueniant, depositis hæresum spineis, & incredulitatis deuiis, & superbiæ animi præcipitiis. Quid? quod & ipse Dominus ineffabili dignatione querit qui cum cœnet. Ecce, ait, Sto ad ostium & pulso: si quis audierit vocem meam & aperuerit mihi ianuam, introibo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Ad ostium cordis stat Deus, cum prius ad peccatorem accesserit: pulsat, cum eum ad poenitentiam incitat, & ad gratiam diuinam appetendam monet. Quisquis autem audit pulsantis vocem, diuinæ inspirationi mentis auditum accommodat. Aperit autem, qui rectam monenti consentit, & tantum hospitem auenter admittit. Tunc Dominus intrat ad illum, cum mentem eius, pia deuotione adornatam facit, adit, & inhabitat: ac subinde nouus habitator cum eo cœnat: quia ipsius fide, spe, & dilectione, cæterisque virtutibus oblectatur. Cœnat & ipse susceptor cum domino: quia eius donis, eodemque delectatur: mutua enim charitate fruuntur. Sic enim charitatis conuiuium celebratur: quia charitas nisi inter duos haberi non potest. Ait ergo Dominus, Adsum ho-

spes non rogatus, ad amicitiam tamen inuito, non contemnendam. Spiritualibus suffarcinatus epulis venio, Si quis est bonis meis frui desiderans, & quæ à me habeat gratus in donatorem referens: introibo ad illum, & in pectore eius tanquam in domo amici quiescam: fiduciamque habebō, & nunc quidem cum illo cœnabo: ipsius enim conscientia bonis delectabor. Ipse autem in futurum bonis meis opimis valde perfructur in æternum.

✠ Quis aut dignè, aut indignè ad Eucharistiæ communionem accedat.

Paulus i. u. cap. prioris epistolæ ad Corinthios post multa alia sic concludit: Itaque quicumque manducauerit panem hunc, & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.

Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit: non diiudicans corpus Domini. Ex his Apostoli verbis constat aliquando Domini cum corpus accipi dignè: aliquando indignè. Et utique ille dignè Eucharistiâ participat, qui idoneè, ritè, rectè, probe, ac legitime, nec non piè ea fruitur. Porro indignè corpus Dominicum manducat, calicemque eius bibit, quisquis eis vititur non idoneè, non ritè, non rectè, non probe, non legitime, non piè. Idoneus igitur

H iii tanto

tanto sacramento vel celebrando, vel communicando est, qui non est infidelis, neque hæreticus, neque excommunicatus, nec irregularis, nec suspensus: sed Christo credens, eiq; tanquã capiti intra ecclesiam, quæ est mysticum eius corpus, unitus manet. Sic enim dicitur, Nolite sanctum dare canibus. Non idoneè vel conficit, vel communicat sacratissimam Eucharistiam infidelis, apostata, hæreticus, & schismaticus, & excommunicatus, irregularis & suspensus: quanuis fuerint ad sacerdotale ministerium promoti. Nam licet absolutè corpus Christi conficere possint, & aliis illud communicare, non tamè sunt actu idonei ministri: quia ab eiusmodi ministerii facultate ecclesiastico decreto suspensi sunt, donec ad ecclesiam sanctam & Catholicam reuocati, eam repetant, eiq; incorporentur, & indelebilis illa vel conficiendi, vel communicandi corporis Christi facultas in usum p̄dire valeat. Vnde Leo Papa, id quod habetur. 1. q. prima. Aliter quàm in Ecclesia, quæ corpus Christi est, nec rata sunt sacerdotia nec vera sacrificia. Non rata dicuntur sacerdotia, non quia non sint, sed quia à Deo non approbantur: non autem vera, quia verum fructum, id est, veram vitam illis sacrilegis non præstant, sed certissimam condemnationè afferunt. Ritè autem consecrat, & accipit Eucharistiam, qui in ea celebrãda ritum, & modum, formamq; à Christo institutã obseruat: dicente Domino, Hoc facite in meam commemorationem. Ac si præcipiendo dicat, Exemplũ enim dedi vobis, vt quemadmodũ ego feci, ita &

C. in Ec-
clesia
Dii.

vos faciatis. Non ritè item eucharistia vtitur, qui in ea vel celebrãda vel communicãda formam à Christo traditam non seruant: puta si sacerdos aut corpus sine calice, aut calicem sine corpore consecrat, vel sumat. Pulchrè Ambrosius: Indignum dicit Apostolus esse Domino, qui aliter mysterium celebrat, quàm ab illo traditum est. Non enim potest deuotus esse, quia aliter præsumit, q̄ datum est ab authore. Enimuerò Catholica ecclesia optimo iure instituit vt à Christiana plebe sub panis tantum forma participetur, nè temerè sacer ille sanguis aliquãdo effundatur. Rectè sacramento hoc vtitur, qui recta intentione cœlesti pane vescitur. Scilicet vt manducans hunc spirituali vita augeatur: dicente Domino, Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Prauè autem hoc sacramento vtitur, quicumq; illud prauo fine exercet. Vt si quis ob temporarium quæstum comparandum, & vitam hanc temporalem prorogandam, & non præcipuè propter spiritualia lucra acquirenda vitamq; æternam capeffendam, illud frequentant: putantes scilicet quæstum esse pietatè. Probè autem qui se se prius discussit, suæq; mentis recessus diligenter perscrutatus est, donec probabili coniectura censeat, nullius criminis reatu se constringi: vel quia nullum lethale commisit, vel quia quorum recordatur, sufficienter eum priuatim poenitet, & pro his quæ sic oblitus est, in genere verè dolet. Vnde Apostolus, Probet autem se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Improbè autem omninò conscius peccati-

tile-

et lethiferi, cuius minimè poenituit, sacramentum arctissime amicitia designatum vel conficit, vel participat. Is enim in morem Iudæ proditoris simulata amicitia cum sit, verè inimicus Christũ scelesto ore deglutit. Ad hoc indignitatis genus pertinet, si quis ignorantia culpabili nesciat aliquid esse peccatũ, siue ea sit iuris ignorantia, qua nescit fornicationem esse mortiferum peccatum. hoc enim in promptu est, homini maxime Christiano didicisse. Siquidem lex Dei eius, indita est cordi ipsius. siue ea ignorantia procedat ex negligentia reperiendi perscrutandique peccata, quæ commiserit. Est enim ille reus omissionis eius examinis, quod Apostolus sacram Eucharistiam participaturis præstare iussit, dicens: Probet autem, &c. Quid si omnino inculpate nesciuit esse prohibitum quod commisit vel omisit? vt accidit Patriarchæ Iacob congresso cum Lia? certè is nequaquam indignè ad mensam sacram accedet: sicut nec ille qui sic peccati olim commisit oblitus est, vt adhibita idonea diligentia, eius non reminiscatur. Quid si doluit de peccato, cuius non est sufficienter contritus? Respondet sanctus Thomas, quòd in tali casu non peccat sumendo corpus Christi. Quia homo per certitudinem scire non potest, vtrũ sit verè contritus. Sufficit enim si in se signa contritionis inueniat. Puta si doleat de præteritis, & proponit cauere sibi à futuris. Esto, hic non incurrit peccatũ. Sed queritur, An is gratiam acquirat? respondet sanctus Thomas, dicens: Hoc sacramentũ perceptũ ab eo qui est

in peccato mortali, cuius conscientia & affectum nõ habet, in eo potest operari remissionem peccati. Fortè enim primò non fuit sufficienter cõtritus: sed deuotè & reuerenter accedens, per hoc sacramentũ consequetur gratiam charitatis, quæ contritionè perficiet, & remissionè peccati. Facit & ad hoc qd̄ Augustinus inquit, Eucharistia mortuos viuificat. Et apud Ioãne Dominus sepe testatur, se panem esse viuificũ, dicens: Si quis māducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et iterum: Panis enim verus est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mūdo. Et rursus: Qui māducat me, & ipse viuet ppter me. Ex his enim locis satis cõstat, aliquando cõtingere, vt is qui nondum viuit per gratiam & charitatem, accedens ad hoc sacramentum absq; vlla peccati lethiferi conscientia, & absque vltèrius peccandi proposito ipsum deuotè & reuerenter accipit, per eiusdè talè sumptionè ex attrito fiet cõtritus: ac perinde spiritu viuificetur, vel certè ita illuminetur, vt obliu peccati recordetur, & concipiat de omnibus peccatis dolore pfectũ, id est omnib; suis circũstantiis ad gratiam obtinendã requisitis adornatum. Hic demum non accedit ad sacramentum dignè, quia nondum charitatem habet: nec indignè contrariè, quia nec accedit cum peccati mortalis conscientia, nec cum tanti sacramenti contemptu: sed accedit indignè contradictoriè, id est non dignè: ita tamen vt in ipsa eius sumptione per purã gratiã dignificetur per quã charitate Deũ diligat, & qd̄libet peccatũ pfectè detestetur. Legitimè autè ad eucharistiã accedit, qui etate,

H iii

Tempore, loco, & a proprio sacerdote, & praeuia peccatorum suorum confessione ad eam delibanda appropinquat: iuxta id, quod ecclesia decreuit in capite illo celebratissimo: Omnis vtri. sex. de poenit. Accedit praeterea indignè ad hoc sacramentum, qui non legitime, id est qui non quae oportet etate, loco, tempore, & naturali ieiunio, & praeuia peccatorum suorum confessione ab ecclesia sancta & catholica decretis, ipsum manducare pergit. Etenim mea sententia, qui habes commodi sacerdotis copiam, cui sua peccata tuto pandat, vt ab eis absoluitur, si solū contritus celebret, non modò grauius, sed criminaliter etiā in sacramentū committit: tum quia antequā reconciliatur ecclesiae per ipsius ministrū, maximū sacramentū audet celebrare, auctore Richardo de Sancto Victore in libro de potestate ligandi atq; soluendi. Tum quia ad maximum sacramentum requiritur maxima dispositio, saltem secundum genus: ea autem comparatur per probationem qua se homo praeparat ad peccatorum confessionem auricularem sacerdoti faciendam: in qua sepe contingit, vt aliquis imperfectè erratorum suorum poenitens, perfectè poeniteat nonnunquam priusquam absoluitur: nonnunquam etiā sacramentalis absolutionis vi. Praeterea quod sit per sacramentale confessionem haec probatio exercenda, mater ecclesia determinasse videtur in capitulo: Omnis vtri. sex. in quo praecipit, vt peccatorum confessio eucharistiae communionem praecedat. Accedit cum eorum piorum consensus, qui ita faciendum censent, & eorum consuetudo sic factitantium, quae hisce in rebus maximi

facienda est. In his enim quae ad mores rectè formandos attinent, plus videt vir iustus, quā septē sapientes, qui sedent ad speculandum. Quamobrem constat, eum qui habet copiam sacerdotis, cui peccatum de quo putat se contritum, tunc manifestet, si confessionem differat, negligenter agere, & non modò non dignè, sed etiā indignè sacrificiū celebrare. Haec docueramus & scripseramus iam olim, priusquam in concilio Tridentino hoc ipsum statutū declaratum esset. Pie denique illū panem comedit, qui prius illū non vulgare, sed penitus diuinū agnoscit: nimirum diuicias corpus Domini, id est ab aliis cibis ipsū distinguens: ac perinde quantum vita mortis praestat, tantum hunc caelestem cibario panem praefendum censeat: ac subinde eundem summa reuerentia adoret, & tandem perfecta quantum potest charitate manducet, vt eruditus perpetuo adhaereat, eodem Domino dicente: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Postremo impiè caelestem hunc panem manducat, qui Corpus Domini non diiudicat: id est à comuni cibo non distinguit, nihilque prius disquirat, nec tanti mysterii magnitudinē considerat. Ex quo fit, vt nesciat, quantam reuerentiam ei debeat, ad cuius corpus sumendum accedit. Ex quo fit, vt indeuoto animo & irreuerenti ad communionem sacram accedat: ac perinde iudicium sibi manducet, vt reus corporis & sanguinis domini. quippe qui quemadmodum Iudas eum tradidit, & Iudaei in ipsum de bacchati sunt: ita ipsum ignominia afficiunt, qui sanctissimum ipsius corpus manibus impuris suscipiunt, veluti cum Iudaei

Iudaei eum tenuerunt, & execrando admovent ori. Siquidem ipsi eum occiderunt: hi verò per indignitatem nunc eum videtur interimere. Per hoc autem quod frequenter ait, Corporis & sanguinis Domini: manifestat, quod non sit nudus homo qui immolatur, sed ipse Dominus & factor omnium, vt videlicet per hoc ad sacrificii communionem accessuros exterreat, Oecumenio auctore.

Quæritur, vtrum sacerdos licitè possit ab Eucharistiae celebratione absque peccato mortali perpetuo cessare?

Veritur, vtrum sacerdos licitè possit ab Eucharistiae celebratione absque peccato mortali perpetuo cessare? Vt igitur Gabriëlis verbis utar, ad hoc videtur dicere Alexander par. 4. q. 51. membro. 2. quod sic. Vnde ait: existimo tamen si quis sacerdos non habens curam animarum, nec officium, nec beneficium, propter quod haberet necesse celebrare, & ob reuerentiam sacramenti, & timorem suae indignitatis cessaret semper, nisi iniungeretur sibi contrarium à superiore, quod non peccaret mortaliter. & satis concordat sanctus Bonanè. in. 4. distin. 12. q. 4. dicens, Quod sacerdos si non viuit de altari, sed in sua libertate manet, non tenetur magis quam alius homo, nisi de bono & aequo. & notentur singulae clausulae, quas ponit Alexander. Bea-

tus verò Thomas illud dictum reputat irrationabile, vnde ait parte. 3. q. 82. ar. 10. & in. 4. distin. 13. q. 2. arti. 1. Vnusquisque tenetur vt gratia sibi data, cum fuerit opportunum, secundum illud. 2. Cor. in. 6. Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Opportunitas autem offerendi non solum attenditur ad fideles Christi, quibus oportet sacramenta ministrare: sed principaliter per comparisonem ad Deum, cui in consecratione huius sacramenti sacrificium offertur. Vnde sacerdoti etiam si non habet curam animarum, non licet omnino à celebratione cessare. Facit ad idem illud Grego. Dum crescunt dona, etiam rationes crescunt donorum. & 1. Petri 4. vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes. Reus ergo erit negligentia, si cui data est potestas nobilissima, illa non utatur ad honorem Dei, & salutem suam, & aliorum viuorum & mortuorum. Sed saltem videtur, quod celebrare teneatur in praecipuis festis, & maxime in illis diebus, quibus fideles communicare consueuerunt. Grauius autem peccant, qui non ex reuerentia sacramenti, sed sua lasciuia, aut secularium negotiorum cura omittunt, quibus dici potest illud. 2. Macchab. 4. quod iam non circa altaris officium dediti erant, sed contempto templo & sacrificiis neglectis festinarunt participes fieri palestra: & patrios honores nihili habentes, Graecas glorias optimas arbitrabantur. Et licet opinio beati Thomae videatur probabilis, ratio tamen sua ex verbis Apostoli sumpta non videtur sufficere. Tum quia Apostolus in verbis

bis suis non videtur imponere præceptū. Dicit enim, Fratres, hortamur. Ex hortatio autem non insinuat præceptū. Tum quia sic probaretur, quod teneretur quilibet sacerdos quotidie cessante legitimo impedimento celebrare, ut nullo die gratiā Dei in vacuū proferretur accepisse. Hæc Gabriel. Nobis autē videtur, quod & auctoritas apostolica, & sancti Thomæ ratio, id quod ipse probare intēdit, bene cōcludāt. Nā licet ex hortādī verbū nō semper vim mādātī offerat, aliquando tamen illud insinuat: ut cum Hebræos monet Paulus dicens, videte Fratres, nē fortē sit in aliquo vestrū cor malū incredulitatis discedēdi à Deo, sed adhortamini vosmetipsos: ita & in hoc loco, vbi hortatur Apostolus ad ea quæ sunt necessaria ad vitā spiritalē fouendā, atq; promovendā. Unde subiūgit: In omnibus exhibētes vos tāquā Dei ministros. Manifestū autē est, sacerdotē toto anno à sacrificio cessantē non exhibere se tāquā Dei ministrū, cū nō exerceat ministeriū suū in laudatissima gratiarum actione secundum dignitatē sacerdotālē ei diuinitūs collatam. Præcipua autem gratiarum actio, & sacerdoti propria, & peculiaris est, oblatio sacrificii in altari: nam inde Eucharistiæ nomē accepit. Præterea non solū ex apostolico loquendi modo, sed ex re quoq; ipsa, liquet exhortationē Apostoli esse præceptū. Siquidem quisq; cauere tenetur, nē Dei gratiā in vacuū receperit, ea dextrē vtēdo, prout & temporis, & loci, & negotii opportunitas exegerit. alioquin si cesset, sicut seruus ille nequā talenti male defossi pœnas dabit:

Hebræ. 3.

nec ideo tenetur quilibet sacerdos quocūq; die cessante legitimo impedimento celebrare, ut nullo die dicatur Dei gratiam in vacuū accepisse. Quoniā opportunitas illa quæ celebrandi eucharistiā obligationē secū affert stricto mādato, non solū includit interiorē sacerdotis dispōsitionē, sublatis quoq; aliis impedimentis: sed & loci & tēporis cōgruentiā requirit. Itaq; sancti Thomæ ratio hac nititur analogia, quod sicut in præcipuis solennitatibus, vel certē maximē in diebus illis, in quibus cæteri fideles laici cōmunicare consueuerunt Eucharistiā, eamq; de sacerdotum manibus accipiūt: sic & in eisdem diebus sacerdotes minime torpeāt, sed sibiipsis hoc sacramētū conficiant, atq; percipiant. Aliās sublato etiam omni alio onere, quid distaret per se sacerdos à simplici laico? Certē nihilo: quod nimis scaudalosum, absurdū que videtur. Caietanus autem de sancti Thomæ sentētia dubitat. Videtur enim ei sacerdotē prædictis diebus ab eucharistiæ sacrificio cessantem non omittere aduersus charitatem, quod esset exitiale crimē: sed cōtra charitatis feruorē, quod venialis est culpa. Enimuerò cum Christus sacerdotibus præcipiens dixerit, Hoc facite in meā commemorationem. cum autem hoc præceptū sit de maximo sacrificio Deo reddendo, non dubium, quin pro aliquo tempore sacerdotē simpliciter obliget, ut tunc cessando non solū in charitatis feruore, sed in ipsam quoq; charitatem peccetur. Nec, quod ait Sylvester, opinionum varietas tollit ab hac omissione lethalis culpæ reatum: quia varia Doctorū sentētia nequaquam præiudicat

præiudicat cuius peccato, quin per se sit veniale, vel mortale. Esto, altera contra dictionis pars nō sit evidens. Satis enim est, quod certa sit vel multo certior altera. Porrohac in parte sentētia sancti Thomæ videtur rationabilior: quia rationes eius sunt probabiliores, & testimonia validiora. Videtur & utilior: quia sacerdotes ei assentiētes à se ignauā excutiēt, & ad dignē celebrādū diligenter se præparabunt. Videtur & sanior: quia opinio, quæ nos longius à peccādo remouet & certū à peccato defendit, est potius amplectēda: nē amātes periculū, peream⁹ in illo. Talis est causa, quā nūc tractam⁹. Nā sicut indignē celebrādo nullū est periculū, sic in omittēdo versatur maximum. Quid? quæ licet huiusmodi sacrificiā di omissio p se nō esset mortiferū peccatū, est tū venialis culpa grauissima, & que ad exitialem negligentiam aduersus Eucharistiā admittendam cessatorem maximē disponat: iuxta illud, Percussus sum ut foenum, & aruit cor meū: quia oblitus sum comedere panem. Quamobrem inertis animi torporem excutiamus, & alacriter ad Christi mēsam accedamus, illud Ambrosianū semper ante oculos habentes: Si tantum Domine reatum nostræ delinquentiæ cogitamus deputatum, obseruationis non implemus ministerium. Graue est enim, quod ad mensam tuam mundo corde, & innocentibus manibus non venimus: Sed grauius est si dum peccata metuimus, etiam sacrificium non reddamus. Licet igitur pro obedientia assistere, pro indulgentia petere, pro officio ministrare, pro remedio immolare, obsecra-

re pro populo: *Quæso Domine conforta in me quod trepidat, cura quod tædet, reconcilia quod discordat, euacua quod corrumpit, humilia quod superbit. Sit pia iustitia, clemens correctio, non quæ absorbeat peccatorem, sed quæ recipiat poenitentem. Da in salutem disciplinam, non in mortem sententiam, exaudi peccatoris precē, qui visitas in dolore gemētē.*

✿ Vtrum aliquis possit

scire se habere cordis munditiam, qua opus est ad dignam Eucharistiæ communionem.

Olet & illud queri, *Vtrum quis scire possit, se pollere mētis mūditiā ad dignam sacrificiæ Eucharistiæ communionem requisita. Siquidem ei cōtradidicere videtur Sapiēs in Proverbis, Prou. 20. dicens, Quis potest dicere, mundum est cor meum? purus sum à peccato? & illud: Nemo est mūdus à forde, nec infans vnus diei. & illud: Non iustificatur in conspectu tuo omnis viuens. & illud Isaie: omnes iustitiæ nræ quasi pānus mēstruata. Sed stat è cōtrario quod Deus iubet nos habere sanctitatem, dicens, Sancti estote: quoniam ego sanctus sum. & illud Isaie: Lauamini, mundi estote. Nō enim Deus præcipit homini quod ipse facere, ac perinde scire se fecisse non potest: alioquin animus eius semper inquietudine fluctuaret. Ad huius quæstionis solutionem est notandum, hominem emundari*

emundari ab originali labe fidei sacramento, hoc est sacro baptismo, quo Christo regeneratur, & intellectus eius sic illuminatur, ut emundetur ab errorum tenebris. Fide, inquit, purificans corda eorum. Spe autem emundatur ab appetitu rerum temporalium & mundanarum. Concepta enim fiducia de assequendis bonis æternis & cœlestibus, facile illorum affectum exuit, & pura mente in ea contenti: sciens illud, Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. & illud, Gaudete & exultate: quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Purificatur & Charitate, dum ea Deum super omnia diligit, & ab effectibus carnalibus expurgatus, ita Deo adheret, ut propter suam munditiam sit illi amicissimus: Dicente Salomone in Proverbiis: qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem. & illud, Beati mundo corde: quoniam ipsi deum vident. Ex his constat præparationem animi ad videndum Deum non tam consistere in partis intellectus perspicacitate, ut Philosophi putaverunt, quam in perfecta affectivæ potestatis puritate: sicut Christus tradidit. Ac perinde huiusmodi præparatio uniuersis mortalibus est communis, doctis pariter & indoctis. Siquidem utique possunt & debent cor à peccato mundum habere: quia ea munditia cunctis hominibus habenda præcipitur: ac perinde cum auxilio Dei acquirenda, ac possidenda, ut nouerint se illam habere, & Deo donante habere. His annotatis ad questionis propositæ enodationem sit Prima Propositio: Quilibet homo potest habere cor mundum à mortali peccati ma-

cula. quod constat ex illo Psalmistæ querentis: Quis ascendet in montem domini? aut quis stabit in loco sancto eius? qui & sibi respondet: Innocens manibus & mundo corde. Non enim pollicetur quod fieri nequit, sicut neque Deus præcipit aliquid impossibile. Secunda propositio: Difficile est plurimis esse prorsus puros à veniali peccato: quoniam in multis delinquimus omnes. Hæc sunt peccata venialia sine quibus hæc vita vix ducitur. Pro quo fit tertia Propositio. Difficile est etiam perfectis diu seruare cor suum mundum à venialis culpæ labecula. Quia scriptum est: Non est homo qui non peccet super terram. Peccat enim non semper sed aliquando. Proponitur quarta Propositio: Qui perfecti sunt, queunt interdum, ad breue tamen tempus, integram habere cordis munditiam. Hanc enim petebat David dicens: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. qui eo profecerat spiritu, ut verè diceret: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Quinta Propositio: Nemo potest asserere ex notitia naturali sibi certum esse semper omnino cor habere: quoniam neque experimento neque humana scientia id ei exploratum esse potest. Quod sanctus Iob testatur: Si innocens fuero, hoc ipsum ignorat anima mea. Sexta Propositio: Nullus potest absque diuino reuelatu dicere ex notitia certa fidei certitudine, eademque absoluta, sese mundum cor habere. Liqueat hoc ex illo Ecclesiastæ: Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo utrum amore vel odio dignus sit: sed omnia in futurum ser-

uantur

uantur incerta. Septima propositio. Aliquis potest dicere habere se cor mundum certitudine fidei, cõditionali tamen. Hæc enim consequentia est bona, ac perinde necessaria. Si hic homo accessit ad sacrum baptismum, idque suscepit absque obice gratiæ sibi infundendæ, est omnino tam à peccato originali, quam actuali emundatus. Item si alius accessit ad peccati sacramentum, fecitque quod in se erat, gratiam recepit, & est prorsus à peccatorum mortalium maculis expurgatus. Octaua propositio: Qui iudicat probabiliter se fecisse quod in se est ad delenda peccata sua, & ad habendam vel conseruandam gratiam, dicere potest probabiliter certitudine se mundum habere cor. Est enim magistrorum regula fundata in illo Christi dicto: Quisquis audit à patre, & didicit, venit ad me. Cui cumque facienti cum auxilio Dei quod in se est ad comparandam ipsius Dei amicitiam, à Deo ipso gratiam infundit. At forsitan hinc quispiam ansam accipiat asserendi posse aliquem nosse certitudine fidei absoluta, se esse ab omni lethali peccato immunem, & in hunc modum argumentetur: Certum est certitudine fidei absoluta dari gratiam cuicumque faciendi quod in se est ad eam à Deo obtinendam: ego autem experimento noui memet id facere: sum ergo certus certitudine fidei absoluta obtinuisse gratiam, mundumque esse ab omni mortifero peccato. Respondetur ei, Id experimenti non gignere euidenciam faciendi quod in se est, sed vehementer probabilitatem. Nam licet re vera ego practice faciam quod in me est ad habendam gra-

tiam: iudicium tamen speculatiuum, quo ego iudico me facere quod in me est, non est mihi euidens, sed vehementer probabile: & idcirco totus huiusmodi discursus continetur sub morali probabilitate: ac perinde haud sufficit ille facere absolutam, sed valde probabilem certitudinem. Nam licet maior propositio secundum fidem sit certa, attamen quia minor tali experimento minime fit euidens sed probabilis, consequens quod semper sequitur debiliore ratiocinationis parte remanet, non euidens, sed probabile, & vehementer probabile. Hac certitudine fretus Ezechias Rex cum oraret ad Dominum dixit: Recordare Domine queso, quod ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto; & quod bonum est est in oculis tuis fecerim. Nona propositio: Stat quempiam inculpabili ignoratia iudicare se habere cor mundum, cum adhuc habeat immundam macula latentis peccati. Idque constat ex illo Pauli Apostoli in 4. prioris epistolæ ad Corin. cap. Nihil mihi conscius sum; sed nec in hoc iustificatus sum: id est, ut habet glo. interlinealis, in nullo me remordet cõsciencia: sed non ideo me iustum puto, quia potest esse quod nescio: quia scriptum est, Delicta quis intelligit? Decima propositio: Sunt utique quedam signa quibus potest homo fidelis non temere coniectare semet à peccato mundum esse, ut dignè ad Eucharistiæ cõmunionem accedere queat. Quorum utique signorum non minimum est, si verbis Dei percipiendis attentum se exhibeat. Qui enim est ex Deo, verba Dei audit. Qui est, inquã, ex Deo, non natura tantum, sed fide: non ore, sed amore:

I & per

per voluntatis confirmationē verba Dei audit, nō aure corporis, sed cordis. Hic signū magnū suę pbatōis ostēdit, qui cœlestem patriam toto anhelat desiderio, carnis petulantiam domat, mundique gloriam contemnit. Qui aliena non quærit, & propria largitur. Qui benè operandi semper habet voluntatē, eamq; si facultas datur, opere complecti festinat, hic Christi seruus esse dignoscitur. Qui Charitatem cum proximis habet, amicosq; diligit in Deum, & inimicos propter Deum: hunc dilectionē etiam Dei habere suspicamur. Qui aliis se non præponit, sed omnibus se infirmorem existimans, etiam minoribus reuerentiam exhibet: hic Christi humilitatē sequi demonstrat. Qui præterita mala plangit, & plangenda iterum non committit, & ulterius Deum offendendi propositum non habet: hic certē perfectē, vereq; pœnitens est; & intrepidē viuificum sacramentū accipere potest & debet. Illic enim trepidauerunt timore, ubi non erat timor: id est timēdi causa, qui à Domini conuiuio sine mortalis delicti conscientia meticulosi & pusillanimes discedunt, neque satis aduertunt quantam iniuriam illi summæ bonitati inferūt: quæ se illis alimentū tam liberaliter donat. Adhibenda est igitur diligentia in perserutandis peccatis nostris, ac detestandis quantum in nobis est, & continuo aderit nobis fauor diuinus: pro quo obtinēdo orandus est Deus propheticis verbis, Ab occultis meis munda me Domine: & ab alienis parce seruo tuo. Si mei non fuerint dominati inimici mei, tunc immacula-

tus ero, & emundabor à delicto maximo. quod est animi nequissima præsumptio tractandi impuris manibus purissima sacramenta, & impœnitenti corde diuinam clementiam reuere. Denique prædicta diligentia adhibita, præmissaque pia oratione, Christianus sacramenta vel sanctē perficit, vel inculpatē, imò & fructuosē recipit: imò & securus de vita decedit. Quod ergo Sapiens dixit: Quis potest dicere, mundum est cor meum & purus sum à peccato, accipiendum est iuxta quintam & sextam propositiones. Quod autem dicit: Nemo est mundus à sorde peccati, nec infans vnius diei: de peccato originali rectē accipitur, quod per sacrum baptisma diluitur: quod si ad actuale extendatur, tum per baptismum, tum per pœnitentiam aboletur. Quod autem de Psalmo inductum est: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, sic accipiendum est, Quod sine iustitia, quæ est per fidem Iesu Christi, nullus homo apud Deum reputatur iustus: sine qua fide, quæ per dilectionem operatur, omnes iustitiæ nostræ tam priuatæ, quàm ciuiles, reputantur tanquàm pannus menstruatæ. Non quod omnes tales actiones sint peccata, sed quod sine Dei gratia non sunt dignæ vita æterna. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectorum innoua in visceribus meis. Asperges me Domine hyssopo, & mundabor: lauabis me & super niuem dealabor: vt puro ac mundo corde offerā tibi sacrificiū iustitię, sacrificium laudis, sacrificium vitale. Amen.

De quadru-

Esine est his, quæ proximo capite disseruimus, quadruplicem exponere certitudinem, quæ ex varia huius nominis, certum, significatione proficiscitur. Etenim certum modò ponitur pro claro, manifesto, & indubitato, à verbo cerno, provideo. quia ea quæ videmus, clara, manifesta, indubitataque sunt. Vnde in Deuteronomio, Quære sollicitè, & diligenter, rei veritate perspecta: si inueneris certum esse quod dicitur: id est manifestum & indubitatum. Ponitur & certum pro firmo, vt in quinto Sapientie capite: Accipiet pro galea iudicium certum, id est, firmum & sibi constans, nec odio nec amore mutabile, quod rectum futurum sit: & vt est in Græco ἀνυπόθετον: id est simplex, & nihilo simulatum. Assumitur & certum ad significandum id, quod idoneis iudiciis persuasum sit. Vt in eo, quod Paulus Timotheo inquit, Recordationem accipiens eius fidei, quæ est in te non ficta, quæ & habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua Eunice. Certus sum autem quod & in te, id est tuis dictis, factisque fidelibus sufficienter persuasus sum. Dicitur & certum id, quod sit constitutum tantum & tale, quantum & quale volumus. Vnde certum vulnus fecisse aliquem dicimus, cum nec plus, nec minus fecit, quàm voluit. Martialis,

O quam certa fuit librato dextera ferro!
& in libro Iudicum de Gabaonitis: Se

ptingenti erant viri fortissimi, ita sinistra, vt dextera præliantes: & sic fundis lapides ad certum iactantes vt capillum quoque possent percutere, vt nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur. Porro ex his quatuor huius nominis, certum, significatis, oritur quadruplex certitudo. Prima est determinata assensio alterius partis contradictionis clarè & indubitatè assentientis. Talis est certitudo de primis scientiarum principis, quæ Græci axiomata dicunt, Latini dignitates: qualia sunt, Quodlibet est, vel non est. Omne totum est maius sua parte. Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanēt sunt æqualia. Nanque ad assentiendū his enuntiationibus, sufficienter determinatur intellectus per lumen sibi connaturale, per quod cognitio terminis earum veritatem euidenter inspicit. Ad principiorū item certitudinem reducitur & scientiæ certitudo, quæ per ea euidenter colligitur, & ad illa reuocatur. Secūda certitudo est firmitas incōcussa cogitationis, cui non ex cogitatione euidētia, sed ex imperio voluntatis eius qui cogitat intellectus firmiter assentitur. Talis est enim certitudo fidei per quam fidelis diuinis oraculis nec perse, nec per alium naturali lumine cognitis, sed proponētis autoritate incūctanter adheret. Tertia certitudo est eius opinionis, quæ sit idoneis argumētis, licet non prorsus manifestis, neq; diuina autoritate probata, secundū quam viris probis fidem, nō illam Catholicā, sed moralem adhibeamus. Quarta demū certitudo est, determinata cōstitutio eius, quod recta in fidem præstitutū tendit: vt quæ

I ii mente

mente vigent, aut quæ ab alio diriguntur: ut quæ ratione carent, quorum natura dirigitur ab intelligentia non errante, & hæc certitudo pertinet ad fiduciã assequendi finem optatum. Prima itaq; certitudo est euidētis cognitionis: Secunda immotæ fidei: Tertia persuasæ opinionis: Quarta constātis spei. Quod si quæras quæ istarum sit maxima certitudo? Procul dubio ex parte intellectus humani certitudo sciētie. Quia per eam certius, id est plenius quod scitur, comprehenditur. At ex parte causæ efficientis certitudinē, maior est fidei firmitas, quàm scientiæ. Quia prima veritas certior est, quàm quælibet creata. Vir enim fidelis & prudens facilius dissentiet huic prologo, homo est risibilis, quàm huic, Deus est Trinus & Unus. Certitudini autem spei, quæ per se est æqualis fidei certitudini, ex parte tamen meritorum sperantis est infirmior. Vltimum inter hæc certitudinis gradum fidei, illa moralis tenet certitudo, quæ & fallere & falli potest. Etenim quæ certa sciētia sunt, minimè cum fidei certitudine pugnant. Quia verum vero dissonare nequit. Quia prima veritas à qua sunt omnia vera, sibi ipsi contraria esse non potest. Denique cunctas prædictas certitudines in nostrum usum ac commodare possumus. Scientiæ quidem certitudine utemur ut & nos, & authorem nostri agnoscamus, & quò conditor ducit, rationis motibus tendamus. Fidei autem certitudo nobis erit utilis, ut quæ supra humanam sunt rationem diuinius nobis reuelata usque ad sanguinem tueamur, Spei autem cer-

tum nobis proderit, ut terrenis contemptis coelestia expetamus & expectem. Deniq; certitudo illa moralis fidei plurimum ad actiones tam civiles, quàm spirituales exequedas confert. Sicut enim non est mihi necessaria scientiæ vel fidei certitudo quod nunquã peccabo: ita sufficit moralis probabilitas, ut sperem & proponam me nunquã peccaturum. Et sicut non exigitur euidētia: ita sufficit probabilis certitudo, quod sufficienter peccata tua perscrutatus sis, ut ea sacerdoti confitearis, & ut eorum congruentem dolorem habeas, & sacerdotalem absolutionem suscipias. Etenim sicut fidei Catholicæ est, certissimum habere sacramenta Christi esse salutaria ad ea dignè accedentibus: sic & moralis fidei est credere, quempiam se ritè suscepta sacramentali absolutione esse iustificatum, atq; ad synaxim licitè posse accedere eum: quippe qui probabilis coniectura certus est esse se comode ad illam comunicandam dispositum. Quin & sicut ea certitudo idoneum facit fidelem ad sacram Eucharistiam absque sacrilegio sumendam: ita satis est ad mortem bona spe obeundam. Sunt & plura his similia, in quibus gerendis satis est moralis hæc certitudo, nè piæ mentes frequentibus, molestisq; scrupulis, variòq; cogitationum æstu fluctuent.

✠ Quatenus conscientia, siue recta siue erronea, quempiam obliget.

Et

quoniam per sepe trepidas sacerdotum mentes conscientia sollicitare solet, placuit proximè dictis apponere quatenus utraq; conscientia, siue recta siue praua, habentem se obliget. Conscientia igitur est particularis & actualis notitia practica, id est operativa eius rei, quam animo versamus. Eò enim conscientia interpretatur scientia cum alio, quod est quedam scientia, id est notitia alicui particulari agendo, vel non agendo applicata. Quod ut euidētius cognoscatur, tria quædam, quæ circa quamlibet actionem liberam concurrunt, diligenter consideranda sunt: syntereſis, ratio, dictamen. Est quidem syntereſis quæ in animi supremo sedet, est lumen quoddam menti congenitum, habituale, practicum, vniuersale, iudicatorium, iugiter incorruptum, atque viuax: quod sicut virtutibus, rectèq; factis perpetuò assentitur, eisq; fauet: ita vitis & prauè factis semper dissentit, eisq; aduersatur. Consulit enim clementissimè diuina sapientia mortalibus, ut quomodò natura in eis concupiscentiæ fomes, quo ad malū procliuantur: ita eisdem insit syntereſeos vis, qua à malo ad bonum auocentur. Hæc suapte natura perenniter est viuax, & peruiuil. Nam licet aliquando vel somno, vel ebrietate, vel amentia, interioriue quodam corrupto intercipi, & impediri possit: extinguitamen absolutè, & in vniuersum non potest. Esto, interdum sopiatur, & ex parte quodammodò extinguitur, quando perturbatus voluptatis libidine ho-

minis animus sic absorbetur, ut vniuersale illud iudicatorium, particulari iudicio media ratione aut nullatenus, aut minus quàm opus est, accommodetur. Hoc denique syntereſeos lumine perspicua sunt & per se nota prima natura, id est, vniuersalia rectè probèque agendi principia. Qualia sunt: Quæcūque vultis ut faciant vobis homines, & vos eadem illis facite. & Quod tibi non vis, alteri nè facias. & Nihil prohibitum lege Dei, est faciendum. Deo de seipso testimonium reddenti est credendum. Omne turpe & malum est improbandum fugiendumq;: & omne honestum, bonumq; approbandum est, & amplectendum: & cetera id genus. Ratio autè quatenus ratio est, lumen obtinuit syntereſi minus, & cōtractius, ac perinde ab alio in aliud discursiuū. Diuiditurq; in portionem superiorem, & inferiorem. Superior ea est quæ per sapientiam, id est rerum diuinarum cognitionem consulendis regulis æternis intedit. Huiusmodi regulæ sunt, articuli fidei, quatenus eorum assensus ad operationes regendas extendi possunt. Tales & omnia documenta diuina, quæ ad veram pietatem colendam faciunt. Inferior autem portio ea est, quæ per scientiam, id est rerum humanarū cognitionē consulit civiles leges, quæ circa iustum & iniustum, vel honestum & inhonestū versantur. Tales sunt leges de agris diuidendis, de heriscunda hæreditate, de contractibus firmandis aut rescindendis, de litibus fouendis aut dirimendis, de publica coniugiorum contrahendorum honestate: & cetera id genus. Porro

I iii dictamen

Vt conscientia quem obliget.

dictamen est id quod ratio suggerit, id est, quod ex ppositione vniuersali, quã synteresis confestim præstat, & assumptione particulari, quam ratio profert, colligitur. Hocem discursu opus est, vt ab vniuersali ad particulare, ad actum vnum & indiuiduum numero descendatur. Esto exempli gratia huiusmodi syllogismus. Nihil prohibitum Dei lege faciendum est: concumbere cum hac muliere non mea, est lege prohibitum diuina: non igitur mihi cum hac concubendum. In hac itaq; ratiocinatione synteresis propositionem extulit, assumptione portio rationis superior: ex quibus collectum est dictamen, quod est conscientia, quæ est iudicium practicum & actuale de aliquo agendo vel non agendo. Denique scientia, id est notitia huius vniuersalis enuntiationis: Nihil quod est lege Dei prohibitum, est faciendum: applicata per mediam assumptione particularem, concumbere cum hac non mea est prohibitum lege Dei, huic singulari, hæc nõ est mea, parit hanc conscientiam, Non est mihi cum hac concubendum. Sic enim gignitur conscientia recta veraq;. Quod si subsumatur sub vniuersali vera, enuntiatione falsa, conscientia sequetur praua & erronea: vt si hæreticus sic ratiocinetur. Nihil contra Dei legem faciendum est: facere hoc iuramentum, quod fieri prælati præcipit est contra legem Euangelicam, Christo dicente, Nolite iurare: non ergo licet mihi iurare nunc. Quod quidem dictamen falsum est, & erronea eius conscientia: quia assumptio eius fuit falsa. Præterea si quis indebito modo ratiocinetur,

erroneum dictamen suggeret, vtpote si quis ita argumentetur: Nulla creatura est latria colenda: humanitas in Christo est creatura: ergo non est cum eo latria colenda. Consequens est falsum, & conscientia ei conformis est erronea ex indebita ratiocinandi forma oborta. Erratum est enim arguendo ab eo, quod dicitur simpliciter ad id quod cum alio est. Licet enim nulla creatura per se & propter se ipsam sit latria colenda: tamen humanitas à verbo assumpta, eiq; coniuncta, est cum eo vna adoratione colenda. Iam verò cum conscientia sit scientia apposita ad aliquem vnum & indiuiduum actum, tripliciter eum potest ipsa respicere. Primò quatenus sit factus. Secundò quatenus bene vel male. Tertio quatenus est probè vel improbè adhibendus. Primò itaq; conscientia respicit actum, secundò quod iam est præteritus, vel in præsentiarum exercetur, prout melius memoria illum repetimus, recognoscimusq; nos eundem fecisse, aut sensu eum nunc facere percipimus. Quod cum contingit, eorum quæ fecimus, consci sumus. Nostra enim nobis conscientia testatur, nos hoc, vel illo modo operatos fuisse. Iuxta hanc conscientie rationem fratres Ioseph ad præfectum domus eius, timentes, nè ille ipsos tanquã pecunie fraudatè reos ageret, & carcere vincire vellet, dixerunt: Non est in nostra conscientia quis eam posuerit in marsupis nostris. Hæc planè præteritorum conscientia obligat hominem vel ad laudandum Deum pro rectè factis, aut ad petendum ab eo veniam pro non rectè, vel commissis vel omissis.

Quod

Vt conscientia quem obliget.

52

Quod si memoriæ ambiguo fluctuemus, tutius est plerunq; nos ipsos damnare, quã absoluerè. Iam verò si conscientia accomodetur actui nondum producto, menti tamè obiecto, per conscientiam, id est, dictamen practicum iudicari oportet, vtrũ sit id quod cogitatione versatur, operandum necne. Ea namq; conscientia considerantè vel instigat vt aliquid faciat, aut ligat, nè id faciat. Quod habet enim præceptum per sui notitiam attingit eum, quæ respicit, eundemq; si sit affirmatiuum, adstringit, vt id quod eo iuratur pro loco & tempore faciat: si autem sit negatiuum, obligat eundem nè aliquid eo prohibitum aliquando faciat. Conscientia itaq; recta, siue sit affirmatiua siue negatiua, eadem vi, eodemq; modo consciũ tenet, quo præceptum: imò vna eademq; imperantis ratione atq; lege per præceptum declarata, & per scientiam scita, conscientia quempiam aut mouet, vt præceptum adimpleat: aut ligat, nè contra præceptum quicquam faciat. Exempli gratia: Si cui conscientia recta dicit esse hic, & nunc, deferendam parentibus honorem, huic pauperi tribuendam elemosinam, maioribus deferendum, Prælati obediendum, sacramentis vtendum: tenetur hæc præstare. Nã & si ea omittat, reus erit violatæ legis diuinæ. Si verò conscientia eius censeat, non esse cum tali congregandum, non esse alienam vestem accipiendam, non esse proximo detrahendum, non esse aduersus talem falsò testificandum, nullatenus licet aliquando ea operari: quia qui talia operatur, committit in Dei legem, qua illa prohibentur. Hæc ita proculdubio habet cir-

ca rectam conscientiam: non autem ita de erronea censendum. Etenim vt ait sanctus Thomas, diuersimodè recta & erronea conscientia ligant. Nam recta quidem conscientia ligat consciũ simpliciter, & per se: erronea autem secundum quid & per accidens. Dico autem rectam ligare simpliciter, quia ligat absolute, & in omnem euentum. Si enim aliquis conscientiam habeat de vitando adulterio, istam conscientiam sine peccato non potest deponere. Quia in hoc ipso, quod eam deponeret, errando grauius peccaret. Ea autem manente, non potest præteriri in actu sine peccato. Unde recta conscientia absolute ligat, & in omnem euentum. Conscientia autè erronea non ligat nisi secundum quid, & sub conditione. Ille enim cui dicitur conscientia quod teneatur ad fornicandum, non est sic obligatus, vt fornicationem sine peccato dimittere nõ possit, nisi sub tali conditione, si talis duret conscientia. Hæc autem conscientia remoueri potest absq; peccato. Unde talis conscientia nõ obligat in omnem euentum. Potest enim aliquid contingere: scilicet depositio talis conscientie: quo contingente quis vltèrius non ligatur. Ex his sequitur quod non modo faciens contra conscientiam rectam, sed etiam contra erroneam, peccat. Quia facit id, quod iudicat legi diuinæ prohibitum: vt hereticus qui existimat in nullo casu esse iurandum, si ad præceptum superioris iuret, peccat: quia eligit id, quod voluntati suæ sub mali ratione obicitur: licet in se non sit malum. Confirmatur & hoc per illud Apostoli: Omne quod non est ex fide, peccatum

I iii est

est: id est, omne quod sit contra conscientiam, sic ut credatur malum esse, si fiat peccatum est. Facit & ad hoc illud eiusdem Apostoli: Si quis est infirmus, olera manducet. id est, si quis ob rationis infirmitatem errat iudicio, existimatque non licere carnibus vesci, olera manducet: ne comedendo carnes, contra conscientiam faciat, qua putat esum carnum esse sibi lege diuina prohibitum. Quid igitur faciet iste errans? ut non sit perplexus, si venerit ad tempus, in quo teneatur obedire superiori de iurando, vel de comedendis carnibus? Deponat conscientiam, assentiendo contrarium docentibus, & moventibus. Quid si inductis in contrarium rationibus, vel autoritatibus minime conuincitur eius intellectus, ut deponat illam scientiam? Conuincatur saltem, ut non utatur illa conscientia, tanquam agendi regula. Et quomodo id poterit facere? Nepe si persuadeat sibi potius esse sibi inuictum sententiam doctorum & ecclesiarum, quam suam. Dixeris, esto: nemini licet agere contra conscientiam erroneam: licebit ne ei agere secundum iudicium erroneum? Respondeo: Quod si error talis iudicii est uoluntarius directe: quia scire noluit: vel indirecte, quia sic errans veritatem discere neglexit: non excusatur a peccato, si secundum talem conscientiam operatur: quia uoluntarie malum operatur. ut si quis putat aliquem contractum esse ei licitum, quia noluit scire, & neglexit discere an esset iustus. Si uero error sit inculpabilis, conformando se tali iudicio, non peccat. Sicut Iacob non peccauit, congregando cum Lia sibi latenter pro Rachèle supposita. Dentque uiri iusti ni-

hil repugnante conscientia aggrediuntur & diligentissimam nauant operam, ut errorem uitent, & ueritatem sectentur, non ambulantes, sicut Paulus ait, in astutia, neque adulterantes Verbum Dei, committentes semetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.

¶ Quanto studio à fidelibus maximeque ecclesiasticis sit amplectenda fouendaque bona concupiscentia.

Quoniam quies conscientie fidelibus potissime comparatur, si concupiscentiam bonam intra pectoris sinum admittant fouantque, malam uero procul à se reiciant, uel certe reprimant, placuit his addere duo capita. Alterum de bona concupiscentia: alterum de mala. Concupiscere igitur est ualde cupere, appetere aliquid, siue illud sit bonum, siue malum. Hinc duplex est concupiscentia, quae est bonarum aequè ac malarum rerum appetitus. Est enim concupiscentia bona, qua rectè ac probè concupiscitur, qualis est illa, quam approbans Sapiens, inquit: Concupiscentia sapientiae perducit ad regnum. Est autem concupiscentia mala, per quam aliquid prauè, & improbè appetitur. De qua Apostolus Rom. 7. stolus: Nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupiscas. Quin & Apostolus pulchro compari utraque concupiscentiam complexus dixit: Caro concupiscit aduersus spiritum,

spiritum, & spiritus aduersus carnem. Iam uero reputamus de bona concupiscentia sermonem: quam diximus esse eam quae sit recta, probaque. recta quod uera fide, directè in ipsum Deum uicium omnium expetendorum finem tendat. Talis erat illius, qui ueraciter ad deum loquebatur: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fortem uiuum, quando ueniam, & apparebo ante faciem Dei? Attende quanta cupiditate fruendi Deo bonus hic peregrinus incensus sit: qui sicut ceruus aestu sitibundus uehementissime frigidis aquis potari, refrigerarique desiderat: ita & ipse solo Deo frui uehementissima cupiditate desiderat: apud quem solum esse uitae fontem nouit: ut non modò sacramentalibus aquis salientibus in uitam aeternam, in terra ad huc proluatur: sed etiam illis perennibus & uerè uitalibus potetur. Idcirco subiecit, Sitiuit anima mea ad Deum fortem uiuum. Quid est sitiuit? nisi uehementer affectat, & toto conatu contendit peruenire ad eum, cuius est, desiderium pauperum exaudire. Fortem ait: quia nemo potest eum impedire, quin ad se perducatur, quem ducere dignatus fuerit. Uiuum adiecit: quia ideo Deum sibi concupiscit ut is qui est per se uita, ipsi uitam uerè uitalempartiat. Sentiens autem huiusmodi tam intense concupiscentiae finem diutius differri, uelut morè impatientis exclamat: Quando ueniam & apparebo ante faciem domini? hoc est, quando erit foelix illa dies, in qua in Domino mortuus hinc proficiscar talis, qui

non in tartara trahar. Sed spòte pergrā & dignus habear, qui appaream ante faciem domini: Cuius cōspectu nihil est dignum, quod non sit mundum, tersum, atque nitidum: Quando erit tempus ut illa gloria, qua afficiuntur sancti conformes gloriae filii Dei, ego in claritate cū illis appaream? hoc est, quod præ ceteris opto: quia omnia quae desiderantur, ei comparari non ualent: huius potiundi desiderio totus distringor, ipsius dilatione defatigor. Quando ueniam & apparebo ante faciem Domini? nouit utique ille temporum articulos, secundum quos omnia peropportune dispēsat: sed anxio uehementerque cupienti quod Deo citius est, tardum uidetur. Quoniam spes quae differtur, affligit animam: quae afflicta amore languet, & hunc languorem à sodalibus suis, id est sanctis notificari petit, dicens: Dicite dilecto, quod amore languo: itaque exclamare compellor, Quam dilecta tabernacula tua Domine uirtutum: concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. Agnouit iste egregius concupitor, quam sint speciosa & expetenda caelestia illa tabernacula, id est sanctorum sedes, in quibus iusti perpetuò quiescunt. De quibus Dominus: In domo Patris mei mansiones multae sunt: quam splendida iucundaque pro singulorum meritis atria! ideoque reliquis omnibus desiderabilius ea praetulit. Ac si dicat, Alii desiderant agrorum possessiones, alii seculi istius diuitias, alii parare sibi in istius seculi ecclesiarum dignitatem, & gloriam aliquam habere apud homines multi-tur: mihi hoc solum desiderium est, uide re aeterna tabernacula tua: & in tantū haec

De fouenda bona concupiscentia.

hec mea cupiditas increuit, quod deficit, id est viribus destituitur anima mea, & quasi corporis oblita, ipsum tabescere finit: & tamen tabescit mentis abstractio ne, ut spiritali ipsius mentis vi perfusum & concalescentum eius ductum liber sequatur: in tantum, ut beatus hic de siderator id expectare audeat, & dicat: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Quo super acutè Hieronymus: Difficile est ut cor & caro aliquid in commune consentiant. Si enim secundum Apostolum, spiritus pugnat contra carnem, & caro contra spiritum, quomodo hic dicit, Cor meum & caro mea exultauit? Hoc non potest dicere, nisi ille, qui in amorem Dei tota mente defixus est. Cor meum, & caro mea: Illud est quod dicitur in alio loco, Sitiuit in te anima mea: quam multipliciter tibi caro mea! Ista est caro, quae desiderat dominum. De qua in alio loco dicitur: Et videbit omnis caro salutare Dei. illa autem caro, de qua dicitur: Omnis caro foenum, non desiderat Dominum. Cor meum & caro mea. Vide mihi aliquem abstinentem, qui mortem carnis suae, lucrum putat anime suae. Hec autem carnis sunt, ieiunia & iniuria. Denique & Apostolus quid dicit? Quem tradidi Satanae in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat. Nisi caro mortua fuerit, spiritus viuificari non potest. Propterea dicit & Apostolus: Quando infirmus tunc fortior sum. Consideret se vnusquisque quando ieiunio lassus est, & defectus, quomodo anima vigeat, quomodo nihil aliud mens nisi de Deo consideret, quomodo semper dicat Quae dilecta tabernacula tua

Hierony.

Dñe virtutū! Accepisti rectā concupiscentiā, accipe iam probā. Ea enim est proba, quae commodis mediis, atque virtutū gradibus proficit, ut ad sapientie diuinae plenitudinem consequendam perueniatur. Quod si vis discere quosdam virtutum gradus, per quos tanquam per scalas ad sapientiam ascenditur, per quam intratur in Hierusalem caelestem, in qua iusti glorioso & beatifico Dei conspectu fruuntur: en tibi per Sapientem descriptos. Initium, ait, Sapientiae, verissima est disciplinae concupiscentia. Cura ergo disciplinae dilectio est: & dilectio custodia legum illius est. Custoditio autem legum, consummatio incorruptionis est: incorruptio autem facit proximum Deo. Concupiscentia itaque sapientiae deducit ad regnum perpetuum. Iam vero repetamus singula huius perquam pulchrae Gradationis membra: articulos explicemus. Initium, ait, sapientiae, verissima est disciplinae concupiscentia. Initium etenim acquirendae verae sapientiae, est vehemens quaedam rerum cognoscendarum appetitio, minime in rebus inferioribus sistens: sed ad id quod summum rerum omnium sit atque optimum porrecta, quam Deus humanis in mentibus ingenerauit. Secundum quod quidam mundi sapiens inquit: Omnes homines natura scire desiderant. Insuper & plerisque peculiari quodam instinctu Deus incitat, & permouet, ut diuinarum rerum cognitionem, quae fide constat, & earum, quae fidei Deo clare viso succedunt, sincere percipiāt. Haec est enim verissima disciplinae concupiscentia. Verissima est: quia naturalissima est, & re vera per

eam

De fouenda bona concupiscentia. 54

eam disciplina suscipitur illa, per quam ad mentis illius rationem peruenitur. Dum aliquis simplici discendae veritatis studio tum a Deo, tum a sanctis doctoribus optat institui. Ab hac autem simplici discendae veritatis sinceritate procul absunt sophistae, qui diuinarum arcana rerum importuna curiositate perscrutantur: non ut boni fiant per charitatem, quae aedificat, sed ut per scientiam, quae inflat, elati, improba verborum se se iactent, ac venditent. & ut ait Apostolus, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, & hoc deuita. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quae ducuntur variis desideris: semper discētes, et nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. Theophylactus: Iam dicet aliquis, venia ergo haec non indigna, quin potius nec parci quidem his potest. Si quidem & facinoribus sese obruerūt, & libidimbus obtusa est mens illarum & obcaecata, ut perdiscere nequeant veritatem. Quod vitium non illis natura obuenit, sed voluntate. Quod malum ut nos vitemus, verissima disciplinae concupiscentia ad studium diuinae sapientiae adacti, atque sollicitati, omnidie, omnique hora procuremus discendo proficere, ita ut acquirendae sapientiae sollicitudo diuitiarum sollicitudinem reprimat: ne intellectuum in nobis sapientiae semen vel natura datum, vel diuinitus infusum, aliquando suffocetur. Curaque discendi, discendae curam extrudat. Quid enim equius, quam quod verarum studium, diuitiarum fallacium procuratorem excludat: quando quidem haec sunt

impedimento, ille vero adiumento ad veram felicitatem consequendam. Iam vero sicut de disciplinae cupiditate nascitur acquirendae scientiae cura: ita de studiosa discendi cura scientiae profectus prouenit. At vero Dei cognitio omni connixu procurata, aucta quoque ipsius dilectione ingenerat & auget. Nemo enim est sapientiae studiosus, qui quanto magis in ea percipienda proficit, non amplius eam diligat: quia & magis eius bonitas ei innotescit, & pluris eidem constat. Quae enim bona sunt mortalibus notiora, vel cariora, fiunt & eis chariora. Ex huiusmodi autem dilectione Dei proficiscitur custodia legum diuinarum: tum quia qui diligit Deum sincera charitate, cauet ne eum contemnat: ac subinde ne eius mandata praevarians offendat: sed ea summo opere implet, ut eidem sit gratus charusque. Si quis, ait Dominus, diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Tum quia nouit, neminem posse ad incorruptionem immortalitatis aliquando peruenire, nisi legum diuinarum custoditione ab omni peccati corruptela sese cum Dei auxilio immunem faciat. Nihil enim coinquinatum introibit illuc, ubi est perpetuae incorruptibilitatis sedes. At vero incorruptio facit proximum Deo. Homo enim altoqui mortalis, affectus incorruptior e ac vitae integritate, & consummata pietate, sic appropinquat & adheret Deo ut fiat vnus spiritus cum eo: ac perinde eius beatitudinis particeps, ad eiusdem regnum admissus. Si vis, inquit, ad vitam ingredi, serua mandata. Denique a primo ad

Ioan. 4.

ad vltimū descendendo, pulchra & artificiosa deductione Sapiens cōclufit: Cōcupiscentiæ itaq; sapientiæ deducit ad regnū perpetuum: Postremò his intellectus, quisquis bene fuerit in Deū affectus, omni auditate sapiētiæ sermones cōcupiscet. Nam vt ait Ecclesiasticus: Cor sapiens intelligetur in sapientia: & auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Cum omni inquit, id est perfecta cupiditate, & efficaci conatu audiet Sapientiam clamantem cum Propheta, & cuilibet animæ dicenti: Audi filia & vide, & inclina ad me aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet rex de corē tuum: quia ipse est Dominus Deus tuus. nec solū cōcupiscet, sed etiam ad te properabit, te præueniet: præoccupabit enim qui se concupiscunt, vt se illis prior ostendat, & conclamet: Venite ad me omnes qui concupiscitis me, & generationibus meis adimplemini.

Ecclesi. 3.

Sap. 6.

Quanto studio mala concupiscentia sit à fidelibus, præcipuè ecclesiasticis, abiicienda reprimendaq;: & quoad fieri possit extinguenda.

Consequētia igitur superioris partitionis exigit vt de mala concupiscentia nōnihil differamus. Ea est praua & improba vel fruēde, vel abutēde creature cupiditas. Hæc rursus tã Philosophi, quã theologi diuidunt in habituale, & actuale. Habitualis est prouitas quædam, qua quis est procliuus adiungēdū se creature

libentiùs ac potiùs quàm Deo, siue illa sit mala quædam qualitas interiori appetitui inbærens, pestilenti serpentis flatu per peccatum primi hominis infusa, & ad totum genus humanum corruata. Vnde Augustinus in libro de nuptiis, & concupi. Concupiscentia, inquit, non substantialiter manet sicut aliquod corpus aut spiritus: sed affectio quædam malæ qualitatis, sicut languor: siue sit ipse appetitus tam sensualis, quàm intellectualis, iustitia originali nudatus, & in delectabiles creaturas aduersus rationem & spiritum propensus. secundum quod Apostolus ait: Carnē cōcupiscere aduersus spiritū, & spiritum aduersus carnem. Deniq; vtriuus horū, siue vtriq; sit hæc mala concupiscentia, exploratū habetur inesse humani appetitus visceribus, etiã quādo homo per eā nihil cōcupiscit. Nam sicut Augustinus dicit libro sexto contra Iulianum: sicut timiditas inest homini, etiam quando actu non timet: ita vitium hoc, vnde praua oriūtur desideria, manet in homine etiam quando caro eius nulla est commotione tentata. Aliud est, inquit, esse concupiscitū, aliud cōcupiscere: aliud timere, aliud timidum esse: aliud irasci, aliud iracundum esse. Hanc multis nominibus Apostolus appellat, vt ei ratio nobis etiã atq; etiam innotescat. Nam modò vocat eam peccatū, quia & à peccato prouenit, & ad peccatū promouet: modò carnē, vt distinguat eā à spiritu: modò legem carnīs, vt eam opponat spiritus legi: modò sensum, vt eam à ratione disiungat: modò demū cōcupiscentiam, vt mentis tranquillitati cōtrariam ostēdat. Porro

Porro hæc habitualis cōcupiscentia in Adæ posteris imputatur peccato originali ex debito habēde iustitiæ originali. Quo quidē debito per sacramētū fidei sublato, licet eadē cōcupiscētiare maneat actu, nō tamē remaneat reatu. Manet enim in mortalib; eiusmodi mala procliuitas, qua in malū procliuatur, vt habeāt intimū hostē, qui cū pugnet: & deuictō, triūphent in Christo: si secundū ipsius inclinationē nō sint malorū cōcupiscentes. Hoc est enim, quod Paulus hac de re tractās colligit, inquit, Nihil igitur nunc damnationis est his, qui sunt in Christo, qui nō secundum carnem ambulant: id est, non operantur ea quæ caro spiritui aduersa concupiscit. Quare lex cū concupiscentiam prohibet, non putemus iubere nobis nostris de membris hanc habitualem concupiscentiam euellere. Id enim impossibile est, quandin in hoc corruptibili corpore vixerimus. Sicut & fieri nequit, vt internis appetendi viribus exuamur. Quid ergo vetat? Actualem vtiq; cōcupiscentiã, id est, nē quis cōmōtione carnis tacta cōtra legem spiritus ei cōsentiat: sed cū primū eā senserit, auersetur, & reprimat. Ipsum igitur voluntarium cōcupiscere, quatenus libero subest arbitrio, prohibetur, cū lex dicit: Non concupisces. Nec eo præcepto duntaxat peculiaris illa concupiscentia, quæ circa gustum, & tactum versatur: sed in vniuersum omnis rei illicitæ appetitio prohibetur. Vnde Hieronymus quæstione octaua ad Algasia: prius queram? quæ sit ista cōcupiscentia, de qua lex dicit, Non cōcupisces. Alii putāt illud esse

Hiero.

mādatum, quod in Decalogo scriptum est: Non concupisces uxorem proximi tui. Nos autem per cōcupiscentiã omnes perturbationes animæ significatas putamus, quibus moeremus & gaudemus, timemus & concupiscimus. Et cū Sapiēs dicit, Post cōcupiscentias tuas nō vadas: inolit is & subsultantibus concupiscentiis arridere prohibet: nec à solis corporalibus abhorrere iubet, sed generaliter ab omnibus, quæ animū allicere valuerint & impellere, vt peccatum quod libet perpetretur. Quæras, quando concupiscendo peccatur? Profectò quando male concupiscitur, & quando male cōcupiscitur? quando vel malæ concupiscentiæ consentitur, vel ignauia nostra caro cōcupiscit aduersus spiritū. Quid si cōcupiscentia ex inopinato insurgat? Certè tantum aberit à culpa, quantū à voluntario. Omnis enim actio peccati voluntaria est. Nāq; vt ait Chrysostomus in quinquagesima secunda homilia ad vigesimum quintū Euangelii secundū Matthæum caput: Aliud est cōcupiscere, aliud velle. Cōcupiscere passionis est: velle autem arbitrii. Frequēter enim cōcupiscimus etiam quod nolumus. Si ergo concupiscentiæ non consentit voluntas, cōcupiscentia sola nō dānat. Magis autem & gloriosiore facit victoriæ coronā. Huc etiam tendit illa Pauli conclusio, qua peccato mortuos, & Christo viuentes admonet, dicens: Nō ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Augustinus: Non dixit Apostolus, non sit peccatum in vestro mortali corpore: nouit enim quod quandiu

Rom. 6.

Aug.

K est

est mortale, est ibi peccatū. Sed qd ait? Nō ergo regnet in vestro mortali corpore. Quid est nō regnet? Ipse exponit: Ad obediendū, inq̄, desideris ei? Sūt desideria, existūt desideria. Nō tu obediens desideris tuis, nō sequeris illa desideria, nō illis cōsetis, est ibi peccatū: sed iā amisit regnū, quādo iā in te non regnat peccatū. Peccatū hoc loco vocat Apostolus peccati fomitē. Desideria verō motiones eius appellat. Nam vt est in marginali glossate, cōcupiscentia ali quādo nomen est fomitis, scilicet vitii in nati: aliquādo actus appetitus interioris, qui est etiā in primo motu, qui dicitur propassio. Hic autem Apostolus nō phibet cōcupiscentiā, quæ est in primo motu: quia nō est in potestate nostra quādo surgat: sed dei gratia eā cōpescere possumus, nē vnq̄ ad delectationem, & cōsensum pueniat, quod & phibet. Vētat enim ex deliberatione & industria improbis cōcupientis motibus acquiescere, & qd sensualitas suggerit operari. Quod si fiat, motus qui antea aut nullū erat peccatum, vel certē veniale, transit in crimen.

Exacta de primis motibus appetitus censura.

Nimuerō quoniā inter omnes cōcupiscentias illa est improbius, ac vehementior, quæ in venereā voluptatem mortales instigat, atq; gulæ delectamenta: vnde & concupiscentiæ nomen carnalia vitia sibi specialiter vendicauerūt: placuit in his, vel potius i Venereis motibus, qui notiores sunt, particulatim cōmōstrare: imō ex-

etiā explicare cēsūrā, quæ glossatē proximē citato de illis posita est. Idq; persequemur cōmatico stylo, vt sit Prima Propositio: Motus cōcupiscentiæ habitualis, quæ Philosophi vocāt sensualitatē, quādo est merè naturalis, id est pueniens tātū ex calore naturali carne in citante, ac perinde ex cogitatioe sequente eiusmodi motionē, nullū est peccatū, Quia nō est homini arbitrariū cauere nē ille insurgat, licet ei displiceat. Imō tū eiusmodi displicentia, tū illius cōmotionis repressio laudāda est, & præmiū apud Deū meritoria. Secūda: si autem istiusmodi naturalis concupiscentiæ motus pueniat ex mentis occupatione, atq; cōsideratione alicui? qd sit licitū & utile, veluti cū quis spūa fornicationis rationem ac turpitudinē meditatatur, vt cōmodis argumētis eam populo dissuadeat: q̄ nis sit ille preuisus, si tamen nō fuerit intentus, nullū est peccatū. Quia nō est in potestate nostra, quin visis tangamur, etiam in rectē pbeq; cogitatis. Si tamē sit ille quodammodo ex tali honesti cogitatione permissus, esset culpa saltem venialis. Sed si ex addita intentione arguitur plenus cōsensus, difficulter mortifera culpa exuetur: quare quod tutius est amplectamur, & talis intentio penitus abscindatur. Tertia. Quod si talis motus cōcupiscentiæ eueniat naturaliter de quopiam inhonesto cogitatione versato, præuisus q; sit ille, at non intentus: erit quidem peccatum vel veniale, vel mortale, quale fuerit illud illicitum, quod cogitabatur: non tamen nouam culpam apponit illi prauæ cogitationi, cui naturali consequo accedit. Est enim

id

id simile ebriorum peccatis, quorum tāta est culpa, quāta fuit ebrietas. Ex quo fit vt dans operā rei honeste nō debeat ab eius tractatiōe cessare propter tales improbos motus inuito surgentes: nisi existimaret seipsū esse in vehementi cōsentiendæ libidinis discriminē. Quid si ex officio teneatur prestare eā operā, vt pote animarū curator in audiendis cōfessionibus? Nō utiq; tenetur ob importunos illos mot? a debito officio cessare, nisi periculū obruens inde ei immineret. Id qd rarō solet accidere. Quid si tūc temporis casto sacerdoti, rebellibus illis carnis titillamentis repugnāti, & prorsus inuito seminis effusio cōtigerit, nō est utiq; ideo culpādus, sed miserād? potius. Nā si quod dormiēti accidit, ei nō datur interdū vitio, quāto minus qd nolenti & repugnāti euenit est ei imputādū? Quarta motus sensualitatis, q sequitur ex culpabili cogitatioe, ita q ipse cogitās est, fuitue vel causa, vel occasio talis cogitationis, peccatū est veniale: nullus tamen talis motus est mortiferū peccatū ante plenā deliberationem. Quia ante deliberationem cōpletā vel actū, vel virtute, nulla delectatio est censenda morosa, quātumuis diu duret. quoniā delectatio nō est morosa absq; aut formali, aut interpretatiuo consensu. Quinta motus fomitis si versetur circa lethalis culpæ materiā, priusquā is qui eo pulsatur id animaduertat, aut de eo plenē deliberet, nō est mortale peccatū. Imō quāuis eius animaduersio accesserit durate tamē cōsultatione de eodem vel admittendo, vel repellendo, interuenit tantūm culpa vel venialis leuis, vel gra-

uis: quæ tamē accedente cōsensu fit prorsus lethifera, siue ille cōsensus sit verus siue interpretatiuus. Verus quippe, quoties explicitē quis consentit, vt in actum illicitum, vel in delectationem eidē actui coniunctam. Interpretatiuus autem cōsensus dicitur, quoties ob delectationem eiusmodi latenter acceptam concupiscenti, actus ille improbus durare permittitur: nec cohibetur cū cohibere possit, nec reprimitur, aut remissē ei resistitur. Qui enim sic sese habet, tacito consensu concupiscentiæ acquiescit, iuxta illā frequentem iuris regulam: Qui tacet consentire videtur. Sexta: Si quis velit scire, vtrum improbis appetitus cōmotionibus consenserit, necne, consideret diligenter, sitne assuetus talibus motibus, vel confestim, vel mox postquā eos animaduertit, vel de eis deliberauerit dissentire, & tūc in dubio existimare licebit ei se nō potius tū, quā aliās eis consensisse. Si verō assueuit eis cōsentire, tutius erit putare tūc tēporis ipsis cōsensisse. Multū ergo valet ad tollēdos turbulentos cōsciētie scrupulos habere ppositū omnino determinatū de nunq̄ cōsentiēdo eiusmodi prauis & improbis incōcessē cōcupiscentiæ motionibus. Ceterū bonarū mētiū est culpā nō quidem agnoscere, sed timere vbi culpa non est. Sicut enim illud culpandi esset erroris: ita & hoc est piæ sollicitudinis.

Quòd sicut improbo feruore mala cōcupiscentia exestiuat & bona extinguitur: sic & probo cōcupiscentia mala reprimatur, & bona exeritur.

K ii

Pro quia sicut improbo feruore mala concupiscentia furit, & bona extinguitur: sic & proba mala concupiscentia reprimitur, & charitas exeritur, prauisq; motus tam primarii, quam secundarii cohibentur, & extinguuntur: consequens est, ut de utroque feruore aliquid differamus. Sicut igitur aqua supposito igni feruet, id est exaestuatur: & uariū humor, quū de musto transit in uinū: sic & homo nunc probus, nunc improbus affectu feruere dicitur. Feruent igitur impii contrariis affectibus: modo timore, modo audacia, modo auaritia, modo prodigalitate, modo caeco timore sui, tum aliorum amore, tum eorum odio. Id quod Isaias testatur inquit: Impii autē quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & reducat fluctus eius in concalcationem. Super quo Hieronymus: Impii autem siue iniqui fluctuabunt quasi mare feruens, & quiescere nunquam poterunt. Quod licet de omni impio possit intelligi tamen proprie refertur ad populum Iudeorum, quod consona voce clamauit: Crucifige, crucifige. Talem non habemus regem, nisi si Cesarem. Sicut igitur mare feruens quiescere non potest, sed redduntur fluctus eius, & reuoluuntur ad littora atque iterum resorbentur, & in se fracti luttu efficiunt: sic impii eterne concalcationi subiacent: quorum nullum est gaudium, & qui nulla pace requiescunt, in eo, quod impii perseuerant. Sic in circuitu impii ambulat: feruet ambitione atque superbia: cui ut sufficiant feruet, & insatiabili opere cupiditate: quas cum congregarit

feruet libidinis aestu. Sed cum opes luxuriantes prodegerint, rursus negotiose auaritatis turbine circumactatur: atque male partis penitus vitioses, quaerunt ut absumant: & absumpta requirere tetant, & insano aestu agitati vitia vitiosius alunt, & quod pessimum est, adeo insano aestu effervescunt, ut exaestuationis suae crimine in ipsum placida tranquillitatis auctore impie referant. Etenim teste Salomone, Stultitia hominis supplantat gressus eius, & contra Deum feruet animo suo. Ille igitur, ut ait Hieronymus, supplantat gressus suos contra Deum feruet animo, quod diuina imperia per suam inertiam contempnent, insuper ipsum dominum, quasi importabilia hominibus onera imposuerit, mente reprehendit insana. Huiusmodi male feruentes testatur dominus per prophetam Amos, in ollis feruentibus esse leuandos atque discruciatos. Est autem bonus feruor qui a pia affectione excitatur: & perfectus si fuerit a charitate profectus. Etenim accessi Spiritu sancto feruentes dicuntur. Unde super illud apostoli ad Romanos capituli duodecimi, Spiritu feruentes, tale asidet marginale glossema: Spiritus ignis est, quo feruet charitas. Unde Dominus ait: Ignem ueni mittere in terram: & quid uolo nisi ut ardeat? Christus utique in hominis mentem Spiritum sanctum immittit, cum eo charitatem infundit: charitas dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Porro Spiritus sanctus calefacit uoluntatem charitate perfectam, eamque incitat, incendit, inflammat, ac feruere facit: sic ut aestuet studio peragendi omnia uerae pietatis opera, atque explendi

di cuncta uirtutis officia, siue ad Deum, siue ad se proximumque pertineant. Quid est igitur feruor charitatis? respondet quidam, feruor charitatis est charitas, sicut intensio caloris est caliditas intensa: ut feruor charitatis sit charitas feruida. Quod si ulterius quaeras quid sit haec feruida charitas, habitus, an actus? respondet Gersonus, charitatis feruore esse actionem ex charitate ueniētem. Sed cum feruor factio uoluntatis charitate affecta sit uehemens mentis studium, atque alacris atque diligens mentis affectio operandi pro loco & tempore quicquid illa iustitia, quae in se uirtutes complectitur omnes, exigit: idque quo ad fieri possit, omnifariam prestare: uidebitur alicui charitatis feruore non esse ipsos motus charitatis, sed eorum causam, ut feruenter id est alacriter, & diligenter, affluenter fiat. quae quidam putat esse habitum charitatis acquisitum, vel eius actum, hoc est morale dilectionem, siue habituale, siue actuale. Sed hoc non satis est ad explicandum hunc spirituale, de quo agimus, feruorem. Quia ut auctoritas dixit, ignis est spiritus sanctus, quo ardet charitas. Quid igitur est feruor spiritualis? Est alacris studiosa, & diligens, & sollicita propertudo praestandi quicquid aut ratio dicat, aut lex precipit, aut pietas exigit. Efficitur autem huiusmodi studiosa uoluntatis propertudo de Spiritu sancti assidua motione, & pia morali affectione, & tandem ex charitatis praesentia. Dicitur autem feruor charitatis, quia uoluntas praedicto modo feruens, alacriter, & diligenter, & studiose elicit ac imperat & exequitur cuncta charitatis opera tam cor

poralia, quam spiritualia: nec solum superior hominis portio taliter feruet, sed etiam eadem animi commotio portione inferiorē feruescit. Nam, ut sentit sanctus Thomas, feruor charitatis in hoc consistit, quod dilectio quae est in superiori parte, sui uehementia usque ad commutationem inferioris partis reducat. Unde & in questione secunda ad decimam sextam distinctione quarti libri Sententiarum idem autor huius uerbi translatione his uerbis declarat: Dicitur enim feruor charitatis per similitudinem, secundum quod ad exteriora quodammodo ebulliendo refunditur. Ex quo infertur, quod quia uirtus finita quanto intensior est circa unam operationem, sit remissior circa aliam: quauis sit feruor charitatis quantum ad aliqua, potest tamen esse tepiditas quantum ad alia, quae non consistat. Idcirco feruidus erga unum bonum faciendum, uitabit ueniale illud illi bono repugnans, quantum ad culpam: & diluet alterum illi cognatum, quantum ad poenam. Quia talis feruidus charitatis actus eorum displicentiam includit. At uero tepidus circa aliud ex ea parte non modo non diluit aliud ueniale sibi simile, sed & illud committit, ad quod uitandum tepet. Quod cum committit: ipsum spirituale feruorem non solum impedit, ne exerat actum suum, ponendo actum ei repugnantem, qui simul esse non possunt, ut pote contrarii: ac perinde retardat affectum hominis ab his, quae sunt propter amicitiae officia: quin etiam diminuit illum feruorem disponendo peccatis uenialiter uoluntatem ad similia peccata committenda. Stat igitur aliquod peccatum ueniale in hac uita cum aliquo feruore charitatis. Siquidem non tollit charita-

tem, sicut peccatum mortale: posset tamen ille feruor tantus esse, quod virtualiter includeret displicentiam cuiuslibet retrahentis ab officio diuinæ amicitiae præstando, & secum afferre uehementissimam animi præcipitissimi occupationem, in reddendo quicquid dei ac proximi dilectio deposcat. Sed hæc tanta spiritalis feruoris perfectio, paucis in hac mortali uita contingit: in illa autem gloriosa iustorum resurrectione, omnibus beatis aderit, quæ eorum animæ interim patiuntur. Notandum & illud, oportere feruorem, siue ille pueniat ex solo affectu naturali, puta parentis ad filios, siue morali, ut ciuis ad rempublicam: siue ex pia affectione præcedente Charitatem, ad Christum esse ratione vel diuina vel humana directum, ne feratur in præceptum. Siquidem *Vis consilii exarsit, mole ruit sua. Sic enim ceciderunt illi, de quibus Apostolus ait: Amulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Denique iubet nos Paulus feruere, ne lethali peccato frigeamus, nec ueniali tepescamus. Sed alacres in Deo colendo nos exhibeamus, nec animi nostri feruorem remittamus. Quod præstabitur si nullis aduersis ab inimicis fidei ac uirtutis nobis illatis perturbemur, nec loco cedamus aduersario.*

Quæstio superiori bus affinis, De pia festorum celebratione.

Veritur utrum celebratio festum teneatur cessare à peccato. hæc quæstio potest habere multiplicem sensum:

Primum: utrum liceat facere in festo aliquod opus seruale. Secundum: utrum qui non conteritur de suo peccato mortali de nouo peccet. Tertium: utrum teneatur ex vi præcepti vitare quodlibet peccatum, saltem mortiferum. Iam ponuntur aliquot propositiones. Quarum Prima sit: Quilibet in die festo, puta Dominico, tenetur cessare ab omni opere seruali. Quia scriptum est, *Non facietis in eo omne opus seruale: quod & ab ecclesia confirmatum est.* Secunda. Quilibet tenetur vitare à se in quantum potest quodlibet opus, quantum non sit seruale quod est impeditiuum quietis temporalis, in qua uacandum est diuino cultui, nisi uigenti necessitate excusetur. *Ut si quis exerceat uenationem aut gregem seruet, aut obligetur alicui scripturæ conficiendæ, quibus intendens nequeat interesse missæ, quam in die festo audire tenetur. Nemini enim licet facere aliquid contra finem præcepti ex intentione actuali, vel virtuali. Quod si obiciat communem aut horum sententiam, dicentium finem præcepti non cadere sub præcepto: Respondemus, duplicem finem esse præcepti. Alterum proximum: alterum remotum. Finis igitur proximus, qui est uelut obiectum mandati, bene cadit sub præcepto: sicut in proposito mandatum de obseruatione festi negatiuum, *Non facietis in eo aliquod opus seruale: quod habet pro fine proximo actum religionis, pro loco & tempore eodē die festi exercendum. Idcirco enim cessandum est ab operibus serualibus, quod sit otium ad uacandum spiritualibus.* Id quod præcepto affirmatiuo explicatur & iubetur cum dicitur, *Sabbatha sanctifices.**

sanctifices. Tertia propositio. Finis autem remotus, qualis est unio ad deum perfecta per charitatem, est ille qui dicitur non cadere sub præcepto, quo iubetur opus exterius facere. Qui enim honorat patrem nec ex charitate, nec ob charitatem, dei præceptum adimplet: licet nihil gratiæ à Deo mereatur. Quod si dixeris, huic sententiæ repugnare quod dominus Isaiæ primo capite testatur, non acceptare solennitates quod charitate careret: & quod ait capite quinquagesimo octauo, se non acceptare eorum ieiunia, & sabbathum illorum, quia uacua erant dilectione in deum & proximum: Respondetur, Deum id dicere non quod eos reiecerit, quia non seruauerint diem sabbathi quantum ad substantiam præcepti, sed quod eis non concedebat petita propter peccata, quæ in deum, proximumque eadem die committebantur. Quod si adhuc à contrario contra hanc responsionem argumenteris: Deus glorificati se, & per gratiam adherenti in celebrando festum dat hereditatem uitæ æternæ, ergo inibi deficient meretur poenam æternam: non bene colligis. Quia non sequitur quod peccet non diligendo deum in die festi, aut mereatur poenam æternam: sed concludendum fuit, quod non meretur dei gratiam obtinere, neque dabitur ei propter huiusmodi cultum charitate carentem æternæ uitæ hereditas: effugiet tamen peccatum, quod alioqui ex omissione seruandi festum accederet. Quod si hinc ex opposito arguas: Si seruans diem dominicum non tenetur dilectionem elicere in eo, nec tenebitur ad cultum interiorum: Respondetur, non esse simile de utroque. Quia licet cultus patrie interior, id est recognitio maiestatis supremæ cum

reuerentia interiori ei debita, secundum se non caderet sub præcepto colendi festum exteriori obseruatione: cadit tamen sub eo, sicut ratio & conditio cultus exterioris. Necessè enim est, à recognitione atque obseruatione diuinæ maiestatis impere tur exterior cultus, siue sacrificium, siue oblatio, siue corporalis quies, atque presentia, quibus illis celebrandis religiose assistitur. Etenim ut plena religione deum colat christianus, tam interiori quam exteriori homine sacrificio altaris in die dominico debet assistere, & ipsi utriusque cultum exhibere: sicut sacerdos non solum ore, sed etiam corde, id est attentè, & reuerenter diuinum, precariumque officium persolvere tenetur, ut satisfaciatur ecclesie præcepto de diurnis horis persoluendis. Ex his fit mihi probabile, non fuisse intentionem Scoti in eo, quod scribit super distinctione nona ad tertium librum Sententiarum, quod exigatur dilectio Dei super omnia ad implendum præceptum de festo colendo: sed actus interior patrie, id est reuerentia diuinæ maiestatis interior exteriori cultum præcipiens. Sic enim coniungitur pius cultor deo unione reuerentiali, licet non ei uniatu charitatis vinculo. Quarta propositio. Non tenetur homo in die festo ex vi præcepti de obseruatione sabbathi conteri de peccato de quo semel contritus est: quia illud per primam contritionem remissum est. Quod autem semel remissum est, non est imputabile, ut opus sit iterum remitti. Satis est remissa culpa de nouo non delictari, ut peccatum vitetur: licet illud facere plerumque sit utile ad euadendam poenam totam tali peccato æquabilem, & ad cauendum, ne de nouo peccetur.

Quanto enim quis magis assuescit praeteritorum poenitere peccatorum, tanto magis cautior fit & promptior & validior ad vitanda passim occurrura. Quinta propositio. Celebrans festum non tenetur ex vi talis praeccepti in die festo conteri de peccato, cuius nunquam poenituit: tum quia praeccepta Decalogi sunt de actibus exterioribus, & non de interioribus, nisi sint illis necessario coniuncti. Conteri autem de peccato, & celebrare festum, non habent necessariam connexionem: tum quia contritio est actio alterius virtutis a Sabbathismo: nam illa est virtutis poenitentiae: festi autem celebratio est religionis actus. Non autem sequitur. Iste tenetur hoc pro tempore ad exercendam operationem vnius virtutis: debet ergo producere actionem alterius, nisi haec illam presupponat: quod in praesenti casu non contingit. Denique non liquet, peccatorem debere conteri de tali peccato iure nec humano, nec diuino scripto, in die festo: non est igitur id asserendum. Quod si quis tale ius nouerit, afferat in medium, & cedemus ei. Quod si quis afferat ex Leuitici capite vicesimo tertio illud mandatum quod Dominus super die expiationis dedit: Affligetis animas vestras in eo. Omne opus seruile non facietis in eo. ad hoc respondetur, quod ista praeccepta per Euangelium sunt antiquata. Secundo quod ibi afflictionem vocat corporale ieiunium. Tertio, quod in illo festo Deus addidit praeccepto de festo praecceptum poenitentiae. Quia erat institutum ad expianda peccata, ut affligentibus se Deus propitius fieret. Hoc autem quod est huic festo pe-

Leuiti. 8.

culiare, non licet tanquam generale aliis festis accommodare. Sexta Propositio: Qui in die festo peccat, vel actione interiori, vel exteriori, licet tale opus non sit de numero seruili, & si non peccaret contra praecceptum ecclesiae de festo colendo, profecto peccat contra praecceptum Dei, & naturae. Nam eo ipso quod aliquod tempus est cultui diuino specialiter dedicatum, & Deo sacratum, siue sit a Deo siue ab ecclesia ad id dedicatum, tenetur homo noua & propria obligatione Deum in illo tempore non offendere. Qui enim tunc peccat, multo magis peccat. Hoc autem iure diuino & humano vitandum est. Exemplum est clarum de loco sacro, ut illic Deus specialiter cognoscatur & colatur. Certum si quis illic scienter peccat, ultra id quod sic peccat, videtur grauiorem multo offensam Deo facere. Quod saluatur absque hoc quod talis agat contra praecceptum ecclesiae, etiam si contra intentionem ecclesiae faciat. Verum haec sub praeccepto non cadit: & ita doctor Sanctus, quem pro se citat Adrianus, non dicit quod qui peccat in sabbatho violat praecceptum ecclesiae, sed quod violat sabbatum. Haec Medina: qui propter praedictam rationem putat fornicationem die festo peccatum peccato addere. Sed nos adscribamus verba sancti Thomae, quae ipse posuit articulo quarto quaestionis centesimae vigesimae secundae secundi libri. Sit enim: quia magis homo impeditur a rebus diuinis per opus peccati, quam per opus licitum, quauis sit corporale: ideo magis contra hoc praecceptum facit qui peccat in die festo, quam aliquod corporale opus licitum facit. Vnde Augustinus

Augustinus dicit in libro de decem chordis: Melius faceret Iudaeus in agro suo aliquid utile, quam si in theatro seditiosus existeret: & melius foeminae eorum die sabbathi lanam facerent, quam quod tota die in Neomeniis suis impudice saltarent. Hoc est quod per Isaiam Dominus Iudeis exprobat, dicens: Ecce in die ieiunii vestri inuenitur voluntas vestra, & repetitis omnes debitores vestros, & percutitis pugno impietate. Septima Propositio: Peccata venialiter non violat sabbatum. Non enim qui peccat venialiter in sabbatho, facit contra praecceptum de sanctificatione sabbatho: quia peccatum veniale non excludat sanctitatem, cum non tollat gratiam neque charitatem, quauis eius feruore diminuat. Octaua Propositio: Quilibet tenetur de iure naturali ad ius religionis elicere, saltem semel in vita. Quonia quilibet postquam peruenerit ad annos discretionis, tenetur referre se, suaque in ultimum finem: ab eoque gratiam amabilem expetere. quia ad hoc Deus hominem inuitat & natura incitat. Id autem fit per deuotionem: quibus, ut eam definit Hugo de Sancto Victore, est pius animi affectus deo deditus, quod bonum videtur exoptans. Haec enim ultima est dispositio ad gratiam obtinendam a Deo, si plena praecanti adsit. Huc pertinet illud Micheae prophetae: Indica bo tibi o homo quid sit bonum, & quid dominus querat a te. Vtique, facere iudicium, & querere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo. Quod cum omni tempore facere debeamus, id diebus festis vacando Deo facere oportet, ut ei dilectionem referamus eo tempore, in quo nobis festiue representatur qualiter in morte

se tradidit propter nimiam charitatem, qua dilexit nos. Hic demum est perfectus sabbatismus populi Christiani, per quem in illa sinceram & iucundam & perpetuam requiem intratur.

De quadruplici foro

luendarum, leuius aut grauius pro peccatis, poenarum.

Forum a ferendo, Graece ἀγορά: locus est, quod multa venalia feruntur: ut in vndecimo capite Euangelii secundum

Mattheum Dominus loquitur: Cui autem assimilabo generationem istam? Similes sunt pueris sedentibus in foro. Forum quoque est locus in quo iudicia exercentur: graece, ἀγορά. Et profecto illud praebere constitutum esse constat, ut in eo ius suum cuique reddatur. Id quod si sincere, prudenterque, ac pie praebere generatur, praesidio est vniuerso civium generi: ac in primis civilem pacem conseruat. Si autem peruertatur, nihil preciosius ciuitati acciderit. De quo Cyprianus in secunda epistola secundi libri ad Donatum praclare inquit: Forum fortasse a calamitatibus immune, quod ab iniuriis laceffentibus liberum, nullis malorum contractibus polluatur. Illuc aciem tuam flecte. Plura illic quae detesteris inuenies: magis oculos tuos inde diuertere. Insuper licet sint leges duodecim tabulis, & publico aere praefixo iura praefixa sunt, inter leges ipsas delinquitur, inter iura peccatur. Innocentius neque illic, ubi defeditur, reseruatur. sequitur inuicem discordantium rabies

Cypria.

rabies, & inter togas pace rupta forū litibus mugit insanum. Hastā illic & gladius, & carnifex præsto est: vngula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens. Ad hominis corpus vnum, supplicia plura quam membra sunt. Quis inter hæc verò subueniat? Patronus? Sed præuaricatur, & decipit. Iudex? sed sententiam vendit. Qui sedet crimina vindicaturus, admittit: & ut reus innocens pereat, fit nocens iudex. Flagrant ubiq; delicta: & passim multiformi genere peccandi per improbas mentes nocens virus operatur. Hic testamentum subducit, ille falsum capitali fraude cōscribit. Hic arcentur hereditatibus liberi, illic bonis donantur alieni. Inimicus insimulat, calumniator impugnat, testis infamat. Vtrobiq; grassatur in mendacium criminū prostitutæ vocis venalis audacia: cum interim nocentes nec cum innocentibus pereunt. Nullus de legibus metus est: de quaestore, de iudice, pavor nullus. Quod potest redimi non timetur. Esse iam inter nocentes, innoxium crimen est. Malos quisquis non imitatur, offendit. Consensere iura peccatis, & coepit esse licitum quod publicum est. Quis illic rerū pudor? quæ esse potest integritas, ubi qui damnent improbos defuncti, soli tibi qui damnentur occurrunt? Iam verò ascendam ad forum spirituale, in quo iudicia spūalia in peccatores exercētur: in quo aut prorsus impoenitētes ppetuis poenīs addicuntur: aut poenitentes à peccatis absoluuntur: ut in diuinam gratiam restituti, absq; vllō impedimento in vitā æternam rectā tendant. Non pertinent autem ad hoc forum iudiciale innocētes,

qui nulli vnquam peccato fuerunt obnoxii. quales sunt infantes baptizati, qui ante rationis vsū mortui sunt: vel si qui mox à baptismo priusquam peccarent de medio sublatis sunt: sicut & martyrio consummati, statim in cœlum euolant: sic alieni à reorum foro, ut reorum sint ipsi iudices. Ad tales enim Dominus inquit: Cum venerit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. Enimvero forum hoc spirituale quadruplex, non tam expresso nomine, quam re ipsa ex sacris literis colligitur, authoribus Altissiodorensi, Henrico Gandauensi, atq; Ioanne Gersono. Est enim forum dei, & hominis, & Christi. Dei autē forum est duplex. Alterū gehennæ: in quo regnat Dei iustitia furibunda & implacabilis, non affectu, sed effectu: precibus inexorabilis, & veniæ cedere nescia. Eo enim in foro nullatenus datur misericordiam appellare quæ liberet, sed iustitiā pati, quæ impoenitētes hac vita defunctos in eternū perpetuò puniat. Quos à sinistris nō stantes, sed iacentes ostendit dominus dicens. Ibunt mali in ignem æternū. Nullam enim huiusmodi excusationē habent, quin illos æternos cruciatus patiantur, qui Dei clementiam contentiosis animis contempserunt. Sicut Apostolus Paulus in secundo ad Romanos epistolæ capite commonstrat. Alterum Dei forū est locus purgatorius: in quo qui poenitentes suorum criminum fide quæ per dilectionem operatur, defuncti sunt: tum à labeculis peccatorum venialium purgantur: tum debitæ poenīs, quas hic non persoluerūt

soluerunt puniuntur, donec eas ad librā perpetiantur. Quia non exhibēt inde, donec soluant vsq; ad vltimum quadrantē. Ibi enim peccator satisficit Deo per poenam ab ipso Deo inflictam, poenam culpæ exequāte: quò purgatus ab omni labe, & ab omni debito immunis, cœlū diues ingredia tur. Eleuātur autē in illo foro purgādorū tormēta eorū meritis, nō utiq; nouis, sed antiquis, quibus pmeruerunt ut ieiuniis, elemosinis, & orationibus, atq; sacrificiis pro eis factis iuuare tur. Quia sancta & salubris est cogitatio pro defunctis in Domino exorare, ut à peccatis, id est à poenīs pro peccatis debitæ soluantur. Tertium forum est hominis poenitentis in hac vitā, quando corde cōtrito & humiliato culpæ veniam semper à Deo obtinet: & poenæ pro culpa debitæ, vel totius, vel aliquantæ, quod frequentius contingit, remissionem assequitur. Vel certe soluit satisfaciendo per quamlibet poenam Deo acceptam voluntariē assumptam: absq; eo, quod à sacerdote sacramentaliter ei iniungatur, aut in contritione sacramentali soluiatur. Sic plerique sancti veteris testamenti non pertransito igne purgatorio, quū primū moriebantur, in sinu Abrahamæ excipiebantur. Hoc docet nos scriptura, quādo de quouis iusto tum temporis mortuo dicit, Et appositus est ad patres suos. Sic & in nouo testamento fideles, quorum plurima turba est, è vestigio à morte euolant ad Dominum. Qualis fuit Paulus primus Eremita: Sancta Maria Aegyptiaca, & alii. Hi enim desertum habitabant, ubi non erat adeò fre-

quens sacramentorum copia. Instinctu enim Spiritus Sancti ad eremiticam degere vitam. Multos denique tales intrit ecclesia Christi, qui si in aliquod peccatum inciderint, ita se ipsos puniunt, & piis operibus exercent, ut antequam ad sacerdotis præsentiam accedant confessuri illud peccatum, iam prorsus absoluti sunt apud Deum tam à poena, quam à culpa. At nihilominus tenentur sua omnia peccata tales fideles suis sacerdotibus saltem semel in anno cōfiteri. Quartum demum forum est Christi, siue ecclesie: in quo soluitur poena peccatis debitæ per sacramentalem contritionem, & absolutionem, & per sacramentalem sacerdotis poenæ iniunctionē. In hoc enim foro precipuè sceptrū tenet ac thronū dulcissima diuinæ gratiæ misericordia. Quia in eo solutioni poenæ accrescit pretium ex passione Christi per sacramentum poenitentiae soluente accommodata. Nam ut dicit Sanctus Thomas in questione nonagesima ad tertiam partem, articulo secundo ad secundum: Satisfactio sacramentalis confert gratiam prout est in proposito: & auget eam prout est in executione. Sicut etiam baptismus in adultis. Ex quo liquet, multò præstare satisfactionem sacramentalem non sacramentalem. Quoniam sacramentalis poena non solum valet secundum se ad solutionem debiti, sed etiam clauium ecclesiasticarum, ut, quæ operantur peculiari modo: ex virtute passionis Christi. Ex quo fit, ut plus conferat æquale ieiunium à sacerdote iniunctum, quam ex sola ieiunantis voluntate exhibitum.

Est utiq; ut Henrici Gandauensis verbis utar, disparitas valoris poenarū, prætermisso damnatorum foro, in quo nulla est redemptio, in aliis tribus foris: quia poena in Christi foro soluta, diuina reputatione chara est, & pretiosa valde: quia sacramentalis est. Minus autem chara est & pretiosa quæ fit in foro solius hominis punientis se: quia non est actu sacramentalis. Vtilis autem & minus chara, & minimè pretiosa, quæ soluitur in foro Dei, id est in loco purgatorio: quam necesse est purgando pati, ut inde transferatur in cælum. Ex quo fit, ut in tribus foris poenis inæqualibus non solvatur nisi æquale debitum. Nam si quis non soluerit totam poenam temporalem, cuius debitor est pro peccatis suis in sacramentali contritione, aut sacramentali inuentione sibi definita, si vult pro poena satisfactoria unius diei in foro Christi satisfacere: poena unius diei in foro poenitentis, acerbitas poenæ illius erit maior. Si autem aliquis non soluerit totam poenam prædictam temporalem cuius est debitor, neq; in foro Christi, neq; in foro hominis extra sacramentū poenitentiae, si oporteat illum pro poena satisfactoria unius diei luenda in foro Christi aut in foro poenitentiae satisfacere poenā unius diei in foro dei: acerbitas poenæ unius diei satisfactoriæ in foro dei erit multo maior. Ex quo merito infert ^{Caicta.} Galet. duo corollaria. Alterū est: Errare multū poenitentes volēdo parua poenam satisfactoriam imponi sibi à sacerdotibus. Alterum: Sacerdotes minus bene prospicere paratis suscipere poenā suis debitis æqualem, imponendo eis mino-

rem, leuioremq;. Siquidem ipsa prerogatio sacramentalis satisfactionis virtute clauium nata est, atq; potens tum augere gratiam, tum amplius valere ad minuendam tolerandamq; poenam pro peccatis debitam. Ex quo etiā merito ^{Gerfo.} Gerfonus in tractatu de indulgentiis consideratione decimasexta colligit, quod si quis petit dilationem satisfactionis suæ fieri non in hac vita, sed in purgatorio: potest hoc contingere culpabiliter propter debilitatem fidei de poenis purgatorii: aut quia nimis amat delicias, & honores vitæ: vel asperitates exhorret. Si verò veniat hæc petitio ex consideratione fragilitatis propriæ, & debilitate sue patientiæ in aduersis ne succumbat & peccet, tolerabilis videtur esse timor iste licet imperfectus sit, & non omnino excusabilis: quia quodammodo diffidit de Deo, quod non tolerabiliter secum ageret: neq; quod daret debitam patientiā. Colligitur autem ex hac consideratione ratio moralis & theologica: Cur viri sanctissimi tot flagellis atteruntur in hac vita: scilicet quia confidentes in dei misericordia, quod faciet eis cum tentatione prouentum, desiderant hic puniri, & non in finem peccata sua etiam venialia differri purganda. Quorum Deus petitionem exaudiens commutat sententiam, & poenam purgatorii in poenam temporalem huius exilii, & in augmentū essentialis præmii cum acceleratione Paradisi. Hinc est illud Augustini: Hic vire, hic seca, ut in æternum parcas. Illud deniq; addamus ex ^{Alti.} Altiisiodoro est quod aliquando homo absolutus est à suis peccatis quantum ad forum dei, & non est absolutus

absolutus quantum ad forum ecclesiæ, nec quantum ad forum hominis: id est sui ipsius. Sicut cum tanta est contritio, quæ delet maculam, & omnem poenam, absolutus est quantum ad forum dei, sed non quantum ad forum ecclesiæ. Ad huc enim tenetur facere poenitentiam, quam iniungit ei sacerdos: nec quantum ad forum suum, si dubitat an sufficienter satisfecerit. Aliquando verò absolutus est homo quantum ad forum dei & suum: non tamen quantum ad forum ecclesiæ: sicut quando contritio tanta est, quæ delet sufficienter maculam & poenam, & sentit homo in se gaudium spirituale, & quandam securitatem, per quam credit probabiliter se nullius poenæ debitorem. Sic est absolutus quantum ad forum dei & suum: sed adhuc tenetur subire poenitentiam, quam iniungit ecclesiæ. De foro hominis dicit ^{Augst.} Apostolus: si nos ipsos diudicaremus, non vix iudicaremur. De quo & Augustinus in libro de poenitentia: Ascendat homo tribunal mentis sue, & ante oculos suos statuat imaginem futuri iudicii, accusante cogitatione, teste conscientia, timore carnificis: & sic seipsum iudicet, ne in futuro iudicio à domino iudicetur.

✿ Quanto præstat satisfactionem pro peccatis Deo reddendam hac in vita fieri, quam in aliam differri.

Ed ut in proximo capite dicta latius pateant, addamus & illud, quod non tã disputatione, quàm suasionem indiget: Multo esse præstātius, atq; eligibilius, hominē quandiu hanc vitā degit, rectè factis deo satisfacere, quàm testamentariis committere, ut ea exequatur opera, atq; suffragia, que ipse pro se agenda eis commendauit ut à purgatoris poenis eripiatur. Quod multis argumētis comprobatur. Primò quidē: Quoniā quodlibet opus bonum à viuente factum, si sit in charitate, gratiæ gloriæq; meritorium est. Siquidem danti poculum aquæ frigide respectu Christi, redditur sua merces: at existentes in Purgatorio, licet meruerint apud Deum cum pia opera pro seipsis facienda demandauerunt: tamen illic deere: iti nihil sibi merentur: Dicente ^{Augst.} Augustino in Enchiridio, Nemo speret quod hic neglexerit, cum obierit à Domino se promereri, quo possit post hanc vitam releuari. Et rursum: Hic omne meritū cōparatur, scilicet, quia quādiu anima manet in corpore, est cōpletè in suo statu naturali, quo possit aut deficere, aut proficere: Dicente Apostolo in posterioris ad Corinthios epistolę capite quinto, Omnes enim vos manifestari oportet ante tribunal Chri, ut referat vnusquisq; propria corporis prout gessit, siue bonū siue malū. Secūdo, propter id quod ex proximo manifestè sequitur: quia hic cū sit in proficiendi statu, quolibet opere charitatio meretur charitatis augmentum.

L Sic

Sic enim fit, ut qui iustus est iustificetur
³ adhuc. Tertio, quia præbendo hic bonum exemplum proximis de recte agendo, promeretur illic gaudium maius: quia adimplet illud, Sic luceat lux vestra apud homines, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum; qui in caelis est. Quarto: Quoniam satisfactio in hac vita completa tutum hac de vita exitum fidei præstat. Qui enim facit quod in se est, Domino piis operibus satisfaciendo, immunis à poena futura hinc proficiscitur: quod si in aliquo leui errore humano defecerit, illic facile eluitur, vel à clementissimo parente condonatur. Ex quo fit, ut securus animam suam in morte deo reddat. Non enim sollicitat eum cura de hæredum vel testamentariorum fide in completis suffragiis, atque legatis in suo testamento digestis, atque constitutis. Nam licet aliqui huic muneri obeundo fideles reperiatur, plerique tamen illorum sunt infidi. Unde Salomon: Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? Quinto. Qui viuens recte factis abundat, tam dei, quam Angelorum, cunctorumque iustorum benevolentiam sibi comparat; ob quam mortali corpore exutus ad eorum felicitatem alacriter admittatur: consulete nobis Seruatore nostro, facere nobis amicos de inamona iniquitatis, qui nos præcedant in æterna tabernacula.
⁶ Sexto. Quia qui dum viuit quibuslibet misericordie operibus peccata sua redimere cõtedit, ecclesiam Christi studiose fouet, utpote qui tam viuus, quam defunctis talibus operibus multum prodest. Sic fit ut merito ab utrisque iuuetur, ut ad cœle

ste regnum sine mora promoueatur, et à Domino cõreliquis iustis feliciter audiatur: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est à patris constitutione. Septimo. Talibus operibus bonam sibi famam comparant, quicunque ea benefacta viuentes perficiunt. Benefacta enim apud deum et homines solidæ gloriæ sua uolentia comparatur. Sicut Apostolus dicit: Bonus odor Christi sumus Deo. Octauo. Qui degens hanc vitam, diligenter expendit sua bona ut ea defunctus absque ullo impedimento deo fruatur, dignus utique fit, ut absque ullo tarditatis dispendio adeo illic valde exaltetur. Huiusmodi namque exaltationem viro iusto in Psalmo decimo sexto Propheta promittit: dicens, Expeda Domine, et custodi viam eius, et exaltabit te, ut hereditate capias terram. Nono. Bonorum operum studium ea facientem non modo in alia, sed etiam in hac vita conspicuum reddit atque venerabilem, vniuersisque probis et improbis commonstrat: sic ut ab aliis diligatur, et honoretur, ab aliis timeatur et suspiciatur: Dicite Domino, Quicumque honorauerit me, glorificabo eum: et qui me contempserit, erunt ignobiles. Gloriosa utique auctoritate pollet quæ virtutibus abundat, ut alii dictis eius assentiatur, decretis consentiant, iussisque obtemperent. Decimo: Quia sicut scriptum est: Gaudium est iusto facere iustitiam: qui enim iusta opera hac in vita exercet, ea operando totum hilarescit, tam spiritu letatur, quam corpore exultat: et gaudium suum in omnes sensus tam interiores, quam exteriores effundit. Nam testimonium sedulo vere pietatis cultu quem Deo adhibet, ei prohibente conscientia

conscientia, mens eius de premio futuro certior facta, spe gaudet: Dicite Salomone: Secura mens, quasi iuge conuiuium. Undecimo: Quia multo amplius satisfactoria sunt apud deum opera bona facta à viuente, quam si eadem fiat pro eodem mortuo. Quia viuens est sui iuris ad faciendum ea: et satisfact per ea omnino voluntarie. Quando verò est in purgatorio, iam est iuris alieni: et velit nolit patitur: propter quod plenior fit satisfactio, et magis diminuitur debita poena per unum diem ieiunii impositum in foro Christi, id est in sacramento poenitentiae. Habet enim tale ieiunium efficaciam satisfactoriam, non solum ex natura sua et voluntate ieiunantis: sed etiam ex vi sacramenti. Cuius pars est satisfactio, ut docet sanctus Thomas tertiae partis questionis nonagesime articulo quarto, in solutione ad secundum. Plenior itaque fit poenarum debitarum diminutio per unum diem ieiunii à sacerdote poenitenti impositum, quam per alium diem ieiunii, quo sponte sua poenitens ieiunat. Quia hoc tantum habet satisfaciendi vim in foro puri hominis ex eius deuotione, et natura ipsius afflictionis: illud autem in pietissimo Christi foro. Sic tandem poena in purgatorio, id est in foro dei vnius poenae presentis vitae comparata, minus tollit de acerbitate supplicii: quia ibi purgatio fit secundum iustitiae rigorem ad aequalitatem dicti cruciatum exigentis, ut docet Hieronymus Gandauensis questione decima quarta quindecimi quolibet, ut proximo capite declarabimus. Ex quo liquet, multo magis viuenti prodesse unam miseriam procuratam dici pro se, quam forte

plures mortuo. Itidemque de aliis suffragiis sentire licet. Duodecimo demum: Illud denique maxime expetendum quod mortalibus hac ratione contingit. Continuatis enim usque ad extremum halitum talibus virtutum studis, et satisfactoriis operibus à viuente, et frequentatis sacramentorum visibus fidelis anima cum primum à corpore fuerit egressa, tuta in caelum euolat, statimque deo fruitur: ut ei non minus quam latroni in cruce pendenti dictum sit, Hodie mecum eris in Paradiso. Vidisti quos digessimus duodecim gloriosos bonorum operum fructus, quos proculdubio facit arbor bona: nec non quanta premia maturius sibi reddenda promeretur quisquis dum hanc vitam viuit, recte factis sibi consulit, non modo ut æternum illum, sed temporarium etiam ignem euadat. Ex quibus profecto fructibus vni duntaxat assequitur is, qui per negligentiam suam, et obignauit opera bona pleneque deo pro debitis suis satisfactoria in futurum differt, quantumuis fidelibus amicis diligenterque mandata expleturis suffragia de sua substantia faciendarelinquat. Quæ vnus proculdubio relaxationem interim poenarum, et tandem plenam earum dimissionem: sed tamen paria debitis sunt suffragia pro illo faciendae. Quare liquet quanta sit eorum imprudentia, qui cum ipsi sibi in sua vita prospicere possunt, quomodo cum primum defuncti fuerint, deo fruantur, velint prius purgatoris ignis vim pati, et ibi terribiliter excruciaris, præmonente Apostolo: Horrendum esse incidere in manus dei viuētis.

Quod non modò de æterno, sed etiam Purgatorio igne accipi debet. Avertat Deus à nobis talem recordã. Audiamusq; Ecclesiasten his nos ad virtutum opera exhortantem: Quodcũq; potest facere manus tua, instãter operare. Quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, quò tu properas. Sit tibi demũ exẽplo Cassius episcopus Narriensis: qui, teste diuo Gregorio, quotidiano sacrificio, assiduis precibus, & largis elemosynis à deo promeruit, vt cũ primũ hac vita defunctus fuit, ad cœlum euolaret. Hos demum duodecim, ex quodam ignoto authore decerpimus, quos locupletatos sacrarum literarum testimoniis adornauius.

❧ Quæstionis Appendix: De procuratione officii defunctorum ante mortem.

M Ir quidam tam pius quã doctus exegit à nobis scripto declarare, Vtrũ benefaciãt qui pro se ad huc viuentibus officium defunctorum fieri procurant. Et forsi tan alicui videbitur, eos benefacere: tũ ob perfidiã quorũdam testamẽtariorũ, qui aut nunquã, aut valde tardẽ suffragia à defunctis pro se faciẽda instituta exequantur. Tum quia melius est, benefacta; quibus à poenis Purgatorii defunctus liberatur, mortem eius præcedere, quã subsequi: sicut melius est in carcerem non mitti, quã inde liberari. Sed contrarium nobis videtur.

Primum est: Quia illud est contrarium ecclesiæ catholice institutioni, quæ distincta officia, atque suffragia pro viuis & defunctis fieri instituit. Secundò. Quia orationes, quæ in exequiis defunctorum dicuntur, pro defunctis & non pro viuis verificantur. Quòd si dixeris, eas preces verificari pro tẽpore futuro, hoc nihil valet: cũ ipsæ proferantur in tempore præterito, nec sint oracula Prophetica, quibus sub forma præteriti solent futura prædici. Tertio: Quia nihil fictitium debet esse, nec in sacramentis Christi, nec in sacramentalibus ecclesiæ exercendis: sed omnia debent constare aperta plana; veritate. Proferre autem quempiam viuentem se mortuum, & tanquã pro eo mortuo cãpanas pulsari, proculdubio fictitium est. Quarto. Quia non licet præsumere iudiciũ dei, neq; præuenire iustitiã eius ei, q nescit an suffragia quæ pro se viuẽs facit, sint satis, vt à totis poenis purgatoriis ipsi eximant. Quintò. Quia si peccatis suffragiis, quæ ille facit pro se ad huc viuens, postea viuat decẽ aut plures annos, aut iterũ in vita sua replicãda erunt ab eo eadẽ defunctorũ suffragia, aut post eius obitum erũt ei adhibẽda. Sextò. Quia illud inducit errorem putantiũ missam, quæ intitulatur Pro peccatis poenisq; remittẽdis peccatorũ, minus liberare eius procuratorẽ viuentem à poenis purgatoriis, quã eã quæ inscribitur Pro defunctis. Cũ è cõtrario opera facta à viuẽtib; cæteris paribus vtiliora sint eis, quã si eadẽ taliter fiãt pro eis iã defunctis qualiter ipsi in suo testamento

testamento faciẽda decreuerunt. Quare viuentes vtamur sacrificiis, cæterisq; remediis pro viuentibus à culpa & à pœna liberandis constitutis: & morientes suffragia pro nobis exhibenda procuremus, quæ defunctis à poenis purgatorii eripiẽdis à sancta & catholica ecclesia sint accõmodata. Hęc enim ita disponi geriq; est cõgruẽtissimum, atq; tutissimum, nec non sanctis ecclesiæ ritibus, & piis maiorũ moribus maximẽ consentaneum. Sic deniq; neq; omnia testamentariis exequenda relinquentur, neq; omnibus diffidendum est. Nã est reperire amicos fideles, qvltimã testatoris voluntatem fideliter atq; diligenter exequãtur. Semper itaq; sacrificia, & preces, & ieiunia, & elemosynę, cæteraq; bona opera sunt à nobis hac vitã viuentibus diligentissimẽ multiplicãda: vt nos præcedãt, vt iudicem præparent, & placatum præbeant atq; benignum. Adeò vt cũ primũ animę nostrę corporibus exuta fuerint, nõ modò infernum, sed & purgatorium ignẽ effugientes in cœlum euolent.

❧ De exequiis pro defunctis celebrandis.

Defunctos dicimus eos qui mortui sunt: eò q huius vitæ munus peregerunt, quos etiam defunctos vita dicimus: quasi illud dicamus eos vixisse, neq; amplius viuere, sint licet victuri. Vt in Actis Apostolicis: Et descendit Iacob in Aegyptũ, & defunctus est ipse

& patres nostri. Defunguntur autem hac vita mali, defungũtur & boni: forte tamen inæquali. De malis enim ita tradit Sapiens: Filii autem adulterorũ in cõsumatione erunt, & ab iniquo toro semen exterminabitur: & si quidem logæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorum: & si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis alloquutionem. Hi enim cũ sint in perpetuum cruciatibus perpetuis deputati, nullam habent minuendarum poenarum spem: neq; in extremi iudicii die agnoscet eos Christus iudex viuorum & mortuorum, vt eos inde liberet. Quia lignum vbi ceciderit, illic erit. Fungũtur & hac vita aliqui boni adeò virtutib; perfecti, vt quũ primũ animã egerint, in sedes beatas euolent. Sicut latro ille, qui tãtum in cruce meruit, vt à Dño audiret, Hodie mecum eris in Paradiso. Alii demum tales moriuntur, vt quãuis Deo chari hinc discesserint, sunt tamen à nonnullis venialium peccatorum labeculis abluendi, & purgatoriis quibusdã poenis à quibusdã tẽporalib; debitis absoluendi priusquã ad beatificum regis glorię aspectũ admittãtur. Hos etenim ieiuniis, elemosynis, sacrificiis, ac precibus ad Deũ fuis iuuare pius est & salutare. Pium quidem, quia ad veram religionẽ futurę beatitudinis expectatio pertinet. Salutare autem, quia huiusmodi suffragia purgãdis celeriorẽ ppetuę salutis acquisitiõnẽ efficiũt. Docuit nos hoc Iudas Machabę, q collatione facta duodecim milia drachmarũ argenti misit Hierosoly-

2. Macch. 12.

mam offerri eas ibi pro peccatis, mortuorum, cum iuste & religiose de resurrectione cogitasset. Nisi enim eos qui ceciderant resurrecturos speraret, superfluum videretur & vanum orare pro mortuis: sed quia considerabat, quod hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur. Adhibenda sunt igitur non modo priuata, sed publica quoque defunctis suffragia. Quare taceant heretici tam veteres quam noui, qui solennes aspernantur ceremonias in ecclesia catholica fieri consuetas in eos qui in Christo pie moriuntur. Nos vero docti ab apostolis, & à viris apostolicis, sanctisque doctoribus, in prebatissima sancte ecclesie consuetudine perstemus. Fiant vestes lugubres quibus pius nature affectus lugentiumque moeror indicatur. Tegatur & pullatis pannis monumentum in memoriam tum primi, tum secundi Adæ. Prioris qui de humani generis perditoris: Posterioris autem eiusdem reparatoris. Et ut eiusmodi lugubres vestes amplius defunctis prosint, conficiantur ex illis aliqua ecclesie ornamenta, vel pauperum indumenta. Quid ardentia funalia? Numquid frustra cera consumitur? Absit. Siquidem significant illam veram lucem, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: significant & illam claritatem, non modo qua beati spiritus fulgent, sed etiam illam gloriam, qua post vniuersalem resurrectionem iustorum corpora splendebunt. Quid incensum? Nonne & suauem verae pietatis odo-

re, qua Deum colimus: & deuotionis effectum, quo in eundem tendimus, adhibet? Haec enim omnia quaquam per se sunt spiritus sancti vacua, tamen ob operantium fidem magnum apud dominum praemium obtinent. Probè igitur Damascenus in sermone de dormientibus inducit verba Athanasii sic dicens: Licet in arca qui in pietate consummatus est depositus fuerit, non reneue oleum & ceras dominum inuocans in sepulchro accendere. Accepta enim ista sunt deo, & multam ab eo recipientia retributionem. Oleum enim & cera holocaustum sunt. Ad haec tintinnabulorum sonitus non dubium quin representet illam Archangeli, nempe Christi vocem: & horrissonam tubam, qua ad iudicium in sepulchris dormientes excitabuntur. Nam ut ait diuus Paulus: Canet enim tuba, & mortui resurgent. Nonne campanarum sono percepto fidelium mentes excitantur ad fundendum preces ad dominum pro fidei hac vita defuncto? Quis enim est in Christo credentium, qui audito tintinnabulo significantem quemuis fidelem esse mortuum, non statim pro eo liberando Deum oret? & dicat, Deus sit tibi propitius: Dominus animam tuam suscipiat. Quid tandem vel decentius, vel augustius, vel fauorabilius, quam quod lugubrem pompam praecedat Dominica crux? Triumphale quippe signum quod apparebit in Caelo cum Dominus ad iudicandum venerit. Haec denique cuncta omnium fidelium consensu, more, decreto bono & aequo, sancta sunt officia, & manifesta

nifesta rerum sacrarum argumenta, & per fidelis cuiusque statu vel augendo si facultates adsint, non defunctus aut vilis, aut contemptus habeatur suis: vel minuenda non ille prodigus ventosusque fuisse videatur. Denique omnia cum modestia fiant, & seruata illa mediocritate ac gravitate Christiana, quae est inter multum & parum: ita ut liberalitas & magnificentia Christiana haud humana ambitione, sed spirituali submissione & deuotione splendean. Postremo constat illud esse summa pietate plenum, tintinnabulorum sono ad peragendas exequias in vnum Christo credentes conuocari, ut pari consensu tum peccatorum remissionem, tum sanctorum communionem, tum carnis resurrectionem, & vitam aeternam profiteantur: & iuxta hanc acceptissimam Christo professionem Deo preces fundant, ut fidei qui cum pietate fidei dormitionem accepit, à Deo remittantur peccata, participet sanctorum meritis, fiat consortis gloriose resurrectionis, & vita fruatur aeterna. O quam multipliciter eiusmodi fidelium conuentus defuncto confert: namque multiplicatis intercessoribus multo exaudabiliores fiunt preces, quae pro eo ad deum mittuntur: & quia inter plures conprecatores semper sunt aliqui deo grati: quorum interuentu oratio non modo sua ipsorum, sed etiam aliorum Domino sit accepta. Nonne sponsa Christi Ecclesia, ei semper charissima, cuius nomine haec vniuersa geruntur non vno ciue constat, sed pluribus & potius multis quam paucis: ut quo populosior fuerit siue orando, siue postulando, siue obsecrando, siue gratias agendo,

eo sit illi acceptior, & ad impetrandum petita efficacior? Nonne hac de re certiores nos facit Dominus apud Mattheum Apostolis loquens: Si duo ex vobis consenserint super terram de omnino quam petierint, fiet à patre meo, qui est in caelis. Quid, quod efficacia sacrificii publicitus celebrati multo est amplior, quam cum priuatum agitur? Nam licet valor Missae ratione sacratissimae & diuinissimae hostiae in ea contentae sit infinitus: haud sanè infinitè fructus eius fidelibus, sed, finitè communicatur: & iuxta catholici cœtus deuotionem aut plus aut minus prodest. Crescit enim plurimum Missae fructus ille satisfactorius & impetratorius ex oerffentium, & procurantium, & assistentium deuotione: ut quo plures illi fuerint, eo sit fructuosior. Ex quo se qui videtur, ut, cæteris paribus, multo sit certior & amplior fructus fidelibus accedens ex vna Missa solenni, ad quam totius populi deuotione concurratur, quam ex multis alioqui priuatis. Magna vis, ait Chrysostomus, est orationis in ecclesia concorditer à populo oblatæ. Nam cum inter homines populo fontes viros cum ad mortem trahuntur petente, rex multitudine motus sententiam deponat: multo magis rex caelestis à nobis placatus petitionem praebit. Non audistis quod ita Petrus de carcere ereptus est, quoniam erat oratio proluxa, quae ab ecclesia pro eo ad Deum fiebat? Quanto maius esse nostra creditis exigit ate ad deum prece accedere populo, & supplicare? Nisi per me ipso prece fiducia non habeo, multo minus per alios, bene

placendum enim sibiipsis hoc est. Cum igitur offenderim & ipse qualiter pro alio deprecabor? Namque vnus quidem pro multis oret, est magnae res fiducia, multae libertatis indigens: multos autem vna congregatos pro vno supplicationem facere nihil graue videtur. Et domini quidem orari potest: sicut autem in ecclesia non potest, vbi tanta patrum multitudo, vbi clamor ad Deum vna uim emittitur. Non ita Dominum solus orans audieris, ut cum fratribus. Hic enim aliquid maius est, puta vnaminitas, & consonantia, charitatisque vinculum, & sacerdotum orationes. Propterea namque sacerdotes prepositi sunt, ut multitudinis orationes cum sint infirmiores, hisce potentiores adiungentes pariter cum illis ad coelum ascendant. Denique non est nouum exequiarum inuentum, sed ab Apostolis institutum. Nam eodem Chrysostomo referente, non temere ab Apostolis haec sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis multum inde contingere lucrum, vtilitatem multam. Cum enim totus constiterit populus extensis crinibus, sacerdotalis plenitudo, & tremendum proponatur sacrificium, quomodo deum non exorabimus pro eo deprecantes? Sed hoc quidem de his, qui cum fide migrauerunt. Catechumeni vero non digni hac consolatione censentur: sed omni sunt tali suffragio priuati, praeter vnum solum. Quod autem illud? Dare licet pro eis pauperibus, & ex hoc eis aliquid praestare refrigerationis. Vult namque Deus alterum alteri prodesse. Quamobrem optimum esse censeo

perstare in Apostolica traditione. Quia ecclesiastica consuetudine in exhibendis defunctis sollemniter exequiis, ita tamen ut minimè relinquatur alia quaedam auxilia, qualia sunt priuata horrendi mysterii sacrificia: deinde eleemosynae: tertio, quotidianae precationes: denique ieiunia. His enim quatuor suffragiorum generibus iuuandae sunt in Christo dormientium animae. Nam oblationes quae in ecclesia fiunt, ad sacrificia pertinent & eleemosynas, medium inter vtrunque locum tenentes: & quia offerre in ecclesia ea quibus opus est, vel ad ipsius domus dei constructionem & apparatus, vel administratorum subsidium, virtutis est latitiae: largiri autem eleemosynam pauperibus opus est liberalis misericordiae: erroneum est hoc illi simpliciter preferre. Esto quod urgente necessitate eleemosyna aliquando oblationi sit anteponenda. Postremo ex supradictis liquido colligitur, eos non satis prudenter agere, qui ab eiusmodi sollemnitatibus celebrandis indotum vulgus auertunt, reuocando sumptus in eis expendendos ad solas missas priuatas: neque aduertunt illi, quod licet non affectu, effectu tamen haereticorum quorundam erroribus fauent: qui solennes exequias, omnemque catholicæ fidei splendorem ab ea excludere impie, atque perperam moliuntur. Is demum ritus in agendis exequiis tenendus est quicumque patriae peculiaris est, modo à pietate non abhorreat: ut in Decretis habes, causae tredecimae questione secunda.

De exequialiū dierum numero.

Exe-

Exequiae sunt funebre officium, quod scilicet in funere exequimur: ab eo dicta quod homines pompam post sequantur. Celebrauit autem pietissimè Ioseph exequias patri sua valde celebres, ut constat ex ultimo Geneseos capite: vbi sic scriptum reperimus: Celebrantes autem exequias, planctu magno atque vehementi impleuerunt septem dies. Et ut de illo planctu magno alibi differam, hic notandum est quod super his septem diebus exequiarum sic Augustinus descripsit: Nescio vtrum inueniatur alicuius sanctorum in scripturis celebratum esse luctum nouem dies: Quod apud Latinos nouendiale appellatur. Vnde mihi videntur ab hac consuetudine prohibendi, si qui Christianorum istum in mortuis suis numerum seruāt, quod magis est in gentiliū consuetudine. Septimus vero dies auctoritate in scripturis habet. Vnde in alio loco scriptum est: Luctus mortui septem dierum: fatui autem omnes dies eius vitae. Septenarius autem numerus propter sabbathi sacramentum praecipue getis indicium est. Vnde merito mortuis tanquam requiescentibus exhibet. Hec ille. Quod autem christianis prohibet nouem diebus mortuorum exequias celebrare, hoc ideo praecipit, quod ei tempore forte periculum erat, ne nostri gentiliū superstitione imitari videretur. Sed iam sublato de medio eiusmodi offendiculo, maiores nostri, hoc quoque sicut quaedam alia in melius permutauerunt: scilicet ut nouem continuis diebus iusta pro mortuis ageretur ut eorum animae per iuges precationes, obsecrationes, & oblationes, & sacrificia, a pur-

gatoriis poenis liberatæ, ad nouem sanctorum beatorumque angelorum choros tandem admittantur. Sed & quoniam hac tempestate non solum haeretici certos quosdam dies exequis deputatos reprehendunt, & avaritia sacerdotum inductos esse calumniatur, sed etiam nonnulli, qui ab haeretica prauitate procul absunt, non satis eos colunt: & ab eis celebrandis contra veterem consuetudinem nescio quo colore discedunt. Animaduertat obsecro quam antiqua fuerit illorum observatio. Siquidem vetustissimus autor Tertullianus, ut apostolicis temporibus proximum, in libro de Corona militis inquit: Oblationes pro defunctis, per natalitium, annua die faciunt. Et in libro de monogamia, mulierem quae ad secundas nuptias non puenerat comedens ait: Pro anima eius, scilicet prioris mariti, orat: & refrigerium inter postulat ei & in prima resurrectione consortium: & offert annuis diebus dormitionis eius: nam haec nisi fecerit, maritum verè repudiavit, quantum in ipsa est. Praeterea Ambrasius in oratione de obitu Theodosii Imperatoris: Nunc inquit quadragesimum celebramus, assistente sacris altaribus Honorio Principe. Quia sicut sanctus Ioseph patri suo Iacob quadragesima diebus humanitatis officia detulit: ita & hic theodosii patri nostro iustissimè alii tertium diem, alii septimum, & quadragesimum obseruare consueuerunt: de his loquitur etiam Concilium. Nam et sic, ut habetur de consecratione di. 5. c. Nullus presbyterorum qui ad anniuersarium diem trigesimum vel septimum, vel tertium alicuius defuncti, aut quacumque vocatiue ad collectam presbyteri venerit, se in ebriare nullatenus permittat: nec peccati amore sanctorum, vel alicuius aique bibere: vel alios ad bibendum cogere: vel se

se aliena p̄catione ingurgitare: nec planctus, vel plausus, vel risus incōditos, vel fabulationes inanes ibi referre, aut cātare p̄sumant, vel turpia ioca, vel v̄rso, vel tornatricib⁹ ante se fieri patiātur: nec laruas demonū ante se fieri consentiāt, quia hoc diabolicū est, & a sacris canonibus prohibitum.

Vtrum animæ in purgatorio loco detentæ nouerint se quorundam fidelium suffragiis iuuari.

Solet queri, Vtrum animæ corporibus exute quæ in purgatorio loco puniuntur, nouerint se uiuentium quorundam suffragiis adiuuari. Et forte quispiam id neget: quoniam illic detenti nequeunt percipere quæ hic agūtur. Neq; est conseruatio inter utrosq; , uiuētes videlicet ac mortuos. De hac enim vita defuncto Iob pronuntiat: siue nobiles fuerint filii eius, siue ignobiles, non intelliget. Sed è contrario stat scriptura, quæ testatur, quod sancta est & salubris cogitatio p̄ defūctis exorare ut à peccatis soluantur: id est à peccatorum pœnis. Quod cum fit, vel in totum, vel ex parte, interdū enim cruciatus eorū paulatim dimittuntur, id ipsi percipiunt, & suffragiorum virtutem agnoscunt. Præterea cum charitatis communitio requirat exhibēda p̄aque officia in defūctos, si debito tempore non exhibeantur, qui purgantur, affliguntur: quia à suis contemptui habentur.

Si autem reddantur eis, & nesciant quod eis adhibeantur, etiam inde dolent, putantes quod in tormentis positi à suis negligantur: ac perinde accedit eis peculiaris quædam pœna ex humana negligētia vltra mensuram cruciatus diuinitus eis defintam. Porro si diuitis epulonis ardenti lingue fuisset aqua frigida infusa, percepisset refrigeriū, & eius auctorem: quāto magis id percipiet dei amicus in purgatorio manens? Pro huius autem questionis decisione quædam notanda sunt. Primum est: animas existētes in loco purgatorio certò scire semet eo in loco detineri: quia sciunt, se non esse in requie beata. Torquentur enim. Sciunt & non esse detrusas in damnatorum tartara: Noscunt enim se habere Dei gratiam, fidem, spem, & charitatem. Quoniam animæ corporibus exute & propriam essentiam, & quicquid eis inest, clarè intuentur. Non enim earum cognitio corporea mole p̄peditur. Quare cognoscunt habitum gratiæ, quo sunt deo grate, & ad vitam æternam capessendā acceptæ. Vident & in se charitatem, id est summam Dei dilectionem, per quam sunt prorsus alienæ ab omni peccato, tã veniali quàm mortifero. Certæq; sunt neutro modo se ipsos ibidem manentes peccare posse. Sunt enim iam extra peccantium viam: ac perinde constat eis, ne quâquam esse perpetuò damnatos, sed ad tempus purificari. Ad hæc pollent spe, quam hinc exeuntes habebant, dicentes, In pace in id ipsum dormiam, & requiescam: quoniam tu Domine in spe singulariter constituisti me. Ergo incunctanter expetunt, & expectant ipsam beatitudinem

nem

nem sibi dandam dilutis peccatorum labeculis inde egressis. Præterea fide norunt tantum tria esse animarum hinc abeuntium receptacula. Videlicet seruandorum, damnandorum, & purgandorum. Cum autem manifestè cognoscant se non esse in loco beatorum, neq; damnatorum, aperte norunt esse se in loco purgandis destinato. Quod si quis dicat, animasque illic purgantur profunda tormentorum abisso atq; grauissima adeò absorberi, ut nesciant vbi sint: falsum id quidem est. Quoniam & fidei, & spei, & charitatis actionibus liberè vtuntur. Quin potius agnoscunt dei iustitiam, eamq; approbant: pœnasq; sibi illatas patienter tolerant, quas & semet euasuras certissime sciunt. Omnia deniq; in eis pulchro sunt ordine disposita. Apud eos enim solum qui horredis illis tenebris, & perpetuis ignibus additi sunt, nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat. Amplius: si perpetuò inferāorum carceri damnati, non obstante immensa illa dolorū grauitate nouerunt, sicut ille diues purpuratus, se ipsos esse in loco perpetuæ damnationis, iuxta illam sententiam iudicis: Ite maledicti in ignem æternum: multò minùs ignis purgatorius eum patientes impedit nosse vbi sint: atq; inde exacta pœna ad æthereas sedes esse se transferēdos. Apponā & rationē quã oli Salmanticę manēs ea de re aduersus quædam erroneum in hunc formauimus modum, Cum ii qui purgatorias pœnas patiuntur, fide vigeant, bene nouerunt nullā esse in inferno redemptionem. Scriptū est enim: Lignum vbi cunq; ceciderit, siue ad Austrū, siue ad Aquilonem, illic e-

rit. Experiuntur autem qui illic puniuntur adhibitis suffragiis cruciatus suos diminui: consequens igitur est, eos nosse haud in damnatorum, sed in purgandorum loco retineri. Secundum notandum est, quod sicut in peccato duo cōcurrunt, tū ipsius actionis prauæ intētio, tum peccantis p̄tinacia ad p̄manēdum in ea: ita & alias alio vehemētius peccat, & p̄tinaciū peccato adheret. Imò & vnus idemq; peccator quædam peccata vehementer quã alia affectat, & aliis p̄tinaciū quã aliis addicitur. Ex quo liquet, quod quanto peccata sunt intensiora atq; diuturniora, tãto sūt puniēda non solū acerbius, sed etiã diutius: ut iuxta delictorū mēsurā sit plagarū & modus: hic quidē vel acerbior vel mitior, illinc autem aut longior aut breuior. Ex quo elucet, quod quemadmodū in viuentibus p̄ satisfactoris siue qualitatis siue quãtitatis tam diminuitur cruciatus acerbitas, quã abbreviatur carceris mansio: sic & in defunctis eorum qui purgantur secundum suffragiorum vel qualitatem vel quãtitatem, cruciatus partim eleuantur, partim decurtantur. Hic videtur per se cōtingere, ut illic aliquis puniatur acerbius p̄ criminis grauitate & citius inde eripiatur, quia minùs ei adhebit: & q; alius puniatur p̄ minori crimine remissiū, & tardius inde educatur quia p̄tinaciū ei additū fuit. nō igitur in his qui illo igne purgantur, idem tormentorū tenor semp̄ tenetur, non eadem acerbitas continenter seruatur. Sed quomaiora, plurāue suffragia pro eis fiant, eo magis quãdiu ibi sunt, eorū cruciatus remittitur ac mitigatur, donec soluerint vsq; ad vltimū quadratē. Tertium

notan

notandum est, quod animæ, quæ illic purgantur, habent secum suos angelos, quos hic sui custodes sortite fuere. Non enim angelus fidiſſimus animæ sibi creditæ socius eam deserit, quam Deo charam ex hoc mundo decessisse nouit: neq; victricem relinquit, quam certantem adiuuit: sed afflictam dictis solatur amicis. Sicut si quis regis filio carcere clauso solatium præbeat, donec inde liberetur. His ita digestis tandem ponitur hæc Propositio facile probabilis: Animæ, quæ in Purgatorio detinentur bene norunt quæ suffragia pro eis fiant, & à quibus uiuentium eis accommodentur. idq; quatuor modis probatur. Primò sic: Tales animæ sentiunt suas ipsarum poenas diminui amplius quàm exigat patiendi mora: & nõ propter sua ipsarum opera, quæ ibi faciunt. Ibi enim non meretur cum sint extra corpora, dicente Paulo: Omnes nos stare oportet ad tribunal Christi, ut unusquisq; recipiat prout in corpore gessit, siue bonum siue malum. Earum igitur tormenta eis diminuuntur propter aliorum opera, quæ eis applicantur. esto quod defuncti uiuentes meruerint, ut ea sibi post mortem prodesse. Quòd si forte dicas, eis diminui cruciatus duntaxat propter æquaminem tormentorum tolerantiam, id utiq; nõ est satis. Quoniam qualis passionis grauitas est eis definita ab initio torture, talis pro toto sue purgationis tempore durat: nec est dare rationem propter quam in illo spatio nunc magis, nunc minus crucientur, præter eam quæ à suffragiis inducta est. Alioqui ei qui grauius peccauit si cruciatus diminueretur ex sola temporis successione, die puta de

cimo leuius torqueretur, quàm ille qui multò minus peccauit in prima hora, qua torqueri coepit: quod nullatenus est uerisimile. Quare qui experitur plus cruciatus fuisse sibi detractum hora decima, quàm totis nouem horis præcedentibus, manifestè cognoscit id sibi cõtigisse propter aliquod opimum suffragium sibi à uiuentibus accommodatũ. Diuus quoq; Gregorius tradit, quorundam defunctorum animas, expetiuisse à quibusdam amicis suis quedam suffragia pro eis fieri, eaq; obtinuisse: ac subinde eis exhibitis poenas illas poenitus euasisse, suisq; benefactoribus gratias egisse, proculdubio nouerunt illi suffragia pro eis facta, & à quibus facta fuerint. Secundo id probatur ab angelo custode animæ deputato, qui etiam eam in purgatorio comitatur: eamq; salua Dei iustitia, quantum potest consolatur. Maxima autem consolatio defuncto accedit, si de suffragiis sibi exhibitis nouerit gratos ei fuisse suos hæredes. Manifestantur igitur ab angelis custodibus defunctis non solum suffragia, quæ pro eis fiunt, sed etiam per quos facta fuerunt: puta quòd testamentarius ad plenum pia legata exequutus est: quòd hæres nõ paucis elemosinis pauperibus distributis ei suffragatus sit: quòd alius, siue cognatus siue amic⁹ p̄ eo aut ieiunauit, aut preces ad Deum fuderit: atq; id genus cetera. Tertio. Idem nosse possunt animarum relatu, quæ hoc de seculo ad eundem locum descendunt. Etenim sese inuicem ibi cognoscere valent, & spiritalia uerba vtrò citroq; audire ac reddere possunt: & quæ pro præcedentibus se suffragia sint facta, aut forte ipsi fecerunt.

cerunt, eis liquidò enarrare. Planè vtrūq; hunc modum tradit Augustinus in libro de cura agenda pro mortuis, dicens: Fatendũ est nescire quidẽ mortuos quid hic agatur, dum hic agitur. Postea uerò audire ab eis, qui hinc ad eos moriẽdo pergunt, non quidem omnia, sed quæ sinuntur etiam isti meminisse: & quæ illos, quibus hæc indicantur, oportet audire. Possunt & ab angelis, qui rebus, quæ hic aguntur præstò sunt audire aliquid mortui, quod nunc quæq; illorum debere audire iudicat, cui cuncta subiecta sunt. Multi quoque ad uiuos aliquos ex mortuis uenire credunt. Sicut è contrario Paulum ex uiuis in Paradisum raptum esse diuina scriptura testatur. Hæc Augustinus. Quarto idem modo euenire potest, reuelatione uidelicet ipsius dei, qui non cõtinet in ira sua misericordias suas. Habet enim dominus eos, qui illic purgantur charos, agnoscit amicos, atq; quos iustitia punit, pietate solatur. Etenim si ei qui adhuc incerta uictoria in hac miserabili uita Dominus suam præsentiam pollicetur, dicens: si quis diligit me, diligetur à patre meo, & manifestabo ei meipsum: quanto magis idem præstabit ei, qui plena de aduersario ipsius nomine tulit uictoriam: & ei quem purgatum uult, quòd eum in caelestibus secum sedere faciat. Quod autem huic sententiæ superius oppositum est, haud est ei contrarium. Quoniam etsi defuncti non cognoscant naturali cognitione quæ hic agantur dum hic aguntur, neq; sit uulgaris & communis conuersatio, & colloquutio familiaris inter uiuos & mortuos iuxta naturæ

ordinem: interdum tamen exercetur ex diuina dispensatione, ut uiui à mortuis discant, & moneantur, & uiuentes mortuis suffragentur: siquidẽ utriq; ad eandem dei ciuitatem pertinent, quibus & apud deum ipsũ futura est communis & amica ac periuicunda beatitudo. Quatuor deniq; prædictis modis, experimento uidelicet, & angelico ministerio, & animarum hinc ad eos euntium relatu, ac dei reuelatione, qui purgantur scire possunt quæ suffragia, & à quibus pro eis agantur.

¶ Vtrum liceat eccle

siastico viro certo quodam modo negotiari.

Vis me constituit iudicem inter vos o uiri piensissimi religione, doctrinaq; præstantes? Modestius enim de me sentio, quàm ut inter eiusmodi partes sententiam feram: agam igitur haud iudicem, sed sequens. In primis autem caueat iste consultor ab omni auaritia: quia non est uita hominis in abundantia eius. Caueat inquam sibi: quia diuitiarum cupiditas licet aperte per se plerunq; non admittatur: interdum tamen non intellecta irrepit in humana pectora: iuxta illud Sapientis, Est uia quæ uidetur homini reeta: & uelut uia eius ducunt ad perditionem. Præstat ergo hanc quæstionem, liceat ne sacerdoti negotiari, per alias atque alias sententias decidere: ut sic ad

M eam

eam controuersiam, quæ nunc nos maxime urget componendam commodius descedamus. Supponamus ergo illud in primis: Negotiationem esse comutationem rerum, pecuniarumue lucrosam. hoc constanti sit prima propositio.

Fas est clericos ex artificio aliis iusto & honesto, nec impediente se à persoluendo officio ecclesiastico, cui est adstrictus, quo res vernalis mutatur in melius, lucrum acquirere sibi, & domesticis suis necessaria, eiusmodi res vilis emendo, & carius vendendo: qualia sunt emere vilis chartam, & tabulam nudam rudemque, ut eadem descriptam pictamque carius vendat. Tale est quoque pullum equinum, vel mulam emptam domi nutrire, & adultam pluris distrabere. Tale est etiam Agri culturam in conductis aruis exercere ad lucrum.

Secunda propositio: Ex tali artificio non modo licet sacerdoti comparare sibi & suis familiaribus necessaria ad victum & vestitum, sed etiam ad subueniendum pauperibus & indigentibus lucrum prætere. Hæ duæ propositiones constant ex cap. Clericus distinctio. 91. & extra, ne cle. vel monachi. cap. 1. Paulus quoque idem sentit, cum præscribit laborati legem, dicens Ephes. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. & de seipso prima Corinthiorum. 4. laboramus operantes manibus nostris.

Tertia propositio. Licet clerico non habenti beneficium ecclesiasticum, nec patrimonium, nec potenti laborare manibus suis propter infirmitatem corpo-

ris, aut languorem, negotiari permutatione pecuniarum, aut rerum vernalium aliis iusta ad suppleendam extremam, vel valde magnam necessitatem suam & suorum. Qualis est emere vilis frumentum, vel vinum, & alia eiusmodi, ut carius illa vendat ubi & quando pluris venditur. & in tali casu si talis clericus haberet aliquas pecuniolas, posset illas licite credere mercatori, ut pro utroque in illis negotietur in comune lurum, danumque. Siquidem non relinquitur illi aliud remedium, unde consulat propriæ indigentiae nisi iuste & modeste negotietur: ut vel ex tali lucro possit diutius vitam sustentare, quam si absque vlla utilitate paulatim eas consumeret. Quod si iubeas illum mendicare, vide ne id sit absurdum, indecens, & improbabile. Nolunt enim id sacri canones, nisi quispiam ex professo mendicitatem subiret. Sic enim legis distinctio. 93. Mendicat infelix in plateis clericus, & seruli opere mancipatus publicam à quolibet poscit elemosinam. qui ex eo magis despicitur à tantis, quod & miser & desolatus iuste putatur ad hanc ignominiam deuenisse. Quod si dixeris, Tolerabilius talem necessitatem patientem mendicare, quam sic negotiari unde hoc constiterit. Siquidem grauiter peccant clerici, qui mendicant, si victum aliter iuste habere possunt: quia ea, quibus pauper victurus erat accipiunt. 1. q. 2. c. Clericos, forte aduersarius reiciet hanc curam in episcopum, ut quem ad clericatum promouit alat. rectum id quidem & canonicum. Sed si episcopus cesset, melius est clerico indigenti iusta & alioqui honesta negotiatione alere se, quam turpiter ostiatim

ostiatim mendicare, & debitas aliis pauperibus neque laborare, neque negotiari vilitatibus subuentiones sibi conuolare. Attende obsecro an præter id, quod habetur extra, ne clerici. capi. multa. faciat quoque ad rem quod Paulus. 2. Thesal. 3. inquit: Quoniam non inquieti fuimus inter vos, nec gratis panem manducauimus ab aliquo. Sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus, non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmet ipsos formam daremus vobis ad imitandum. Nam cum essemus apud vos, hæc denuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Hæc Pauli censura eo vergit, ut qui non potest operari laborando, operetur iuste & honeste negotiando. Quæras quæ sit hæc necessitas? Nempe ea, qua tenetur alere se & familiam suam, pariterque decrepitos, sororesque nobiles, & de castitate periclitantes. Sic enim determinatur necessitas, qua decernitur sacerdoti stipendium necessariae sustentationis. Vel certe hæc necessitas censenda est extrema, vel maxima victus & vestitus indigentia.

Quartæ Propositio. Sacerdos habens patrimonium, vel beneficium ecclesiasticum sibi sufficiens, si habeat pastua hereditaria aut ecclesiastica, non solum potest illa locare pastoribus: sed etiam conductoribus deficientibus potest comparare sibi pecora quæ depascant eius gramina, atque illa cum fuerint pingua & adulta vendere. Nam quædam necessitas hic intercedit utendi sic suis pascuis, ne reddantur sibi prorsus inutilia. Eadem ratione potest clericus talis locare pe-

ra quædam, non dico ad lucrandum coempta, sed è patrimonio, vel decimis habitata: nec tenetur eadem mox ut habuerit, diuendere. Eadem quoque ratione potest vendere sine negotiationis nota quicquid ei superfuerit è frumeto, vino, carnibus, & aliis obsoniis comparatis ad alendum se suamque familiam. Eadem quoque ratione si reponat ille magnam quandam musti quantitatem, ex vineis suis aut decimis accedentem in dolis suis, & indigeat quinquaginta vel pluribus musti amphoris ad explenda & componenda sua doli, potest illa hac necessitate seruandi sua compulsus tum emere, tum cum alio vino vendere: nec ideo est habendus clericus negotiosus: modo hæc non fiant data opera pro lucro improbe ex talibus emptio- nibus augendo, ac subinde in fraudem negotiationis pontificio iure vetiti, quid si talis clericus sibi sufficiens emat mustum & recodat in vinum, ut inde alat pauperes, aut sacellum edificet? Respondendum videtur, quod licet mustum verè sit vinum, tamen adhuc est impurum, & potui ineptum, & insuaue: ac perinde cautum est sacris institutis, ne ad usum mysterii sanguinis Christi admittatur. Depuratur autem & mitescit, & aptum bibendo redditur, si in apotheca secretiori, comodiisque doliis codatur, ac subinde arte quadam, & humana opera seruetur, defeceturque. Iam verò si ius est, clericum rudem tabulam rudemque mulam, & cætera id genus vilis emere, eademque artificio quodam meliora reddita carius vendere, ut Christi pauperes alat: cur non permittetur eidem mustum vilis emptum & opificio quodam humano melius & potabile redditum carius ven-

dere? ut ex tali lucro vel pauperes alant, vel diuinū cultū foueat? Verū q̄a Paulus opportunè admonet prohibere nos ob omni specie mala, maxima est in hoc casu adhibenda cautio, ut id ipsum fiat à clerico modicè, vel intra modū potius, & ne utiquā moliatur id facere in quantitate, frequentia, & licetia quibus laici de musto negotiatur. Alioqui ille bonus clericus, nō minùs cēsetur vinarius negotiator, quā laicus mercator. Porro tanta iam vini copia expedienda adeo ille distringeretur, ut in eū militaret intemerata Pontificii iuris iussio, qua prohibentur sacerdotes negotiis secularibus vacare, nē ab spiritualibus vacent. Unde Iulius Papa. 14. q. 4. Quicumq; tēpore messis vel vindemiæ non necessitate, sed propter cupiditatem cōparat annonam, vel vinum, verbi gratia, de duobus nummis comparat modium vnum, & seruat vsq; dum vendatur denariis quatuor, aut ampliùs, hoc turpe lucrum dicimus.

Vinta Propositio: Nullatenus licet clerico habenti sibi & suis necessaria negotiari, exceptis casibus pertractatis, aut aliis eiusmodi commutatione denariorum pro denariis, aut rerū pro pecuniis quantumuis iusta laicis permissa. Quoniam talem negotiationem omnia decreta sanctorum vetuerunt, ut habes. 14. q. 4. c. Clerici ab indignis quaestibus nouerint abstinendum, & ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio, vel cupiditate cessandum. Et rursus in Canonum statutis firmandum est, ut quicumque in clero esse voluerit, emendi vilius, & vendendi carius stu-

dio non utatur. Et cap. si quis oblitus. s. ut ex quolibet negotio turpis lucri quaesierit aut per diuersas species vini, vel frugis, vel cuiuslibet rei emendo aliqua & vendēdo incrementa susceperit, alienus habeatur à clero. Dixeris, Quid si quis spiam id faciat intendens inde alere pauperes, sacellum instituire, cultumq; diuinum fouere: nempe finis iste quamlibet honestus & pius non magis suffragatur tali clerico ad negotiandum, quā publica necessitas, aut pauperum inopia, ad procurandum, aut aduocandum, & iudicandum in crimine capitali, aut ad aegrotis medendum.

Quæ omnia Decretis Canonice sunt clericis prohibita. Quare sicut clerico non licet esse procuratorem, nec aduocatum, nec iudicem in causa sanguinis, nec medicum: ita non licet eidem agere negotiatorem. Quod si velis eludere hanc sententiam, eo quod non sit negotiator qui nō frequenter negotiatur, animaduertas oportet iure Pontificio nō tam habitus, & cognatas eis appellationes, quā actus ipsos vetari siue frequentes, siue raros. Omnis enim lex quæ de moribus est actiones præcipit & insluit, vetat aut permittit: nō habitus; licet habitus quadatenus respiciat & intēdat. Sed id rursus, ut ex habitibus actus proficiantur & perficiantur. Finis. n. habitus est operatio, salua sint charitati iura sua. Ex quo sequitur minimè licere eiusmodi clerico sibi sufficienti credere pecuniam mercatori, quò per illā pro ipso negotietur: quia hic simpliciter negotiatur, licet medio mercatore; imò immediatè negotiatur cum

cum mercatore, cui committit pecuniam suam. Paciscitur enim cum eodem de cōmuni commodo & incōmodo. Quid quod non modò sic distrabitur ab spiritualibus actionibus & implicatur secularibus negotiis cū conuenitur ad examinationem dati, & accepti? Sed multò quoq; magis distringitur, spiritu sollicitatur, vel deniq; ab euentu damni, ac lucri, quā si manibus suis ipse negotiaretur. Demum constat initiatis ad sacra diuina prohiberi à corporis distractione, nē inde animus ab officio diuino disturbetur. Tandem si quis clericus huius decreti lineam transilierit, implicabitur nempe transgressionis culpa vel leui, vel graui, vel mortali: vel pertinacia interdū anathemate digna. Quæ quanta sit culpa in re præsentis, potius est discernēda, quā in genere modò pertractanda. Hæc scripsimus non utiq; fiducia præstandi quod exigebatur, sed voto inseruendi quibus inurbani fortè videremur nisi ciuilitate aggredemur, quā tātō opere efflagitabamur. Ad summam, libenter hanc nostram responsionem sapientiorum censuræ submittimus.

Concio de tribus thesauris.

E Nimuerò quia cupiditas est procul dubio charitatis venenū: & cūctas mortaliū mentes penetrat, nē dicam occupat: comprecandus est Omnipotens

rerum Pater, ut si diuitiæ nobis Ecclesiasticis quibus nō licet esse diuitibus nisi in pauperū vsus nō adsint, earū cupiditatem à cordibus nostris penitus auferat: & si adsint, infirmitatem nostram sua gratia adiuuet, ut cor non apponamus, sed eis iustè, sobriè, ac piè utamur: & ut debitū temperamentum opibus vel acquirendis vel expendendis adhibēdum clariùs percipiat, ut vehementiùs diligatur, & faciliùs pleniusq; præstetur, lubuit nobis hanc cōcionē de tribus thesauris à nobis olim elaboratā prædictis adiungere. Thesaurus igitur est diuitiarū copia, quæ reponitur in longū tēpus seruāda. Quod ergo quisque diu seruādū recōdit, est thesaurus eius, ac perinde præ cæteris ab ipso maxime fit, præcipuumq; sibi bonū esse cēset. Illud enī cogitat, optat, amplectitur: quod si potiat, fruitur, eiq; seruando totus incūbit: & ab eo pēdet sic, ut nihil aliud præter thesaurum suum curet affectetq;. Hoc nempe bene nōrunt cuncti thesaurorum repositores, siue probi sint illi, siue improbi: nōrunt inquam re ipsa verum esse id quod veritas asserit, dicens: Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Quid est cor tuum, nisi mens tua? Totus enim tuus animus est in eo quod in primis amas, & cogitatu & affectu: futurus deniq; in loco thesauris tuis congruo, vel inferno, vel superno. Est enim reperire in sacris scripturis triplex thesaurorū genus. Alius enim est insipientium thesaurus, alius stultorum: alius sapientum, atque prudentium. Impiorum nanque thesaurus est iniquitas in infernum carcerem

cerem detrudendus. Imprudentium gazæ possessio est terrena breuissimo temporis curriculo corrumpenda. At sapientium spirituales sunt opes cœlesti beatitudine confirmandæ. Quapropter dominus noster Iesus Christus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei, compertum habens, neminem esse mortaliū, qui non satagat seponere sibi thesaurum vel commodum, vel incommodum: quia nullus est qui nolit esse beatus, providentia quadam diuina nos monet, vt omni studio curemus coaceruare nobis thesaurum, non vtique iniquum, sed iustum: non temporarium, sed perpetuum: non denique in terra, sed in cœlo. Nolite ait, thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt, & furantur: thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, vbi nec ærugo, nec tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuū. Quare pro triplici thesaurorum genere primum quidem dicemus, quā insipienter impii thesauros suos coaceruāt. dein de quā stultè imprudentes diuitias suas infodiant terræ. Deniq; quā sapienter atq; foeliciter pii diuitias spirituales in cœlo recodant. Thesaurus igitur impiorum iniquitas est. Omnis enim qui facit peccatum, teste Ioanne Euangelista. i. Cathol. 3. & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas. Et cur peccatū est iniquitas? Nempe quia transgressio est diuinæ legis, & cœlestium inobedientia mandatorum. Porro quicumque peccat, agit iniuste contra Deum proximumq;

Contra Deum quidem: quia minimè reddit illi debita fidei, spei, & charitatis, sanctimoniam, & pietatis, cæterarūq; virtutum obsequia. Contra proximum autem: quia tollit ab illo benevolentiam, nec non beneficentiæ officia. Quid quod his contraria refragante Deo retinet? incredulitatem, desperationem, odium, impuritatem, impietatem: deniq; malevolentiam amplectitur, maleficiū que exercet. Sic fit vt pro virtutum cumulibus deo reponendis, vitiorum detrimētā sibi cōgreget. Ad hæc, quis nescit thesaurum infidelis esse incredulitatem? hæretici, prauū dogma? superbi nimiam celsitudinē? auari, lucrū iniustū? simoniaci, sacrilegiū? luxuriosi, ineptos fluxus? voluptarii, carnis delectationē? irati, iniquam vindictā odiūque? gulosi, saturitatem atque ebrietatem? inuidi nefarium de alieno damno gaudium, & infœlicem de commodo dolorē? & quod pessimum est, tantam cunctorum libidinem vitiorum, quantum spiritualium bonorum tædium? Scilicet adeo pulchri sunt, & expetendi insipientium thesauri. At operæ pretiū est videre, quā grauitè illos traducat Dominus. per Prophetam Amos capite tertio dicens: Cōgregamini super montes Samariæ, & videte insanias multas in medio eius & calūnias patientes in penetrabilibus ei? & nescierūt facere rectū, dicit Dominus: thesaurizantes iniquitatē, & rapinas iedibus suis. Propter hoc, dicit Dominus, tribulabitur, & circūietur terra & detrahatur ex te fortitudo tua, & dirūpētur edes tue: q; si fretus diuitiis speras domū tuā esse protecturū, male confidentiam

cōfidentiā istā præsumis. Nāq; aduersus te, tuique similes præscriptū est, Prouerborum capite decimo: Nihil proderūt thesauri impietatis, nempe in die vindictæ. Et quomodò fiet, vt possis alia istis tuis copiis ptegere qb' temet defendere nequibus? Atq; locupletissimus ille Hebræorū rex istam tuā confidentiam damnat: dicens Prouerborū cap. vigesimo primo: Qui congregat thesauros lingua dolosa, van' est & excors, & impinguitur ad laqueos mortis. Quibus cōstantibus liquet, me parū dixisse, nihil profuturos impietatis thesauros, qui sunt sui possessoribus maximè nocituri. Audite Michæā voce Domini intonatē capite sexto: adhuc ignis in domo impii, & thesauri impietatis, & mensura minor iræ plena. Nūquid iustificabo statērā impiā & sacculi pōdera dolosa? in qbus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitātes in ea loquebantur mendaciū, & lingua eorū fraudulēta in ore ipsorū. Et ego ergo cœpi pcutere in te pditione sup peccatis tuis. Tu comedes & nō saturaberis: humiliatio tua in medio tuū. Et apprehēdes & nō saluabis: & quos saluabis in gladiū dabis: tu seminabis & nō metes: calcabis oliuā, & nō ungeris oleo: mustū, & nō bibes vinū: & custodisti præcepta Amri, & omne op' dōm? Achab, & ambulasti in volūtātib' eorū vt darē te in perditionē & sibilū: & opprobriū populi mei portabis. Profecō terribilis est tāt' minarū cum' iuxta mysticos quoq; intellect' : et nō modò Iudeos perfidos, impias gētes, obscenos Sarracenos, sed & pertinaces hæreticos, ceterosq; Christiāos pauperū oppressores, & prauis iniquisq; moribus penitus infectos grauitè

urget. Siquidem hos vniuersos ostendimus manifestè thesauros impietatis insipienter sibi cōgregare. Aliud est si forte speras tot tantisque culpis congestis te meritas pœnas euasurum. Sed reclamat in te Paulus Apostolus dicens, Existimas autem homo qui iudicas eos, quæ talia agūt, & facis ea, q; euades iudiciū dei? erras toto cœlo. Nā in eo q; alteri iudicas, te ipsum condemnas: eadem enim agis, quæ iudicas: ergo quod excuses nihil habes: quippe qui tui similes iudicas, suppliciorūq; reos esse censes. Quod si dixeris: Ipse equidē sū fur, vel adulter, aut homicida, & euasi id qd inq; iudiciū: & si alter quispiā ob id est affect' supplicio, ipse tñ nullas tuli p crimine pœnas. Desipis ô scelestè: neq; enī est apud deū qd apud homines esse deprehēditur, in terris iudiciū: Vbi eius dēcriminis rei alter plerūq; dat pœnas, ab alter innoxius: cū deo autē nequāquam sic luditur, cuius verū est in prauos iudiciū. Scimus enim iudiciū dei esse secūdū veritatē. Quod si futurorū iprouidus malorū, p'senti abuteris impunitate: et hominū imprudenti sibi me, nescis, heu nescis q;, vt quidā testat, lēto gradu ad vindictam sui procedit diuina ratio: tarditatemq; supplicii grauitate cōpensat. At omnia vehementius Paulus: An diuitias, inquit, bonitatis, & patientiæ, & longanimitatis eius cōtemnis? diuitiæ bonitatis dei sunt, qbus bona malis dat. patientia verò est, quæ peccatores ignorātia, vel aliqua pturbatiōe lapsos patienter vt cōuertātur tolerat ad tempus. Longanimitas autem qua ex malitia peccantibus longum pœnitentiæ spatium dat. Tu verò male tibi promittis impunitatem. Peius donum Dei

quo te ad poenitentiam expectat cōtemnis pessime, quasi veniam despees cōverti cessas, iacesq; ignauus. Nūquid ignoras quod benignitas dei, qui non vult mortē peccatoris, sed vt conuertatur & viuat ad poenitentiam te adducit: idq; vel intraneis pulsibus, vel extraneis incitamentis: tu autem secundum duritiam tuam & impoenitēs cor thesaurizas tibi iram in die ire, & reuelationis iusti iudicii dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Singula verba pōdus habent. Nam duritiam cordis vocat, qua homo incitabilis diuinis non cedit: & veluti cera frigore iniquitatis obstricta, signaculū imaginis diuinæ nō recipit. Impoenitens autē cor ei⁹ est, q nō respicit quō agnoscit errata, qui defēdit male acta, cui culpe nō displicēt, sed vitia placēt: q est ex eorū numero qui letantur, cū male fecerint: & exultāt in reb⁹ pessimis. Hic si fortē scelerū tādē cōsciētia stimulatus, & veluti quodā cestro cōctus se perperam fecisse doleat, dolet quidem, sed non dum rectē dolet: quia non dolet ad salutem, vt erigatur in deum: verūm aegrescit in peius, & animo consternatus agitur in præceps, ruitq; tandem in extremū lethalis impoenitentis morbū. Hoc enim est illud infœlicissimum cor, de quo scriptum est: Cor durum male habebit in nouissimo: tuum est tuum cor durum atque miserrimum, qui tantis clamoribus non excitaris, qui tantis terroribus non concuteris, nec ille etiamētis conuerteris: sed pertinax iniquitatis artifex thesaurizas tibi iram: quia vltionum diuinarum immensos aggeres tibi componis. Quot quot enim scelera sceleribus addis, tot

poenarum luendarum aceruos apud inferos humeris tuis ferendos imponis. At leuius forsitan ferendum, si quisquam alius in tam graues calamitates te protruderet.

Est aliquid, magnis crimen abesse malis. At vbi tu tibi malū paris extremum, non est quod dolor afflictī remittatur: non est quod causeris, ipse te tormentis adiicis: tu tibi thesaurizas iram in die ire, & re vera non est quod in alium damnationem nostrā reiciamus. Nunquid in diabolū? Sed quauis violentius sit hostis, incitare ad malum potest, cogere verò nō potest. Nunquid in Deū? At deus intentator malorum est: imò cūctōrū procurator, largitorq; bonorū. Nos igitur soli proculdubio sumus vltima damnationis nostræ causa, & re vera ita agimus vt dicit Apostolus. Deus enim vocat nos ad poenitentiam, sed nos thesaurizamus nobis iram. Deus inuitat nos ad veniam, sed nos quotidie cumulamur offensam. O impia superbaq; te meritas! Vm quodammodo facimus deo iniquitatibus nostris, ipsi in nos irā diuinitatis armamus, cogimus quadante nus ad vlciscendas criminum nostrorum immanitates: volentem deum, prope est, vt non permittamus vt parcat. Nam cū in eum nullum vnquam signum iniustitiæ cadere vel apparere possit, sic agimus vt si enormitates scelerum nostrorum non vlciscitur, iniustus esse videatur. Sed idcirco quosdam in hac vita punit, vt non iniustus appareat, & vt punitorum exemplo corrigatur alii. Quosdam verò hic non corripit, nempe duos & impoenitentes, quos grauius punien-

puniēdos in die ire, & reuelationis iusti iudicii sui seruat: tūc enim tūc supremus ille tremendusq; iudex horrendos illos vltionum suarum thesauros coram vniuerso orbe reuelabit aduersus insensatos: id quod ipse multo antē testatus est Deuteronomi ca. trigesimo secūdo, dicens: Nōne hæc cōdita sunt apud me? & signata in thesauris meis? Mea est vltio, & ego retribuā in tempore, vt labatur peccatorū. Iuxta est dies pditionis, & adesse festinat tēpora. Sed iā trāseat sermo noster ad imprudētes thesaurizatores: hi sunt, qui cū habeant pecunias, vestes, prædia, vectigalia, aliasq; diuitias, vel hereditario iure, vel proprio labore, vel industria cōparatas, absq; vlla deniq; iniquitatis nota possessas, aut illas abdēdore dunt inutiles tum sibi, tū cæteris. Aut è contrario vanē stulte q; easdē prodigūt sine vllō cūm corporis, tum animæ emolumento, quod ad vitam perpetuam comparādā faciat, iuuētq;. Quorū sanē magna est stultitia: quā meritō sapiētissim⁹ ille rex in hæc verba traducit, Ecclesi. 4. dicens: Et cōuersus sum ego & vidi vanitatē sub cœlo. Est vnus, & nō est secundus, & quidē frater & filius non est ei, nec est finis omni labori etus, & quidē oculus eius nō satiatur diuitiis. Et cui ego laboro, & fraudo animā meā bonitate? Sed hæc vanitas, & distictio pessima. Nec mirū Ecclesiastē his fuisse inuectiū aduersus hominum vanitatem. Didicerat enim ea à parente suo rege prophetaq; psalmo trigesimo octauo sic insonante. Veruntamē vniuersa vanitas omnis homo viuens. Quid vanius homine qui modò vera p falsis, modò falsa p

veris recipit? Iā pbāda reprobata? Deinde admittit incōmoda, cōmoda verò remittit, semperq; leuib⁹ curis bonis vel malis agitur, nec animaduertit q. i. imagine p̄trāsit homo. Homo enī nat⁹ de muliere, vt sanctus Iob humanā calamitatē deplorās inquit, breui viuēs tēpore, repletur multis miseriis. Qui quasi flos egreditur & cōteritur, & fugit velut vmbra, & nūquā in eodē statu permanet: nūc gaudet, nūc mœret: timet modò, modò sperat: iam effertur animo, iā deicitur: varioq; curarū fluctuat aestu, sed frustra cōturbatur. Vide vanā perturbationē, thesaurizat homo, & ignorat cui cōgregabit ea. Magna nēpe vanitas est nimias cōgerere pecunias, maior verò cōgerere & nescire cui cōgreges illas. Pacatas & auarē mibi porrige aures, si fortē itelligas: quāto ver seris errore dū nullū præstabis thesauris cumulādīs finē: turvidēris tibi homo magni consilii, excogitas quotidie genera acgrēde pecūiē de negotio, de agricultura, de iuris cōsultatiōe, de militia, de vectigalib⁹, nō modò p̄ fanis, sed etiā sacris: nolo dicere de fœnore, nō de simonia, nō de ludo, vel rapia paulō superi⁹ sua iniquitate dānatis. Esio iustē acquiris, iustē colligis: bene seruas, haberis prudens. Sed ab imprudētib⁹ qui nō circūspiciūt quāta mala secum afferat vanitas auaritiē, quā assiduos acquirēdo labores, quā anxias retinendo curas, quā trepidos amittendi timores, quā turbidos perdēdo dolores: quibus homo susq; deque vexatus vanē conturbatur & noxiē. O miseram imprudentiam! Homo thesaurizandi cupiditate cæcus minime prospicit quod cū per mille labores,

res, difficultates, pericula, atq; salutis vi-
teq; detrimenta: nam & multi propter
diuitias perierunt: ingentes thesauros
sibi conuasauerit, in promptu est, vt vel
rubigine æra consumatur. Aut tinea
blattisque vestes exedatur: aut dolonum
mi surripiatur à furibus: aut denique à
tyrannis auferantur. id quod adeò fre-
quens est, vt notius sit vsu, quam lectio-
ne. Quod si contendas in tuto tetuas re-
posuisse diuitias, quasi sit auaritiæ qui-
spiam locus inaccessus: verum esto.
Attamē quid stultius fieri potest quam
reponere, & nescire cui reponas? Sed iā
video te responsionem moliri. Vis nedi-
cere, repono filiis meis repono nepotibus
reliquisue meis posteris: nec intelligo cur
tāta orationis vi thesaurizātes corripi-
as, vrgeasq;: presertim cum id affectus
naturæ ferat. Cui Paulus Apostolus
ad stipulans secunda ad Corinthios .13.
nec, inquit, debent filii thesaurizare pa-
rentibus, sed parentes filiis. non repu-
gnamus naturæ: Apostolum suscipi-
mus. Sed tu caue nē labaris in verbo the-
saurizare. Non enim eo est vsus Apo-
stolus, quò significaret, debere parentes
filiis reponere magnam cōgestę pecunię
vim: sed quòd parentes filiis potiùs, quā
parentibus filii debeant præparare quā-
tas quantas opes, quibus hæreditario iu-
re succedant: quo minus necessariis indi-
geant. Attende igitur nē vox ista pie-
tatis, excusatio sit iniquitatis. Thesauri-
zare debet pater filio, sed nullatenus de
acquisitis iniustis: id enim esset impium.
Thesaurizare debet pater filio, sed ne-
cessaria vel personę, vel statui: sed nō vt
que superflua. Qualiter enim licebit pa-

tri reponere filio superflua, quæ nefas
est sibi retinere? precipiente illud Chri-
sto: Quod superest, date elemosynam.
Ex quo liquet, nemini fas esse absq; cri-
minis nota condere sibi filiiq; suis thesau-
ros, nec aliquos, si pauperes extrema ne-
cessitate laborent: nec superfluos, si ma-
gna. Alioqui iura charitatis in proxi-
mum ille violauerit, imò diuinam quoq;
amittet. Suffragatur huic sententię Io-
annes Apostolus, maximus ille dilectio-
nis assertor, dicens: Si quis habuerit sub-
stantiam huius mundi, & viderit fra-
trem suum necessitatem patientem, &
clausit viscera sua ab eo, quomodo cha-
ritas dei manet in eo? Thesaurizare de-
niq; debet pater filio, sed non ea, quibus
indiget ad redimendū animam suam. Re-
demptio enim, vt ait Sapiens, animæ vi-
ri, pprię diuitię. Pater erat ille cui pro-
pheta Daniel dixit: Nunc rex accipe
consilium meum, & peccata tua eleemo-
synis redime, & misericordius paupe-
rum. Porrò nolo putare tanta impruden-
tia te laborare, vt optes potiùs filiorum
tuorum corpora bene curata cute nitere
quàm virtutibus animam tuam pollere.
Quid quòd si adeò desipias, vt malis fi-
lios tuos hanc vitam quàm aliam fœlici-
ter agere: nunquid infinitis cōgestis the-
sauris poteris ab illis mortem depellere?
nempe non magis quàm tuam. mortales
sunt parentes, mortales filii, & filii filio-
rum, & qui nascuntur ab illis. Vtrorū
que transit vita, præteruolat ætas. Si-
quidem in imagine transit homo, sed &
frustra conturbatur, thesaurizat, & i-
gnorat cui cōgregauit ea. Quid si cum
primū filii, aut nepotes paternam hære-
dita

ditatem adierint, thesauros illos tam di-
ligenter abditos eruerint, protinusq; lu-
do perdiderint, aut cum ganeonibus, &
meretricibus adsumpserint, aut ignauia
vel inertia amiserint, aut vi doloue ab
his tollatur? Quare constat stultā esse,
perniciosamq; nimiam tantas accumulā-
di posteris opes curam, que sæpe citius,
quā cōquirantur, euanescent, pereūtq;.
Miserum quot parentum greges hec im-
prouida pietas in tartara detrudat!
Quòd si hec de laicis verè dicuntur, quid
erit de ecclesiasticis, quibus nefas filios
progignere, aut genitis ecclesię thesau-
ros relinquere, dices? Thesaurizabunt
nepotibus? nihil minùs. Audi diuum
Ambrosium: Aurum habet ecclesiā,
non vt seruet, sed vt erogat. Donabit
itaq; sacerdos cognatis suis, sed vt indi-
gentibus subueniat: idq; aliquanto lar-
gius quàm alienis: non vt ditiores multò
reddat. Deniq; illud interest inter lai-
cos & ecclesiasticos, quòd illi pauperi-
b' obuiis postulātibus notisue tenentur
ex superfluo elemosynam necessariò da-
re: hi verò obligantur quærere pauperes
populi sui, quibus superflua distribuunt.
Pemit & hec censura religiosos, vbe-
riores habentes redditus, vt quæ illis su-
per sunt inopibus dilargiantur. Quapro-
pter cōpertum sit, stultos qui superfluas
sibi diuitias auarè coaceruant & recon-
dunt, paulò minùs esse in culpa, si paupe-
ribus afflictis extrema, vel magna vi-
ctus aut vestitus egestate nō subueniāt,
quàm in sapientes, qui aliena rapuerunt
iniuste. Vtrorūq; enim sermo diuinus pa-
ri sententiā dicit. Psalmus trigessimus
octauus simul ait, Insipiens & stultus

peribunt: & relinquent alienis diuitias
suas. Alienos etiam vocat illorum fi-
lios, & ostendit extraneos. Non uti-
que habendi sunt filii parentibus pro-
ximi, quibus fuerunt in causa vt stultè
perirent: & sepulchra, ait, eorum do-
mus in perpetuum. Hęc tandem erit il-
lis perpetua habitatio: quia nō resurgēt
vt habeāt eternā vitam, sed vt in pœna
damnentur perpetua. Quod malū, omnium
proculdubio malorum maximum eorū
que mortalibus accidere possunt, vt cau-
tissimè & diligentissimè vitemus, pien-
tissimus mundi Seruator nos admonet
in hæc verba: nolite thesaurizare thesau-
ros vestros in terra, vbi erugo & tinea
demolitur, & vbi fures effodiūt, & fu-
rāt: sed thesaurizate thesauros vestros
in celo, vbi nec erugo nec tinea demoli-
tur, & vbi fures nō effodiūt nec furan-
tur. quis nō admittat hoc cœleste cōsiliū?
qs nō amplectatur tā salubre præceptū?
cui parèdo simul & extrema miseria vi-
tatur, & suprema fœlicitas cōparatur?
Desinite tādē o mortales desipere: desi-
nite terrenas opes cœlestib' anteferre: in-
cipite thesauros spūales prudētè i celo
collocare. vestra res igitur, aut vt male
thesauros vestros reponēdo simul cū il-
lis itereatis, aut bene seruemini. bene ha-
bet. Sētio vos nōm bil Dñi monitis cōmo-
tos, & quāt ū mihi cōiectare ex aspectu
vestro licet auitis: & interrogatib' si-
miles hec respōdere videmini, Resipisci-
m' demū: pœnitent nos iacturæ prioris:
offensū iudicē placare cupim': recōcilia-
re nobis expetim': & vt Zacheus ille e-
uāgelicus, si quid quēquā defraudauim'
reddimus quadruplum. Thesaurizare
volumus

volumus thesauros nostros haud in terra sed in caelo. Sed quomodo id faciemus? Primum si fidem diuinis oraculis praestiteritis: si totam spem in vno Deo collocaueritis: si ceteris illum omnibus amore pretuleritis: deinde si proximum benevolentia ac beneficentia sitis prosequuti. Si quaecumque vultis faciant vobis homines, haec eadem illis feceritis. Denique si feceritis fructus poenitentiae dignos, si elemosynam praestiteritis: non ut honorificemini ab hominibus, ut faciunt hypocritae: nec tantum humano quodam affectu ducti, ut faciunt ethnici: sed ut benefaciendo conseruo sitis in dominum grati, ut illi placeatis, ipsumque promereamini: si oraueritis, ita non ut auram captetis humanam, sed ut diuinam gratiam demereamini. Si denique ieiunaueritis, non ut apud homines habeamini sancti, sed ut apud deum sitis mundi et immaculati. Quicumque enim haec pietatis officia persequuntur ut hominibus tantum placeant, non in caelo, sed in terra, id est non in deo sed in homine thesauros suos reponunt: iamque acceperunt mercedem suam. Humanum quippe fauorem, nullamque aliam habent, quam a deo sperent. At quicumque intuitu dei precipue eadem perfecerrint, optimam habent apud illum repositam gratiam: quia pater noster qui videt in abscondito, reddet nobis mercedem multo opulentissimam. Dicetis: Quid si necessum sit publicitus elemosynam elargiri? coram populo Deum precari? manifeste ieiunare? vel certe ne simus alius scandalo, si nunquam viderint nos debitis officiis vacare. Sed tunc credite mihi satis est ad promerendam mercedem, si sic

fiat opus bonum in publico, ut tamen intentio sit in occulto. In caelo quippe recondis, non in terra, quisquis affectu tali coram hominibus haec exerces, quali solo deo spectate perageres: ac perinde non tam ut hominibus, quam deo placeas. Quia intentio tua operi tuo nomen imponit. Denique ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. Si thesaurus tuus est in terra, in terra est cor tuum, et in terra est merces tua. Quia terra es, et in terram ibis. Opere pretium est adscribere quibus verbis Iacobus Apostolus filius ille tonitruum deflet calamitatem insipientium diuitum, qui thesauros suos imprudenter in terra defodiunt. Agite nunc, ait, diuites, plorate ululantes in miseris vestris, quae aduenient vobis: diuitiae vestrae putrefactae sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum et argentum vestrum aeruginauit, et aerugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis: thesaurizastis vobis ignem in nouissimis diebus. Quem ignem? Proculdubio illum quem de prompturus est aequissimus iudex in quo die iudicaturus est viuos et mortuos, aduersus insipientes et imprudentes thesaurorum suorum repositores, dicens his qui a sinistris erunt: Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. Esuriui enim et non dedistis mihi manducare: sitiui, et non dedistis mihi potum: hospes eram, et non collegistis me: nudus et non operuistis me: infirmus et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt et ipsi ei dicentes: Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem,

tem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Tunc respondet illi dicens: Amen dico vobis quoadiu non fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis. Attendite diligentissime, quod non aliud crimen, peccatum, vel delictum, praeter solam illiberalitatem et erga pauperes et inopes impietatem declarauit fuisse causam, ut eiusmodi immiserordes infelicissime pariter et iustissime damnarentur. Quanto feliciores pauperes spiritu, quippe sapientissimi, qui valde prudenter spirituales diuitias in caelo sibi thesaurizant. Quorum beatitudinem Saluator noster praedicans, eosdem bono animo esse iubet, dicens: Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Hi sunt qui a dextris iudicis ponendi audituri sunt illum mitissimis colloquiis ipsos ad beatitudinem capeffendam allucientem, vocantemque. Dicitur namque est eis: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esuriui enim, et dedistis mihi manducare: sitiui et dedistis mihi bibere: hospes eram et collegistis me: nudus et operuistis me: infirmus et visitastis me: in carcere eram et venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine quando te vidimus esurientem et pauperem? sitientem et dedimus tibi potum? quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te? aut nudum et operuimus te? aut quando te vidimus infirmum aut in carcere et venimus ad te? et respondens rex dicet eis: Amen dico vobis quoadiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Quo magis potest

elemosynae gloria crescere? quod rex regum et dominus dominantium reputat sibi met esse donatum quidquid subsidii abiectionis pauperulo fuerit tributum, subinde redditurus nobis praemium, quo nec maius, nec felicius excogitari potest. Quare si nolumus cum diuitibus avaris damnari, sed cum benignis et liberalibus et iustis seruari, audiamus quid Paulus iubet Timotheo nomine eius nobis praescribere: Diuitibus, ait, huius saeculi praecipue non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum: sed in Deo viuo, qui praestat nobis abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam aeternam: quam nobis praestare dignetur, qui pro nobis factus est pauper, ut inopia eius nos diuites essemus.

De octo virtutum

gradibus per quos oportet pios sacerdotes ad altare dominicum ascendere.

Enim sicut Ezechiel loquens de aedificio in mote constituto ait: Et in octo gradibus ascensus eius: ita et beatus Petrus octo gradus mire disponit, quibus prius in hac vita rite ascenditur ad dominicum altare, et inde ad caelestem domum. Sunt autem octo illi ascensus quos pulchra gradatio enumerat: Fides, Virtus, Scientia, Abstinentia, Patientia, Pietas, Amor, Fraternitas, et Charitas. Scri

psit itaq; beatus Petrus ad Christo credentes in primo posterioris epistolae capite in hunc modum: Vos autem curam omnem subinferentes ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in fraternitate autem charitatem. Fugata iam mundana concupiscentia, quae spiritualem vitam corrumpit, exhortatur fideles, ut omni studio conemur per gradus spiritualis incrementi, quos distinguit, ad summam spiritualis vitae peruenire, dicens: Vos autem omnem curam, hoc est sollicitudinem subinferentes stote: id est omne studium adhibet, ut subministretis in fide virtutem. Primum ad spiritualem promotionem gradum fidem ponit, quae fundamentum est, ac basis, seu principium bonorum vitalium. Quia iustus ex fide, quae per dilectionem operatur, vivit. Et ideo secundo gradu locat virtutem, non eam quae est miraculorum operatrix, nec bellicae fortitudinem: sed eam quae est bonorum operum effectrix, quae sanctis cogitatis, castis dictis, probisque factis constat. Nam sine his fides otiosa est, et mortua est, ut dicit Iacobus. Deinde tertio additur virtuti scientia, quae opus est ad probe recteque agendum. Unde in Isaia, Quiescite male agere: Discite bene facere. Vel haec scientia accipienda est cognitio secretorum dei mysteriorum: quae non cuius contingit, sed exercitata in habitu meliorum operum. Post haec quarto loco apponit abstinentiam, sicut sentit Beda: ut cum fideles bona facere edidicerint, mox a malis abstineant, ne in vacuum sciant

coelestium cedat si quis ab illecebris terrestribus continere se neglexerit. Quin et temperantia auctore Oecumeno opus est ei, qui ad scientiae mensuram peruenit, ne idem magnitudine scientiae lasciviat. Quinto gradu congrue patientiam adnectit: quoniam necesse est ut abstinentiam semper patientia comitetur: ut quicumque a voluptatibus mundi se continere didicit, eius quoque adversa animo firmo sustineat, a dextris videlicet et a sinistris per arma iustitiae munitus. Sed et ut ait Oecumenius, quoniam non contingit eum, qui modico tempore utitur temperantia, firmiter donum possidere. Semper enim cupiunt affectiones eam quae a praefocatione liberat ad id quod peius est perducere, subingressa tolerantia rem omnem peragit, et pietatem conciliat, perfectiorem in deum confidentiam efficiens. Ideo quoque ex pietate quaesita est charitas fraterna, quae nequaquam accedit, nisi benignitas ad omnia tribuerit aditum pietatis. Oportet igitur sexto loco patientiae pietatem quoque, quae erga proximum versatur, copulare, ut vir iustus erga eos, quos patienter tolerat, eis malum pro malo non reddendo, pius existat: eisdem benefaciendo, iuxta illud apostoli: Caritas patiens est, benigna est. Ideoque septimo subiungit pietati amorem fraternum esse adnectendum: ut, sicut Beda dicit, non alterius rei intuitu pietatis opera suis quoque adversariis impedat, nisi fraternae tantum dilectionis: hoc videlicet tota intentio en procurans, ut quos docendo solum, vel redarguendo inducere nequit, ad affectum pietatis oratio vel

vel benefaciendo convertat. Denique quoniam fraternus amor nondum est perfectus absque dei dilectione, octavo addidit charitatem, quae est omnium bonorum complementum: sicut Paulus saepe testatur. In amore autem, ait, fraternitatis charitatem subministrare. Namque charitatem teste Beda hoc loco appellat specialiter eam, qua conditorem diligimus, quae proficientibus virtutum gradibus merito amori fraternitatis adiungitur: quia nec deus sine proximo, nec sine Deo proximus perfecte valet amari. Et quidem dei amor excellentior est amore proximorum: quia illos sicut nos, Deum verum supra nos ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute diligere iubemur. Sed tamen consuetudine amoris fraterni oportet nos ad amorem conditoris ascendere. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, deum quem non videt quomodo potest diligere? Ex fraterna igitur dilectione ad paternam ascendendum est: non quasi prius dilexerimus eum, sed quia prior dilexit nos ille. In hoc enim extat charitas, quod haec et dei filium, et huius patrem euicit: hunc quidem, ut sibi dilectum filium daret: filium vero ut sanguinem suum pro nobis effunderet. Postremo illud tantum modo ascribamus, quod auctore eodem Beda iuxta modum dilectionis, qua sibi in hac vita sancta fraternitas copulatur, supernorum quoque civium societati in praesentia sui creatoris coniugetur.

Parerga.

Locus Gregorianus assertus.

Sanctus Gregorius homilia sexta putavit Dominum Iohannem Baptistam Christum interrogasse in hac verba: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus? ut ei manifestaret, utrum is qui per se in mundum venerat, per se et ad inferorum claustra descensurus esset: ut quem praecurrens mundo nuntiauerat, hunc moriendo et ad inferos descendendo praecurreret, et patribus in sinu Abrahae expectantibus praenuntiaret. Quod mirum deberet non videri, tantum Prophetam circa hoc addubitasse, nisi descensus Christi ad inferos esset de praecipuis fidei articulis, quem tantum prophetam ignorasse par non sit: quod si illud sciebat, qualiter Gregorius tradit Iohannem expetisse ea de re a Christo doceri? quia quod Iohannes fide certum habebat, viva voce Christi amplius cognoscere expetebat, ut esset talis qualis Petrus, cum respondit Christo: Ad quem ibimus? verba aeternae vitae habes. nos credimus et cognouimus, quod tu es Christus filius dei. Credimus, ait, fide: cognouimus ex vitae sanctitate, doctrinae sinceritate, et miraculorum potentia quod tu es Christus filius dei. Crediderat et Abraham deo pollicenti sibi semen benedictum, terramque sanctorum possidendam. Sicut scriptum est, Credidit Deo Abraham, et reputatum est ei ad iustitiam. Nihilominus expetiuit a deo amplio rem quamdam manifestationem: dicens, Domine deus, unde scire possum, quod possessorus sim eam? Certum tantum Patri-

N u   archa

archa signum querit à deo, non diffidendo, ipsumque tentando, sed potius sperando, modumque querendo, quo tantum promissum et apertius, et manifestius sibi constaret. Et ut ad nouum testamentum veniamus, Beata virgo Maria certa fide tenebat Christi incarnandi mysteria: sed ad eam angelus mittitur, ut coelesti nuntio narrante, ea distinctius, ac plenius agnosceret. Huc ergo tendit responsio cum ait: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, mortui resurgunt. Adeo mirabilibus operibus se Christum esse aperte testatus est. Addidit et doctrinæ suæ egregiam excellentiam, et ab humana sapientia longè alienam, dicens: Pauperes euangelizantur: hoc est pauperibus denuntiatu euangelium regni coelestis: dicendo, Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum coelorum. quæ habentur Matthæi quinto capite. Tandem intulit aliquanto tamen occultius mortis suæ mentionem, dicens, Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Et ut verbis utar tanti doctoris, cuius partes ago, quid est dicere, Beatus qui non fuerit scandalizatus in me? nisi aperta voce abiectione mortis suæ humilitatēque signare: ac si patēter dicat, Mira quidem facio, sed abiectione prope non dedignor. quia ergo moriēdo te subsequor, cauendū valde est omnibus ne in me mortē despiciāt, qui signa venerātur. Percepit itaque Ioannes letum Christi responsū, et à deo intellexit mysteriū, ut iam non tantū crederet paulo post mortē suam Christū moriturū, atque ad inferos descensurū: ut tandē non solum propheticoreuelatu præditus,

sed etiā viua voce ipsius Christi institutus, sedentibus in umbra mortis tantū optatū bonūque nuntiū apportaret. Euenit denique hac quoque mirabili ratione, ut Ioannes discipulos suos in Christum quoque transferret ab eo docendos, alliciendos, atque suscipiendos.

¶ Vtrum teneatur ad

uocatus alteri parti causæ secreta manifestare.

DIuus Thomas cum decreuisset aduocatum causam iniustā sciēter fouente grauitate peccare, subiicit, quod aduocatus, qui principio credit causam iustā esse, et postea in processu nouerit eam iniustā, non debet eā prodere, scilicet ut aliam partem inuēt, vel secreta suæ causæ alteri parti reuelat: potest tamē et debet causam deserere, vel eum cuius causam agit ad cedendū inducere, siue ad componendū sine aduersarii damno. Hæc vera sunt, sed egent discretionis iudicio, in eo quod dicit, Aduocatū non teneri parti innoxie, causæ iniuste secreta reuelare. Nā id verū est, quoties potest reus alia via graue damnū vitare: que si non pateat, tenetur aduocat⁹ sponte sua admonere cautē et sine scādalo eū, qui iniuste vexatur, manifestando ipsi quomodo euadat, damno vel irreparabili vel magno immunis. Nec enim aduocat⁹ minus obligatur ei quā alii illo præcepto: Eripite egenū, et pauperē de manu peccatoris liberate. et illo ad Romanos primo, Digni sunt morte,

morte, non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus. Super quo legis in glossa, consentire est tacere cum possis redarguere. Hæc ita se habere diuī Thomam ita sensisse agnoscat si quis contulerit articulum tertium questionis septuagesimæ primæ cum articulo primo questionis septuagesimæ. quæ quidem questiones continentur in secunda secundi libri parte: quam idem author diuinitus conscripsit. Cæterum putarim equidem eiusmodi aduocatū quauis taceat, et non admoeat eū qui iniuste vexatur, minus teneri ad resarciendū dānum quod iniustus vexator alteri infert: quia licet facere omittat quod requirit charitas, non tamen committit quo iustitiā violet.

¶ An satis piē sentiāt

qui infantes, præsentare ea morte excludēte baptismum, fide et votis parentū Christo accedere putant.

Non viros duos non minus pietate, quā sapientia præditos rationibus haud ineptis motos, sensisse, infantes quos baptizandi nulla adest facultas, parentum votis deo oblatos Christi consortium assequi. Id quod si rationibus, potius quā scripturarum sanctarū auctoritate, vel ecclesiæ sanctæ decretis asserendum esset, non modò piē, sed et secundum scientiam dictum videri poterat. Enimuerò cum par sit, rationes illas quantumuis probabiles sacræ cede-

re auctoritati, non video vnde integra supersit scientia pietasue illud asserere, quod sacro concilio exclusum constat. Qua de re placet adscribere ad verbū verba quibus in Florentino concilio decretum, explicatumque est, infantibus non alia ope, quā sacro baptisate subueniri posse. Circa pueros ait, Propter periculum mortis, quod potest sæpe contingere, cum ipsis non possit alio remedio subuenire, nisi per sacramentum baptismi, per quod eripiuntur à diaboli dominatu, et in dei filios adoptantur, admonet non esse per quadraginta aut octuaginta dies, seu aliud tempus iuxta quorundam obseruationem sacrum baptismum differendum. Sed quā primū fieri potest conferri debet: ita tamen, quod mortis imminente periculo mox sine ulla dilatione baptizentur etiam per laicum vel mulierem in forma ecclesiæ, si desit sacerdos: quemadmodum in decreto Armeniorum plenius continetur. Accedit et ad hoc Zozimi papæ decretum, quod insertatur in epistola Augustini ad Optatum. Fidelis, ait, dominus in verbis suis, eiusque baptismus re, ac verbis, id est opere, confessione, et remissione vera peccatorum, in omni sexu, ætate, et conditione generis humani eandem conditionem tenent. Nullus enim qui peccati seruus est liber efficitur, nec redemptus dici potest, nisi qui verè per peccatum fuerit antè captiuus: sicut scriptum est: Si vos filius liber uerit, verè liberi eritis. Per ipsum enim renascimur spiritualiter. Per ipsum crucifigimur mūdo ipsius morte, mortis ab. Ad

omnibus nobis introducte atque transmissae, uniuersae animae illud propagatione contractum chirographum rumpitur. In quo nullus omnino natorum antequam per baptismum liberetur, non tenetur obnoxius. In his enim verbis apostolice sedis, tam antiqua atque fundata, certa et clara est catholica fides, ut nefas sit de illa dubitare Christiano.

De quodam contra

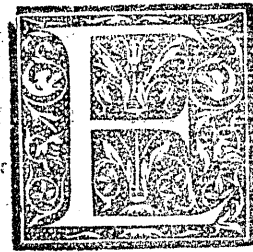
ctu An usurarius sit.

Quesitum est, utrum contractus, in quo quis deponit apud negotiatorem centum aureos ea conditione, ut quicquid lucro accesserit, usque ad nouem deponenti, tantum accedat: et quicquid fuerit inde amissum usque ad eundem numerum eidem perdat. Quod autem ultra nouem vel fuerit acquisitum vel amissum, ad negotiatorem tantum pertineat. Visum est mihi eiusmodi contractum esse usurarium, iniquum, et iniustum. Est inquam usurarius: quoniam cum fors debeat subiacere periculo deponentis sicut operae et labores periculo negotiantis, quicquid superest, à nouem usque ad centum, mutui rationem sapit, non societatis. Accedunt autem lucra deponenti nouem, non dubium quin ratione totius sortis: pro mutuo ergo questum accipit, ac perinde usurae labe implicatur. Est autem iniustus: quia negotiator subest discrimini amittendi è centum nonaginta, simul cum operae et impensis. Deponenti autem tantum nouem, dispendium accidere potest.

Est denique iniustus, tum quia frequentius, et prope semper lucrabitur deponitor, siquidem habiturus est quicquid lucro accesserit usque ad nouem: tum quia nunquam erit aequale inter eos, qui sic partem sunt emolumentum quoadu questus ad decem et octo minus peruenerit: id quod rarius continget.

Vtrum peccator verè dicere possit, Credo in Deum.

Nimvero tractanda nobis est questio silentio non praeterenda. Si enim credere in deum est tendere in deum fide per dilectionem operante, cum obnoxius mortifero peccato charitate careat, videtur non credere in deum: ac perinde mentiri, quando Symbolum, aut apostolicum, aut Nicenum profert: etiam si illud pronuntiet exactus ab infideli fide sua profiteri. Quod graue admodum, atque durum videri debeat. Sunt qui huic questioni respondeant, Peccatorem quidem pronuntians Symbolum, simpliciter confiteri articulos fidei, ut quemadmodum fatetur ecclesiam sanctam catholicam, ita dicendo credere se in deum, non quempiam motum in deum à charitate per fidem directum significare: sed tantummodo deum esse: ut sit sensus, Credo in deum, credo esse unum deum. sed hanc praedicti nodi solutionem haud amittit ipsa tradendi articulos fidei forma, qua aliis articulis apponit praepositiuicula, et aliis non, ut aliis aliis fidei motus in deum tanquam finem: alius in creaturam, tanquam ab illius ratio

ne alienum demonstratur. Idcirco sunt alii putantes peccatorem exprimentem Symbolum ideo non mentiri dicendo, Credo in Deum, quod hanc sententiam haud ex sua sed catholicae ecclesiae persona proferat. Sicut illud Psalmographi: *Lauabo per singulas noctes lectum meum: lachrymis meis stratum meum rigabo. rectè verificatur, eò quod ecclesiae nomine sic enuntiat, quae in nonnullis suis membris per singulas noctes lachrymatur.* Alioqui non modò peccatores, sed et multi iustorum mentirentur illud cantantes. At non videbitur alium simile id quod inducitur: quia illa lachrymantis distributio per singulas noctes non uniuersitatem, sed lachrymarum multiplicationem designare potest: quatum iustus ut adhuc iustificetur, tum peccator ut in primis iustificetur prestare valet. Nihilominus seruatur veritas peccatoris dicentis: Credo in Deum, quando illud profert tanquam ecclesiae minister in celebranda Missa. Sed ea ratio non videtur illum à mendacio liberare, quando ipse nec ut minister ecclesiae, nec forsitan omnino ut eius membrum illud profert. Non enim de ipsa tunc ecclesia cogitat, sed ferè tantum ut persona quaedam singularis illud priuatè pronuntiat. Quid igitur dicendum? ut hic priuatus fidei confessor ac peccator verè se dicat credere in deum? forsitan id liquebit ex eo, quod modo subiungam. Potest enim duplex esse in deum intentio. Altera charitate formata, altera non formata charitate. Quae enim intentio procedit ex vero et amabili in deum amore, non dubium quin sit charitate

perfecta. Quae autem intentio prouenit ex amore concupiscentis deum, licet nondum sit charitate perfecta, in deum tamen progreditur, et commoda est et apta, ut tandem additis debitis circumstantiis charitate perficiatur: et quidem utrumque itur in Deum, licet non equali gradu. Vtrumque enim est diligentis Deum, licet non aequali amore: et utranque Deus acceptat: alteram ad meritum, alteram ad profectum. Etenim pie intendit ac orat, et qui habet charitatem petendo eius augmentum, et qui non habet illam primam, petendo gratiam. Nam quamuis precatio ex bono naturae desiderio profecta non sit meritoria, sicut illa, quae est per charitatem: potest tamen esse expetiti boni impetratiua. Quia sicut meritum diuinae innotuit iustitiae, sic impetratio diuinae misericordiae. Hinc ita constantibus videtur nobis bifuriam posse credendo in deum iri, vel intentione ex charitate profecta, atque amicitiae amore perfecta: vel intentione ex proba habendi Deum concupiscentia nata, licet nondum charitate perfecta. Vtrumque itaque modo ad Deum tenditur: alio tamen perfectius, alio autem imperfectius. Sed in tantum ut uterque verum dicat se credere in deum, et qui credit in illum fide quae per dilectionem operatur, et qui credit in deum fide, qua Deum per dilectionem nondum charitate perfectam sibi concupiscit. Augustinus autem id tantum quod perfectum est expressit, cum dixit: Credo in Deum est credendo eum amare, credendo in eum ire, credendo ei adherere, et eius membris incorporari. Haec enim quatuor explicat Sanctus Thomas, quae

pertinent ad fidem secundum ordinem eius ad voluntatem, cuius est intendere finem. Distinguiturque secundum ea, quae ad finis consequutionem, qui Deus est, exiguntur. In primis enim exigitur affectio ad finem, ad quam pertinet credere amare: id est diligere, atque desiderare illum. Ex amore autem et desiderio finis incipit aliquis in finem moueri, ad quod pertinet in eum ire. Motus autem in finem spectat, ut illuc tendens ei coniungatur: propter quod dictum est ei adherere credendo. Ex coniunctione autem ad finem aliquis perducitur in participationem perfectionum eius ad quod pertinet credendo membris eius incorporari. Hoc est enim credere in Deum perfectum per fidem et charitatem. Nihilominus est aliud credere in Deum imperfectum per fidem informem, bono tamen desiderio in illum intentum. Quare tam qui fide formata, quam qui informi mouetur in deum, recte, vereque potest dicere se credere in deum, in quem vel amabili dilectione, vel proba concupiscentia tendit. Accedit ad hoc sapientissimus Tostadus in decima ad quartum decimum in Exodum caput questione, ita disserens: Est enim credere in Deum, intellectu et voluntate totaliter Deo inherere: non quidem per amorem, quia hoc pertinet ad charitatem: sed fide scilicet, quod voluntas nostra velit, et mandet intellectui nostro assentire omnibus, quae deus dicit, qualiacumque et quatacumque illa sint, et mandet assentire omnibus, quae a catholicis de deo dicuntur, quatacumque difficilia sint: et quod ipse intellectus assentiat omnibus illis, non quia illa intelligat, quia ratio

nostram effugiunt: sed quia propter dei amorem illis assentimus: et ista vocatur captiuatio intellectus nostri in obsequium Christi, ut dicitur ad Corin. 2. cap. 10. et in hoc consistit proprie ratio fidei, cum omnia ista credimus, et deum potentem ad hoc, et bonum existimamus, ut totam mentem firmissime in eo nullo existente scrupulo ponamus. Haec ille. At ne sibi noster Tostadus contrarius videatur, animaduerte cum prius dixit: totaliter Deo inherere non quidem per amorem: amoris nomine significasse eum, qui pertinet ad spiritualem amicitiam. Cum vero posterius dicit: sed propter Dei amorem eis assentimus: designat eum qui ad concupiscentiam attinet. Non quod a credente in Deum charitatem excludat, sed ut doceat, sufficere amorem concupiscentiae: quo affectus quicumque credens, veraciter dicere valeat, Credo in Deum. Ad quod etiam facit quod sanctus Thomas in articulo secundo ad questionem secundam secundae partis secundi libri dicit, ubi credendi differentiam ab Augustino assignatam pertractat: et nullam facit charitatis, sed duntaxat voluntatis mentionem. Nimirum relinquens illud credere in Deum utriusque commune, tam ei, qui credendo tendit in Deum amore concupiscentiae, quam ei qui amore amicitiae in eundem fertur. Quod si poenitens prioris vitae male actae, prius mouetur concepta de deo fide ac timore, deinde desiderio, postea spe, ut tandem obtenta venia per charitatem ei inhereat. Liquet eiusmodi poenitentem prius tendere in Deum per fidem ipsius desiderio affectam, quam per eandem charitatem perfectam.

perfectam. Postremo idem Augustinus huius discriminis autor catechumenis ita praecipit: Accipite filii regulam fidei, quod Symbolum dicitur: et cum accepertis in corde scribite, et quotidie dicite apud vos antequam dormiatis, antequam procedatis vestro symbolo vos munite. Nunquid haec ille praecipiendo praescribebat eis, ut charitate perfecti Symbolum profiterentur? Putarim ego, salua meliori sententia, Augustinum virum mitissimum optasse quidem catechumenos ex charitate symbolum profiteri, non tamen tantam perfectionem a recenter conuersis ante susceptum baptismum exegisse. Quam ob rem sicut qui praesentis crimine Deo contrarius, actuque ab eo auersus nequit veraciter dicere nomine proprio se tendere in Deum, neque credere in Deum: sic et qui timore poenarum, et praemiorum amore, quae ecclesia catholica praedicat commotus, a peccato ad Deum conuersus est, concupiscendo tendit in Deum, ac verè dicit, Credo in Deum: licet non ita perfecte, sicut ille qui procedit in illud fide, quae per dilectionem operatur.

Assertio Caietani

expositio.

Queritur, utrum quod Dominus pollicetur dicens: Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis pater vester delicta vestra, semper eueniat? Respondetur primo, quod si talis remissor iniuriae fuerit in charitate, remittetur ei pec-

cata: id est poenae peccatorum adhuc tollerandae pro peccatis, de quibus iam toto corde poenituit. Siquidem minus est remittenti poenas quam culpas remitti. Secundo. Si talis remissor sit habitu in mortali peccato, bono autem affectu atque pio desiderans obtinere a deo suorum delictorum ignoscetiam, alteri qui eum offenderit libenter ignoscit, nec non abumquemlibet infundendae gratiae obicem de medio tollere conatur, Deus eius conatum perficiet, ut plenam suorum peccatorum veniam tandem assequatur. Is enim recte probeque dimittenti sibi, dimitti postulat. Huius enim sententiae suffragatur Rabanus dicens: Per hoc quod dominus dixerat, Amen, significatur, illis a domino conferri omnia, quae rite postulant, qui conditionis additae seruare pactum non negligunt. Perfectio rite postulant: quia adhibitis circumstantiis, submotisque aliis atque aliis impedimentis exaudi deponunt. Tertio. Si quis dei nomine audito, eiusque respectu proximo, qui se contumelia affecerat, libenter parcat: at tamen adhuc fornicandi affectu teneatur: haud ideo quia ignoscit alteri, constat ei tandem dominum semper parciturum, cum veniae consequendae impedimentum prauo affectu contineat: et quia id non videatur Christus actu a se auerso promittere. Ceterum putarim equidem non raro contingere, ut eiusmodi peccatori alteri propter Deum notabilem iniuriam remittenti, Deus ob eiusmodi remissionem, spiritum vere contritionis infundat: quod demum sit indulgentia dignus. Nam si nonnullis aliis recte factis solent peccatores quasi congrue mereri, ut sic a deo adiuuen-

adiuuentur, vt tãdem omnia peccata auersentur, eiusq; gratiã cõsequãtur, multò magis ideueniet hoc factò pietate pleno, quod in tantũ Christus extulit, vt sit vel præcipuum consiliũ ad euadenda supplicia peccatis debita. Id quod Augustinus testatur dicens in hæc verba prius etiam inducta. Vbi non est prætereundum, quòd ex omnibus his sententiis, quibus nos Dominus orare præcepit, eam potissimũ commendam esse iudicauit, quæ pertinet ad remissionem peccatorum, in qua nos misericordes esse uoluit: quod est vnum consiliũ miserias euadendi. Deniq; forsitan hac traditione valeat hoc in loco Caietanus à Cathedrini reprehensione defendi.

Vtrum clericus lethale crimem cõmittat res ecclesiasticas vel auarè recondens, vel prodigè consumens.

C A P. Primum.

Hæc autem quæstio multiplices, variosq; sensus implicat: in qua explicanda doctores non contemnendi in diuersas sententias concessere. Ego autè quauis non sim is, qui tantas valeam componere lites, in eo tamè sacerdotibus minùs eruditus operam meam nauabo, vt omiffa ea opinione, quæ durior videtur, alteram quæ mitior est, quo ad meliùs fieri poterit, explicem, eandemq; pro virili breuissimo verborum compendio diligè-

ter absoluam. Pro quo in primis notandum est clericorum alios esse prælatos quibus totius episcopatus cura incumbit: alios inferiores animarũ curatores, eorũ coadiutores: alios canonicos: alios vel fabricæ, vel hospitalium, similiũq; piarũ institutionum administratores atq; procuratores. Est et secundo notandum, vt rum ecclesiasticum posse possidere duobonorum genera. Alterum patrimoniale, vel aliunde iustè acquisitum: Alterũ ecclesiasticum, vel ecclesiæ respectulicetè acquisitum. Dico autem licetè acquisitum: quia interdum sacerdos illicitè occupat ecclesiasticos proventus, vt pote is, qui per simoniæ labem beneficium obtinuit, vt clarè probatur in Extrauagante Pauli Veneti, quæ incipit: Cũ detestabile. de simonia. Vbi illa constitutio paulò post præcipiũ sic habet. Per electiones verò, postulationes, cõfirmationes, pmissiões, vel quasuis alias dispositiones, quas simoniaca cõtingerit labe fieri, et quæ viribus omnino careant in ecclesiis, monasteriis, dignitatib; psonatib; officiis ecclesiasticis, et quibuslibet beneficiis, aut aliquo eorũ cuiquã ius nullatenus acquiritur, nec inde faciat aliquis fructus suos. Sed ad illorum omnium, quæ perceptit, restitutionem sub anime suæ periculo sit adstrictus. Hactenus constitutio. Præterea et ille, qui non intendit ecclesiæ administrare, et qui non facit suum officium, siue sacramenta non administrans, siue non celebrans et sacrificium non offerens pro illud procurantibus, ac decimas et primitias, aliãq; munera offerentibus: vel preces statutas tam diurnas, quàm nocturnas nõ persoluens. Hi enim

Sessione nona, in Bulla reformatio niscuria, et aliorum. enim omnes non faciunt fructus suos: sed tenentur eos restituere, iuxta decretum in secundo concilio Lateranensi factum. Quod sic habet: Statuimus et ordinamus, vt quilibet habens beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio, diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, beneficiorũ suorum fructus suos nõ faciat, pro rata omissionis officii et temporis: sed eos tanquam iniustè perceptos in fabricas huiusmodi beneficiorũ, vel pauperũ elemosynas erogare teneatur. Si autem ultra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso priuetur: Cũ propter officium detur beneficium. Intelligitur autè officium omitti, quo ad hoc, vt beneficio priuari possit, qui per quindecim dies illud bis saltem non dixerit. Hoc igitur iam per ecclesiam definito de his, qui diuinum officium prætermittunt.

Caput Secundum.

AM de bonis patrimonialibus ponitur talis cõstitutio. Quicunq; clericus habet bona patrimonialia, vel alia, non tamen ecclesiastico iure sibi acquisita, est eorum verus et absolutus dominus. Verus quidem: quoniam ius dat ei verum dominiũ. Siquidem non est alius, cuius ea bona esse debeant. Absolutus autem: quia liberè bonis eisdẽ vti potest. Quilibet enim in re sua est moderator et arbiter. Ex quo sequitur, authore sancto Thoma articulo septimo ad quæstionem 185. secun-

de secunde, quòd clerici habent est alia bona, ex ipsarum rerum conditione nõ obligantur ea aliis conferre, sed possunt eas sibi retinere, vel etiã aliis pro libito elargiri: attamen in ipsarum rerum dispensatione peccare dupliciter possunt. Primo. Si talia bona auarè retineant: cũ vel cognatis, vel amicis liberaliter aut magnificè impartienda sint. Cũq; eorum distributione non subueniatur eis, qui vel extrema, vel magna necessitate laborant secundũ quòd charitatis debitum requirit. Dixeris forsità, Clericus diues suis bonis vescatur, vt ecclesiastica bona pauperibus integra tribuat. At nõ ita, sed multò aliter Christus statuit, dicens: Dignus est operarius cibo suo. Et Apostolus: Nemo militat suis stipendiis. Bene habet. Emuero qui habet sua quibus alatur, cibo non eget alieno: vtatur igitur suo, et non abutatur alieno. Vidèris minùs intelligere quid dicas: quoniam suo ipsius cibo vescitur, qui iure sibi debito et impenso vtitur. Et quauis hæc ita habeant, putarim equidem æquitate plenum esse, obuia tanta pauperum tum publicorum, tum occultorum multitudine huiusmodi clericum in primis suis bonis patrimonialibus vesci, quatenus ei sufficerent: deinde si ea non sibi satis essent, ad congruam suæ personæ et status sustentationem, de bonis ecclesiasticis quantum sibi deesset, partem capere: vt reliqua omnia in vsu pauperum integra sincerè expenderentur. Dixeris, Hoc facere est consilii: non autem præcepti. Sic habet. Sed occurrente pauperum necessitate id consiliũ subiit præcepti naturam, quod præterire nefas sit. Quin videtur quòd

quod ille talis clericus semper teneatur ex diuino mandato suis bonis ali, ut ecclesiastica indigentibus quibuslibet impartatur: Hieronymo autore grauisimo in epistola ad Damasum Papam ita tradente: Clericos illos conuenit stipendiis ecclesiasticis sustentari, quibus parentum & propinquorum bona nulla suffragantur. Qui autem bonis parentum, & opibus propriis sustentari possunt, si quod pauperum est accipiant, sacrilegium committunt. Hinc & Apostolus in priori ad Timotheum epistola praecipit: Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, & non grauetur ecclesia: ut iis quae verae viduae sunt, sufficiat. Sed ad hoc responderi forsitan possit, Hieronymum de iis clericis verba facere, qui non sunt additi, vel administrationi sacramentorum populo Christiano exhibendorum, vel ad praestandum aliquod officium ecclesiae: ut qui altario non seruiunt, de altario non participantur. Vel sicut sanctus Thomas respondet, dicendum est, quod non omnia bona ecclesiarum sunt pauperibus largienda, nisi forte in necessitatis articulo, in quo etiam pro redemptione captiuorum & pro aliis pauperum necessitatibus vasa quoque diuino cultui dedicata distrabuntur: ut dicit ac censet esse faciendum Ambrosius: & in tali, ut inquit sanctus Thomas, necessitate peccaret clericus, si vellet de rebus ecclesiae viuere, dummodo haberet patrimonialia bona de quibus viuere posset. Super quo Caietanus: Vide quod clericus, siue episcopus quantumcumque habeat bona patrimonialia, potest de ecclesiastica praebenda viuere, nisi in supradicto necessita-

tis articulo: in quo tamen etsi peccaret viuendo de sua praebenda, non tamen teneatur ad restitutionem: quia eius peccatum consentiret in abusu, quo non subueniret aliis quando subueniendum est. Libertas autem a restitutione consurgit, ex eo quod praebenda se habet ut proprium clericum vel episcopi bonum. Denique haec bona expendendo, cauere debet talis clericus infirmorum scandalum: & ne det calumniatoribus ansam detrahendi eius bonitati. Facile enim ac libenter imporent ei tetram impotentis auaritia notam si seruat patrimonialibus bonis, ecclesiastica duntaxat in suos usus consumat. Possunt & secundo modo ecclesiastici suis patrimonialibus bonis abutendo peccare. Idque bifariam: vel expendendo illa propter improbum finem, scilicet ut tali largitione viam sibi aperiant ad aliquod flagitium, facinusue perpetrandum: vel ob inanem gloriam eadem effundendo: atque ob ludicram delectationem illa parafitis & scurris leuiter donando. Id quod Augustinus valde reprobatur, dicens: Donare res suas histrionibus vitium est immane, non virtus: & scitis de talibus quam sit frequens fama cum laude, quod laudatur peccator in desideriis animae suae, & qui iniqua gerit, benedicitur. Denique quia haec patrimonialia bona, & alia his similia sunt sua ipsius clerici, tamquam sunt sua sicut cuiuslibet alterius, quomodocumque ea prodigat: nemini tamen neque pauperi, neque rei publicae tenetur tantumdem restituere. Quia eiusmodi res sunt proculdubio possidentium dominio deputatae. Peccauit tamen eas res prodigendo, vel grauitate, vel mortifere, vel auare retinendo, pro

negotii

negotii qualitate. & profectio quamuis eisdem duobus modis laicus quoque peccet, tanto tamen grauius clericus eo peccat, quanto altiori dignitatis gradu praestans virtutis opus potius exhibere tenetur. Hoc enim est quod aiunt, Quando altior est status, tanto ruina maior.

Caput tertium.

UNT autem quaedam bona fidei episcopi, vel alterius siue clerici siue laici, credita, in quosdam pios usus dispensanda: puta quibusdam pauperibus alendis, vel puellis dotandis, vel infantibus expositis nutriendis, aut studentibus scripturas sacras sustentandis, aut infirmis curandis ex speciali institutione eroganda: de quibus talis ponitur constitutio. Quicumque talium bonorum administrator expendit ea in alios usus praeter eos ad quos peculiariter instituta sunt, exitaliter peccat: & ad restitutionem eorum faciendam eis, quibus nocuit, omnino tenetur. Quoniam constat eum committere contra iustitiam commutatiua, vel dando alienis aliena, vel ea sibi retinendo, & ideo restituere tenetur ei, a quo abstulit, ut aequalitas constitutur: restituto ei, qui minus habet eo, quod alter plus habet: ut potest si eleemosynarius quispiam ultra stipendium sua recipiat centum pecuniarum libras pauperibus distribuendas; si eis fraudem faciat, eas praeter modum sibi praefinitum expendendo, vel sibi retinendo, lethaliter peccat, & ad damnum pau-

peribus illatum resarciendum tenetur: nec solum ipse principalis damnificator restituere tenetur talia bona tam mobilia quam immobilia, sed illi quoque ad quos illa deuenere, ut puta dilapidatoris ipsius cognati, vel amici: atque quilibet alii iniusti eorum possessores eadem reddere debent damnum passis. Veruntamen, ut ait Tostadus, fideles talium bonorum administratores si verè indigeant, licite possunt inde, quantum eis opus est, modeste accipere: id est non amplius, quam ut sustententur. Nam sicut aliis pauperibus ex officio subueniunt, ita sibiipsis inde necessaria tanquam verè egenis providere queunt: imò debent potius, cum se ipsos plus quam alios ex charitate diligere teneantur. Viderint tamen circumspectissime, ne mentiatur iniquitas sibi, neque pauperum bonis aut delitari, aut ditescere tentent. Quia si ex illis absque vera sua ipsorum indigentia aliquid usurparint, inque suos usus conuertirint, furti rei sunt: ac perinde quicquid de summa detraxerint, reficere debent, si seruari vellent. Quid? si hospitale illud cui talia bona fuerunt applicata sit ab infidelibus occupatum; aut alias euersum? planè constat aedificandum esse alterum priori simile in regione fidelium ex illius vectigalibus, si tamen extent: quo reaedificato suscipiantur in eo, atque foueantur pauperes, quales antea suscipi fouerique solebant. Quid si talia extent hospitalia? & ad ea neque pauperes, neque infirmi conueniunt, ut in eis alantur & curentur? Nimirum expendenda sunt eorum vectigalia

O in

in sustentandis aliis pauperibus & infirmis, qui sunt deficientibus persimiles, velut eis cognatiores. Hoc enim tanquam bonum & æquum Dominus Didacus Alauensis Esquiueus, episcopus Abulensis, Abulæ faciendum tam pie, quã prudenter instituit. Nam cum extra muros eiusdem urbis sint duo hospitalia dedicata curandis infirmis, alterum Lazareis, alterum Antonianis, in quibus nulla fit hospitalitas, ordinavit, & mandauit ut eorum prouentus, eisq; superflui, in curandis egrotis gallico morbo infectis hospitali deo patri dedicati, eisdeq; medicandis constructo expederentur. Id quod diligenter exercetur magno talium ægrotantium commodo.

Caput quartum.

Coedamus iam ad tractandum vel usum, vel abusum eorum bonorum quæ sunt & dicuntur ecclesiastica. Qualia sunt: Primitiæ, decimæ, & oblationes, & quæcunque intuitu ecclesiæ ecclesiasticis, aut aliis donantur. De quibus illud in primis animaduertendum est, Cuncta illa bona à laicis porrigi ad sufficiendum ea, quibus oportet esse ad cultum diuinum, & ad congruam & decentem sustentationem tum episcopi, tum clericorum, & ad pauperum subuentionem. Est enim inopinabile tantam decimarum, primitiarum, oblationum, donariorum, aliorumq; prouentuum copiam solis clericis à laicis donari in solos eorum usus. Effet enim

id iniquum, & improbum, & impium. Iniquum, quia contra iustitiæ equalitatem: improbum, quia superfluum: impium, quia aduersus pietatem, quam in Deum & homines præstare tenemur. Rectè igitur Augustinus ad Bonifacium scribit: Si priuatum possidemus, quod nobis sufficiat, non illa bona nostra sunt, sed illorum quorum procuracionem gerimus: non proprietatem nobis usurpatione damnabili vendicemus. Hoc supposito considerandum est, quòd aut omnia bona ecclesiastica sunt distincta, aut indistincta: si sunt distincta, eorum distinctio describitur in capit. quatuor. duodecima, quaestione secunda. Quatuor autem tam de reuenu, quàm de oblatione fidelium, prout cuiuslibet ecclesiæ facultas admittit, conuenit fieri portiones: quarum vna sit Pontificis: altera clericorum: tertia pauperum: quarta est fabricis applicanda. De quibus sicut sacerdotis intererit integram ministris ecclesiæ memoratam dispendere quantitatem, sic clericus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter nouerit expetendum. Ea verò quæ ecclesiasticis restaurandis ædificiis attributa sunt, huic operi veraciter prærogata locorum doceat instauratio sanctorum manifesta. Quia nefas est, si sacris ædibus desitutis in lucrum suum Præsul impediatis sacris ædibus deputata conuertat: ipsam nihilo minus ascriptam pauperibus portionem quam diuinis rationibus se dispensasse monstraturus esse videatur: tamè iuxta hoc quod scriptum est, sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra

vestra bona, & glorificet patrem vestrum, qui in caelis est: oportet etiam præsentis testificatione prædicari, commendari, & bonæ famæ præconis non taceri. Ex hoc textu primò constat, quòd si bona ecclesiæ distincta sint in quatuor partes, omnium simul coniunctorum sic procurator & dispensator est episcopus, ut Pontificia autoritate fretus faciat ut quælibet persona tam vera quàm ficta portionem suam accipiat. Idque ita exequatur, quòd, ut iuxta Apostolum, fidelis dictum inueniatur, sua tantum portione contentus. Ex quo sequitur, ut ait Sanctus Thomas secunda secundæ quæstio. 185. arti. septimo (quòd si, ut dictum est) distincta sunt bona, quæ debent in usum episcopi cadere, ab his quæ sunt pauperibus, & ministris, & cultui ecclesiæ eroganda: & si aliquid eorum sibi retinuerit episcopus de his quæ sunt pauperibus eroganda, vel etiam in usum ministrorum, aut in cultum diuinum expendenda, non est dubium, quòd contra fidem dispensatoris agit: & ad restitutionem tenetur. Ad huius autem sententiæ clariorem intellectum multum facit quòd idem autor scripsit in secunda secundæ quæstione. 62. articulo. 5. ad quintum: Prælati, ait, potestatem ecclesiæ surripere tripliciter, puta si episcopus usurpauerit res Capituli: & tunc planum est, quòd debet restituere ponendo eas in manibus eorum, ad quos de iure pertinent. Alio modo si rem ecclesiæ suæ custodiæ deputatam in alterius dominium transtulerit: puta consanguinei, vel amici: & tunc debet restituere ecclesiæ, & sub sua cura ha-

bere ut ad successorem ipsius perueniat. Tertio modo potest prælati solo animo surripere rem ecclesiæ, dum scilicet incipiat habere animum possidendi eam tanquam suam, & non nomine ecclesiæ: & tunc debet restituere, talem animum deponendo. Ex his Sancti Thomæ verbis bene colligit Catetanus, quòd prælati non solum est dispensator rerum mobilium, sed etiam immobilium: custos, & aliorum omnium bonorum ecclesiæ, quorum alienatio est sibi iure prohibita: & ideo bene commentatur, quòd eum in primo modo sibi usurpet rem alteri deputatam, clauduntur cuncta bona alteri deputata, tam particulari, ut canonico, officiali, portionario, & capellano, quàm collegio, ut capitulo, siue hospitali, quàm etiam multitudini, ut pauperibus, studentibus, peregrinis, & infirmis, & cæteris id genus. In secundo autem modo sub his quæ sunt episcopi custodiæ deputata continentur prædia, fundi, domus, ornamenta, cunctaque vasa sacra, census, vectigalia, redditus vniuersarum decimarum, primitiarum, oblationum, aliorumque prouentuum, atq; possessionum: quæ vniuersa iure cautum est, ne ab ecclesiâ alienentur, præterquam in quibus id fieri licet, accedente ad id debita atque idonea summi præsertim Pontificis autoritate.

Caput quintum.

AM VERO SI ecclesiæ bona maneant indistincta, id est in quatuor illas
O it portio

portiones non diuisa, eorum dispositio-
nem Martinus Papa definiuit in c. epi-
scopus. 10. q. 2. Sic enim decreuit: Episco-
pus habeat potestatem in rebus ecclesie,
vt dispenset necessitatē habentibus cum
omni reuerentia & timore Dei. Parti-
cipare etiam eum oportet quę necessaria
sunt, si tamen ipse & qui cū eo sunt fra-
tres indigerit aliquo, vt necessitatē nul-
lo modo patiantur, secundum Apostolū
sanctum dicentem: *Vitū tantum, & te-
gumento, his contenti sumus. Si autem
res ecclesiasticas in suas proprias volu-
ptates usurpare voluerit, aut fratribus,
aut filiis, aut quibuscunque propinquis
dederit potestatem, vt per eos latenter
ledantur res ecclesiasticę, hunc obno-
xium oportet esse concilio. Sin autem
episcopus & qui cum eo sunt presbyte-
ri, aut diaconi accusentur quod ea quę
vel ex reditu, vel quolibet actu ecclesie
venerint, in suos vsus colligunt, & pau-
peres fraudant, & fame conficiunt.
Hoc enim corripi oportet, secundum
quod ordinatum fuerit a sacro concilio.
Vidisti quomodo bonis ecclesie indi-
stincte manentibus, tum episcopus, tum
presbyteri, & canonici, non domini, sed
dispensatores, & procuratores ecclesia-
sticorum bonorum esse decernunt. Vnde
sanctus Thomas. 2. 2. q. 185. articul. 7.
probe inquit: Si verò ecclesiastica bona
non sunt distincta eorum dispensator est
episcopus, eorundemq; distributio fidei
eius committitur: & si quidem in modico
deficiat vel superabundet, ea distribuendo,
potest hoc fieri absq; bonę fidei de-
trimento. Quia non potest homo in tali-
bus pūctualiter accipere illud qđ fieri o-*

portet: si verò sit multus excessus nō pōt
latere. Vnde videtur bonę fidei repugna-
re, & ideo nō est absq; peccato mortali.
Dicitur enim Matthaei. 24. capi. *Quod*
si dixerit malus seruus in corde suo, ^{Matth. 24.}
mōrā facit dominus meus venire (quod per-
tinet ad diuini iudicii contēptū) & cœ-
perit percutere cōseruos suos (quod per-
tinet ad superbiam) māducet autē & vi-
uat cū ebriosis (qđ pertinet ad luxuriā)
veniet dominus serui illius, in die qua nō
sperat: & diuidet illū (scilicet a societa-
te bonorū) & partē eius ponet cum hy-
pocritis (scilicet in inferno.) Vnde statē
sequitur: Ibi erit fletus, & stridor dētū.
In talibus igitur bonis indistinctis, vt i-
dē sanctus Thomas ait in quodlibeto. 6.
art. 12. non solum peccatur ex eorundem
abuso, sed etiam ex ipsa rerum conditio-
ne, dum aliquis in suos vsus conuertit qđ
est alterius: & ideo tenetur ad restitu-
tionem, tanquam defraudator rei aliene.
Quod quidē peccatum committi potest
ferē in omnibus casibus in proximo capi-
te expōsis. Ecōtrario autē fidelis & pru-
dens seruus, quem pręposuit dominus
eius super familiam suam, vt det illis in
tempore tritici mensuram, in omnibus si-
bi bonis commissis fideliter & prudēter
aget, & in eis dominicę familie distri-
buendis distributorie iustitię regulam
seruans communia illa bona rectē ac ius-
tē dispensabit. Atque tam sibi quā
aliis iuxta vniuscuiusque dignitatem
& indigentiam quod opus fuerit impar-
tietur. Licebit igitur episcopo ex illis
indistinctis ecclesie bonis tot tantāque
sibi sumere, quot quantāque requirun-
tur ad suę personę statusq; sustentationē:
prospicietq;

prospicietq; sibi non solum ea, quibus est
opus ad viuendum, sed etiam ad honestē
agendum: id est non solum secundum ab-
solutam necessitatem, sed etiam secundū
status sui decentiam. Decentiam in-
quam non vtiq; ambitiosam, sed mode-
stam, neque secundum apparatum pre-
tiosarum vestium, dapiumue, quem hu-
mana vanitas & ingluuies finxit: sed
quem recta ratio pręscribit, & Chri-
stiana pietas permittit. Dabit & ec-
clesie suę ministris secundum sui cuiusq;
gradum & ministerium omnia necessa-
ria ad victum atque vestitum, ceterosq;
vsus, sine quibus vita hæc humana neque
agi, neque decenter duci potest: pręser-
tim ab eis, quos non modò interiori, sed
etiam exteriori mūditiā nitere decet, vt
a mundis munda tractentur. Enimverò
quia generali regula definiri nequit quid
est quod deceat vnāquamque perso-
nam, vel statum, id æstimandum sa-
pientis arbitrio relinquitur. Enimverò
quia plus equo nobis placemus, & ani-
mo efferimur, tutius multo est in as-
signanda status decentia minuere potius
quā agere, & ad frugalitatem decli-
nare: vt vel hac ratione supersint plu-
ra pauperibus distribuenda. Impar-
tietur item omnia, quę ecclesiasticę fa-
bricę exiguntur, vt domus dei sit bene
constructa, ad fabrē ædificata, & op-
portunis adminiculis instructa. Deniq;
vt adsint domo Dei sacra ornamenta,
sacraq; vasa, & sacrę vestes, cæteraq;
vtensilia, quibus est opus ad mundum
atq; splendidum deo cultum exhibendum.
His autem ita comparatis, quid ex to-
to illo ecclesiasticarum opum aceruo resi-

dum fuerit, in pauperum vsus expen-
dendum esse videtur. Nam & interdū
incident tempora, cum posthabendi sunt
pauperes non extremē indigentes, vt po-
te si expendedæ sunt ecclesie opes in cō-
ducendis militib⁹ ad arcendos atq; propul-
sandos fidei hostes a Christianorum
sinibus, eosque si è re Christiana fuerit,
penitus opprimendos. Denique quia lai-
ci non dant decimas, & primitias, &
oblaciones tam vberes, vt episcopos aut
clericos diuites faciant, sed etiam vt ex
eis pauperibus subueniatur, committunt
illa bona episcopo tanquam ecclesie pro-
curatori, & indigentium patri, qui ea-
dem pauperibus distribuatur: nē eis fraudati,
rursus laicis sint oneri. Ex quo fit vt
quemadmodum rex faceret iniuriam rei
publicę si exigeret ab ea duplicia sti-
pendia militibus expendenda, vbi simpli-
cia sufficerent: ita episcopus iniuriam
laicis infert, si dāda pauperib⁹, aliis pro-
digē donet. Quia sic laici iterum com-
pelluntur donare pauperibus, opportu-
nē & importunē petentibus. Denique
quoniam in priori casu, & maximē in
hoc episcopus male dispensans ecclesia-
stica bona eius curę commissa, & per-
niciosē peccat, & ea restituere tenetur
his, quibus nocuit, constat eum non esse
illorum dominum, sed dispensatorem, &
procuratorem: & hoc est quod iura pro-
clamant, illa vtique capitula, quę fuerūt
condita, quando clerici nihil proprium
habebāt: sed ecclesie bona indistincta e-
rant, & omnibus communia.

Caput sextum.

AM verò quod proximo capitulo est affine, quæritur, vtrum clericus præbendatus teneatur facere quatuor illas partes de redditibus ecclesie, & oblatione fidelium: scilicet, episcopo, clero, fabricæ, atq; pauperibus. Huic quæstioni respondet Syluester post Abbatem, cap. i. de ecclesiis edificandis. Standum esse consuetudini, quo ad quartam episcopi, & fabricæ, quæ valet iuri derogare, nisi quando fabrica maneret derelicta. quia tunc esset irrationabilis ea consuetudo, & non valeret, & teneretur dare quartam in usum fabricæ. Hoc intellige habere locum, quando redditus supersunt, detractis his, quæ ipsi clero sunt necessaria. Quantum verò ad quartam pauperum, nulla valet consuetudo in contrarium, quin teneatur sacerdos præbendatus eam pauperibus erogare. imò plus dico, quòd non solum quartam, sed etiam omnia superflua necessitati, scilicet personæ & statui, teneretur erogare pauperibus sub poena peccati mortalis, nisi in duobus casibus. Primo si egeat fabrica: vel secundo, si velit dei cultum ampliare: nulla tamen extrema pauperum necessitate occurrente. Hæc ille. Sed eius dicta moderata sunt temperamento, quod apponit Ioannes Gersonus dicens: Si bona ecclesiastica sunt data generaliter & indistinctè alicui ecclesiastico, tam pro sustentatione sua quam pro pietatis exercitio, potest eiusmodi ecclesiasticus mediocriter illis bonis vti secundum decentiam sui status, etiam si nihil residuum superesset pauperibus erogandum. Vnde, vt notat Innocentius in capi. cum ab omni-

de vita & honestate clericorum. Assignantur redditus ecclesiastici principaliter, vt clerici ex ipsis honestè viuere possint: nec tenentur pauperibus potius subuenire quàm sibi ipsis, nec prius reficere edificia quàm se ipsos. Et de iis quæ supersunt clericis, vbi sibi ipsis cõsuluerit, intelligendum est quòd Hieronymus ait: Quicquid habent clerici, pauperum est.

Caput septimum.

AM verò de pauperum quarta tractandum est. Pro qua talis ponitur conclusio: Vbiunque quarta bonorum ecclesiasticorum portio est pauperibus assignata, est eis integra tribuenda, nisi fortè urgentiori necessitati sit ex ea subueniendum. Prima pars huius conclusionis eo liquet, quòd pauperes sunt veri domini bonorum sibi applicatorum, & non episcopus, neque clericus, neque fabrica, qui suas habent distinctè portiones: neque laici, qui talia bona in ecclesiam intulerunt. Nam quum primùm illa deo obtulerunt, ipsorum dominium à se in ecclesiam transtulerunt, quæ pauperibus suam quartam non tam gratis, quàm iure eis debitam assignant. quia ea de causa populus tantum prouentuum copiam annuatim ad ecclesiam portat. Ex quo exploratum habetur, omnes eos fures esse, qui talia bona pauperibus subtrahunt: esseque eorum restituendorum reos. Etenim in eos, qui accommodata pauperibus bona surripiunt ad literam Dominus per Isaiam loquitur: Vos enim depasti estis gregem

Hierony.

gem meum: & rapina pauperum est in domibus vestris. Super quo Hieronymus: Reor hoc fuisse inter senes & principes veteris populi, quòd inter episcopos & presbyteros nostri temporis. Nostris quòq; principes cum pauperes delinquentes publicè arguant & confundat, & nec eis nutum faciant, in quorum domibus rapina pauperum inuenitur, dum ecclesie opes sibi thesaurizant: & in delictis abutuntur, quæ ad sustentationem pauperum dantur: & sibi reseruant, vel propinquis tribuunt: & aliorum inopias, suas vel suorum diuitias faciunt. Hæc Hieronymus. Enimvero si clericus portionis pauperum distributor rerum indigentia prematur, poterit impune inde sibi, sicut aliis indigentibus subuenire, faciet tamen parcè, ac modestè: imò intra modum potius: cauebitq; omnino nè cupiditate cæcus egestatè fingat, vbi egestas non est. Secunda autem conclusionis propositæ pars eo est manifesta, Quòd si causa fidei, vel reipublicæ exigat pauperum non extremè indigentium bona ad vtriusq; defensionem, relictis pro tempore iis, quæ necessaria sunt pauperibus, ea possunt inculpate expendi. Quia hæc bona particularia illis multò potioribus atq; vniuersalibus bonis deservire debent, siquidem deteriora fiunt meliorum respectu: quia hæc sunt illorum finis.

Caput octauum.

Nimvero meritò ià quæritur vbinam gentium lateat illa quarta bonorum ecclesiasticorum portio pauperibus assignanda. Nullibi

enim quod ego sciam de communi acervo ea pauperibus secernitur: nullibi in eorum usus reponitur. Vbi igitur latet? Nam non videtur fuisse coniuncta bonis fabricæ deputatis, quæ passim sunt adeò tenuia, vt vix eius sumptibus sufficiat: neq; latere videtur in Canonicorum Præbendis, quæ de communi reddituum summa eorum singulis in proprios usus conuertendæ quolibet anno attribuntur. Esto, nonnihil contrariæ suspitionis afferat laudabilis admodum consuetudo, quam constanter seruat Abulensis ecclesie Capitulum, distribuendo videlicet pauperibus eleemosynas, quantas res exigit singulis cuiuslibet hebdomadæ quarta sextaq; feriis, quoties hisce diebus in coetum simul conueniunt. Adde quòd in festis tū Natalis tum Resurrectionis dominicæ diebus definitas habent eleemosynas, pudentibus ostiatim petere pauperibus distribuendas. Præter id quòd in nutriendis infantibus expositis non paucam suarum pecuniarum copiam exhauriunt. Verùm hæc non sunt indicia satis idonea quibus sit nobis exploratum, pauperum portionem in Canonicorum portione conclusam latere. Vbinam ergo latet pauperum portio? Caietanus sentit haud immeritò, apud episcopi portionem eam latere. Moderatur autem suam sententiam duabus propositionibus. Quarum prior est: Si redditus ecclesiastici episcopo assignati sunt adeò tenues, vt vix sufficiant ad subsidium episcopo comparandum: aut adeò mediocres, vt tantum ei sufficiant, parumq; ei superest, in episcopi quarta non includitur ea, quæ debet esse pauperum.

rum. Quoniam totus ille redditus Prelati sustentationi deputatus est: sicut peculiares portiones sunt applicatae singulis canonicis, & fabricae. quae quidem sunt suae ipsorum, ita propriae, ut de eis non teneantur aliquid pauperibus erogare, tamen id eis stricto iure debeatur. Nam cum parvus est excessus, nihil iuris pauperibus affert. Quod enim parum est, pro nihilo deputatur. Ex quo fit, quod si talis episcopus paucum illud, aut aliquid plus de suo dimenso tollens, siue bene siue male illud tribuat, non tenetur aliquid pauperibus restituere. Enimvero sicut est vituperandus si paucas illas opes in usus improbos consumpsit ita est laudandus, si eas ad probos usus accommodarit. Quid igitur, si tam episcopus, quam singuli canonici atque fabrica potantur redditibus duntaxat si hiis sufficientibus? forsitan nonnullis in locis fuerit illa pauperum portio xenodochiis construendis, & aedificandis, & locupletandis, in quibus pauperes reciperentur, alerentur, & a morbis curarentur. Forsitan &, quod verisimilius fuerit, ubi ecclesiastica bona non sufficiebant, nisi sustentandis episcopo, clero, atque fabricae, loco quartae pauperibus assignandae successit collecta, quae singulis totius anni dominicis fit, ut elemosynis ostiatim viritimque congregatis, indigentibus praecipue honestis subueniatur. Quid si bona fabricae ecclesiae alicubi applicata non tantum eius visibus sufficiant, sed omnes sumptus ei necessarios atque utiles plurimum excedant? Merito tibi existimari possit, in fabricali portione pauperum portionem contineri.

Si quidem Symmachus Papa designatis seorsum episcopi & clericorum portionibus, partes fabricae atque pauperum simul velut unquam portionem comprehendit, dicens: De redditibus ecclesiae, vel oblationibus fidelium, sola episcopo ex his una portio remittatur. Duae ecclesiasticis fabricis, & erogationi pauperum profuturae, a presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur. Ultima clericis pro singulorum meritis dividatur. Sed quia his non obstantibus semper remanet dubia quartae pauperum mansio, reuertamur ad Caietanum. Cuius secunda Propositio est: Si redditus episcopo assignati sunt adeo pingues & abundantes, ut in animum sapientis cadere non possit, illos esse duntaxat ei pro sola ipsius sustentatione deputatos, merito censendum est, in episcopi portione pauperum contineri portionem. Ratio est: quia fabrica, cleroque seorsum suas partes habentibus, non est a pauperibus auferenda portio sua, eisque iure debita: nihil aliud, quam redundantia illa bonorum praelati remanent, ubi pauperum portio contineatur. Adde quod illa talia episcopis bona remanent affecta antiqua illa sanctaeque iuris dispositione, ut ex eis reddenda pauperibus quarta detrabatur. Nam quemadmodum quando cuncta ecclesiastica bona erant communia, commissa erant episcopo cum debito atque vinculo diuidendi ea in quatuor partes distribuendas, episcopo, clero, fabricae, atque pauperibus: ita exclusis duobus membris, fabrica videlicet atque clero a tali bonorum

bonorum communitate (quia clerici nunc obtinent proprias Praebendas portionis suae loco, & fabrica possidet portionem antiquitus sibi assignatam) proculdubio episcopalia bona remanent ei pauperibus distribuenda. Siquidem adhuc pauperibus debetur ea bonorum ecclesiae pars, quae antea ipsis debebatur. Nec obstat huic determinationi si dicatur, iura illa esse per contrariam consuetudinem abrogata: sciente tanto tempore Romano Pontifice pauperes a praelatis sua portione fraudari, neque eos compellente, ut eam ipsis reddant. Quia perniciosam illorum bonorum usurpationem nequaquam laudabilis consuetudo, sed ilaudabilis abusus induxit. quippe quidem praelatorum iniquorum auaritia profectus eam impiam fraudem ad hanc usque tempestatem produxit, in qua saeva libido cuncta totaque mortalium corda sic occupavit, ut omnia tam diuina, quam humana usque deique ferat: atque perniciose admodum perturbet. Denique, ut fertur, aggrauat, non minuit mala consuetudo reatum. Et illud: Multa per patientiam toleratur, quae si adiudicium deduceretur, argueretur. Praeterea dato quod huiusmodi iura sint abrogata, quo ad id quod est positum iuris, hoc est, quo ad quodam portionem, ut iam non distribuatur pauperibus tota illorum bonorum quarta, sed vel quinta, vel sexta, vel quaeuis alia: non tamen abrogari queunt quantum ad id, quod est iuris diuini, hoc est, episcopos esse pauperum patres, ac perinde debere eis porrigere quantum sit opus ipsorum necessitatibus subleuandis vel extremis, vel magnis. Nihilominus fas est Prae-

lato retinere sibi necessaria ea quibus indiget ad ea quae eius statum decet commode exequenda. Denique si episcopus talia bona pauperibus debita prodigat, dando ea suis cognatis non aequè indigentibus, vel aliis indignis personis non ob earum paupertatem, puta vel histrionibus, vel meretricibus, quod absit à tanta dignitate, proculdubio non solum grauissimum crimen incurrit, sed etiam omnia quae sic perperam dilapidauit, tenetur de suo patrimonio pauperibus restituere. Imò nec solum ille eiusmodi restitutioni est obnoxius, sed etiam quicumque eadem receperunt. Quia sicut ille lapidator iure non potuit aliena dare: ita nec ipsi aliena licite retinere valent.

Caput nonum.

Qonsequens est de fabricae portione differere. Super qua talis videtur ponenda conclusio: Si fabricae ecclesiae non est assignata sua quarta, & episcopales redditus sunt ita pingues & superabundantes, sicut in proximo capite diximus, eodem modo eodemque iure episcopus tenetur ex illis fabricae providere commoda & necessaria, sicut pauperibus quibus non est sua portio distinctè applicata. Nam non minus episcopo commissa est fabricae ecclesiastica cura, quam pauperum: quin potius amplius: quia cum sit multa, & simul tunc indigeat, nihil petere valet. Quid si portio fabricae sit tenuis, neque sufficiens his comparandis quibus indiget? Profecto episcopus tenetur ex abundantia sua illius inopiam supplere. Quid si fabricae

fabricæ vsibus sua portio sufficiat? Certè in eius bonis expendendis seruanda est regula, quæ inserta est decretis, c. 12. q. 2. cap. Vobis enim. vbi sic habet: Fabricis verò quartam quæ competit ad ordinationem Pontificis, erogatione vestra decernimus esse pensandam. Si quid fortè sub annua remanebit expensa, electo idoneo ab vtrâq; parte custode tradatur enthecis, vt si maior emergerit fabrica, sit subsidio quod ex diuersi temporis diligentia potuerit custodiri: aut certè ematur possessio, quæ utilitates respiciat communes. Quid si abundantiores fabricæ fructus non sint seruati, sed in rebus minùs utilibus ab episcopo consumpti fuerint, & insequentis sterilibus annis vsibus fabricæ defuerint? Certè tenebitur ex suis bonis fabricæ necessaria sufficere. Quid si portionem fabricæ à sua diuidat? Bene vtiq; faciet: nihilo minùs tenebitur præteritis damnis è suo resarciendis. Quid si eosdem fructus in fouendis pauperibus extrema vel magna necessitate laborantibus, aut redimendis captiuis insumpserit? Probè vtiq; fecerit: neq; aliquid eorum, quæ sic expenderit, illi restituere tenebitur. Par enim est, fabricæ bona haud multum indigentis, pauperibus eis indigentibus esse impartienda. Videtur & huius sententiæ fuisse Augustinus, qui fabricis ecclesiasticis vacare detrectabat, vt pauperibus prospiceret. Et profectò primaria iuris tam diuini, quàm humani intètio in viuas potiùs fabricas, quàm mortuas fulciendas fertur: dummodò & necessaria & conuenientia tū

sacro loco, tum diuino cultui minimè desint. Accedit his quoq; sanctus Thomas, qui in quæstionis centesimæ octogesimæ quintæ secundæ secundi articulo septimo ad quartum argumentum, Bona ecclesiarum, inquit, pauperum vsibus deseruire debent: & ideo si quis necessitate non imminente providendi pauperibus, de his quæ superfluent ex ecclesiæ prouentibus possessiones emat, & in thesauro reponat, in futurum utilitati ecclesiæ & pauperum necessitatibus profutura, laudabiliter facit. Si verò necessitas immineat ea bona pauperibus erogandi, superflua cura est inordinata, vt illa aliquis in futurum seruet. Id quod Dominus prohibet Matthæi sexto capite, dicens: Nolite solliciti esse in crastinum. Ex quo liquet verum esse quod Toletus pronuntiat. Dato, inquit, quòd ecclesia egeat, egeant & pauperes: ceterisq; paribus, præstabilius est, huiusmodi bona pauperibus erogari, quàm ecclesiæ accommodari. Non enim homo propter ecclesiam, sed ecclesia propter hominem est instituta. Inuenimus & à sanctis viris factitatum, quòd propter magnam quorundam mortalium egestatem subleuandam, est ecclesia interdum indigere permissa, vt eis subueniatur: nimirum illius res vendendo, vel alienando, vel oppignerando: nam & pro captiuorum redemptione non modò alia, sed etiam distrabuntur calices, in quibus sanguis Domini consecratur, & vt ait Ambrosius in libro de officiis, & habetur in Decretorum libro, Caus. 12. quæstio. 2. Capitulo, Aurum ecclesia habet, non vt seruet: sed vt erogat, & subueniat

subueniat in necessitatibus. Maximè autem ita sentiendum est, atq; faciendū: quia necessitas ecclesiæ nunquam potest esse vel extrema, vel absoluta. Homines autem frequenter in vtrâq; necessitate vel extremâ vel magnâ incidunt. Quare melius esse credo plerumq; pauperibus, quàm ecclesiis huiusmodi elemosynam tribui. Ad hæc licet vtrunq; Christi sit, pluris tamen facit Christus hominem pauperem, quàm templum lapideum, quod aliquando interibit, & quæ in eo aguntur sacra cessabunt. Pauperes autem pro quibus mortuus est, viuent cum eo in æternum. Deniq; hæc expendite cum Caietano fabricarum ecclesiasticarum administratores, qui augendis ecclesiarum prouentibus diligenter incumbitis, ac diligentius multo caute ne patiamini tot inedia pauperes contabescere, puellas virgines dotis penuria periclitari, egenos ciues miseram vitam agere, orphanos atq; pupillos omni ope destitutos male habere. Hæc inquam alia mente expendite, & ne quæ magis urgent posthabitis, multo minùs urgentia curetis: memores illius quod dñs ad Cain dixit: Nonne si bene obtuleris, & male diuiseris, peccasti? Sed de his plura in tractatu de oblationibus disseruimus. Ad cuius lineam nunc scripta sunt moderanda: ex omnibus quæ in hoc capite discussimus, constat hanc propositionem esse veram: Fabrica ecclesiæ de sibi superfluo elemosynâ facere tenetur: Siquidem nihil in ecclesia Christi esse debet inutile. Si argutus impugnator ad Dialecticam nos reuocet, dicasq; in illa Propositione affirmatiua subiectum pronul-

lo supponere, ac perinde eam esse falsam: respondetur quod licet hoc nomen, fabrica, pro nullo supponat veritate personali, tamè supponit pro persona fictitia iuris fictione. Quis ergo elemosynæ distribuendæ debitum soluet? nimirum fabricæ administrator: qui cum sit persona vera, exequi tenetur quicquid facere deberet fabrica, si esset persona vera. Deniq; legimus sæculis proximis summum Pontificem concessisse Hispaniarum Regi ad cogendum exercitum aduersus Saracenos perpetuos nostræ fidei hostes: ex portione ecclesiasticæ fabricæ attributa, in tresq; partes diuisa, duas earum ad instantem necessitatem supplendam. Esto, expendantur illæ in eandem usum eadem necessitate manente. Sed quomodo laicis vendantur, & perpetuo ab ecclesia alienentur bellicis vsibus, nunq; amplius profutura, consiliarii tum regis, tum summi Pontificis viderint. Mirum & illud, quòd iidem laici redduntur immunes à contribuendo aliquid ex illis ecclesiasticis redditibus, ad complendam summam nouorum subsidiorum, quæ hac tempestate à clericis exiguntur. Nam si non sunt tam bona ecclesiastica, quare decimas non soluunt? Si verò sunt adhuc ecclesiastica, cur communita eis onera non participant? Soluat Abbas.

Caput decimum.

Trum sicut episcopi tenentur de bonis fabricæ elemosynam modo iam prædicto facere: ita Abbas monasterii de eius bonis elemosynam eodem modo facere teneatur.

teneatur. Huius quaestioni Toftadus no-
ster satisfacit quaestione septuagesima
sexta ad sextum capitulum euangelii se-
cundum Matthaeum, dicens: Quod sicut
ecclesia tenetur subuenire magnis paupe-
rum necessitatibus, ita et locuples mo-
nasterium. Nam. c. 12. q. 2. cap. quisquis.
ponitur aequale debitum, de episcopo et
abbate: scilicet quod sicut episcopus di-
sponere potest de rebus ecclesiae, ita et
Abbas de rebus monasterii: et sicut
episcopus non potest dare cognatis suis
aliquid de rebus ecclesiae nisi ceu paupe-
ribus, ita nec abbas de rebus monasterii.
Ergo a contrario sensu poterit inde co-
gnatis pauperibus aliquid dare. Imo ut
dicit Raymundus in Summa l. 2. titu.
de nego. saecul. Quicquid superest neces-
sitatibus monasterii, tenetur Abbas
in pias causas erogare: dicente Christo
Iesu Domino nostro, Quod superest,
date elemosynam: et ecce omnia mun-
da sunt vobis. c. 12. q. 1. c. Quia tua. et
monachis competit dare elemosynam in
necessitatibus pauperum: scilicet, victum
et vestitum. c. 15. q. 1. c. si cupit. ubi dici-
tur: Quod elemosyna indifferenter omni-
bus danda est: et quod praeter victum
et vestitum, et manifestas necessitates
nihil cuiquam tribuendum est. Omnes igitur
ecclesiae tam saeculares quam religio-
se in extrema vel maxima pauperum ege-
state, et redemptionis captiuorum ne-
cessitate eis elemosynis subuenire tenen-
tur. Quod si praelati tam ecclesiarum,
quam monasteriorum id non fecerint, pro
rei qualitate vel venialiter, vel mortali-
ter peccant: tantoque grauius, quanto su-
periorum locum in ecclesia obtinent.

St et illud quaesitum dignum,
Vtrum episcopus, siue cano-
nicus suam portionem habens,
facta illa quatuor portionum diuisione,
sit verus dominus suae portionis? San-
ctus Thomas in secunda secundi quaes-
tionis centesima octogesima quinta ar-
ticulo septimo respondet, ita esse eius do-
minum, sicut sui patrimonii. De his, ait,
quae sunt specialiter vsui episcopi depu-
tata, videtur eadem ratio esse, quae de
propriis bonis: ut scilicet propter immo-
deratum affectum et usum peccet quidem,
si immoderata sibi retineat, et aliis non
subueniat: sicut requirit debitum chari-
tatis. Non dixit, quod erat iustitiae id-
quod addendum esset si non episcopus es-
set bonorum sibi applicatorum dominus.
Praeterea omnia bona quantumcunque
antea communia, per certam iustamque ea-
rum diuisionem proprium dominum sor-
tiuntur. Sed episcopus siue canonicus ha-
bet suam quartam portionem ex diuisione
cunctorum bonorum ecclesiasticorum
iure facta sibi applicata: est igitur pro-
prius eius dominus. Praeterea ex quar-
ta episcopo siue canonico designata, sol-
uenda sunt creditoribus debita quae vter-
uis eorum contraxerit: non solum ad sui
sustentationem, sed etiam alia quauis de
causa. Sunt ergo talia bona vtrius eor-
um propria: ac perinde vteruis ipsorum
est proprius illorum dominus. Hanc vlti-
mam rationem Adrianus comprobat
eo quod refert Colletarius in capitulo,
Odoardus. de solutionibus. se vidisse in
Curia ut clericus nihil habens de patri-
monio

monio admissus fuerit ad cedendum fru-
ctibus beneficii, deducto quantum suffi-
cit ad administrationem diuinorum. Et
quanquam doctores aliqui velint hoc so-
lum procedere, quando clericus pro sus-
tentatione sua debita contraxerit, vi-
detur tamen diuinitio ad capitulum. Olim.
ii. de restitutio. spoli. ubi neque dicitur
quod episcopus, de quo ibi agitur post
pulsionem sui de episcopatu debita con-
traxerit, ut sic intelligatur pro sus-
tentatione sua contraxisse, ut vult Panor-
mitanus: neque enim pro sua sustentatio-
ne illa debita contraxit, sed potius ante
quam pulsus esset, etiam partem alienae
diceceseos occupauerat, quam cum fru-
ctibus ex ea perceptis restituere compel-
li iussus erat. Et profecto ad huius con-
clusionis corroborationem plurimum fa-
cere videtur. c. peruenit. de fidei ius. ubi
mandatur de fructibus beneficiorum
creditoribus satisfieri, quibus erant ec-
clesiastici obligati. Ad stipulatur et
iterum eidem sententiae sanctus Tho-
mas in quot. 6. arti. 12. ubi respondens ad
tertium argumentum in sententia, inquit,
Quod verbum Hieronymi, quod posuit
super illud Isaiae. c. 3. Et rapina pau-
perum in domo vestra est: Bona clerico-
rum bona pauperum sunt: procedit de il-
lis bonis, quae specialiter deputata sunt
pauperum vsibus, et ex consequenti in
sui ministrorum, qualia sunt hospitalium
bona, et caetera id genus. Secus autem
res habet, sentiendumque est de bonis illis,
quae principaliter attributa sunt vsibus
ministorum ecclesiae, quales sunt praeben-
dae singulis eorum applicatae, nec aliorum
provisioni accommodatae: et in his vti-

que prodigendis, vel auare retinendis,
nulla defraudatio fit, sed iniquus comit-
titur abusus: et ideo ea bona dilapidantes,
nulli ad restitutionem ei faciendam
obligantur: sed tenentur poenitentiam age-
re de huiusmodi bonorum vel auara re-
tentione, vel prodiga dissipatione. Ani-
maduertisti Lector, imo iam, ut reor, co-
gnouisti quibus rationibus probatum est,
episcopum esse suae quartae quauis pin-
guis, dominum proprium. Constare quo-
que clericum suae quartae et si abundanti,
proprium esse dominum. Ac subinde
quemlibet canonicum re vera suae praeben-
dae proprium esse dominum, et ab-
solutum eius obtinere dominium: cum
primum facta fuerit praebendarum par-
ticio ex tota illa reddituum summa, quae
suo coetui contigerit. Ex quo comper-
tum habetur, quod si Canonici suam
praebendam, quin etiam ea quae ex illa sibi
conueniunt, male consumpserint, pec-
cant utique grauius, siue mortaliter, si-
ue venialiter: nemini tamen debent ma-
le consumpta restituere. Quod et ex
eo comprobatur, quod sicut pauper ele-
mosynas sibi traditas delictose prodiga-
gens, non tenetur eas restituere ipsa-
rum largitoribus: ita neque episcopus,
nec canonicus praebendam sibi speciali-
ter accommodatam perperam effundens
debet aliquid restituere eis, qui oblatio-
nes suas in ecclesiam intulerint. Quia eas
non hominibus, sed deo obtulerunt. Et
ideo tam episcopus, quam canonicus so-
li Deo remanet obligatus; ut de eius-
modi rebus, quarum ipsius nomine sor-
titus est dominium, rationem reddat: et
non alicui certae personae, cui bona praeue-
P dissipata

disparata restituat. Offendit autem ille talia bona prodigendo deum ipsum, quæ admodum si ciuis in magna reipublicæ necessitate magnum auri pondus in mare proiciat, peccat ille quidem grauiter in rempublicam, sed nemini tenetur æquale auri pondus reddere. Quod si è contrario dixeris: Si suscipiens sub fidei commissio centum dipondiorum milia, vt ex eis capiat quantum sibi victui sit satis, atq; vestitui, totumq; reliquum det Petro, si illud residuum disperdat, tantundem Petro restituere debet: ita est: sed vbi episcopus, vel canonicus habet suam bonorum ecclesiasticorum quartam ab aliis secretam, vtique est eius verè dominus: idcirco nulli obligatur stricto iure, vt superfluum ei reddat. Quia nulum alium præter se illius superflui dominum agnoscit. Nonne agnoscit pauperum coetum, cui sit illud superfluum dispertiendum? Agnoscit quidem: sed vt illud residuum eis tribuendum sit charitatis debito, non iustitiæ obligamento: quia tale superfluum non est pauperibus specialiter applicatum: cum ipsi pauperes in casu posito iam quartam suam seorsum possideant. Id quod ex eo etiam manifestius sciri potest quod episcopus siue canonicus liberè potest talia bona sibi superflua in alios pios vsus expendere: puta ad Bibliothecam sacræ constituendam. Nec obstat quod à sanctis bona clericorum, bona pauperum dicantur. Prædicantur enim talia, non vtique quia proprietario iure ad eos spectent, vel specialiter eorum vsui destinata sunt: sed quia illis in necessitate positus sunt distribuenda: Si tamen aliquid

nō occurrat, quod in suū ipsius vsū magis, siue æqualiter piū expēdēda vrgentiū exigat. Nonne similiter dicunt: superflua quæ diuites retinēt pauperum esse, & per eos aliena detineri: nihilo minus ipsum proprium superfluum dominium apud eosdem diuites permanet. nec licet pauperibus superflua illa à diuitibus sua ipsorum autoritate tollere: nisi fortè in extrema necessitate pauperes positi aduersus diuites ius sibi dicerent. Quod si vlteriū nobis obiicias sanctorum voces clamantium, furtum, rapinamq; committere sacerdotes non tribuentes omnia quæ sibi superflua pauperibus: memineris eos emphaticòs, id est per exaggerationem loqui, vt sacerdotibus persuadeant, cuncta sibi superflua libenter, ac incunctanter egenis elargiri. Nam furtum & rapina tunc propriè solū committi dicitur, cū id quod re vera alienum est, inuito domino vel auferitur, vel detinetur: nō autem quando metaphoricòs extenso per similitudinem vocabulo alienum vocatur, quod alteri, licet non iustitiæ, tamen charitatis debito, sit tribuendum. Sit tibi documento, quod idem sancti doctores idem criminis attribuunt laicis diuitibus superflua recondētibus, vel ea in captandis voluptatibus expendentibus, quibus non lege fisci, sed lege Christi: id est non stricto iure compulsi, sed charitate per moti pauperes alere deberent. Non tamen tales diuites sua bona prodigentes, nec ex eis indigentibus prouidentes, re vera sunt fures & latrones, sed furibus & latronibus per similes. Quare huiusmodi sacerdotes nō sunt

sunt in auribus vulgi fures & raptores prædicandi: neq; tanquam veri fures & raptores apud ignobilem, indoctamq; plebeculam traducendi: sed grauius illa sanctorum doctorum aduersus auaros sacerdotes verborum fulmina, nequāquam sunt ambitiosa iactatione proclamanda: sed sæpe molliēda potiū, semper autem christiana pietate exponenda, auditoribusq; declaranda. Nē summa cum sacerdotalis ordinis iniuria auditores censeant similitudinarios veros fures atq; raptores esse.

Caput duodecimum.

Nimuerò quia sunt aliqui canonici textus qui videntur sonare, neq; episcopos, neq; canonicos, neq; animarum rectores habentes pingues præbendas esse earum dominos: sed tantummodò dispensatores. Dicit enim beatus Hieronymus: Quicquid habent clerici, pauperum est. Sunt doctores prædictis textibus imitētes, qui asserunt, non esse illos proprios portionis quartæ pinguisq; eisdem assignatæ dominos: sed puros dispensatores. Aliis verò quos vt veraciores sequor atq; mitiores, prioribus contradicentibus, affirmantibusq; prædictos præbendatos esse veros suarum præbendarum etiam pinguium dominos: sicut sunt proprii patrimonii sui. Placuit mihi his scriptis apponere Testadi nostri viri sapientissimi sententiam, quæ media videtur inter vtrunq; extremum: licet in sententiam quam nos amplectimur propensior vide

atur. Tradit igitur in questione septuagesima quarta ad sextum caput in euangelium secundum Matthæum, & episcopos & canonicos ita esse suarum pinguium præbendarum dños, vt sint etiā earū dispensatores. Quin & forsitan eius dictis innotescet illas dissidentium authorum opiniones non tam rebus, quā verbis esse contrarias. In hunc deniq; modum ille differit, ac post multa ita concludit: Dicendum igitur quod clericus est dominus fructuum beneficiorum, & etiam est dispensator: & vnum non derogat alteri. Dicitur enim dominus in quantum fructus efficiuntur sui. Nam non est possibile esse suos, quin ipse sit eorum dominus. Dicitur autem dispensator in quantum isti fructus proueniūt ei ab ecclesia, quæ instituit eos principaliter ad hoc, quod clericus sustentaretur de illis: quia aliàs nemo esset, qui ministrare vellent in ecclesia: nisi ecclesia sustentationem præberet. Sicut enim dicitur prima ad Corinthios nono: Qui altario seruit, de altario viuere debet: Et deus dixit Leuitis, Numerorum decimo octauo, quando dedit eis decimas. Filius Leui dedi omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio, quo seruiūt mihi in tabernaculo fœderis: & consequenter dat ecclesia illa bona vt pauperes inde alantur. Quia ecclesia recepit bona de eleemosynis fidelium, & vult quod in illis alēdis expēdatur. Maxime id liquet cū ecclesia sit à deo instituta, est optime ordinata, & singulæ res sue bene dispositæ sunt: fructus em̄ suos ad bonū finem ordinat. Sed quia ditari nō est bonum, sed pertinet ad auaritiam, & etiā

est occasio peccandi, dicente Apostolo prima Timoth. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueos diaboli: non intendit ecclesia quinquā ditare, sed solum dare sustentationem. Quicquid autem aliud est, ab ecclesia non est intentum, nec etiam ipsæ res possessæ sunt nisi ad supplendam indigentiam nostram: & ideo vocantur viles, quia ad vsum sunt, & id maxime competit Christianis & potissime clericis: dicente Apostolo. 1. ad Corinthios sexto: Est questus magnus pietas cum sufficientia: id est lucrum nostrum non est in hoc, quod congregemus multas diuitias: sed in hoc, quod habeamus sufficientiam pro necessariis: & de reliquis pietatem, id est elemosinas faciamus. Et subditur ibi causa, scilicet, Nihil enim intulimus in hunc mundum: neque auferre quid possumus. habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Unde ecclesia non intendit dare clericis nisi necessaria. Si autem aliqua superfuerint, vult quod illa expendantur in vsum pauperum: vt innuitur. 12. q. 1. illi autem. & c. nulli episcoporum. & c. si priuatum. Clerici ergo tenentur hoc expendere in pias causas, ad quas ecclesia illud instituit. Si autem expendant in alios vsus, peccant: & tamen quia clerici effecti sunt domini fructuum licite acquiritorum de beneficiis suis, non tenentur ad restitutionem. Quoniam etsi in malos vsus expendant, etiam si in turpes, transfertur dominium in alios, sicut si darent eis de bonis patrimonialibus: peccant tamen mortaliter, quia faciunt contra ecclesie constitutionem & intentionem.

Sed quia dominium eorum transfertur in alium, non competit ecclesie eorum repetitio. Alias quocumque clericus non habens aliunde bona, nisi de fructibus beneficiorum, daret aliquid meretrici, vel concubinae, aut histrioi, aut etiam alicui personae honestae: dum tamen non esset pauper, nec daretur ei intuitu paupertatis, competere manifeste ecclesie repetitio aduersus personas illas: & tamen neque ecclesia neque iura iubent fieri talem repetitionem. Innuit ergo quod illa quae sic data sunt, verè transeunt in dominium eorum quibus dantur. Alioquin si episcopus sciret quod similes clerici dedissent aliquid concubinis, vel aliis personis similibus, praeterquam pauperibus, siue clericis siue non, tenetur nomine ecclesie ista repetere à praedictis personis, alio qui male administraret: sicut si sciat episcopus quod clericus alienauit aliquas possessiones ecclesie vel beneficii, tenetur repetere ab illis, qui eas detinent: & tamen nullus episcopus quantumcunque bene administrans, talia repetit: nec ecclesia iubet ea vnquam repeti. Innuitur ergo quod non competit repetitio pro illis: competere autem si possessores non fuissent effecti domini: & tamen non potuissent effici domini per traditionem si accepissent ab illo, qui non erant dominus. Clericus ergo est verè dominus fructuum licite acquiritorum de beneficiis suis, & maxime in beneficiis simplicibus. Quod autem vocentur clerici etiam dispensatores & administratores fructuum beneficiorum, non prohibet eos esse dominos. Nam non vocantur dispensatores, quia

quia ecclesia concessit eis ista bona, vt expendere ea in vsus certos: sed concedendo fecit ea sua ipsorum, cum non dederit eis solam administrationem, sed etiam dominium: & ideo iure vocantur aliquando clerici procuratores rerum ecclesiasticarum, vt in. 14. q. 1. c. & temporis. quandoque defensores. 16. q. 1. c. in sacris canonibus. quandoque patres, vt. 68. distinct. c. quorum vices. In bonis autem prophanis illi qui sunt domini vocantur domini, & non dispensatores: quia bona illa pertinent ad eos simpliciter, & non sunt sibi data ad vsum certum. sic tamen poterat esse in prophanis, quod esset aliquis verus dominus & dispensator: vt si quis daret alicui certam possessionem, vt esset sua: & tamen teneretur quolibet anno facere certas elemosinas: & quod iste possit de illa re testari vel donare eam cui vellet, aut qualitercunque alienare, dum tamen ad quencunque perueniret transiret cum isto onere, non est dubium quod isti essent domini istius possessionis, & tamen etiam essent dispensatores, quia tenentur dispensare fructus eius, vel certam partem eorum in certos vsus: ita est de fructibus beneficiorum, quia dantur clericis in suos, & tamen perueniunt ad eos cum isto onere, scilicet quod in certos vsus ab eis expendantur. Ideo clerici domini efficiuntur fructuum, & licet peccent mortaliter ea quae superfluunt eis non expendendo in causas suas expenderint, etiam si sint turpes, verè acquirunt ius eis quibus dantur, & ideo etiam si sit notorium non com-

petit repetitio ecclesie aduersus eos. Haec ex Tostado transtuli, non vt plagiarius quispiam: siquidem ea in suum autorem retuli: sed id feci in gratiam eorum qui Tostadeos Codices non habent.

Caput decimum tertium.

Consequio autem quodam oportet aliquanto exactius inquirere, vt rùm clericus cuiuscunque gradus habens propriam praebendam pinguemque debeat totum quod sibi superest pauperibus erogare. ad quod respondetur per aliquas propositiones. Quarum sit prima: Non licet tali clerico habere propositum non dandi pauperibus superflua suae personae, ac statui, vt ditescat. Peccat enim mortiferè, et si ad nullum vsum malum ea congregare intendat. Quia illud est contra perfectionis statum quem habet, & tollit exemplum beneficentiae, quod laicis praebere debet. Peccat & aduersus liberalitatem, auarè retinendo superflua, quae indigentibus impartiri tenetur, vt pote eorum dispensator. quia tenetur & idem superflua illa egenis charitatis iure donare. Quod non modo clericos, sed etiam laicos constringit: praedicante Ioanne Baptista, Qui habet duas tunicas, det vnā non habenti: & qui habet duas escas, similiter faciat: id est habens quod est sibi superfluum, det illud indigenti. Non tamen hoc siue consilium, siue praecipuum cum sit affirmatiuum, sic est accipiendum, vt pu-

temus quòd cum primum quis aliquid habet sibi superfluum, è vestigio illud egenis tribuere teneatur. Quoniam si pauperes non extremè, vel valde indigeant, eos inculpatè præterire potest, vt illius superflui expensionem in alia opera magis pia magisq; necessaria reponat. Non enim alia liberalitatis opera sunt semper pro subueniendis pauperibus præmittenda, vt docuit Dominus Iesus cum nobilem illam unguenti pretiosi effusionem approbavit, pro Maria Magdalena dicens: Bonum opus operata est in me. Et vt doceret non defuturum tempus opportunum benefaciendi pauperibus, adiecit: Pauperes enim semper habebitis vobiscum; et cum volueritis, poteritis eis benefacere. Hoc est, si pauperibus quodam tempore non benefeceritis, alio tamen eis benefacere poteritis: nempe quando volueritis: hoc est quando libera ratione, piaq; voluntate id faciendum decreueritis. Nam cum præceptum de subueniendo pauperibus non obliget, vt pote affirmatiuum, vt quolibet tempore eis subueniatur, satis est eos iuuare quoties ratio recta eis consulendum esse dictauerit. Secunda conclusio: Opus est vt clericus superflua possidens non solum careat intentione retinendi ea sibi, sed etiam vt habeat propositum expendendi ea in opera pia, quando fuerit opportunum, siue necessarium, siue vtile: idq; facto complere. Prima autem oportunitas expèdendi opes in pauperum usus, est vel extrema, vel valde magna eorum indigentia. Sed profectò hæc necessitas non tantum clericos, sed etiam cunctos mortales adstringit, si possint

taliter indigentibus opitulari. Nam et si nos indigentes simus, illa tamè necessitate non premamur, illis extremè indigentibus opem ferre omnino tenemur: quia scriptum est: Qui habuerit substantiam huius mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in illo? quam ob rem manifestè constat, quòd si superflua sibi non habens tenetur indigentibus pro loco et tempore benefacere, multò magis id facere debet, qui superfluis abundat. Quod et illa Ambrosiana sententia confirmatur. Neq; minus est criminis haberi tollere, quàm cum possis et abundes negare indigentem. Quòd si hinc argumèteris, hoc modo semper est peccatum mortale violenter tollere alienum: semper est igitur peccatum lethiferum clerico non dare superfluum, etià vt eumq; indigentem. Respondet sanctus Thomas, verbum illud Ambrosianum non solum esse referendum ad dispensationem rerum ecclesiasticarum, sed etiam quoruncumq; bonorum, ex quibus tenetur aliquis debito charitatis necessitatem patientibus providere. Quòd si vlteriùs quæras de qua necessitate loquitur sanctus Thomas? Certè non solum de extrema, sed etiam de alia quavis notabili pauperum indigentia. Id quod manifestè arguitur ex eo, quod Ambrosius tractat de superfluo et statui et personæ. Dicit enim, cum possis et abundes. In eundem sensum Iostadus interpretatur diuini Ambrosii et sancti Thomæ dicta, dicens Quòd autem beatus Thomas de Aquino dicit, Habens superfluum non tenetur dare eleemosynam pauperi, nisi existenti

stenti in necessitate: non est intelligendum de sola extrema. Quia etiam non habens superfluum, tenetur de necessariis sibi non extremè indigenti dare pauperi in extrema necessitate posito: nunquam tamen obligatur quis dare eleemosynam nisi pauperi in aliqua necessitate, id est in indigentia posito, cum de ratione eleemosynæ sit, quod donet indigenti, ad eius inopiam reuelandam: quauis hæc necessitas non sit extrema, neq; maxima, sed quedam notabilis indigentia illis minor. Quando autem huiusmodi indigentia ad eleemosynam exercendam inciderit, iudicio prudentis viri relinquendum est. Ac prout ille subducta ratione cõiectauerit, aut adesse, aut abesse indigentiam, cui sit, vel non sit occurrendum, censi debet: ita qui potest, aut confestim indigenti opitulabitur, aut opes suas in aliud tempus distribuendas seruabit. Denique si iudicauerit esse superfluum habens instare tempus indigentibus subueniendi, et non subuenierit eis, exitialiter officium omittit: et si merito censuerit, non adesse talem indigentiam cui occurrere debeat: nihil de superfluo dando non peccabit. Deniq; tam laicus, quàm clericus tenetur in extrema necessitate pauperibus succurrere: et vterq; tenetur pauperibus de superfluo personæ et statui notabiliter indigentibus vitæ subsidia præstare. Sed sacerdos magis obligatur, quàm laicus: quia laico licet thesaurizare filiis suis, sacerdoti autem non licet: quia neque filios habere debet: et si habeat, tantum debet eis necessaria relinquere tanquam pauperibus, et secundum iuris dispensationem. Deniq; videtur clericus habens

superflua debere donare pauperibus, non solum sibi occurrentibus sicut laicus, sed etià eos querere vt eis de superfluo subueniat: scribente Hieronymo ad Damasum papam. 16. q. 1. c. quoniam. Quoniã, ait, quicquid habet clerici pauperum est, et domus eorum omnibus debent esse communes, sustentationi peregrinorum et hospitum inuigilare debent. Verbum enim, inuigilare, Emphasim habet: magnamq; exigit ab ipsis clericis circumspectionem, atq; attentionem, et studium in vestigandis pauperibus, siue publicis siue honestis, vt illis illa sibi superflua impartiantur.

Caput decimumquartum.

I autem queratur, vtrum liceat clericis ex ecclesiasticis rebus cognatis suis aliquid donare? Respondemus, non solum id licere, sed esse quoq; laudabile: seruata tamen modestia, quam diuus Ambrosius describit, dicens: Hæc est approbanda liberalitas, vt proximos seminis tui non dispicias, si egere cognoscas: non tamè vt illos ditiores fieri velis ex eo quod tu potes conferre pauperibus. Ex hac verò Ambrosiana regula iuuat aliqua inferre dicta: quorum Primum sit: Clericus cuiuscumq; dignitatis sit habens bona patrimonialia, aut alia eis similia abunde licitè acquisita, iure potest suo ea dare cognatis suis, tam diuitibus quàm pauperibus. Melius autem faciet dâdo ea pauperibus cognatis: imò etiam extraneis valde indigentibus: quin potius si donaret illa cognatis diuitibus, et non aliis

valde indigentibus, procul dubio plurimū peccaret: licet nihil teneretur eis restituere. Quoniam illa bona erant omnino iuris eius, utpote veri Domini. At tamen si plures sint pauperes, & magnainopia laborēt, debet clericus bonis suis patrimonialibus sustentari, quatenus sufficiunt, ut totam præbendam suam pauperibus valde indigentibus erogent: dicente Augustino ad Bonifacium: si priuatū possidemus quod nobis sufficiat, non illa bona nostra sunt, sed illorū quorum procuracionem gerimus, nō proprietatem usurpatione damnabili nobis vendicemus. De quo relege primum huius tractatus caput. Secundum dictum: Si clericus curam habeat distribuendi aliqua bona specialiter pauperibus applicata, licebit ei suis cognatis pauperibus non minus quā aliis donare. At tamen si de finita sit certa bonorū quātitas cuiuslibet pauperi tribuēda, minimē licebit maiore partē suis cognatis quā aliis impartiri. Si verō nō sit determinata, debet fideliter illa bona pauperibus dispartiri, secundū uniuscuiusq; indigētiam. Quod si bona distribuēda nō omnibus sufficiāt in distribuēdo ea, licet ei cognatos suos aliis præferre, siue sint alēdi, siue à morbis curandi: siue puellæ nuptui tradēde, siue pueri sacris literis instituendi. Caueat tamen circumspēctissimē nē mentiatur iniquitas sibi, præferatq; suos vel indignos, vel minus multō indigentes dignioribus atque indigētioribus: habeatq; ille præ oculis illam admonicionem, quæ est in *Causa*. 12. quest. 2. c. episcopus. Episcopus, ait, habeat sollicitudinē rerum ecclesiasticarū & dispenset eas tanquam deo cōtemplā

te. Aliter autem non liceat ei fundere quicquam ex illis, vel cognatis vel propinquis donare quæ dei sunt. Quod si pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur. Ceterū si ex prædictis cōmunibus bonis, aut parentibus, aut fratribus, aut sororibus suis aliquid amplius quā ceteris dederit, nō est ille vituperandus. Cōcedendū est enim aliquid affectui, ac studio pioq; labori, quem in procurandis pauperibus infumit. Tertium dictum, quod est Sancti Thomæ. Si episcopus de eo, quod est sibi deputatum, & clericus itidem de eo, quod est sibi assignatum in proprios usus, velit uteruis eorū aliquid à se subtrahere, & consanguineis vel aliis illud dare, minimē peccat, dummodò id moderatē faciat: id est, ut illi non indigeant: nō autem ut diuites inde fiant. Potest igitur clericus habēs pingue præbendam dare cognatis & amicis suis ad eō congruā sustentationem, ut mendicare non cogatur. Enimverō hæc moderatio cōsēbitur honesta, non utiq; secundū statū clerici, qui forte est episcopus, sed secundū generis ipsius cōditionē. Siquidem elemosyna haud status exaltationē, sed indigētiam respicit: id est nō est tribuēda, ut aliquis ab humili ad sublimem statū extollatur, sed ut egestas ab eo tollatur: & quoniā in puellis habere congruam suæ conditionis dotē inter necessaria ad sustentationē computatur, fas est illi cognatas suas conuenientibus dotibus maritis elocare: metieturq; episcopus dotes eis dādas nō pro episcopatus aplitudinē, sed pro cognationis modo: tantumq; bonorum eis dabit, quantum sit eis opus ad sustinenda onera matrimonii: & ad honestē viuendum

in

in illo suo vel humili, vel mediocri statu. At tamen si clericus cognatis suis pauperibus pro matrimonii contrahendis dederit plus aliquid quā daret extraneis, si non sit immoderatum, consentaneum est rationi, atque laudabile. Quilibet enim, ut rerum natura fert, magis tenetur cognatis suis pauperibus quā aliis, ampliusq; prospicere. Caueat tamen ille, nē nimia in suos deunctus affectione, persuadeat sibi dare paucum, cum det nimium. Quia elemosynæ dādæ causa non debet esse gratia, id est affectio: sed natura, id est inopia, ut sentit Ambrosius. Altera autem dicti sancti Thomæ paulō superius citati, pars est, non esse dandum cognatis siue amicis tantū de bonis ecclesiasticis quo fiant diuites: hoc est, ut habeant superflua, id est plura quā indigeant, ad suam suorumq; modestam congruamq; sustentationem. Hoc enim cūcta iura proclamant: hoc omnes sancti doctores sentiūt: & præsertim Ambrosius in libro de Officiis. Id quæ habetur. 86. dist. c. nō satis. ubi est, ait, probāda & alia liberalitas, ut proximos seminis tuini despicias si egere cognoscas. Meli⁹ est enī ut ipse subuenias tuis, quib⁹ pudor est ab aliis sumptū deprecere, aut alicui postulare subsidium necessitatis: nō tamen ut illi ditiores fieri velint, ex eo quod tu debes & potes conferre inopibus. Causam enim natura præstat, non gratia: neq; enim propterea te deo dedicasti, ut illos diuites facias, sed ut tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & pretio miserationis peccata tua redimas. Putant se parū deprecere, præmium quærunt tuum: vitæ tuæ adi-

mere contendunt fructum, & accusant quod eos diuites non feceris, cum te velint illi parentes æternæ vitæ fraudare mercede. Hæc ille grauisissimus iuxta ac sanctissimus autor. Vnde manifestè cōstat grauisissimum crimen committere clericos cuiuscunq; sint dignitatis instituendo cognatis suis primatus, quos maiortus appellant, ut eos ex ignobilibus nobiles, ex pauperib⁹ diuites, ex popularibus magnates reddant. Neque minus peccat qui primatus iam olim institutos reddere locupletiores de bonis ecclesiasticis pergunt, quod fiant illi multo potentiores: & quod maxime dolendum est, si qui ex officio deberent in aliis cupiditatis ignē extinguere, voluptatumq; fomitem, atq; bellorum fomenta intercidere, ea omnia perniciosā malorum irrimenta incitant, fouēt, & augent. Procul dubio qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.

Caput decimum quintum.

DEniq; digladiantur inter se acerrimē doctores tam Theologi quā Canonistæ, differētēs utrū clericus possit de bonis superfluis sibi de quarta ei assignata, testamentum condere. Sed equidem nolui in hac controuersia immorari. Siquidem in nostra Hispania sicut episcopo non licet testamentum condere de bonis ecclesiasticis sine summi Pontificis concessione: ita inferioribus eo clericis consuetudo est, non solum de patrimonialib⁹, sed etiā de ecclesiasticis bonis specialiter sibi assignatis testamentum facere, vidente & consentiente tum proprio eorum Præla-

to,

to, tum summo Pontifice. Quæ quidem consuetudine à iuris violatione defenduntur. Suffragatur & huic consuetudini ratio: quia si clerici sunt bonorum suæ quartæ domini, ita ut superflua sibi prohibito donent: ita & in morte licebit eis superflua sibi pauperibus vel alienis, vel cognatis, temperamento prædicto adhibito legare. Quid si talis clericus intestatus obierit? Profectò bonis patrimonialibus eius, & eis, quæ propria industria acquisiuit, succedēt cognati ipsi? eis verò quæ de bonis ecclesiæ eiusq; solo intuitu acquisiuit, ipsa succedet ecclesia, quo modo Pontificio iure decretum est.

De tribus decadibus quibus maior minorq; mundus constat.

NIMVERO quoniam in quibusdam superioribus tractatibus mentionem feci non paruum de tribus decadibus quibus uterque mundus conditus est, visum mihi fuit operæpretium Lectori facturum, si mirabilem earum concetum his adscriberem. Si quis igitur numerica ratione rerum naturas diligenter expendat, forsitan inueniet quam scienter insignis poeta illud cecinerit,

Numero Deus impare gaudet.

Quem quidem numerum Aristoteles Philosophus ille omnium diligentissimus in libro de Cælo & mundo ternarium esse decernit. Nec mirum. Siquidem suprema illa, ac beata, simul & beatifica

natura, & mundi melioris origo, eodem numero contenta ab unitate per binariū proficit in trinitatem. Ab vno nempe Patre gignitur Filius, & utroq; procedit Spiritus sanctus, in quo sistit intraria illa diuinæ naturæ vbertas: scilicet në in infinitum procedendorum ratio intradeitatis sinum frustra succrescat. Porro ab omnipotēte, sapientissima, & optima Triade quæcunq; creata sunt, in certo numero, pondere, & mēsurā sunt perfecta. Vnumquodq; enim creatorum propria cōstat natura, peculiari quadam vi pollet, nec non agnatam sibi actionem præstat. Enimverò inter reliqua animantia longè amplioribus naturæ dotibus præditus est homo, & multò excellentiùs auctus ut iam sit diuinis muneribus excipiēdis aptus, & celestibus sacramentis obeundis idoneus: quippe qui ad vnius Maximi atq; Optimi Dei imaginem & similitudinem fuerit conditus. Hinc enim ratione pollet, fidei est particeps, & videndi Dei capax. Nam si Deum mirificum humanæ naturæ autorem duntaxat consideres, qua est spiritus, inde homo ad exemplar sui opificis vim intelligēdi accipit. At si rursum eundem Deum concupias, prout vnus essentia tres complectitur personas, certè opus est hominē superiori quodam lumine perfundi, quo instructus arcanum diuinæ trinitatis mysterium, quod humana ratione asequi nequit, perfidem ut cunq; attingat. Iam verò si intellexeris illum ipsum Deum aperta bonitatis suæ immensæ comprehensione perfrui foeliciſimè, magna cum ratione miraberis ut dignetur mortales gloriosa quadam luce perfusos ipsius fruendi

endi compotes fieri. Sic planè fit, ut homo mirabile dei opus, & pietatis capax, ab unitate, id est ratione bonis moribus instructa per binarium fidei, quæ est de Christo Deo & homine, ad ternariū illum diuinæ maiestatis augustissimum accipiendum per beatè conscendat. Verū ut tanta mysteria explicatiùs dignoscantur, operæpretium est animaduertere, quòd si à ternario computando progrediaris, addita unitate quaternarium constituis, qui tum reliquis tribus præcedentibus complet denarium. Vnum enim & duo & tria & quatuor simul sumpta sunt decem: qui quidem numerus creaturæ conuenit aptissimè: sicut ternarius peculiari quadam ratione congruit creatori. Cum primùm enim à creatore discesseris, in creaturam incidis: haud enim secus quàm à ternario in quaternarium. Quo recepto, si quis exactè obseruet primam illam atq; mirabilem mundi conditionem, quæ in primo Geneſeos capite describitur, facile nosse poterit, totam rerum molē ab vno trinoq; Deo decē tantum verbis fuisse cōditā, in partesq; suas dissectam, & propriis dotibus absolutā. Decies enim eo in loco replicatum est illud: Dixit Deus. Deinde præcipua huius orbis conspicabilis portio, homo, ut arte & ratione viuat, iustitiamq; colat, à sua ipsius creatione præditus est etiā aliis decem verbis, quæ in Decalogo continentur. Hæc enim est illa lex ab æuo condito mentibus humanis instita: qua homo velit nolit & recta probat, & praua improbat. Cæterùm attollendus erat adhuc homo diuinum animal ad sublimiorem quandam deitatis notionem, cōsum-

matioresq; iustitiam, quàm ea esset quæ per naturalem illam legem contingere ac præstare poterat. Ideòq; adiecta sunt illi diuino munere alia decem verba, quibus admissis consors fieret diuinæ naturæ, quantum hæc quam degimus mortales vita patitur. Sunt autem illa ea, quibus instruimur tribus illis virtutibus theologis, fide, spe, & charitate: septemq; donis Spiritus sancti, sapientia & intellectu, scientia & pietate, consilio & fortitudine, & timore Domini. Hoc denario vita spiritalis penè ad summam præter Dei visionem proficit his, qui celestibus oraculis credūt. Enimverò si aliquis has tres decadas commodè inter se conferat, forsitan inueniet mirabilem quandam & sapientia plenam inter eas consonantiam. In quam si nos cogitando, diuinæq; ope fulti peruenimus necne, pio lectori examinandum relinquimus. In primis itaq; dixit Deus, Fiat lux: & iubet primo Decalogi præcepto Deum colere, rerumq; parentem agnoscere. & fides virtutum theologiarum prima, hominem lumine suo cultui diuino substeruit. Dixit secundo fieri firmamentum in medio aquarum, aquasq; superiores ab inferioribus diuidere: & iubet secundo homini vni deo reddere iuramenta sua, ac perinde præcipit ambiguam veritatem inter ancipites partes neutiquàm iuratis creaturis, sed deo ipso teste firmandam, eòq; aquæ inferiores fluxæ sunt & instabiles: superiores verò & stabiles & solidæ. Et quidem humana cuncta sunt incerta: at diuina immota veritate constāt. His germana spes veluti anchora firmissima mentem hominum ad eò roborat & attol-

attollit, ut pectore constanti negotia per ardua & ultramundana capebat. Dixit tertio Deus: Congregentur aquae in locum unum, & appareat arida: & tertio praecipit homini, ut dimotis turbidis ac coenosis superstitionum ac falsarum religionum aquis mentem suam ab omni impietatis labe deterfam excipien- de soli verae pietati coelitus traditae religiose patefaciat. Cui sane pietati, ac vero & spirituali sabbathismo praestodum est charitas, qua homo veluti coelesti quodam igne incensus ardensque superstitio- sas culturas exciuit, cunctaque fortunae, quam dicunt, ludubria, quae cultoribus suis tenebrarum princeps polliceri solet. Postergat quieti mentis & contempla- tioni qua Deus nunc per speculum & in enigmate videtur, & in futuro facie ad faciem contemplandus expecta- tur. Dixit quarto Deus: Terram ger- minare herbam virentem, omnemque arbo- rem frugiferam: & quarto praecipit ho- mini parentes honorare, id est suaves pie- tatis fructus erga genitores suos perpetua viriditate proferre. Eo etiam per- tinet pietatis donum, quo & gratus amor maioribus rependitur, & cultus de- bitus exhibetur. Dixit Deus quinto, fie- ri duo luminaria magna: luminare maius ut praesset diei, luminare minus, ut praesset nocti: & quinto praecipitur homini non occidere, id est ne mentis lucem lumine rationis furiosis irarum perturbationibus extingui patiatur. Sed tam luminare ma- ius quam luminare minus, id est tam ratio su- perior quam inferior in propulsandis iniu- riis apud animi firmitatem perpetuo lu- ceat. Huc spectat scientiae donum, quo fit,

ne homo ira percitus aliquando desipit, ac perinde furiosa mente, quaequam contra- ius & fas occidat: Ob id sceleris & ipse tam de occidatur. Dixit Deo sexto, ut aquae producerent pisces, simul & volucres, quae animantia sunt foecundissima. Et sexto praecipitur homini, ne more illorum libidinum humoribus defluat, aut amoru ventis per inane feratur. Eam continentiam facile praestat is, qui affectus est sapientiae dono: quo fit ut humanae mentis palato adeo dulci- ter diuina sapiat, ut ei carnalia prorsus desipiant. Deinde benedixit Deus ani- mantibus ex aquis ortis: atque dixit se- ptimo: Crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris, auesque multiplicentur super terram: & septimo praecipitur homini furto abstinere, suisque conten- tum agere: ac perinde imitatus pisces ac volucres propria foetura locupletes patrius artibus opes sibi innocenter com- parare. Nec enim aliud sibi vult domini consilium, quo homo bene institutus ma- uult proprio labore, opera, & industria victum sibi queritate, quam aliena rape- re & mustum furis nota suspendio peri- re. Octavo dixit Deus, ut produceret terra animam viuentem in genere suo: id est iumenta, & reptilia, & bestias terre secundum species suas: & octavo praeci- pitur homini, ut quemadmodum terraneu- tiquam mentitur animantium genera, sed singula non alienis, sed suis formis perficit: sic ipse nec malis artibus rerum naturas adulteretur, nec causarum meri- ta falsis testimoniis peruertat: sed illud sincere praestet, quod vocat intellectus. nempe in dictis factisque exacte & in- primis colere veritatem. Quae diligen- ter

ter obseruata proculdubio nos Deo pro- ximos facit. Nono, magno consilio de- creuit Deus dixitque facere Hominem ad imaginem & similitudinem suam: & nono praecipitur illi alienam uxorem mi- nime appetere, suamque vnicè diligere. Id est vnica Christi sapientia delectari, eidemque innoxii spiritus Sancti vinculo peni- tus herere, tantumque se illi obseruandae maritare: & ita maritare ut longè ma- ius nefas esse credat prauas opiniones impiis hereticis nuptas adamare, quam alie- nas uxores concupiscere. Ad quod multum profectum facit timoris Domini donum, quo homo districtus anxie veretur, & prudenter cauet, ne vnquam carnali, aut spirituali adulterio polluat. Hac enim in causa sola fuga victoriam praestat. Decimo tandem dixit Deus: praecipit que homini ut terram habitatoribus replet, eamque sibi subiceret, cuncto- rumque animantium dominaretur: & de- cimo praecipitur homini esse contentum eo dominio, quod a deo autore profectum naturae maxime consentaneum est, ne noxia semper mortalibus regnandi cupi- ditate adactus res quaerat alienas, ac sub- inde cunctos maris tractus classibus oc- cupet, cunctaque terrarum spatia bellis infe- stet, atque omnia iura diuina atque huma- na impie violet, & inique peruertat. Ad quod impendit adiuvat hominem fortitudinis donum. Cuius muneris est continere intra iustitiae cancellos furentes mortalium animos, ne contra- fas & iura quicquam moliantur, quod alicunde rebus humanis sit perniciem allaturum. Vides iam o lector mirifi- cam opificis rerum artem, aptissima in

trium praedictarum decadum sympho- nia praelustrem, quibus vterque mundus, maior ac minor, a perfectissimo autho- re suo opte modo fuerit perfectus. Id quod scriptura sancta aperte testatur secundo Geneseos capite: vbi legis, Igitur perfecti sunt caeli & terra, & omnis or- natus eorum. Compleuitque Deus die septi- mo opus suum quod fecerat: & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod pa- trarat. Quam felix fuisset homo si au- thore suo parens integer in eo persistis- set statu! vnde mox esset in alium peni- tus stabilem, & longè feliciorum attol- lendus. Sed heu miseram sortem! Cum primum blandis antiqui Serpentis dolis defecit sanctus, ac perinde diminutae sunt veritates a filiis hominum, iacturam ingentem passus est. Humi nanque ia- cet immortalitate priuatus, spirituali- bus donis spoliatus, & naturali ratio- ne nonnihil imminutus. Ex quo fit ut tantis damnis admonitus homo, suarumque fraudum conscius, decimas rerum quae beneficio Dei sibi proueniunt, eidem re- ligiose offerat. Sic enim fatetur culpa sua ab illa decadum integritate cecidis- se, iureque fuisse imminutum: & tanquam diuini operis violator, veniam a sui archi- tecto decimarum oblatione precatur: ut aliquando diuina gratia in melius instau- retur. Id quod ille non minus prudenter quam pie facit. Quoniam nemo vnquam sanctorum Deum videre promeritus est, qui prius non fuerit vtcumque decimatus. Sicut & Leui in libris Abrahae, Chri- sto tamen excepto, qui origineam libere contrahere gignendo nequiuit: ut qui non virili, sed diuino spiritus Sancti arti- ficio

ficio fuit conceptus. Accedit ad hoc quod duas tantum generationes, mundi videlicet Christi, in veteri testamento omnino perfectas legimus. Primus locus habetur Geneleos capite. 2. ubi recapitulatur generatio mundana. Istae, ait, sunt generationes caeli et terrae, quando creatae sunt in die, quo fecit Dominus coelum et terram. Alter locus est in quarto libri Ruth capite, ubi describitur genealogia David, ex quo Christus iuxta carnem erat nasciturus. Hæc, inquit, sunt generationes Phares, &c. Argumento est quod his tantum duobus in locis dictio, Tholdoth, quod est generationes, integrè scripta reperitur. At reliquis in locis, Tholdoth, non per duo Vau, ut par erat, sed per vnum tantum scribitur: ut deuotetur, reliquorum generationes esse per se imperfectas. Per se inquam, ut ex singulari privilegio Virginem Dei param excipiam. Nec est huic assertioni contrarium, quod tam Psalmographus quam Paulus Apostolus tradunt, Christum fuisse paululum ab angelis imminutum. Nam ea imminutio nullatenus ex generationis aliqua labe euenit, sed ex pietissima diuinæ prouidentiae dispensatione: ut Iesus noster in assumpta carne, que pati posset, crucis mysterium absolueret: in qua incensa, ac superposita euangelicæ doctrinæ lucerna, totum mundum diuinis fulgoribus illustraret: drachmamque decimam iam olim perditam commodum inueniret. Hac enim ratione futurum prænouerat, atque præmonuerat, ut homo de virtute in virtutem progrediens per nouem beatitudinum gradus ad deci-

mam, id est vltimam et consummatam in celesti vita felicitatem tandem prouerberetur. Hæc enim est merces illa magna nimis, quæ in caelis parata est pijs animis, qui per Christum Deo patri reconciliantur: ut tandem ex Angelis et hominibus integra fiat, et eluceat in æthereo Paradiso Euangelica illa et pulcherrima drachmarum decas.

De cōsensu ratione.

IAM VERO quia plurimum facit ad probos vel improbos mores dignoscendos consensus humani rationem cognoscere, ea quoque de re placuit prioribus hæc adscribere. Porro consensus est libera complacētia rei propositæ, sequens vltimam rationis practicæ sententiam. Est enim complacētia, quia est accommodatio, id est, applicatio voluntatis rei obiectæ sibi placenti, eaque acceptantis. Voluntas enim dicitur consentire, id est cum intellectu sentire: quia cum eo concordat, et eius dictamini de aliquo particulari vel acceptando vel repellendo acquiescit. Dicitur autem ea complacētia libera, quia applicatio voluntatis adsignificat motum eius liberum in obiectum. Quia habet facultatem, ut experientia constat, vel acquiescendi vel non acquiescendi sibi propositis. Quia qui dem facultate carent animantia bruta, quæ sese non agunt, sed aguntur ab intelligentia non errante. Ideo ipsa sese non applicant: sed naturæ impetu instigan-

tur, et applicantur, et obiectis sibi conuenientibus necessario insiguntur, et si non impediatur: ideo animalium rationis expertum non est proprie consentire. Hinc et illud liquet, consensum non esse proprie finis cuius est simplex voluntas. Quia consultatio non est de fine, sed de his quæ sunt ad finem. Consensus autem consultationem sequitur: nam appreso per intellectum fine, continuo eum voluntas simplici motu appetit: deinde excogitatis medijs, quibus finis attingi possit, consentitur in illa. Quem quidem consensum, qui de omnibus illis medijs habeatur, comitatur rursus potioris medijs electio ad eiusmodi finem consequendum. Sequitur autem hæc complacētia vltimam rationis practicæ sententiam. Quia quandiu manet consultatio, appetitus pendet expectans rationis iudicium, cui debeat acquiescere. Cum autem ratio practica duas habeat portiones, alteram superiorem, alteram inferiorem: manifestum est, vltimam de agendis sententiam ad superiorem portionem simpliciter pertinere. Esto quod interdum per inferiorem portionem exerceatur. Puta si quis concludat, non esse homicidium perpetrandum, quod sit inhumanum: ibique consulendo sistat. Cuius tamen sententia simpliciter vltima: vltimis queritur à portione superiori: que decernit non esse homicidium perpetrandum, quod sit diuina lege prohibitum. Quod si quis è contrario per inferiorem portionem concludat, innocentem esse occidendum: quia ei displicet, consensus quidem sistit in portione inferiori: sed tamen ad portionem superiorem pertinet, quæ

debit errorem inferioris corrigere. Quod si non faciat, utique malo consentit. Nam ut acutè inquit sanctus Thomas, ex hoc ipso quod ratio superior non dirigit actus humanos secundum legem diuinam impediens actum peccati, dicitur ipsa consentire, siue cogitet hoc esse prohibitum lege æterna, siue non. Cum enim cogitat de lege Dei actu, eam contemnit. Cum vero non cogitat, eam negligit per modum omissionis cuiusdam. Vnde omnibus modis consensus in actum peccati procedit ex superiori ratione. Quia, ut dicit Augustinus duodecimo de Trinitate, non potest efficaciter perpetrandum mente decerni, nisi illa mentis intentio, penes quam summa potestas est, membra in opus mouendi, vel ab opere cohibendi, malæ actioni cedat aut feruiat. Illud etiam notandum, licet Diuus Thomas Augustino tanto Doctore deferens, attribuat portioni inferiori consensum in delectationem, et superiori consensum in actum. Quia consensus et actus in ratione vltimi conueniunt: tamen in vtraque portione potest esse consensus tam in delectationem, quam in actum: licet consensus simpliciter postremus, qui ab scholasticis dicitur vltimatus, semper ad superioris portionem pertineat. Quia quicquid, vel sensu, vel imaginatione, vel ratione inferiori percipitur, cogitatur, et decernitur, ad superiorem portionem tandem deferri debet: ut secundum diuinas et æternas rationes diiudicetur; et decernatur, sitne approbandum aut improbandum, admittendum vel repellendum. Quod idem sanctus Thomas testatur

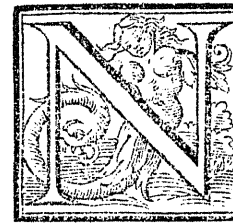
Qui dicens:

dicens: Ratio superior per considerationem legis aeternae, sicut potest dirigere vel cohibere actum exteriorem: ita et dilectationem interiorem. Sed tamen antequam ad iudicium superioris rationis deueniatur, statim ut sensualitas proponit delectationem, inferior ratio per rationes temporales deliberat, quandoque huiusmodi delectationem acceptat, et tunc consensus in delectationem pertinet ad rationem inferiorem. Si vero etiam consideratis rationibus aeternis homo in eodem consensu perseveret, iam talis consensus ad superiorem rationem pertinebit. Quid si in eodem consensu perseveret non consideratis rationibus aeternis? Proculdubio transito deliberationis tempore ad eandem superiorem rationem, ille consensus non utique positivè et commissivè, sed negativè et omissionè refertur: quia tempore debito neglexit consensum inferioris portionis ad superiorem referre. Hinc sanè exoritur illa distinctio duplicis consensus: quorum alter est expressus, alter interpretativus. Ut consensus expressus sit, quando consultis regulis temporalibus et aeternis, aut tantum aeternis, bonis vel malis congregationibus, vel delectationibus, vel actibus advertenter et deliberatè consentitur. Interpretativus autem quando nec consultis regulis temporalibus, nec saltem aeternis cum oportet, et ut oportet, male cogitationi, vel delectationi, vel actui consentitur: sicut illic ex pravo affectu ad malum positivè acquiescitur et per commissionem Dei præceptum contemnitur: et hic ex eodem affectu negativè peccato consentitur, et per omissionem Dei præceptum negligitur. Et ideo sicut per consensum expressum

vel veniali vel criminali peccato Deus offenditur: ita et per interpretativum, licet gravius, cæteris paribus, peccatur consensu expresso quam interpretativo. Tum quia magis offenditur Deus actuali contemptu, quam ignava negligentia: tum quia efficacior est expressus consensus et affirmativus, quam tacitus et negativus. Arctius enim turpitudini adheret is qui omnibus, quæ se cohibere poterant, circumspectis, nihilo minus ei adhaesit, quam is cui nullis impedimentis consideratis ea complacet. Denique sicut tam consensus expressus quam interpretativus in materia criminali est peccatum mortale, si sit perfectus, id est per plenam illius advertentiam, et deliberationem actualem, vel virtualem adhibitam, vel adhiberi debitam: ita si uterius eorum consensus sit imperfectus, id est ante plenam advertentiam, et deliberationem actualem, vel virtualem, adhibitam vel adhibendam, non inducit culpam mortalem: ut sentit sanctus Thomas super illud Apostoli ad Romanos: Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Ait autem: Non enim est verum, quod actus quilibet procedens ex habitu peccati damnabilis, sit etiam et ipse damnabilis: sed solum quando est actus perfectus per consensum rationis. Si enim in aliquo sit habitus adulterii, motus concupiscentiae adulterii, qui est actus imperfectus, non est in eo peccatum mortale: sed solum motus perfectus, qui est per consensum rationis. Quod si hoc verum est in eo quem nondum adulterii poenituit, multo magis

magis habet locum in eo quæ verè illius poenituit, cum certo firmoque proposito, nunquam ulterius adulterandi: et si eos motus sentiat crebros et improbos, ex pertinacibus reliquiis pristini mali habitus in se residentibus.

Questitum est liceatne summo Christianæ Religionis Pontifici dispensare cum fratre ut fratris mortui uxorem ducat.

Eminimurum aut invidiosum videatur, si ego Honcala, homo quidè ingenio hebes, rerum cognitione vacuus, et eruditionis expers, aggrediar tractatum super questione proposita, proculdubio perdifficili, componere. Non enim id tetamus tanquam simus de re tam ardua pronuntiaturi: sed allaturi in medium quid rerum natura, quid lex Moscaica, quid Evangelica, quid Pontificum decreta, quid de nihilo ecclesiastici doctores sanxerunt. Idque faciemus brevissimo dictionis compendio: latiore tractatum doctioribus relinquentes.

Caput primum.

In primis ergo consulamus philosophos, quorum fuit institutum mores hominum ad rationis lineam revocare, et præcipue Aristotelem, qui præ cæteris iuxta naturæ leges philosophatus est. Ille enim in

secundo de Republica libro, solum parentum cum suis liberis, ac fratrum cum sororibus contrahi connubia vetat. Confutans namque Platonem, quod hinc feminas communes faceret, violata connugiorum sanctitate: hinc parentes cum filiis, fratres cum sororibus coire vetaret. At nihilo minus eisdem permetteret oscula aliosque fovendi amoris abusus: inquit. Illud etiam absurdum, quod qui filios communes fecerunt, coire solum amantes vetuerunt: amare vero non vetant, neque alios usus quos esse patri ad filios et fratri ad fratres, omnium deformissimum est: quum et amare solum aliquid. Absurdum etiam non aliam ob causam cotionem illorum vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit proventura. Sed quia pater sit, aut filius, aut fratres, ob eam rem nihil putare referre. Sicut itaque Aristoteles inter parentes et liberos illicita esse connubia, ob eam causam potissimum, quod hic est pater, illa autem filia: et hæc est mater, ille vero filius. Perirent certe pudor ille atque honor aliaque ministeria et obsequia, quæ filii parentibus seu aut ori bus sui, naturæ quodam imperio præstare tenentur, si amatoris amplexibus et libidinosis tactibus coniungerentur: id est si turpibus ac impudicis et flagitiosis congressibus coirent: fierentque liberi iure matrimonii parentibus suis superiores, aut pares: quod ab ordine et honesto esset alienissimum. Quæ quidem ratio nequaquam habet parem vim ad dirimenda inter fratres ac sorores coniugia, quamvis habeat aliquantam. Videtur enim mentibus humanis natura inditum, ut fratres proximè à parentibus suarum curam

Qui sororum

Sororum subeant, earumque pudicitiam tueatur. Addiditque natura eisdem horrorem quendam, libidinemque restringit, ne inveneres irent amplexus mutuoque congregarentur. At inquam, nequamquam habet parem vim: quoniam nec fratres sororibus, nec sorores fratribus tenentur deferre honorem, sicut filii parentibus: ac perinde eiusmodi observantiae imminutio quae in coniugio fraterno accidere posset, forsitan non est tanta quae aliquo maximo emolumento compensari nequeat. Ex quo aperte constat, natura duce et demonstrante evenisse, ut parentes cum liberis suis nullatenus coniugia inirent: ea demumque natura consulente atque invitante fratres a connubio cum suis sororibus copulando, abstintisse. Hinc apud omnes fere gentes invaluit mos aut lex, ne parentes cum liberis suis coniungerentur. Minime autem ita de fratribus in vicem non copulandis cautum est: scilicet quod illud prorsus esset per se contra naturam. Hoc autem non sic illi repugnaret, quin idonea ad id necessitate intercedente interdum bene fieri posset. Lege historias gentium non omnino barbararum, apud quas inuenientes plerumque fratres cum sororibus matrimonia contraxisse: parentes cum liberis suis nusquam, nisi olim apud Persas: id quod omnium qui recte senserunt, tam philosophorum quam legislatorum sententia reprobatur. Quod si forte natura minime penitus detestatur fraterna coniugia, nec sunt per se ita indecora quin aliquando possint honeste celebrari, modo ad id faciendum grandis urgeat necessitas: vel non levis sed maxima inuitet utilitas: multo minus auersabitur illa inter

fratres affines contracta. Siquidem longe sanctior est apud naturam fratrum cognatio quam affinium propinquitas. Fratres enim germani sunt per se ab uno principio: Affines vero ex accidenti reuocantur ad unum. Illis, inquam, est genuina unio: his vero aduentitia. Illi sunt unum in genere: hi autem in altero coniugium. Amor illorum est veluti sodalium et cura naturalis, tanquam eorum qui sunt maximo a parentibus naturae vinculo connexi: horum vero amicitia est veluti civium et eorum qui mutua indigent ope ad efficiendum unum illud charitatis glutinum quod natura vocat. Quod si tanta est inter fratres germanos et affines disparitas, constat longe minus fuisse matrimonia prohibita inter affines quam inter consanguineos. Immo liquet quod etsi fratribus germanis natura parens matrimonia interdixisset, integrum tamen relinquit affinibus coniugium. Argumento est philosophus qui coniugia parentibus cum liberis inire vetas, et fratribus cum sororibus, eadem dissuadens, liberos relinquit affines: ut pro arbitrio vel coniugia inter se inirent vel vitarent.

Caput secundum.

Consulam ite scripturam sacram, et inueniemus cum philosophorum placitis maxime conuenire ea quae in illa a Patriarchis gesta traduntur, ante legem Moysi datam, dum adhuc natura duce viueretur. Tunc enim in ipsa generis humani exordio, Deus tulit legem qua coniugia parentum cum liberis suis vitarentur. Dixit enim per

os

Genes. 2. os *Adae*: Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae. His proculdubio praecipitur filio matrem suam relinquere, ut maritus factus uxori propriae adhaereat. Praecipitur et filiae patrem suum relinquere, ut nupta viro ei adhaereat. Non tantum cotidiano coeetu, et alterna officiorum opera, quantum et indissolubili vinculo, et maritali affectu, et coniugali operatione. Nam alioqui saepe videmus coniuges cum suis parentibus indiuiduam agere vitam, eadem urbe, domo, atque mensa utentes. Facit ad hoc quod in loco ex Genesi citato Hebraea sic habet: Al ké iahazeb is eth abiu, veeth immo, vedabac beiltho. Quae latinis sonat: Ideo relinquet vir patrem suum, et matrem suam, et coniungetur cum uxore sua. Ex quo liquet quod verbum, adhaerebit, iuxta Hieronymi interpretationem accipiendum est pro eo quod est coniungetur: id quod ad coniugium manifeste pertinet. Et quamvis copulatis iam primis parentibus hanc legem Deus indiderit (Legem voco: quia tanquam dei legem hunc locum apud Matthaeum citat Christus) tamen obligat filios Adam, vetatque filios atque filias cum parentibus suis inire coniugia. Nam quod de viro dictum est et explicatum quod relinquat matrem quantum ad coniugium contrahendum, et utrumque quantum ad coniugalia officia, et affectum, et coeetum maritali: idem suo modo de femina est accipiendum. Sicut in prohibitione ligni vetiti quod prohibitum iussumque fuit viro, iussum prohibitumque fuit mulieri. Prohibuit itaque deus perpe-

tua lege, parentum cum filiis suis coniugia. At non itidem fratrum cum sororibus. Unde ab aeuo condito scelestae et nefariae semper fuerunt habitae coniugia cum liberis paterna atque materna. Verum primi fratres atque sorores mutua inire coniugia, quae nec lege prohibita fuerat nec a natura prorsus abhorrebant. Quod si dixeris necessitate impellente id accidisse, quamvis naturae repugnaret: attende obsecro ne absurdum valde videatur talem hominis naturam a principio deum condidisse, ut necessarium fuerit illico iura illius fraterno coniugio violari. Non sunt itaque fraterna coniugia per se et omnino contra hominis rationem, licet sit ei consonatius fratres a mutuis coniugiis abstinere, propter eam causam quam superius nos philosophia docuit. Quam ob rem posteriores illi iusti, qui ante legem floruerunt, quibus curae fuit non modo prima et indispensabilis naturae iura, sed etiam eis coniuncta et maxime illi conuenientia in uoluntate seruare, minime leguntur cum suis sororibus matrimonia contraxisse: Licet patrueles et consobrinas duxerint, Abraham, Isaac, et Iacob, et superiores alii. Esto quod super eo quod Abraham confessus est Abimelech regi Gerarum Sara esse sororem suam, dicens: Alias autem verè soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meae: et duxi eam. Hieronymus inquit in libro quaestionum super Genesim: Sara fratris eius Abraham filia, non sororis. At mox hanc sententiam corrigens subiicit: sed quia in hebraeo habet, verè soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meae: et magis so-

Q uia nat

nat quod soror Abraham fuerit: in excusatione eius dicimus, nondum illo tempore tales nuptias lege prohibitas. Siue ergo neptis Sara fuisset Abraham ex Aram eius fratre, siue soror ex patre, constat pro nobis stare Hieronymum qui dicit nodum illo tempore tam remoto a prima mundi conditione, nuptias fratrum cum sororibus lege fuisse prohibitas. Nec dubium quin Moysaica intelligat legem: nam naturalis lex ab euo condito vigeat: et postea Moysi lege cautum est ne fratres sorores ducerent. **Leui. 18.** At vero mirum est ut idem Hieronymus rursus hanc sententiam frangit, agens contra Heluidium, cum inquit: Quale est ut Abraham vir iustus, patris sui filiam coniugem sumpserit, cum in primis hominibus propter aurium sanctitatem id ipsum scriptura non nominet, malens intelligi quam proferri: et Deus postea sanciat ac minetur, Qui acceperit sororem suam, etc. Dixeris forsitan hoc in loco Hieronymum inferuire causae, atque in re aduersario ambigua partem eidem infestiorum assumere. Ceterum coniugia inter affines primi gradus passim contracta fuerunt tunc temporis: Nam et Iacob duas duxit sorores Rachel et Liam. Et Thamar illa Iudae nurus duobus nupsit fratribus: **Gen. 29.** quorum priori nomen fuit Her, posteriori Onan. Ex quo indubitato colligitur, tanto magis alienum esse a naturali lege omnino prohibere coniugia inter fratres, affines, atque sorores, quam inter fratres germanos atque sorores, quanto minus est naturae vinculum inter illos quam inter hos: quemadmodum superius pluribus est explicatum.

Caput tertium.

Rãseamus ad legem per Moysen a domino datam: qua cautum est apud decimum octauum **Leui. 18.** Leuitici caput ne fratres ducant uxores suas sorores. Turpitudinem, inquit, sororis tuae ex patre siue ex matre, quae domi vel foris genita est, non reuelabis. Et in capite vigesimo poena in transgressores promulgatur: Qui acceperit sororem suam, filiam patris sui vel filiam matris suae, et viderit turpitudinem eius, illaque conspexerit fratris ignominiam, nephariam rem operati sunt. Occidentur in conspectu populi, eo quod turpitudinem suam mutuo reuelauerunt, et portabunt iniquitatem suam. Sed unde Thamar regis David filia extante hac lege ausa est suadere fratri suo Ammon tentanti eam opprimere, ut ipsam in coniugem a patre posceret: nisi intellexisset coniunctionem tale inter fratres non esse tam sola natura quam lege quoque prohibitam: in qua pater rex qui rerum potiebatur, ita ut summos sacerdotes pro arbitrio statueret et deponeret, forsitan dispensare posset: vel certe ius illud quaeuis diuinum interpretari. Negare autem huiusmodi dispensationem, vel certe aequo rem interpretationem ei qui sibi permittit accipere panes propositionis in usum militum suorum, quibus soli sacerdotes vescantur, in tanta preceptorum diuinorum sylua, durum est: et hominis haud satis aduertentis illud Psalmographi ad dominum: Pronuntiabit lingua mea eloquium

eloquium tuum: quia omnia mandata tua aequitas. Et illud, misericordiam volo et non sacrificium. At dices, errabat Thamar putans posse secum ea in re dispensari. Et unde id tibi constat? quin potius longe verisimilius est virginem regiam doctam fuisse legem, quam infimo vulgo doceri deus passim iusserat, ac perinde nonuisse illam quatenus liceret sibi fraternum coniugium vel expetere vel admittere, aut depellere, aut auersari. Iam vero vertere in dubium an Thamar fuerit soror germana ipsius Ammon, nescio cuius prudentiae sit. Fuit enim soror Absalon ex patre et matre: Ammon autem ex patre David: ut constare potest legenti caput. 13. secundi libri Regum. Sed ut omnis controuersia de medio tollatur, lege tertium caput primi libri Paralipomenon: ubi recensitis cunctis filiis David regis, in hunc modum recensioem illorum scriptura concludit: Omnes huius filii David absque filiis concubinarum: habueruntque sororem Thamar. Sed circa hoc non est opus pluribus contendere quam proposita causa exigat. Praefertim quod non haec induximus ut ea asseramus, sed potius ut ostenderemus quid posset contentiosus aduersario respondere, haud tam sententiam suam proferens, quam alterum vrgens. Quippe qui non contentus, scilicet quod Ammon non fuit frater germanus ipsius Thamar, respondere possit illud dixisse Thamar non suadendo sed simulando fratri coniugium, falsumque quae fuisse aufugium.

Caput quartum.

Empus est ut accedamus ad coniugia inter affines fratres discutenda, iuxta legis veteris statuta: quae quidem lex modo frim demortui fratris uxorem ducere prohibet: modo id ipsum praecipit faciendum. Prohibet quidem in decimo octavo **Leui. 18.** Leuitici capite: non utique per illa verba quae in nonnullis codicibus perperam interposita reperiuntur, quae sunt: Et uxorem fratris sui nullus accipiat. Haec enim verba nec in hebreo, nec in graeco, nec in antiquis codicibus habentur. Sed prohibentur eiusmodi nuptiae per id quod ibidem scriptum est: Turpitudinem uxoris fratris tui non reuelabis: quia turpitudinem fratris tui est. Hoc enim praeccepto non modo adulterari cum fratris uxore, sed etiam secunda inire coniugia cauetur. Quod vel ex eo aperte constat quod idem statutum replicatur, vel potius explicatur vigesimo eiusdem libri capite, in haec verba iuxta Hieronymi interpretationem: Qui duxerit uxorem fratris sui, rem illicitam facit, turpitudinem fratris sui reuelauit, absque filiis erit. At in hebreo sic habetur: Veis aler ikah eth esseth achia, nida hi, heruath achia gillah, haririm ihu. Id est, cum vir acceperit uxorem fratris sui, immunditia est, turpitudinem fratris sui reuelauit, orbi erit. In quo aduerte quod pro eo quod diuus Hieronymus transtulit, rem illicitam facit: in hebreo est, Nida hi. quod si Nida, sit nomen substantiuum, est immunditia seu separatio: si vero adiectiuum, est immunda et separata. Unde et talis mulier appellabatur Nida, hoc est immunda et separata: quonia ut ait Rabbi

bi David, ob illicitum matrimoniū à viro & templo elongabatur. Nadad enī verbum à quo nomē nida deriuatur, mouere & elongare significat. Et animaduerte quòd huiusmodi coniugium legali statuto immundū, puniebatur tātūm elōgatione à viro, & templo, & liberorū orbitate. Contrahabatur ergo mortuo priori marito. Nam si viuentē illo contractū esset, adulterium perpetraretur, & longè grauiori poena in vtrunq; animaduertetur, morte videlicet qua puniebantur adulteri, iuxta legem quæ in eodē vigesimo Leuitici capite ponitur: Si moechatus quis fuerit cū vxore alterius, & adulterium perpetraverit cum vxore proximi sui, morte moriatur, & moechus & adultera. Precipiebatur autem matrimonium cum vxore fratris defuncti contrahi, Deuteronomi capite vigesimo quinto: vbi sic legis, Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absq; liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur nomen eius ex Israël. At nē putes hanc legē priori ex aduerso repugnare, vide quā doctē Augustinus in quæstionibus super Leuiticum, omnem cōtrouersiam de medio tollat. Tradit enim legem illam Leuitici esse accipiendam vt intelligatur nullatenus licere fratri ducere vxorem fratris defuncti, si defunctus posteros reliquit: vel prohibitum esse vxorem fratris duci cui datus esset libellus repudi. Posset enim aliquis putare quòd tale liceret sibi ducere, & adulterium non

timere. Manet itaq; locus legi Deuteronomii de ducēda vxore fratris defuncti, quando liberos ille non reliquit. Sed hæc de sensu atq; consensu harum legum duarū dicta sunt. Illud tamen addamus, Ioannem Baptistā iure reprehendisse Herodem quòd reclamantibus his legibus duxisset Herodiadē Philippi fratris sui vxorē, vel fratre viuentē vt tradit Iosephus, vel mortuo vt alii tradūt: sed non absq; liberis qui filiam illam salatricem reliquerat. Erat enim obnoxius legi Herodes tanquam Iudeus. Nā & magnus Herodes illius pater, quam genere Idumæus, Iudaismum professus est, vt similitudine religionis apud Iudæos regnum firmaret.

Caput quintum.

Am verò cūm constet tam ex philosophia quā ex sacra scriptura naturalē legē Patriarcharum gestis explicante, connubia inter fratres affines neququam esse per se illicita, aut naturæ repugnare: ostendamus illud ita se habere lege Moisaica. Traditurus itaq; deus leges matrimoniales in decimo octauo Leuitici capite, ita proloquitur: Ego dominus Deus vester. & pro eo quod in latino sequitur, Custodite leges meas atq; iudicia: in hebræo habetur: Vsmarthem eth hukothai, veeth mispathai. Id est, custodite statuta mea atq; iudicia mea. Cōstat autē hæc duo nomina ita absolutè & generaliter tā statutū quā iudiciū ad mandata iudicialia propriè pertinere: nō autē ad præcepta tantū moralia. Idq; passim obseruatū est in testamēto veteri

ab his

ab his, qui hebraicè nōrunt. Tradebat igitur Deus iura nuptialia non tātūm naturalia quam & statuta quædam & iudicia naturæ humanæ consona, & multum naturalis legis in se cōtinentia, & multiplicandæ inter homines amicitie commoda: quamuis & interea continerentur præcepta quædam prorsus naturalia, de non contrahendo filiscū parentibus. Ex quo fit vt quemadmodum coniugium inter consanguineos & affines lege posita atq; prohibente sunt penitus indecentia: ita lege sublata, vel in totum vel ex parte, dispensata aut interpretata fiant quadātenus decentia. Quòd si contradicas nobis eò q; ratio quæ affertur in Leuiticis mandatis indecentiam naturalem inferre videtur, cūm dicitur: quia turpitudine fratris tui est: Primum dicimus quòd dictio, Heruath, quod est interpretatum turpitudine, propriè significat nuditatem, & ex consequenti verenda: ac perinde, quāuis remotius, turpitudinem. Hæc autem appellationes cōmunes sunt tā propinquis quā alienis, quæ valent nō vtiq; vt superte natura coniugia penitus damnent, sed, vt ait Cicero in officiis, admonent coniuges modestè & cum pudore coire. Idq; tam à consanguineis & affinibus quā ab extraneis obseruari potest & decet. Deinde non est tanta illa turpitudine ad quam vitandam natura potius inuitat quā cogit, consulit quā præcipit, quæ non possit interpellante aliqua necessitate vel magno aliquo commodo suadēte de medio tolli: vt iam id quod seorsum acceptum turpe videbatur, cum alio coniunctum fiat decōrum. Nec se-

quitur quòd si sit decens, consanguineos & affines vsq; ad certum quædam gradum à mutuis coniugiis abstinere, sit indecens, intra eosdem gradus eadem copulare. Sicut non sequitur, deum facere hoc, est decens: igitur, eundem non facere idipsum, est indecens. Nec sequitur, decōrum est virginitatem profiteri: ergo indecōrum est nuptiis vacare. Namq; inter decens & eius oppositum indecens mediat quædam negatio quæ alia atque alia causa, modò in hoc, modò in illud extremum transire solet: vt quemadmodū ait Aristoteles, id quod à principio nihil referebat hoc vel illo modo fieri, lata lege plurimū referat: fiatq; illud pro lege conditione vel honestum vel inhonestum. Horum de numero fuerunt quædam coniugia inter consanguineos & affines quæ ante legem latā aliquatenus decuerunt, lege lata nō decet. Quoniā lex decernit eiusmodi coniugia esse turpia: inter personas quæ tali vel simili cōsanguinitatis vel affinitatis vinculo essent connexæ. Illud quoq; animaduertas oportet quòd si eiusmodi turpitudine potius esset à natura quā à lege, licet sit ab vtrāq; sicut prohibita sunt cōnubia inter nepotem & amitam ac materteram suam: ita fuissent prohibita inter petrum & neptem. Par enim est inter vtrosque naturæ gradus: sed lex vnum vetuit, alterum concessit, natura occasiōnem præstante vt idem esset cognatione & coniugio superior, scilicet, patruus neptis. Sic Othomiel absque crimine duxit vxorē. Axā neptem suam, filiam Caleb fratris sui. Quòd si huiusmodi coniugium fuit vetitum, illa vna lege

Leui. 20.

Deute. 25.

August.

Matt. 14.

Marc. 6.

Iosephus.

Aristot.

Leui. 18.

Cicero.

Iosue. 15.

Leui .18. lege vetitum fuit, Turpitudinē fratris tui nō reuelabis; nec accedes ad vxorem eius, quæ tibi affinitate coniuncta est. Verūm hac lege nihil aliud prohibetur, quā nē nepos ex fratre patris sui vxorem ducat. Id quod ex hebraicis cōstat, si ad verbum transferantur: Quæ sic habent, Turpitudinem fratris patris tui non reuēles. Ad vxorem eius non accedes: amita tua est. Hic manifestē ipsa verborum series explicat, turpitudinem patris nepotem reuelare, nihil aliud hoc loco esse quā ad illius vxorem accedere, quæ affinitatis iure velut ipsius nepotis amita censenda est. Facit & ad hoc quod Amram duxit vxorem Iochābeth amitam suam, filiam Leui aui sui. Sic enim legis Numerorum capite 26. **Num. 26.** At verō Gaath genuit Amram, qui habuit vxorem Iochābeth filiā Leui, quæ nata est ei in Aegypto. Et attende quod cum dicit, quæ nata est ei in Aegypto, proculdubio significat non tantū illā verē fuisse filiā Leui, sed etiā grandæuū illam genuisse. Nē absurdū tibi videatur Amram duxisse vxorem amitā suam. Solent enim viri natu grādiōres, iuniores ducere foeminas, atq; ex ipsis filios procreare. Alludit ad hoc quod vbi Exodi sexto nos legim⁹: **Exo. 6.** Accepit autem Amram vxorē Iochābeth patruelem suam. Pro eo quod est, patruelem suā, in hebræo est, Dodatho: quod propriē significat amitam suam, non patruelem suam. Ad stipulatur & nobis diuus Hieronymus in quæstionibus super primo Paralipomenon dicens: Traditur enim Moysen post acceptam legē in erēmo patri iniunxisse, vt matrem di-

mitteret, eō quod illius amita esset: filia enim fuit Leui. Ex quo manifestē cōstat nō modō Hieronymus, sed & Prophe tam Moysen sensisse ante legem licita fuisse talia coniugia quæ postea lex prohibuerit. Præterea si naturæ prorsus repugnaret, fratrem fratris defuncti ducere vxorē: cur similiter nō repugnabat eundem virum duas sorores ducere vxores, alteram post alteram? Siquidē idē est inter vtrosq; naturæ gradus. Poterat enim simplici consequentia decernere lex, Turpitudinem neptis tuæ nē discoperias: quia turpitudō neptis tuæ est. Turpitudinem sororis vxoris tuæ non reuēles: quia turpitudō vxoris tuæ est. **Leui. 18.** Sed illud lex tacuit, & hoc ita statuit, Sororem vxoris tuæ in pellicatum illi non accipias: nec reuelabis turpitudinē eius adhuc illa viuente. Ecce prohibet virum sororē vxoris suæ ducere, nō vtq; ob cognationem aut affinitatē, sed ob vitandum infestū ex pellicatu dolorē. Pro eū eo quod in latino habetur, ad pellicatū, in hebræo est, Lizzor: id est ad affligendum vel angustiandū, scilicet priorē vxorem posterioris sororem. Vnde & mortua vxore, licebat marito illius sororem ducere. Deinde si fratrem ducere vxorē fratris defuncti per se & omnino esset cōtra naturæ legem, cur id ipsū permittebatur, imō præcipiebatur lege illa Deuteronomii: Dices vt suscitaretur semen demortui: scilicet tanti erat primogenitum viuentis mortuum referre nomine, aut eius heredem agere, vt ob id prima naturæ iura essent violanda. Quod si hoc sentire absurdū est, fateamur & naturæ esse cōsonum, fratrem non

non ducere passim vxorē fratris: & illi non repugnasse, eandē aliquādo ducere. Vtrunq; tamē nō tā sola natura quā lege quoq; constare. Et hac ratione dicuntur incestæ & nephariæ huiusmodi nuptiæ: quia quod min⁹ probat natura, lex omnino reprobatur: & quod prohibitionem quā illa inchoat, hæc cōplet. Quā obrem id quod in Decretis scriptū est, connubia olim inter cognatos & affines ob mysterium aliquod præsignandū fuisse permissa: non ita accipiendū est vt putes illud contra naturā fuisse actum: sed præter id cui natura potius arridet, ac secūs quā fuerit vulgō vsurpatum. Alioqui vbinā scripturarum sacrarum offēdes, violatis naturæ legibus quæ ad mores pertinent, auctore deo, mysteria fidei ad significari: cū & diu⁹ Hieronymus vendicet à fornicatione Prophetam Osee, quod nō tā ad fornicariam quā stabulariam, deo ipso auctore, iam sibi coniugem ingressus est. Et Diuus Augustinus filios Israēl assertit à furto cum expoliauerunt Aegypto, quod laborū præmia caperent: & Abraham à parricidio, eō quod obsequetur ei qui esset dñs necis atq; vitæ. Sed hæc aliubi fuerit scrupulosius discutieda.

Caput sextum.

Quod si venias ad nouū Testamentū, primū inuenies apud Matthæum capite decimono Dominū Iesum Christū reuocantē matrimonii iura ad naturæ legē: ac ita respondētē Pharisæis, Nō legistis quod

qui fecit hominē ab initio, masculum & foeminā fecit eos? & dixit, Pro hac dimittet homo patrem & matrem, & adheret vxori suæ: & erunt duo in carne vna? Quod ergo Deus coniunxit, homo nō separet. His sanē verbis Christus primū excludit parētes à coniugio cū liberis suis contrahendo, vt superius fuit expositum. Deinde cū dicit, vxor, singulariter, & nō vxoribus pluraliter: ostendit vnā duntaxat vxorem à viro vno, non plures esse ducendas. Argumentum enim à numero firmum est in scripturis sanctis: eōq; vtitur Paulus cū ait ad Galatas, scribēs: Non dicit se **Galat. 3.** minibus, quasi in multis: sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Deniq; tradit matrimonii vinculū esse inseparabile, reprobato libello repudii: nē illius occasione plures ducerētur vxores. Paulus quoq; vt superius retulimus, vetat nouercam duci à priuigno: ea de re **1. Cor. 3.** Corinthios in hæc verba arguēs: Omnino auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. Super quo Ambrosius **Ambros.** ait, publicē ille nouercam suā loco vxoris habebat: nec aliqua tergiversatione poterat tegi crimen. Cæterū de coniugio inter cæteros cognatos & affines contrahendo, nec verbum vllum reperies in nouo testamento. Quare absq; vlla ratione quispiam dixerit, facultatem ducendæ vxoris à fratre relicta, esse per euangelium reuocatam: aut ita reuocatam vt in eo negotio Christi vicarius dispensare nequeat. Sicut reuocata est per ipsum facultas ducendi vxores plures: quia vxorū pluralitas naturali lege

R fuit

fuit prohibita: licet credatur iusta de causa ad tempus permissa. Ducere autē fratrem uxorem fratris defuncti, nec naturali nec euāgelica lege vetitū fuisse constat. Imò si legitimè Christianismū profite ris, senties illa alia statuta matrimonialia cū relijs iudicijs ac ceremonijs legalibus per Christi gratiā fuisse antiquata: qua tenus erāt vel ceremonialia vel iudicialia, admonete Paulo Galatas & dicete: *Gala. 5.* Si circūcidimini, Christus nihil vobis pdest. Et ad Colossenses: Nemo vos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut neomenia sabbathorū quæ sunt umbra futurorū. & ad Hebræos dicēdo ait: Nouū testamentū veterauit prius. Quod autē antiquatur & senescit, prope interitū est. Quare cōsummata iudiciorū lege, & antiquata Christi morte, liberum ille reliquit vicario suo, summo christianæ religionis Pontifici decernere intra quos cognationis & affinitatis gradus coniugia intra matris ecclesie sinum contrahi oportet. Sunt itaque iura pontificia quibus cognati & affines vsq; ad certum quendam gradum coniugio copulari vetantur. Sed illa licet sint aliquatenus naturæ consona, & iuri diuino apud Leuiticum tradito ex parte conuenientia: non tamen habent vim suam, tantum ex lege naturali aut statuto illo dei veteri, quantum à Christo iuxta auctoritatem summo Pontifici ab ipso traditam. Astipulatur nobis diuus Augustinus in libro decimo quinto de Ciuitate Dei, dicens: *Aug. 15. C. 16.* Viri coniuges sorores suas acceperunt: quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum

est damnabilius religione prohibente. Id quod & in Decretis repositum est: ubi & paulò post sic concluditur: *35. q. 1. c. c. iij. q. iij.* Itaque consuetudine quæ ab ipso exordio humanæ propagationis originem habuit, quam nulla lex iubendo euacuauerat, excusatur Abraham, Isaac, & Iacob, & cæteri qui de propria tribu & cognatione ducebant uxores. Attende Lector quod asserit Augustinus coniugia fratrum cum sororibus olim sancta fuisse: postea facta damna bilia: nō utiq; prohibete sola natura, sed adiūcta religione, id est statuto condito ab eo qui religionem instituebat. Unde & consequenter adiicitur, eiusmodi consuetudinem contrahendi talia coniugia non fuisse euacuata ante leges Leuiticas. Ex quo liquidò constat, eiusmodi statuta ad ius diuinum, sed ferè penitus posituum pertinere, cum synagoga iam olim sepultum: nec christianis temporibus totam eam tenere illa vim quam habere sub lege. Alioquin nequaquam, ut aiunt, Martinus Quintus dispensasset cum eo qui contraxerat matrimonium cum quadam germana eius quam per fornicationem cognouerat. *Martinus Quintus.* Quod tamen fecit nō temerè, sed adhibito graui multorū Theologorū Canonistarumq; consilio, quorū plures, & peritiores, atque grauiorēs conuenerunt in hanc sententiam, ut dispensaretur in eo casu, scilicet ut vitarentur instantia damna, si illa fornicatio, quæ adhuc latebat, detegeretur. Licet igitur ut grauißima incommoda præsertim spiritualia à christianis vitentur, vel maxima commoda eis comparentur, summo

summo Pontifici dispensare, super huiusmodi intertales affines coniugio: non modò contracto, sed etiam contrahēdo: idque intercedente causa vrgentißima, ut colligi potest ex dictis sancti Antonii archiepiscopi Florētini, tertia parte, titulo primo: capitulo. 11. paragrapho. vltimo, quāuis hoc rarissimè & cautissimè sit agēdū. Unde & Alexander sextus eius nominis pontifex concessit Emanueli Lusitanie maritimæ regi ut mortua uxore sua priore Fernandi & Elisabeth Regum Hispaniarum filia, cum qua & matrimonium copula carnali consummauerat, alteram quoq; eiusdem sororem duceret uxorem. Præterea *Innoc. 3.* Innocentius Tertius iuris tādīuini quā humani peritissimus, voluit rata esse matrimonia ab infidelibus contracta intra secundum & tertium gradum cognationis. Quia canonicis decretis quibus coniugia intra illos gradus prohibentur, infideles ante susceptum baptisma nō subdebantur. Quod si naturali lege fuissent prohibita illa coniugia, etiā post baptismum susceptum foret eis illicita. Lege Capitulum, gaudemus. de diuortijs. Facit & ad hoc plurimum quod idem Pontifex in capite, Deus ecclesiam suā, & cetera. eodem titulo præcipit nequaquā dirimi matrimonium in christianismo, eorū qui in Iudaismo fratrum uxores duxerant. Si modò id iuxta ritum legis Moisaicæ fecisset. Quod nō utiq; fecisset tādōct⁹ probusq; Pastor, si illud repugnet legi naturæ ad quā Euangelium homines reuocat.

Caput septimum.

Andem hunc sententiæ sub scribūt doctores pleriq; ecclesiastici, tādīuini quā neoterici. Quid si pauci refragētur? quid? nēpe postponēdi sunt pauciores pluribus. Præsertim ubi plures non modò numero pauciores vincūt, sed etiā auctoritate, & rationū probitate, & locorū è sacra scriptura aggregatorū copia & firmitate. Quid si essent pares? Nempe ei parti esset assentiendum cui summus Pontifex suffragaretur. Quid si paucioribus summus Pontifex aspiraret? paucioribus accedere quoq; oporteret. Quia summi Pontificis est de fidei ambiguitatibus decernere: & ubi autores variant, pro certo est habendū id quod decreuerit Christi vicarius, cui dictū est à dño: Petre ego rogauit pro te nē deficiat fides tua: & tu aliquādo cōuersus, cōfirma frēs tuos. Et illud: Petre pasce oues meas: ad stipulātib⁹ auctoritati Pontificis cūctis ferè doctores ecclesiastici, tādīuini quā antiquis illis grauioribus quā iunioribus scholasticis. Quāobrem si natura omnino nō vetat nō modò inter frēs affines, sed forsità nec inter frēs germanos matrimonia, idonea exigēte causa vel magna intercedēte necessitate contrahi: si hoc à principio generis humani factū est: si inter cōsanguineos inquam & affines absq; discrimine vsq; ad legē Moisaicā id ipsum frequentatum sit: si iam liberati sumus à iugo legis veteris: si euangelia non apertè damnant alia coniugia quā ea quæ natura damnauerat, scilicet parentes cum liberis suis matrimonio iungi: constat summū Pontificem eādē auctoritate, qua phibuit cōnubia inter

R ii cognatos

cognatos & affines, usque ad certum quemdam gradum contrahi, posse cum eisdem dispensare: praesertim si rei necessitas aut magna ecclesiae utilitas eiusmodi dispensationem deposcat. Quid? & etsi summus Pontifex non posset dispensare in iure diuino, euangelii tempore vigente: posset tamen hoc vel illo modo pro bono pacis ecclesiasticae illud interpretari. Quare asserimus esse indissolubile matrimonium contractum, & in re praesenti consummatum, inter Henricum Anglorum regem & Catharinam Ferdinandi & Elisabethae Hispaniarum regum filiam, etsi ea prius nupsit Arturo illius fratri, iuxta dispensationem Iulii Pontificis sane legitimam, qua illi usi sunt & in contraheo & in consummando eiusmodi matrimonio. Demum illud prudenter cogites oportet, & etsi a principio, re adhuc integra, potuisses forsitan summo Pontifici pie consulere, ne ad eiusmodi coniugium aditus daretur: at vero ubi iam dispensatum est ab illo, & iuxta dispensationem matrimonium contractum, ubi iam proles est habita, proculdubio imprudenter diuortium suades, negotiumque tetras, quod & infidelitatem sapit, & ingenti scadalo est proximam. Loge crede mihi satius est coniungere factum cui pietas christiana magis aspirat, etsi non habeas istius rationem exploratam quam aduersam factionem, nequaquam idoneis, vel certe non infirmioribus, sed multo debilioribus fundamentis constabilitam, studio humano fouere & esse in causa, ut Christianus orbis tam spiritu quam corpore male tumultuatur: quod Deus auertat. Satis enim superque non una, sed plurima ecclesiae sanctae vi-

dimus excidia & quidem infelicissima. Comittam? itaque deo Optimo & Maximo quicquid illud est in hac causa, ad quod humana infirmitas aspirare nequit & totis viribus ea quae pacis sunt sectemur. Sic fiet ut ex obscura, illustris: turbida, tranquilla: e paupere, locuples: ex infirma, fortis: e parum felici, prospera Christi Ecclesia reddatur.

De nonaria precatione replicatis Kyrie eleison, & Christe eleison.

Onstat enim, Hieronymo id non uno tantum loco testate, tres linguas, Hebraicam, graecam, atque latinam, dñice Crucis titulo fuisse consecratas. Fuit enim ille, ut Lucas atque Ioanes Euangelistae testantur, literis Graecis, Latinis & Hebraicis scriptus. Per quod significabatur, potentissimas gentium, quales erant Romani: & prudentissimas, quales erant Graeci: & maxime Deum colentes, quale fuit Iudaeorum genus, subiici debere imperio Christi, & in una eius ecclesiam conuenturum: ut quauis linguae sint diuersae, eadem tamen sit sensu christianae religionis professio. Idcirco enim ecclesia Romana, quae aliarum ecclesiarum toto orbe dispersarum caput est, in celebrando sacratissimae Eucharistiae officio tres praedictas linguas assumi decreuit, ut demonstraret, unam eandemque pietatem esse vniuersorum populorum Christum colentium, quam talibet locutionum varietate abuterentur: & quod quauis vocibus dissonarent, sensibus tamen

non

non disiderent. *V*surpauit itaque a Graecis *κῦριε*, quod interpretatur *Dñe*: & *ἐλεῖσόν*, quod significat, *Miserere*. Christus autem significat *vnctus*. Ad quem Psalmographus canit: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo letitiae praesens consortibus tuis*. Ex his autem vocabulis conflatur nonaria precatio: *Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison: Christe eleison, Christe eleison, Christe eleison: Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison*. Et quidem maximus Gregorius sapientissime decreuit, nonariam hanc precationem in officio Missae Angelico hymno praeferrari: ut ea captaretur fauor diuinus hominibus, quo adiuti, cum spiritibus caelestibus, Deum collaudarent. Nouies igitur ea precatio replicatur: quia nouem sunt angelorum chori, quibus & laudando Deum sociamur, & cum quibus eo frui desideramus. Et sicut nouem angelorum chori tribus Hierarchiis continentur: ita etiam eadem nouem precationes tribus ternariis complectuntur. Quorum primus attributum refertur ad Patrem, secundus ad Filium, tertius demum ad Spiritum sanctum. Et quidem Patrem orantes ter repetimus *Kyrie eleison*, secundum tria quae in nobis veluti nostri principium operatur. Ipse enim potestate sua homines creat, virtute animat, & quamlibet peccatores magnifice sustinet. Ad Filium autem ter dicimus, *Christe eleison*. Quia Filius sapientia sua homines creat, misericordia redimit, atque iustitia reficit. Spiritum sanctum denique orantes, ter dicimus, *Kyrie eleison*, ut beni-

gnitate sua nos virtutibus exornet, spiritualibus donis augeat, omnique sanctitatis plenitudine perficiat. Ex quo & illud nobis de Deo bene meritis per eius gratiam contingit, ut pro arrium Hierarchiarum mysterio, ex Patre habeamus naturae substantiam, per Filium, gratiae decorem, in Spiritu sancto, optime dulcedinis quietem. Quam, ut per Patrem ab infirmitate liberemur, per Filium ab ignorantia, per Spiritum sanctum ab omni malitia. Fitque ad huius ternariam formam plerumque ternaria haec tantum precatio, *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison*. Denique nouies ab ipso summo trinoque Deo misericordiam petimus, ut nouem nos beatitudinibus compleat, ut sumus pauperes spiritu, mites erga proximos, communiu calamitatum ploratores, iustitiae promouendae desiderantissimi, misericordiae exerceat studiosi, mundi corde, pacifici, persecutionis propter iustitiam patentes: denique vniuersas afflictiones propter Christi nomine a quo animo sustinentes. Sic enim fit, ut purgati vitis, & virtutibus adornati, & (ut Isaias quondam) labiis purificati, calculo charitatis ignito, & hic canticum angelicum digne decantemus: & secundum nouenariae precationis formam, pro aliis atque aliis vniuersisque gradibus meritorum, hac mortalitate exuti, nouem angelorum choris feliciter inferamur. Quid? si Gloria in excelsis Deo, in celebrando Missae officio non cantetur? interponenda nibilo minus nonaria precatio, quod diuina pietas fiat exorabilis, & ad precatorem inclinetur, ac perinde ecclesiae precationes sint Deo exaudibiles, & iucundae laudes, & sacrificium per gratiam.

R iii Id

Id quod nō modo sacerdos Deum orat, sed vt exoret, non solum ecclesiasticus chorus ei accinit, sed vniuersa quoque circumstantis populi corona, hebraica voce respondet, Amen. Denique vt Kyrie eleison in omnibus ecclesiis dicitur, tertio Canone V asensis Concilii decretum est in hæc verba: Et quia tam in sede apostolica, quàm etiam per totas Orientalis atque Italiae prouincias dulcis & nimium salubris consuetudo intronmissa est, vt Kyrie eleisō frequētius cū grandi affectu ac cōpunctione dicatur: placuit etiā nobis vt in omnibus ecclesiis nostris ista cōsuetudo sancta, & ad Matutinū, & ad Missas, & ad Vesperā Deo propitiante intronmittatur.

Quid Amen Hebraica dicto Latinis sonet: & quis sit eius vsus in sacris tam literis quàm mysteriis.

Amen, vox est Hebraica, deriuata à verbo, Aman, quod est credere, fidelem, & veracē, & stabilem esse, atq; permanere. Cur autem non sit latinè declaratum, habes ex Hieronymo & Origene in Alleluia. Sed & Augustinus super Ioannem ita cōmētatur: Amen quippe interpretatur, verum. Et tamen non est interpretatum: cum potuisset dici, Verum dico vobis. neq; grecus hoc interpres ausus est facere, neq; latinus. Nā hoc verbū quod est, Amē, neq; grecū est, neq; latinum: vt honorē haberet vel amētō: non vt esset negatū, sed nē vile sceret nudatum. Nihilō mi-

nus, vt Hieronymus ad Marcellā scribit, Amē Aquila *αμην* exprimit: quod nos, fideliter, possumus dicere: ductū aduerbiū ex noīe fidei: nā Emunah, est Hebræis fides, & veritas. Amē itē Septuaginta, *εὐόλο*: id est, fiat. vnde & in fine librorū pōitur, fiat, fiat. In quinq; siquidē volumina apud Hebræos Psalteriū diuisū est: quod in Hebraico legitur Amē, Amen. quo scilicet designatur, ea verè dicta, quæ sunt supra. Vnde & Apostolus asserit, nō posse aliquem respondere Amen, id est confirmare quæ prædicata sunt, nisi intellexerit prædicationē. Est igitur Amen, particula confirmātis & cōsentientis, deprecātis & iurātis. Ad confirmādum enim in Deuteronomio ponitur, Et dicat omnis populus, Amen: id est veritas erit hoc, quod erit maledictus, quisquis transgressus fuerit vnū ex his præceptis. Hinc Hieronymus super Matthæū: Amen, signaculū orationis dominicæ est: quod Aquila interpretatur, fidei: nos, Verè, possumus dicere. Ad designādū autē cōsensum eius, qui recipit, id quod dicitur, vt in Numeris: Mulier de adulterio male audiēs, imprecatione dicta, cogebatur respōdere, Amē. Sic enim habet præceptū: Et respondebit mulier, Amē, Amē: id est cōsentio, & super me eā maledictionem suscipio. Ad significandū autē in ea, quæ dicuntur deprecantium votum, scriptū est in psalmo quadragesimo primo: Benedictus dominus Deus Israel à sæculo & vsque in sæculum: amen, amen. pro quo Septuaginta præclarè transtulerunt, *εὐόλο*, fiat, fiat. Et nos in Ecclesia in fine prece-

precationū sacerdoti acclamamus, Amen. Pulchrè Hieronymus: Amē Romæ resonat more tonitruui. Iurisiurandi deniq; vicem in literis euangelicis obtinet. Et quo modo in veteri testamento quadam iurandi consuetudine Deus sua verba confirmat dicens: V iuo ego, dicit Domiuus. Per sanctos quoq; iuratur, V iuit anima mea: ita & Saluator noster in Euangelio per verbū, Amen, vera esse quæ loquitur ostēdit. Ait enī in Euangelio Ioannis: Amen, amen, dico vobis. Augustinus: Multū commendat, quod ita pronūtiat: quodāmodo, si dicifas est, iuratio ei' est: Amē, amē, dico vobis. Bis itaq; à Domino dictum: Amen, amen, dico vobis: iam quantum hoc commendatum sit, ex ipsa verbi geminatione cognoscite. Quid est igitur commendatum? Verum, verum, dico vobis: Veritas dicit. Quæ vtiq; & si nō diceret, verum dico, mentiri omnino non posset, qui negare se ipsum non potest. Ambrosius Augustini sententiam fouens, rationē idoneam affert, quare in solo Ioannis Euangelio, Amen, geminatur, dicens: Amen amen, confirmatio nis esse verbum, euidenter ostenditur in Euangelio, vbi Dominus confirmās sermonem suum, dicit: Amen dico vobis. Maior autem vis est, vbi repetitus est sermo, quod in libro Euangelii secundū Ioannem, frequentius inuenimus: quia ipse maxime de celestibus & profundis mysteriis locutus est. Sicut scriptum est: Amen, amen, dico tibi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Imō si diligentius ac penitius huius sa-

cri iurisiurandi mysterium mente penetres, quid aliud est, Dominū dicere, Amen dico, nisi, in veritate dico? quid est in veritate dico, nisi per veritatem, id est per me ipsum iuro? Nam ego sum veritas. Igitur quantum ad rem pertinet, cōsuetō iureiurādo, qui in lege dicebat: Per memetipsum iuro: in euangelio resonat, Amen, amen, dico vobis. Est nobis locus apud Isaiam non dissimulandus: Et seruos suos vocabit nomine alio, in quo qui benedictus est super terram, benedicetur in eo, Amen. Et qui iurat in terra, iurabit in Deo, Amen. In vtroq; huius clausule articulo, Hebræis est, Be-lohe Amē. Elohe est in statu regiminis: & Amen est genitiui casus: regiturq; à nomine, Deo. Et quidem hac ratione ductus Hebræus ille, qui me literas hebraicas docuit, assererat, Amen, hic significare veritatem, vt sit, in Deo Amen, id est in Deo veritatis: vel iuxta hebraicam phrasim, in Deo vero: quemadmodum & Septuaginta interpretati sunt, Et iurabunt Deum verum. Super quo Hieronymus ita tradit: Nomen autem nouum, siue aliud, nullum est, nisi qd ex Christi nomine deriuatur: vt nequāquam vocetur populus Dei Iacob, & Iudas, & Israël, & Ephraim, & Ioseph: sed Christianus. Quicumq; enim iurauerit in terra, nequāquam iurauerit in Idolis & falsis diis, sed in Deo: quæ sententia rursum, Amē signaculo comprobatur. Porrò iuxta L X X. qui pro Amen, verum Deum interpretati sunt, Vt benedicatur Deus verus. Et qui iurat super terram, iuret Deum verum: Non secundū errorem Arrianorum

referimus ad personam Dei Patris, de quo scriptum est, *Vt cognoscant te deum verum, & quem misisti Iesum Christum: sed ad Filium, qui ipse Deus verus est: dicente Euangelista Ioanne, Venit filius, & dedit nobis mentem, ut cognoscamus verum, & simus in vero filio eius Iesu Christo. Iste est verus Deus, & vita aeterna. Sic. n. Saluator de se loquitur: Ego sum veritas. consequenter verus Deus, & vita aeterna. Alioquin non est verus, erit idolo similis: quod redundat in capita eorum, qui Christum Deum verum negant. Hoc est autem nomen nouum, quod in Apocalypsi super calculo scribitur, cui in toto orbe benedicuntur. Qui. l. quod iuxta eandem rationem Dei Filius tertio Apocalypscos capite vocatur Amen? Sic enim habet: Hec dicit Amen: id est verax: id quod sequentibus verbis exponitur. Sequitur enim, testis fidelis & verus. Testis est enim oculatus, filius, paternae maiestatis. Dixit enim ad Nicodemum: Quod audiimus loquimur, & quod vidimus, testamur. Testis est & humanarum actionum. Apud Hieremiam enim inquit: Ego ero testis & iudex. Testis est fidelis: quia pacem constanter seruat, neque vnquam rerum merita peruertit. Verus est: quia nec falli, neque fallere nouit: neque vnquam bonum dicit malum, aut malum bonum. Ergo sicut oras in horto Dominus dixit, Abba, pater: Graeco vocabulo Hebraicum interpretans. Et in hac eadem Apocalypsi: Ego sum Alpha & Omega: eius interpretationem subiicit, Principium & Finis. Ita & hoc loco postea quam praetulit, Amen He-*

braicum, tanquam suum ipsius: adiunxit alterius linguae declarationem, dicens: testis fidelis, & verus. Et quod vno verbo ad plenum minime poterat, pluribus expressit. Amen enim apud Hebraeos tam ad testimonium & fidem, quam ad veritatem refertur: ut superius satis expressum est atque expositum.

¶ Quid latinis valeat

Hebraicum Alleluia: & cur inter sacra nunc admittitur, nunc intermittitur in sacris.

Alleluia, vox est hebraica, composita ex Hallelu, quod significat laudate: & Ia, quod est vnum ex Deo-nominibus: & ponitur

pro Domino: ut sit, Alleluia, laudate Dominum. Sic enim Hieronymus ad Marcellam: Alleluia exprimitur, laudate Dominum. Ia quippe vnum de decem Dei nominibus est. Et in illo Psal. ubi legitur? Laudate dominum, quonia bonus est psalmus: apud Hebraeos legitur, Hallelu ia, chitol samra. At vero cum multi Psalmi praetulerunt Alleluia: hanc regulam autore Hieronymo debemus tenere, vbi cumque duo Alleluia praescribuntur in psalmo, si cutin psalmo cetero quinto, ut vnum de sine prioris psalmi sciamus esse, & alterum eius qui sequitur. Hanc Hieronymi regulam nonnullis rationibus labefactare tentauit Augustinus. Sed pro Hieronymo stat hebraicarum Alleluiarum distinctio, qua haud obistere insinuat, alteram ad priorem, alteram ad poste

postertorem psalmum pertinere. Sed de his aliorum sit iudicium. Denique siue semel, siue bis huic vel illi psalmo apponatur, vel aegedam vni Deo laudem sonat, vel ab vna ecclesia ex duobus populis constituta, eandem concinendam adsignificat. Esse autem Alleluia, non modo vocem laudis, sed letitiae quoque, non modo liquet eod quod verbum, Halal, non solum laudare, sed etiam exultare, & gloriari significet: sed eod quoque quod illis psalmis praescribitur & intexitur, quibus maxima dei opera, vel de prima beataque hominis condicione, vel potius de eius Redemptione, & gloriosa beatitudine decantantur. Sanctus quoque Tobias sub imagine terrestri Hierusalem, in coelesti perpetuum Alleluia cantandum prauidit, cum dixit: Et per vicus eius Alleluia cantabitur. Id quod ab adventu Christi ab ecclesia ipsius, certis quibusdam diebus usurpatum, & certe frequentissimum esse Apocalypsis Ioannis testatur. Post haec, ait, audiui vocem magnam tubarum multarum in caelo, dicentium, Alleluia: Laus, & gloria, & virtus Deo nostro: quia vera & iusta iudicia eius sunt, &c. Ideo enim Alleluia siletur in ecclesia a Septuagesima usque ad Pascha, quia in eo tempore & Adae casum, & nos peccata peccatis addentes, & dominicam Crucem deflemus. Idque etiam fit a iis ieiuniorum diebus, & quum defunctorum exequiae aguntur: ut christiana officia temporibus rebusque accommodentur: ne si tunc temporis letitiae canticum usurparet, illud Sapientis in ecclesiasticos cantores torqueri posset: Musica in fletu, importuna

narratio. At vero vbi gloriosa ditissimaque Dominicae Resurrectionis, atque in caelum Ascensionis, atque missionis Spiritus sancti tempora redierunt, aut totum per annum aliis atque aliis diebus referuntur, a verissimis diuini verbi cultoribus letitiae canticum repetitur, & frequentatur: id quod faciunt diuinitatem glorificantes, Christo adgaudentes, futurae gloriae spe gaudentes: ut non tantum gratos Deo sese praebant pro summis ab eo bonis tum acceptis, tum accipiendis: sed etiam in hac peregrinatione eas gratias agere incipiant, quas in illa coelesti patria acturi sunt. Et quae alia potius actio nobis illi praestanda relinquitur, nisi glorificatorem nostrum sempiternis laudibus glorificare? Sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua Domine: in saecula saeculorum laudabunt te. Interim sit semper laus eius in ore meo: imo de pectore, sanctum, non modo Alleluia, voce, quod & mali facere possunt: sed etiam spiritu, quod tantum bonorum est, letabundi canamus.

De mystico Neumatis ritu.

Consequens est autem de mystico Neumatis ritu tractare: quod non modo in ipso Alleluia, sed etiam in aliis diuinis canticis frequentatur. Quocirca in primis oportet animaduertere, aliud esse Pneuma. P. littera fronte dictionis adiecta: aliud vero Neuma, simplicibus elementis exaratum. Est enim Pneuma vox graecanica, quae latine

latine interpretatur spiritus vel flatus. Hinc fit pneumaticus, id est spiritualis: unde quoque pneumatica organa dicuntur, id est spiritualia. Plinius vnde in 10o libro Naturalis historiae libro, E puteo ait, perticis pneumaticis et organis tollendo. Deducitur autem pneauma ex verbo graeco, πνεω: quod est spiro. At verò neumata, sine p. derivatur à νεω, verbo etiam graeco: quod est, nuo: ut sit neuma, nutus siue assensus: ac perinde ratio quaedam musica, que numeroso notarum aceruo ligatarum representatur. Haec cantando fit, quoties super quampiam vocalem variata per grave et acutum modulatio, longius protelatur, et confusaneus quidam sonus redditur. Hac enim ratione res diuinas merita laude consequi non valentes, nullumque exprimentes sermonem, conceptus affectusque nostros tenesque vires Deo Optimo Maximo congruentius pandimus: nosque ipsos ad contemplanda dei mysteria multo vehementius incitamus. Hinc non ab re cogitauerim, neumata pro iubilo in ecclesiis etiam introducta. Siquidem ut tradit Aurelius Augustinus, Iubilare est, gaudium non posse verbis explicare: et tamen gestu et voce testari, quod est corde conceptum. Non enim verbis iubilatur, sed solus gaudentium sonus redditur, quasi parturientis et parientis cordis letitiae, quae locutione narrari non potest. Propterea merito sacris documentis plerumque monemur, deo iubilare: ut quoniam articulata laudatione, nec distincta oratione diuinam maiestatem adaequare humanae linguae minus datur, incondito saltem sono, gestienti assensu, annuente frō-

te, incomprehensibilem et indicibilem nobis eam esse fateamur. Sanè his modulis quauis incompositis Deus ipse nimis oblectatur. Nam quanto Dionysius Areopagita negatiuam Theologiam praeponebat affirmatiuae, quia de natura Dei, potius quid non sit, nouimus: quam quid sit: tanto apud pias mentes laus iubilatoria praecellit hymnidicam. Quid? quod is verus diuinitatis agnitor, abundans laudator, et operosus cultor, maxime habendus est, qui propriae imbecillitatis conscius, valide proclamatur, Dei potentiam, sapientiam, et bonitatem se neque posse mente concipere, nec sermone narrare, nec operibus excolere: sed tantarum rerum admiratione suspensus totus iubilat: imò vehementi stupore distractus, considerans tacitusque silet. Id enim rationabile temperatumque demittentis se hominis silentium est, abunde commoda summi dei laudatio. Nempe David Prophetam Psalmum quempiam Hieronymo interpretante à silentio inchoat, et dicit: Tibi silentium, laus, Deus in syon. Quod aliter tamen interpretes Septuaginta verterunt: hoc est, Te decet hymnus Deus in syon. At quanto sapientius, quanto diuinius, emeritus ille magister, Hieronymus, nunquam sine praefatione mihi nominandus, traduxit: qui profunda mente, nec non admirabili doctrina, silentium pariter laudemque interpretando copulauit: ut nos admoneret, modo commendabili laude, modo iubilatorio neumate, modo denique verecunda taciturnitate Deum pro virili magnificare. Et quis unquam domini gloriam praedicando, tantum profecit, qui minimam tantae maiestatis

por-

portunculam sit consecutus? An tenuem minutumque creaturam mortalis ingenium, absolutissimam creatoris sui perfectionem percurrere valebit? quam neque illi spiritus supremi complecti queat? Vnde stultissimus semper habitus fuit, quisquicasso labore id efficere attentauit, non minus quam si quisquam stolidus vecordiamente voluerit, conatusque sit totum mare pugillo cogere, vel eius arenas dinumerare, vel stellas vocabulis suis nuncupare: hoc est impium scelus, hoc est sacrilegum facinus, hoc est homunciones velle sibi sumere quae pater posuit in sua potestate. Nec mireris veros Dei cultores ineffabilem illius maiestatem silentio venerari, cum fuerit etiam apud gentes talis quaedam religio. Quippe ut Angelus Politianus diligentissime obseruauit, in Epistola Abammonis Aegyptii ad Porphyrium (quam aut in graecam vertisse orationem, aut certe composuisse Platonius Iamblicus existimatur) de deo quodam veluti secundo fit mentio: cui nomen aegyptiaca lingua fecerit, Icheo: hunc ostendit silentio coli oportere. Quod idem etiam de summi Dei cultu prolixè Porphyrius tradit. Quin Harpocratem, qui (ut ait Ouidius) Premit vocem, digitoque silentia suadet, Aegyptii suis adhibebant sacris, ut silentio ostenderent colendum Summum deorum. Quamobrem sollicitius nobis christianis cauendum esse reor, ne verbositate et ex parte cognouimus, arroganter aut temerè tractanda vendicemus. Sed nunc humanum os rerum diuinarum sublimitate coercitum, reuerenter conticeat,

iuxta illud, In sermone eius sileat omnis ventus. Et illud Isaiae: Erit iustitiae cultus silentium. Nunc etiam in domini laudes soluatur lingua nostra. Ne dum quattuluncumque possumus, deum laudare cessamus, nimis tarditatis poenas demus. Ne talenti male defossi rei agamur: ac perinde damnati, ligatis pedibus manibusque exteriores in tenebras mittamur. Verum hymnidicos angelorum choros imitati quattalibet harmonia patrem nostrum concelebremus. Simusque semper memores illius praeccepti: Benedicentes dominum, exaltate illum, quantum potestis: maior est enim omni laude: exaltantes eum replebimini virtute. Ne laboretis, non enim comprehendetis. Quis vidit eum, et narrabit? Et quis magnificabit eum sicut est, à principio? Multa sunt abscondita maiora his. Pauca enim vidimus operum eius: Omnia autem dominus fecit, et pie agentibus dedit sapientiam: cuius quidem sapientiae portionem non minimam Musica sibi vendicat. Musica enim dominum laudem semper habemus in ore: Musicis numeris Moses gloriose Domino cantat. Sicut quoque Iob calamitates et sua vlcera querulis modulis luget. Et Hieremias sui populi captiuitate deflet. Isaiaas cationibus, domini misericordias recordatur: eisque laudem domino annuntiat, super omnibus, quae reddidit nobis. Quid referam Psalterium decachordum, gloriosamque Davidis Regis citharam? Porro musicis incitamentis peccatores ad poenitentiam prouocantur. Musicae oblectamentis infirmorum animus in affectum pietatis assurgit. Musica viri perfecti, modo commouentur ad lacrymas, modo

do

dō spiritali gaudio dilatatur. Sed quoniam, ut ait Augustinus, omnes affectus spiritus nostri, pro sua diuersitate habent proprios modos in voce atque cantu, quorum occulta familiaritate excitantur: tam imperiosæ artis usus, rationis habena temperandus est. Ergo hanc quæ in scenis et choreis effœminata, et impudicis modis infracta versatur, tanquam mortiferos Sirenarum cantus, surda debemus aure transire: ea enim molles et delubres homines facit, ac libidinosam turpitudine animas implicat. Præclare Ouidius,

Eneruât animos citharæ, cætusque, lyreque,
Et vox, et numeris brachia mota suis.
Econtrario autem haurienda est modulatio pudica et gravis, et quæ occulta quadam vi animum abstrahat, et ad diuina contemplanda quodam modo rapiat.

Cur summa articulorum fidei catholicæ, Symbolum sit dicta, auctore Cypriano.

Radunt (inquit Cyprianus) maiores nostri, quod post Ascensionem domini, cum per aduentum Sancti spiritus super singulos quosque Apostolos igneæ lingue sedissent, ut loquelis diuersis variisque loquerentur: per quod eis nulla gens exera, nullæ lingue barbaræ inaccessæque viderentur. Et in via præceptum eis à domino datum ob prædicand-

dum domini verbum, ad singulas quasque proficisci nationes. Discessuri itaque ab inuicem normam prædicationis in commune constituunt. Ne forte alius ab alio deducti, diuersum aliquid his qui ad fidem Christi initiabantur, exponerent. Omnes ergo in vno positi, et Spiritu sancto repleti, breue istud futuræ sibi, ut diximus, prædicationis indicium, conferendo in vnum quod quisque sentiebat, componunt: atque hanc credentibus dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis et iustissimis ex causis appellare voluerunt: Symbolum enim græcè indicium dici potest, et collatio: hoc est quod plures in vnum conferunt. Id enim fecerunt Apostoli, in his sermonibus in vnum conferendo vnusquisque quod sensit. Indicium autem vel signum idcirco dicitur, quia in illo tempore, sicut et Paulus Apostolus dicit, et in Actibus apostolorum refertur: Multi ex circumcisis Iudeis simulabant se Apostolos Christi, et lucri alicuius vel veteris gratia ad prædicandū proficiscebantur: non inantes quidem Christum, sed non integris traditionū lineis nuntiantes. Idcirco istud indicium posuere, per quod agnosceretur is, qui Christum verè secundum apostolicas regulas prædicaret. Denique et in bellis civilibus hoc obseruari ferunt, quoniam et armorum habitus par, et sonus vocis idem, et mos vnus est, atque eadem instituta bellandi: ne qua doli subreptio fiat, symbola discreta vnusquisque dux suis suis militibus tradit: quæ latine vel signa, vel indicia nominantur. Ut si forte occurreret ei de quo dubitetur, interrogatus

usrogat symbolum prodat, si sit hostis, an socius: Idcirco hæc non scribi chartulis atque membranis, sed retineri cordibus tradiderunt: ut certum esset, neminem hanc ex lectione, quæ interdum peruenire etiam ad infideles solet, sed ex Apostolorum traditione didicisse sufficeret. Discessuri ergo, ut diximus, ad prædicandum, istud vnanimitatis et fidei suæ indicium Apostoli posuerunt. Non sicut filii Noë discessuri ab altero turrum ex latere cocto et bitumine construunt, cuius cacumen pertingeret usque ad coelum: sed monumenta fidei, quæ starent aduersum faciem inimici, ex lapidibus viuis et margaritis dominicis ædificantes: quæ nec venti impellerent, neque flumina subuerterent, nec tempestatum ac procellarum turbines peremouerent. Merito ergo illi ab inuicem separandi, turrum superbiæ ædificantes, linguarum confusione damnati sunt: uti ne vnusquisque posset aduertere proximi sui loquelam. Isti verò, qui turrum fidei construebant, omnium linguarum scientia et agnitione donati sunt, ut illud peccati, hoc fidei probaretur indicium.

Quid distet inter credere Deo, & credere Deum, & credere in Deum.

ENIM VERO putauit Augustinus, vir cum ingenii acumine, tum sanctitate insignis, nec vno tan-

tum loco scriptum reliquit, aliud esse Credere Deo, aliud Credere Deum, aliud Credere in Deum. Credere (ait) Deo est credere, vera esse, quæ loquitur: quod et mali faciunt. Et nos credimus homini, sed non in hominem. Credere Deum est, credere quod ipse sit Deus: quod etiam mali faciunt. Credere in Deum est, credere quod ipse sit Deus, credendo in eum ire, credendo ei adherere, et eius membris incorporari. Hanc distinctionem subtiliter excogitauit, collatis inuicem haud paucis scripturarum locis. Quam tamen Vallensis ille Momus vellicare ausus est, quod aliquot locis non sit ea in scripturis seruata: ut quum Dominus ait, Qui audit verbum meum et credit ei, habet vitam æternam. Et quod de Abraham scriptum est, Credit Abraham Deo, et reputatum est ei ad iustitiam. Sed Augustinus de frequentiori usu loquitur, et commodiori, ad explicandum huius verbi eam esse vim, quod cum credere sit vnus numero actus, est tamen potestate multiplex, quatenus credentis animus trifariam credendo erga Deum se habeat. Nam est reperire, qui credant Deum esse, sed non eundem esse verum Deum, qui eis loquitur: aut si credunt, eum ipsum esse deum verum mysteriorum reuelatorem, minus auctoritati eius reddunt, minusque ipsius testimonio assentiuntur. Nec id mirum, cum sint temerarii quidam, qui impia audacia in dubium vertunt, positisne Deus mentiri. Cum ratio omnium credendorum sit, Deum, id est primam veritatem non posse mendacium

S dicere:

dicere: ut exploratissimum habeatur, omnine reuelatum à Deo, esse verum, ac perinde credendum. Sunt deniq; alii, qui Deum credant, & ei assentiantur: sed in eum non credāt. id est in eū dilectione non tendunt, quia non feruntur amore in ipsam primam veritatem: quæ cum sit summa bonitas, est voluntatis bene institutæ finis vnicus, in quem tanquam in summum omnium expetendorum bonum cunctorum seruandorum fertur intentio. Quod quidem summum bonum, nihil est aliud, quam suprema illa Dei Maiestas, id est beata & beatifica diuinitas, essentia quidem vna, personis autem trina. Hinc in Apostolorum Symbolo, teste Ruffino, ut in vna eademque trinitate diuinitas doceatur sic dictum est, Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem, adiecta præpositione, in: ita, & in Christum Filium eius: ita, & in Spiritum sanctum, memoratur. Sed ut manifestius fiat, quod diximus, ex consequentibus ap probabitur. Sequitur namq; post hunc sermonem: Sanctam ecclesiam catholicam, Remissionem peccatorum, Carnis resurrectionem. Si enim addidisset, in, præpositionem, vna cum superioribus eademq; vis fieret. Nunc autem in illis quidē vocabulis, vbi de diuinitate ordinatur fides, in Deum Patrem dicitur, & in Christum filium eius, & in Spiritum sanctum: in ceteris verò, vbi non de diuinitate, sed de creaturis & de mysteriis sermo est, in, præpositio non additur, ut dicatur, in sanctam ecclesiam: sed sanctam ecclesiam credendam esse: non ut Deū, sed ut ecclesiam Deo congregatā. Et remis-

sionem peccatorum credāt esse, nō, in remissionem peccatorū: & resurrectionem carnis credāt, nō, in resurrectionē carnis. Hac itaq; præpositiōis syllaba, creator à creaturis secernitur: & diuina separatur ab humanis. Nepe quia per eā intentio creaturæ in creatorē, & hominis in deū, velut in finē sibi dilectū, designatur. Quare quisquis credit in Deum, nō modo credit eum esse, qualem confitetur Ecclesia sancta & catholica: sed etiam deo credit, quomodo illa tradit, ei credēdū esse, & in eum quoq; dilectione tēdit. Testatur Augustinus, hæc ita habere, tractans illud Domini ad Iudæos: Hoc est opus Dei ut credatis in eum, quem ille misit. Ut credatis, ait, in eum: non, ut credatis ei, sed si creditis in eum, creditis ei. Non autem continuo qui credit ei, credit in eum. Et dæmones credebant ei, & non credebant in eum. Rursus etiam de Apostolis ipse possumus decere, Credimus Paulo, sed non credimus in Paulum: credimus Petro, sed non credimus in Petrum. Credenti autem in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiā. Quid est ergo credere in Deū? credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari. Huiusmodi itaq; in Deū credere, est perfectus actus fidei perfectæ, quæ per dilectionem operatur: ut non modo sit elicitus ab intellectu per imperiū volūtatis, sed etiā ab habitu fidei ex imperio charitatis: ut sit vnus actus essentia simplex, virtute multiplex, à pluribus potētis intellectu ac volūtate, pluribus habitibus fide & charitate affectis. Iter & aliter profectus. Porro dixerit è contrario

rio

rio quisquam, nihilo differre, credere Deo, & credere in deum: eò quod non est, aliquem credere Deo, absque pia in eum voluntatis affectione. Sed alius refragabitur dicens, non satis esse illam ad credendum in eum: Sed exigere perfectam charitate piam affectionem, quæ sufficit ad vitam æternam promerendam. Cui & Augustinus iterum in expositione Symboli ad stipulatur dicens: In primis dilectissimi, qualis sit sermo, in Symboli capite diligenter attendite. Ergo in primo habet, Credo. Vide quod Dominus noster, non nos iubet discutere diuina iudicia, sed credere: nec rationem disquirere, sed fidem simpliciter & immobiliter exhibere. Non dicit, Credo Deum, vel Credo Deo, quauis & hæc necessaria sint salutis: sed quid dicit? Credo in Deum. Aliud enim est credere illi, aliud credere illum, aliud credere in illum. Credere illi, est credere vera esse quæ loquitur. Credere illum, est credere, quia ipse est Deus. Credere in illum, diligere illum. Credere vera esse, quæ loquitur, multi & mali possunt. Credunt enim esse vera, & nolunt ea facere sua: quia ad hoc pedū pigri sunt. Credere autem & ipsum esse Deum, & dæmones possunt. Credere verò in Deum, soli nouerunt, qui diligunt illum: qui non solum nomine Christiani sunt, sed & factis & vita: quia sine dilectione fides inanis est. Cum dilectione, fides Christiani: sine dilectione, fides dæmonis. Qui enim non volunt credere Christum, adhuc nec dæmones imitan-

tur. Qui iam credit Christum, sed odit Christum, habet confessionem fidei in timore pœnæ, non in amore coronæ. Nam & illi puniri timebant. Denique Beatus Petrus cum Domino confitens diceret, Tu es Christus filius Dei viui: eadem pene verba, quæ & dæmones, proferre videtur: sed horum confessio, quia cum odio prolata est, meritò damnata est: illius quia ex interna dilectione processit, æterna beatitudine remunerata est. Nos ergo qui per adoptionem gratiæ filii Dei sumus, dicendo, Credo in Deum Patrem omnipotentem: hoc est, sic ei credamus, ut ei per dilectionem adhareamus. Sed de his exactius sequenti capite differendū: imò potius supra pagina septuagesima quinta iam dudum disertum est.

Quæstio siue Tractatus,
Vtrum peccator verè dicere possit, Credo in Deum.
qui hoc in loco comodè rursus inseri poterat, supra folio. 75. columna quarta reperietur.

De Symbolo Niceno
inter sacra viua voce canendo.

Cum omnis in ecclesia laus atq; hymnus vocalia potius esse debeant, quam organica, ut percipiantur, simul & diligantur mysteria, quæ in canticis continentur: Populus enim Christi spiritualis est, non carnalis, nisi fortè ad excitandam

S i i dam

dum populi deuotionem, opus sit instrumentis interdum uti, constat Symbolū Nicenum, quod ad instruendum de credendis Christianum vulgus à maioribus nostris inductum est, non modo viua voce sed distincta quoque & perceptibili uoculatione esse cantandum. Ore enim, ait Paulus, non organo fit confessio ad salutē. Alioquin nihil dubium, quin anti qua illa patrum intentio defraudetur, atq; ferè penitus dispareat, ea quæ distinctè pronuntiando Symbolū maxime expetitur: imò sola queritur per necessaria catholice plebis de articulis fidei institutio. Sic enim legis in Concilio Agathēsi: Symbolum etiam placuit ab omnibus ecclesijs vna die, id est ante octo dies Dominicæ Resurrectionis publicè in ecclesia competentibus prædicare. Subscribit & Prepositus super Decretum distinctione decima sexta. c. Canones. & in 3. concilio Toletano, Reobaredus synodale decretum firmans sic præcipit: Omnes Hispaniarum & Gallicæ ecclesie hæc regulā seruēt, omni sacrificii tēpore ante cōmunicationem corporis Christi & sanguinis, iuxta Orientalium partium morem vnanimitè clara voce sacratissimum fidei recenseant Symbolum, ut primum populi, quam credulitatem teneant fateantur. Et sic corda fide purificata, ad Christi corpus & sanguinem percipiendum exhibeant.

De Trishagio, hoc

est, de hymno quo inter sacra, Deus ter sanctus celebratur.

Consequens est, vt aliquid adscribamus de trishagio, hoc est, de hymno quem Isaias Propheta audiuit duos Seraphinos decantare dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Quocirca prænotandum est, sanctitatis rationem ita definiisse diuinum Dionysium in duodecimo capite de Diuinis nominibus: Sanctitas est ab omni immunditia libera, & perfecta, & immaculata munditia: quæ quidem in primis Optimo Maximoque Deo conuenit. Deus enim prorsus liber est, hoc est alienus ab omni peccatorum immunditia: & ita perfectus, vt nullis imperfectionis defectibus, quibus creaturæ sordescunt, aliquatenus contaminari queat. Immaculatus autem: quoniam nullis vti prauitatis maculis fœdari, vel vllius ignorantie erroribus obscurari potest. Sanctus itaque Deus: quia supra omnem terrenæ fecis immunditiam purissimus. Sanctus: quia supra cunctam rerum vniuersitatem sibi cōstātissimus: omni eternitate præcedēs, maiestate excellens, potestate superans: deniq; adeo sublimis vt neque aliquid eo maius cogitari, neque quicquam ei æquale inueniri possit. Ex quo fit, vt quantum excelsus est & vnicus deitatis maiestate, tantum sit excelsus & singularis sanctitatis summitate: neq; enī in deo est aliud sanctitas, quam sua ipsius diuinitas: nisi quòd horum alterū nomen naturam eius significant: alterum verò eiusdem puritatem, munditiam, atq; firmitatem.

Sicut

Sicut ergo quælibet sacræ Triadis persona est deus, ita & sanctus. Est enim Pater sanctus, vt testatur Filius, eum ita in euangelio Ioannis appellans: Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi. Quòd autem & Filius sit sanctus, testatur Gabriel Deiparæ Virgini dicens: Quod nascetur ex te, sanctum, vocabitur Filius Dei. Spiritum demum à Patre & Filio procedētē, ipse Filius sanctū pronūtiavit, dicēs: Accipite Spiritum sanctum: quorū remiseritis peccata, remittūtur eis. Quòd si in Deo non est aliud re ipsa sanctitas, quā eius deitas, sicut non multiplicatur in illis personis deitas, ita neq; sanctitas. Eadem enim ratione, quælibet persona diuina dicitur sancta, quæ & dei natura: idcirco enim, quælibet illarum personarum est sancta, quia in ea est eadē ipsius naturæ sanctitas. Sicut ergo Pater est Deus, Filius est Deus, & Spiritus sanctus est Deus: Non tamen sunt tres dii, sed vnus Deus: ita & Pater est sanctus, Filius est sanctus, & Spiritus est Sanctus. Sed non tres Sancti, sed vnus est sanctus: hoc est, licet tres illē ineffabiles personæ sint sanctæ, non tamen sunt tres dii sancti, sed vnus Deus. Sicut vna eademq; deitate quælibet illarum trium personarum est deus, omnesq; simul vnus idemq; deus: ita vna eademque sanctitate, quæuis earum est sancta: sed omnes tres sunt vnus idemque Deus sanctus. Vnde & apud Isaiam, postquam illi beati Seraphini consona voce conclamauerūt ter, Sanctus, Sanctus, Sāctus: ad insinuandam personarum trinitatem, ad indicandā in eisde eiusdē naturæ atq;

sanctitatis vnitatē, singulariter adiecerūt, Dñs Zebaoth. Nāq; pro eo q̄ inter pres suo more posuit Dñs, hebræis est nōmē illud ineffabile I H V H tetragrammatō: q̄ sola diuinā essentiā significat, in se simpliciter vnā & indiuisibile, tribus tñ personis cōmunē. Hæc deniq; summā, vnāq; diuinitatis sanctitatē, tribus personis communem, profitebantur duo illi beati Seraphini, clamantes alter ad alterum, Sanctus, Sāctus, Sanctus, Dominus exercituum. Pulchrè autem positum est alter ad alterum: adumbrant enim duo Seraphini duo testamenta, eorumq; in diuinis mysterijs aperiendis concentum. Quicquid enim, vt ait Hieronymus, in veteri legimus testamento, hoc idem in Euangelio reperimus: & quòd in Euangelio fuerit lectitatum, hoc & veteris testamenti autoritate deducitur. Nihil est in eis dissonum, nihilque diuersum. Hinc & Ioannes in Apocalypsi, vidit quatuor animalia in circuitu sedis requiem non habentia, die ac nocte dicentia, Sanctus, Sanctus Sanctus, Dominus Deus Omnipotens. Duo igitur chori laudatū deū tam veteris quā noui testamēti, nō sunt curiosè perscrutatores diuinæ maiestatis: sed facies suas, sicut faciunt Seraphini, præ reuerentia contegunt, & statim ardentes amore erumpunt in Dei laudes incessabiles: neque contenti, quòd per se laudent Deum, mutuo inuitant se, & exhortantes accedunt ad laudem & gloriam Deo Optimo ac Maximo persolendas. Quare pientissimè beatus Sixtus Pontifex Romanus instituit vt sacerdote actionem inchoan-

S iii te

te, populus Hymnum hunc decantaret, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Quin & in concilio Vasisensi optimè in hunc modum decretum fuit: In omnibus Missis, siue matutinis, siue quadragesimalibus, siue in illis, quæ pro defunctorum commemorationibus fiunt, semper, Sanctus, Sanctus, Sanctus, eo ordine quo ad Missas publicas, dici debeat. Quia tam dulcis ac desiderabilis vox, etiam si die noctuque posset dici, fastidium non poterit generare.

Cur Trishagio addita

ta sint quædam alia verba quæ in die Dominicæ Crucis referuntur.

Utrum autem trishagio addita sint quædam alia verba, quæ in die Dominicæ Crucis tam græcè, quàm latinè proferuntur, in Pentaplo nostro, capite tredecimo Staurici, ostendimus latius quàm hic referendum. Ex quibus pauca huc transferenda duximus. Ergo quia quidam hæretici ex quibus fuerat Eutyches & Petrus Napheo, ausi fuerunt tradere, Deum ipsum crucifixum fuisse, atque Christum secundum diuinam passum quoque fuisse naturam, quorum errores multis Conciliis explosi sunt: accedente etiam cœlesti reuelatione atque diuina autoritate, euenit, vt trishagio huiusmodi fieret additio, Sanctus Deus,

Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis: quibus Domini sanctitas, fortitudo, & immortalitas commostratur. Foelix itaque Papa aduersus Petrum Episcopum Alexandrinum, qui ausus est trishagio adicere, Qui crucifixus est pro nobis: his verbis agit, Post illud scilicet, Sanctus Immortalis, quod est Spiritus Sanctus: tunc inferens, Qui pro nobis crucifixus es, miserere nobis: quaternitate, nõ trinitatem populo insinuare vidèris: nepe si ex humana traditione manasset hæc laus: ita quoque incautè, crucem insereres laudi, in qua filii appellatio, fortis scilicet, ponitur. Quoniam verò ab angelis, nobis laus ipsa profluxit, qui ante crucem dicebant, Sanctus, Sanctus, Sanctus: sicut respicere Isaias meruit: Post crucem verò cum laude clamabant, Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis: quam temerè & impiè ausus es illud adicere, qui pro nobis crucifixus es, miserere nobis. vbi nulla de infirmitate nostra à filio assumpta fit mentio. Denique cum terremotu Constantinopolis quateretur, populusque terrore concussus in campum progressus oraret, infantulus toto populo spectante, cum Proclo ciuitatis episcopo, in cœlum per vnã horam raptus est, ibique huiusmodi didicit Hymnum: rursumque descendens nuntiauit quæ in æthere audierat, dicēs, de Cœlo quasi de multitudine psallentium huiusmodi laudes insonuisse auribus suis: Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis: dictumque sibi vt eam laudè populo indicaret. Quam vbi populi cantare inceperunt, ciuitatè receperunt: & Deo per huiusmodi laudem

dem propitio factò, ab imminente ira liberati sunt. Hinc demum mos probatissimè moleuit, in ecclesia, catholica tam græca quàm latina, huiusmodi Hymnū dnicæ Passionis die decantari: quo profiteretur populus christianus, nec Deum Patrē, nec Deum Filium, nec Deum Spiritum Sanctum, nec totam Trinitatem fuisse passam: esto quòd Filius Dei secundum quòd homo, fuerit passus. Porro illud carmen celebratur græcè prius: ἅγιος ὁ θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. Deinde refertur latinè, Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis, miserere nobis: vt ostendatur & ipsum ab ecclesia græca ad latinam profluxisse, & vtraque communi eiusdem fidei confessione in vnã eandemque totam Christi ecclesiam, dilectissimamque sponfam coalescere. Sanè cupias iam meritò scire, quare primo loco additum est, Deus: deinde, Fortis: demum autem, Immortalis. quia quarum personarum vnã est numero diuinitas, earundem eadem est fortitudo & immortalitas. Et tamè secundum illarum ordinem personarum, Patri meritò deitas attribuitur: quoniam ab eo tam Filius, quàm Spiritus sanctus ab æterno habent quòd sint idem cum illo Deus. Deinde, Filio congruèter accommodatur fortitudo, qui ab Apostolo prædicatur virtus & sapientia patris, per quam mundus creatus est, atque recreatus. Denique Spiritui sancto conuenienter immortalitas adscribitur: Spiritus enim est qui viuificat, & qui renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, habebit vitam æternam. Attributum itaque trinitatè sanctitati, tria illa applicantur, vt

per attributa talia ad illas ineffabiles sublimium hypostaseon proprietates quæ dantenus cognoscendas, credentes Christo manu ducatur. Alioqui, vt Gregorius Theologus inquit, Sancta sanctorum quæ apud Isaiã ipsis Seraphim velatur & glorificatur tribus sanctificationibus, in vnã cõcurrunt diuinitatè & deitate: nam postquam ter repetitum est, Sanctus, Sanctus, Sanctus: statim est appositum, Dominus Deus Sabaoth: vt & personarum Trinitas insinuaretur, & vnitas Dni Deique assereretur. Eandem rationem secuta est ecclesia catholica dum post professionem virtutis, fortitudinis, & immortalitatis diuinae sanctitatis, singulari verbo precando subiecit, Miserere nobis: vt in tribus illis sanctis personis, diuinis, fortibus, & immortalibus, vnum Deum, fortem, immortalem, ac perinde misericordem confiteretur.

De Sabaoth.

Sabaoth vel potius Zebaoth: est enim Zeb: oth pluralis numeri nominis Zeba, quod interpretatur exercitus: vt in capite primo libri Numerorum, Omnè qui ingreditur Zeba, id est ad exercitum Israël, numerabis eos. Pro quo Hieronymus trãstulit: Omnium virorum fortium in Israël: nimirum, quia ex viris fortibus exercitus congregari debet. Et in vigesimo secundo capite libri tertii Regum, Micheas Prophetam dixit ad Achab regem Israël: Vidi Dominum S iiii minum

minum sedentem super solium, & omnē Zebaa, id est exercitum cœli assistentē ei à dextris, & à sinistris. Vbi proculdubio exercitum cœli vocat coetum spirituum cœlestium: sicut in Psalmo trigesimo secundo, idē significasse videtur Prophetā dicens: Verbo domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum: id est exercitus eorum. &c. Beatus Lucas Evangelista græca lingua hebraicum exprimens idiōma, dixit: Et subito facta est cum angelo multitudo cœlestis exercitus, laudantium eum. A Zeba igitur singulari, id est exercitu, declinatur plurale Zebaoth, id est exercitus: ut in Psalmo vigesimotertio Dominus Zebaoth, id est exercituum, ipse est rex gloriæ. Septuaginta autem verterunt, quod uero id est virtutum aut potentiarum. Videtur & Seruator noster, vsus fuisse eodem verbo Zebaoth, id est exercitus, cum apud Lucam dixit, Nā & virtutes cœlorum mouebūtur. Quid enim aliud possunt intelligi virtutes cœlorum, quam exercitus angelorū? Unde super illud Isaïæ capite primo, Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semen, &c. Hieronymus ita disserit: Pro, dominus exercituum, quod nos secuti. Aquilam in latinum vertimus, in hebræo legitur, Dominus Sabaoth: quod LXX. interpretes pro locorū qualitate dupliciter transferunt: aut dominum virtutum, aut dominum omnipotentem. Et querendum, utrum de Patre dicatur, an de Filio. Nec dubium, quin illud quod in vigesimotertio psalmo legitur, Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit

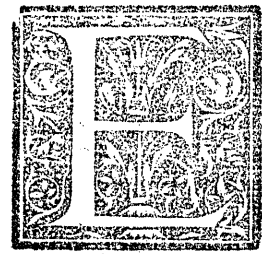
Rex gloriæ: Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ. Dominus Sabaoth, id est virtutum, ipse est Rex gloriæ, ad Christum referatur: qui post passionis triumphū ad cœlos victor ascendit. Et in alio loco dñō dicitur, quod Rex gloriæ sit: Si enim cognouissent, nūquam Dominum gloriæ crucifixissent. Ergo non solū iuxta Apocalypsin Ioannis & Apostolū Paulum, sed in veteri quoque testamēto, Dñs Sabaoth, hoc est omnipotens Christus appellatur. Si enim omnia Patris, Filii sunt: & ut ipse loquitur in euangelio, Data est mihi oīs potestas, in cœlo & in terra: & oīa mea tua sunt: & glorificabor in eis: cur nō etiā omnipotēs nomē referatur ad Christum? ut sicut De⁹ Dei, & Dñs Dñi, ita omnipotens, omnipotentis filius sit. Et in epistola ad Damasum de Seraphim ita scribit: Et dicebāt, Sanctus, Sauctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth: in ambobus testamētis trinitas prædicatur. Quod autē Sabaoth & Saluator noster esse dicatur, accipe exēplum in vigesimotertio Psalmo: Virtutes quæ domino ministrabāt, ad cœlestes alias fortitudines proclamabant, ut pandant domino viam reuertēti: Tollite portas principes vestras: siue ut Aquila interpretatur, Attollite portæ capita vestra: & introibit Rex gloriæ. Rursum illæ, quem indutū carne conspiciunt, nouo mysterio stupefactæ interrogāt, Quis est iste Rex gloriæ? accipiuntque responsū, Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ: quod in hebræo scribitur, Dominus Sabaoth. Mirantur itaque, & merito, quod Dñs Sabaoth

Sabaoth in forma dei positus, formam serui acceperit, & humiliauerit se vsque ad mortem, mortem autem Crucis: & nequāquam, ut prius, cœlestia tantū, sed & terrena eum agnoscant. Plena est, inquit, terra gloria tua. Animaduerte lector, Hieronymū fateri, toti sacræ Trinitati conuenire trishagiū, licet censeat ratione quadam dei filio congruere propter carnis assumptæ mysterium: de negotio enim filii iam incarnati cum incredulis Iudeis Ioannes tractabat, quando scribit: Hęc dixit Isaïas, quando vidit gloriam eius, non dubiū, quin Iesu Christi: tunc enim omnis terra, id est humana natura, plena fuit gloria, quando Verbum Caro factum est. Enimuerō ecclesiā plenitudini gloriæ adiecit, & cœlos plenos esse domini gloria, dicens: Pleni sunt cœli & terra gloria tua. Quia & cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Imò quia nec cœli, neque cœli cœlorū immensam diuinæ maiestatis gloriam capiunt, rectē, Habacuc cecinit: Operuit cœlos gloria eius: & laudis eius plena est terra. Ergo sicut dominus Prophetæ visus est, tanquā Rex sedens super thronum excelsum, & quod sūmbrię maiestatis ei⁹ vniuersa eo inferiora ad terrā vsque gloria replerent: ita & angeli laudant ipsum, tum in se manentem, tum creaturis sese infundentem, easque gloria complementem. In primis ergo Seraphini laudant deum à propria ipsius maiestate, cum sanctum vocant, atque essentia vnum, personisque trinum glorificant. Deinde laudāt eundem à dominio super spiritus cœlestes, quod dominus sit exer

cituum. Denique à gloriosa maiestate eius per totam terram diffusa, commendat. Quos imitatus & David in psalmis deo canit, Domine Dominus noster, quā admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! Magna proculdubio dñi gloria in tota terra: quia illam ex nihilo creauit, & super nihilum fundauit, aquis cinxit et irrigauit, herbis arboribusque exornauit, animantibus repleuit, hominibusque habitabilem fecit. Verūm hac multo maior est gloria, quæ clarificante Patrem Filio, nomen dei toto mūdo longē lateque innotuit. Hac enim de causa laudant angeli, exultant archangeli, omnesque spirituum cœlestium chori congratulantur, & tubilant omnes filii dei. Qui cōcordi quoque concentu testantur, iam non templum Hierosolymorum, sicut prius, sed omnem terram illius gloria plenam esse: qui pro hominum salute dignatus est de cœlis ad terras descendere, humanumque idemque mortale assumere corpus. Impletumque iam est, quod Domin⁹ Mosi precanti se pro peccato populi, qui vitulū adorauerat, respondit: Propitius ero illis: verūm tamen viuo ego, & viuit nomen meum, quod implebitur gloria mea omnis terra. id quod ad filiū Psaltere retulit dicens, Implebitur gloria eius omnis terra. Quod quia impletum est nato Domino, multitudo cœlestis exercitus Deum laudans coram pastoribus cecinit, Gloria in excelsis Deo: et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Cōcinimus & nos cum illis eandem deo gloriam, quod pax beneuolentissima fuerit orta hominibus bonæ voluntatis: quos tales ipsa fecit. Gloriam item Deo da-

mus: quia annuntiat nobis gaudium magnū, quod erit omni populo. Quod? quia natus est nobis hodie Saluator mundi. Et quis ille? Christus Dominus, id est, is qui Deus est & Homo. Nonne hoc gaudium maximum, maximā dei glorificationem exigit? Exposcit utiq; Enimvero sicut nullus est, qui non egeat saluari Dei, quia omnes peccauerunt, & egent gloria dei: sic & nullus ab ea excluditur, qui eam admittere velit, eius pace potiri, ipsius gaudio perfrui: ex quo fiat, ut iustificati gratis per gratiā ipsius, cum angelis Deum glorificent, nouum letitię hymnum concinant, Gloria in excelsis Deo. Quod si glorificandus est Deus ob summam eius maieftatem qua rebus omnibus antistatur, & propter supremam potestatem qua vniuersa creat & conseruat, & ob immensam sapientiam qua cuncta gubernat: quanto magis glorificatione dignus est propter effusissimam eius bonitatem? Deniq; hoc glorificationis angelicę Canticum neutiquam mutis organis, sed humanis vocibus non minus quā Symbolum proferendum est: quod Synodo Toletana & Abulensis ecclesię statuto seruari pie ac sancte decretum est.

✠ Quid Maieftatis nomen in Deo significet: & quo distet à gloria.

Nimvero quoniam in mysteriis, diuinę tū maieftatis, tū glorię mentio fit, admonendū duximus, maieftatis nomē, quō Deo tribuitur, significare quidem summā diuinitatis magnitudinē, qua nihil maius, neq; esse, neq; excogitari potest: nec tamē pręter id significare aliquam perfectionē, ex attributis deo, quemadmodū sapientia, & bonitas, et alia id genus nomina: sed summū quendam & egregium excellentię gradum, in cūctis perfectionibus, quas natura diuina amplissimo suo sinu cōplectitur: quo quidē gradu infinito in teruallo cūctis aliis rebus antestatur, tam in his dotibus, quibus prædita creatura autorē suū refert, quā in illis singularibus Optimi ac Maximi rerū Principis dignitatib; ad quas factura ipsius aspirare nequit. Verbi gratia, diuinę sapientię maieftas eo elucet, q̄ omnia nuda & aperta sunt oculis eius: ita ut res alias cognitione superet, & se ipsum exæquet. Magnitudo diuinę potestatis eo quoq; præstat, quod non est impossibile apud Deū omne verbum. Misericordię item diuinę celsitudo inde extat, quod sicut deus omnino nequit esse obnoxius alicui miserię, ita & cūctis miseris opem ferre potest. Est præterea maieftatis diuinę ea præstare, quę creatura nullatenus potest: qualia sunt, vniuersum hoc pulcherrimum ex nihilo condere, peccatores iustificare, iustificatos glorificare, animas in corpora refundere, perpetuamq; rediuiuis vitā præstare, ut iniustis miserimā, ita iustis beatissimā. Ad dei maieftatem

statē deniq; pertinet, ea quę rerū natura suis decursibus progressa, aliquādo face re potest, virtute sua efficacissima repere proferre. E quorū numero fūere plera que prodigia, quibus Deus Aegyptios afflixit: nec nō multa, quę Dei Verbum in assumpta carne mirifice operatus est. Deniq; dei maieftatem celebrat Dauid, cum lyra personat aurata, Magnus Dominus, & laudabilis nimis! & magnitudinis eius nō est finis! & quę sequitur. Glorię autem nomen Optimo Maximoq; Deo congruere constat, pieq; commodari, quatenus est clara quedā diuinę maieftatis cognitio, ac pulchra supremę celsitudinis declaratio, atq; propensa magnificentissimę bonitatis commendatio. At verō præstat in medium afferre, id quod diuus Hieronymus in commentariis quos super Epistolā Pauli ad Galathas scriptos reliquit, ea de re, tam eruditē quā piē annotauit, dicens: Ne autem penitus verbum glorię prætermittamus intactum, suas philosophis ineptas relinquentes, de scripturis aliqua tractemus. Opinione vulgi, & laudem hominum fauore quęsitam, glorię nomē sonat, vbi dicitur, Omnia autem faciunt, ut ab hominibus glorificentur. Et alibi: Quomodo potestis credere, gloriam ad inuicem quæretes? Porro in bonam partem in eodem loco: Et gloriam ab eo qui solus est, non quæritis. Ex quo intelligimus, idem verbum, nunc virtutem significare, nunc vitium: si ab hoibus quæro gloriā, vitium est: si à deo, virtus est. qui & ad verā nos gloriā cohortatur dicens: Eos autē qui me glorificāt glorificabo. Significat &

aliud in scripturis diuinis gloria, cū augusti? aliquid & diuinū hominū se præbet obtutibus. Vifa est in tabernaculo gloria domini: & in templo quod à Salomone constructum est gloria erat. Et in facie Moysi, quando nesciebat, quod glorificatus esset vultus eius. De qua vultus gloria puto & Apostolū dicere, Nos autem omnes reuelata facie gloriam domini contemplantēs, in eandem gloriam trāssformamur à gloria in gloriam, sicut à domini spiritu. Et ipse Saluator, splendor glorię & figura substantię dei dictus est. Vidit & Stephanus gloriam dei, & Iēsum statē à dextris eius: quibus in locis proculdubio significat aspectum diuinus aliquid ostendentem. Vnde pleriq; in locis nostri maieftatem pro gloria transtulerunt. Hęc Hieronymus. Nobis autem videtur, maieftatem & gloriā ita apud nos differre, sicut apud latinos distant rerū gestarum amplitudo, & quę eam sequitur claritas. Et quemadmodū aliud est sol, aliud fulgor ab eo diffusus: ita aliud est, diuina in se maieftas, aliud gloria quę illam obtutibus humanis profert, atque manifestat. Vnde & in scripturis diuinis inrer dum separantur: ut in Prouerbiis Salomon ait, Qui scrutator est maieftatis, opprimetur à gloria. Apud Isaiam: Et introibunt in speluncas petrarum, & in voragine terrę à facie formidinis domini, & à gloria maieftatis eius. Interdum quoq; confunduntur. Nam pro eo quod apud Marcum legitur, Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria: In Luca scriptum, cū potestate

testate magna & maiestate. Et pro eo quod in tertio libro Regū, legis: Impleuerat enim gloria domini domum dñi: in Paralipomenis est, Maiestas domini impleuit domum domini. Quam ob rē animaduertet diligens Lector, quando in scripturis sacris hæc duo distinguantur, & quando alterum pro altero ponatur. Nam ubi Stephanus dicitur apertis cœlis vidisse gloriam dei, forsitan maiestas intelligenda est. E diuerso, ubi in Psalmo scriptū est, Et replebitur maiestate eius omnis terra: forsitan gloria accipienda est. De alijs pie Lector tu ipse coniecta.

Quid Hofanna significet.

Admodum autem consentaneè, Seraphicæ laudationi qua rerum cōditor ab angelis glorificatur, apposuit Ecclesia eum hymnum, quo Redemptorem generis humani, turbæ quæ præibant & sequebatur, ingenti lætitiā exultantes diuinis laudibus glorificabant. Ab eoq; cœlestem æternamq; salutē petierūt. Legimus apud Matthæū cap. 22. quod ingrediente domino Iesu Hierosolymā, turbæ quæ præcedebant, & quæ sequebantur clamabant dicentes, Hofanna filio David. Benedictus qui venit in nomine domini: Hofanna in excelsis. Quo in loco duo mihi obseruanda videntur. Primum est, q̄ cum verborum ordo exigeret, vt diceretur, clamabant dicentes

illi, Hofanna in excelsis: Euangelista vtens transpositione, posuit loco pronominis, nomen: dicendo, Clamabant, dicentes, Hofanna filio David. Quod fecit sapienter. Loquutus est enim Emphaticōs, vt ostēderet acclamationes illas nequāquam vulgari furore, sed instinctu quodam diuino prolatas, & in illum cōiectas, qui esset inter cæteros egregius & vnicus mundi melioris instaurator: idemq; verus deus, verusq; homo: qualē fore Regi David, deum fuisse pollicitū diuina oracula testantur. Vnde in græco non simpliciter scriptum est, filio: sed, & q̄, id est, illi filio, articulo præposito. Id quod tam apud Hebræos, quam apud Græcos manifestum est, eximie cuiusdam singularitatis indicium: vt iā sit lectiois ordo, Clamabant dicentes illi, tanquam vero; expectatissimoq; filio David. Admirans enim Euangelista tam magnificam confessionem, cum dixisset, clamabant dicentes, Hofanna: interrupit sermonē, exclamando, filio David. Moxq; eundem repleuit sermonem sine acclamatione dicens, Hofanna in excelsis. Simili Tropo dictum est Genesios cap. primo: Creauit Deus hominē ad imaginem suam: ad imaginem dei creauit illum. vbi videtur subiciēdum fuisse, ad imaginem sui ipsius creauit illū: nē videretur scriptura de alio quoquam deo loqui: verū commoda Emphasi nomen dei è vestigio replicauit, vt dignitas hominis commendaretur. quod nō ad cuiuspiam rei inferioris gradus, sed ad Optimi, atq; Maximi Dei sit imaginē conditus. Tale est quoq; illud Genesios .19. Pluit Dominus à domino, id est à seipso

à seipso. Nec ignoro quosdam his in locis Trinitatis mysterium intelligere, sed nos Augustino atq; Theophylacto autoribus nitimur. Alterum quod hic ad notandum censuimus est verbum Hofanna, quod ex duabus dictionibus hebraicis compositū est: scilicet, Hofiah, & Anna: id est, verbo & dictione. Nesciunt em̄ hebræi Peripateticorū more oēs alias orationis partes: & præter nomen & verbum, cæteras alias, dictiones appellant. Ergo Hofanna compositū est ex verbo Hofiah, & Anna particula. Anna optatiua vox est: valetq; apud nos, vtinā: vel, o: vel, o sē: vel, amabo: vel, obsecro: vel quāuis aliud, quo precātis affectus latinē aptius exprimat. Adscribendum & his, quod Ioannes Eckius perdoctē annotauit, rectē proferri ab ecclesiasticis Hofanna. Quotquot, inquit, adnotarunt, corruptē dici Hofanna, & debere dici Hofanna, vt Stapulēn. Erasmus, Capnion, Clichthous, Bebelius, &c. errarunt per imperitiā hebraici sermonis: cū vtrūq; dici possit, & Hofanna, & Hofanna: vt in Kimbi de defectiuis liquet: vbi agit de quiescēte Iod in Pepsal. Et pro vsu ecclesiæ adduco psal. 85. Hofa afdecha. Ieremi. 31. Hofa Adonai emecha. & Isa. 63. Hofa liserogi. Saluifica seruū tuū. Saluifica dñe populū tuū. Saluifica mihi brachiū meū. Et mirū est de Hiero. q̄ ad hoc nō penetravit, & putauerit in ecclesia corruptē dici Hofanna, in eplā ad Damasum: cū ecclesia rectē & ex arte dicat, Hofanna: eia, vel age, vel obsecro saluifica. Hosāna itaq; clamabāt Iudæi, etiā infantes pendētes ab vberibus ma-

trū: iuxta illud, ex ore infantū & lactētū perfecisti laudē. scilicet hoc ipso verū cōfiteātes Mesīā, qui saluū faceret Israēlem: sicut angelus dixerat Ioseph, Quoniā ipse saluū faciet populū suū. Hofia autem verbū est, nō vtiq; simplicem sed congeminatā habens significationem. Non enim tantū significat salua, sed ferē totum hoc, fac nos saluare nos ipsos: sicut cætera verba eiusdem forme: qua iuxta linguæ hebraicæ idiōma denotantur duo quædam agentia simul ad eundem effectum conuenire: quorum alterum superius sit, & inferius ad opus impellat. Ea igitur loquendi forma per opportunē turba vsa est, dum spiritu dei acta cœlestem à dño cōprecatur salutē, Hofāna: hoc est, fac nos saluare nos ipsos: id est, cōuerie nos dñe ad te, & cōuertemur. Duc nos oues errātes, et sequemur Pastorem nr̄um. Operare in nobis, & operabimur tecum. Trabe nos et si principio renitentes: tādē em̄ spēte venimus ad te. Vides q; sic petitur diuinū auxiliū, vt liberum nō tollatur arbitriū: sic poscit dñi gr̄a, vt sui cōpos maneat naturæ & rationis vsus. Vides vt hinc Lutheri insania reddētis hominem semoto arbitrio in brutū, apertē notatur. Vnde parū prodesse vniuersa Legis præcepta, Prophetarū oracula, & Euāgelii cōsilia, legales benedictiones, & euāgelicas orōnes, nisi arbitraria quadā bonitate docilem deo tu temet præbeas, dicatq; verē cum Propheta: Dñs aperuit mihi aurem, & ego nō contradico: retrorsum nō abii. Sisq; ex eorum numero, de quibus Saluator ait: Omnis qui audit à patre & didicit, venit ad me. Audit

T à patre,

Cur additū Symbolo, Secundū scripturas.

à patre, qui gratia diuina præuentus, in tertori quodā impulsu ad Christū pro-uocatur: Discit, qui gr̃a itē cœlesti comi-tatus internæ inspirationi assentitur: Venit deniq; qui subsequēti gr̃a magnis virtutū profectibus auctus ad virtū per-fectum, qui est in Christo, peruenit. De-niq; nō contentæ turbæ infima, id est cor-porali salute, quæ cū belluis est homini cōmunis: neq; media, id est ciuili, quæ hu-mana tantū ratione ducitur, atq; cū hac vita finitur: supremam, hoc est cœlestē & æternam, quæ in excelsis, hoc est in altissimis cœlis, his qui per Christū sal-uantur, tribuitur, totis votis expetunt, precibus ac laudibus sibi dari postulant, bona fide expectant. Simulq; cōclamāt, iterum atq; iterum repetētes, Hosiāna in excelsis: atque angelis canentibus ac-cinunt, vt cum eis vera beatitudine per-fruantur.

Cur in Symbolo

Niceno, Articulo de Resurre-
ctione appositum est, Secun-
dū scripturas.

Adde placuit & his id quod vulgò dubita-ri solet, quā obrē Ar-ticulo de Resurrectio-ne, additū est, Secūdu scripturas. Ergo quo-niam rarissimus meritò dubitauerit, eū natum fuisse de foemina, quæ carne indu-tū humana per alia & alia ætatum au-gmēta incrementē, humanis affectibus, vel potius, vt Hieronymi vtar voca-

bulo propassionibus tangi videret, quæ in cruce moriētē inspexerit, fundū fuis-se vita, quem subuectum nube conscen-dentem in cœlum suspexerit, ad dexte-ram maiestatis in excelsis sedere: non ad eò fuit opus, id ipsum diuina authorigi-te explicatius stabiliri. At verò qd hu-manis oculis videre homini nullatenus licuit, vt locum haberet fides Chri-stum à mortuis redeuntem, illud prophe-ticis prædictionibus ex professo confir-mari oportuit. Id quod ex Luca desum-ptum videri potest, vbi Christus Ser-uator noster discipulos minus creden-tes corripit dicens, O stulti & tardi ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophætæ! Nonne oportuit pati Chri-stum, & ita intrare in gloriam suam? Ecce Liberator noster iā immortalis fa-ctus citat scripturas ad suā ipsius Re-surrectionē probandā: quemadmodū an-teā moriturus, vt Sadduceis resurrectio-nē negātibus silentium imponeret, legis testimonio est vsus, dicens: De resurre-ctione aut mortuorū, non legistis qd di-ctum est à deo, Ego sum Deus Abra-ham, Deus Isaac, & Deus Iacob? Nō est deus mortuorum, sed viuentium.

Accedit et alia ratio, quod nullibi for-sitan scripturarum inuenimus alia my-steria, quæ reliquis articulis denotatur in diem certam apertè fuisse præfinita, quemadmodū dominicæ Resurrectionis sacramentum, intra tertium à morte di-em absoluendis diuinis oraculis præcan-tatum est. Osias inquit, Viuificabit nos post duos dies: & tertia die viuifi-cabit nos. Et apud Lucam Dominus: Generatio, inquit, praua & adultera signū

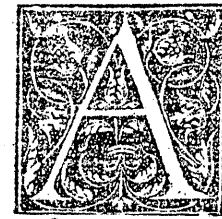
Quid sit, Agnus Dei, &c.

110

signū inquerit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophætæ. Quomo-dò enim fuit Ionas in ventre coeti tri-bus diebus, & tribus noctibus: ita erit filius hominis in corde terræ. Quare cō-modè, non solū dictum est, Christū re-surrexisse, sed adiectum quoq; die tertia: & id quidem, secundū scripturas, quæ illū neutiquā longo tēpore, sed statim à morte die tertio resurrecturū præmonu-erint. Quod si dixerimus, particulā illā, secundū scripturas, ad singulos de huma-nitate Christi articulos esse referēdam, nonne locupletius asseremus cuncta ver-bi incarnati mysteria, videlicet vt immo-ta fide tenendū sit. Christum secundū scripturas nō modò resurrexisse, sed etiā iuxta scripturas easdē, conceptū de Spi-ritu sancto, natū de Maria Virgine, ho-minē factū crucis tormēta subiisse, sepul-tūq; ad inferos descēdisse, rursumq; ad cœlos conscēdisse: in quo & christiana dogmata maximè firmantur, & Mani-cheorū phātasmata gladio spiritus, quod est Verbum Dei, penitus deturbātur. Suf-fragatur huic sententiæ Paulus ad Corin-thios in hæc verba: Tradidi enim vobis in primis, quod accepi: quoniā Christus mortuus est, pro peccatis nr̃is, secundū scripturas: & q̃ sepultus est, & q̃ resur-rexit tertia die, secundū scripturas. Hæc de vinea dñi Sabaoth vtcūq; decerpim⁹, timentes, nē fortè dum præstantiæ tuæ inseruire nitimur, ex vineis Engaddi in-sulfas acidasq; reddiderimus labruscas.

Quid sit Agnus

Dei: & cur ab eo in sacratissima Synaxi, misericordia petitur.

Agnus ex gr̃eco quibusdā tractū videtur: vn-de aspirata priori syl-laba proferunt. & vobis gr̃ecis em̃ est purus & castus: vt arietis & ouis tenellus filius, agnus dicitur, quod sit hostia pura, & immolationi apta. De quo Festus ita tradit: Agnus ex gr̃eco ἀγνός deducitur, quod nomen apud maiores oīs erat generis. Hinc euenit vt apud Exodum 12. pro eo quod hebræis est, Seh hamā-im zakar, ben, lana, ihieh lakē: Hie-ronymus rectè transtulerit, Erit autem agnus absq; macula, masculus, anniculus. Quia enim paruus tā ouium quā caprarū foet⁹ apud hebræos vocatur Seh: & sub vtroq; genere inuenitur: vt à fœ-mellu distingueretur, additum est Zakar apud illos, & apud latinos, masculus. Porro agnus propter castitatē, & inno-centiā, & puritatē, & simplicitatē, quæ si designat, quæ Deo maximè placet: & in sacrificiū assumebatur. Agnus enim fuit prima victima cœlesti decreto à fi-liis Israël dño oblata: q; purus, & cōtti-nens, & innocēs debet esse humanus ani-mus: ab omni itē peccati macula alienus. Et mascul⁹, hoc est mascula virtute præ-ditus: Nihil em̃ foemineū & molle Deo placet. Imò & annicul⁹, hoc est summa simplicitate placidus, vt sit hostia diu-nitati accepta. Quæ oīa quoniā præci-puè Christo adsunt, pculdubio Agn⁹ dicitur. Nā agnus ille Paschalis nō sim-pliciter, sed sapiēter offerebatur: additis scilicet quibusdā ceremoniis diuinis sacra-mētis plenis, vt Augustin⁹ tā copiose, quā succētē explicat, agn⁹, ait, eligit, vt

T ii Simplicitas

simplicitas & innocentia designetur: masculus queritur, ut virtus comprobetur: immaculatus, ut sine crimine: anniculus, ut exacto praedicationis tempore: perfectus, ut instructus omni genere virtutis: mense primo, ut totus annus a primordio proprio consequatur: quarta decima die mensis, ut lumine veritatis impleto erroris nox operiatur: ad vesperam, ut saeculi occasus imminens approbetur: eiecto fermento, ut a corde peruersae mentis malitia tollatur: oblitis sanguine liminibus domorum, ut figura dñice Passionis fronte signetur: igne assus, est enim euangelium & sermo Christi robustus cibus: neque in aqua madidus, non est enim delicatae interpretationis humido languore soluedus: nihil praetermittitur, nihil enim in Christo omnino reprobatur: ossa non coteruntur, quia nec cominui, id est vinci in quoquam Christus potest: quicquid superest, diuinis ignibus imponitur: quia quod quis capere non potest, Christi diuinae scientiae remittit: eorum tantum quae manifesta sunt, pro viribus epulatur intentus: nam & quod stantes edunt, forma est, ne quis cadat, aut ne quis in euangelio ad necessitatem prosternatur: sed in quietis animi robore contra persecutionum preha inuidus, id est sublimis & erectus assistat. Nam quae succinctis lumbis, euangelicae signum est continentiae, dum locus seminum coercetur & costringitur: additis baculis, Spiritui sancto quisque nititur: pedibus calcatis, id est lubrico erroris eiecto, dum probatione ad fidem coelestem, quasi ferratis praesidiis in euangelio cuncta sunt fixa, firmissima veritate solidata: festinantes etiam, feruentes enim

fide probantur: tepidi & negligentes respuuntur, & euomuntur. Cum azyms sumuntur: Christus enim omni simplicis animi pura simplicitate sumitur: cum picridis, etenim hoc Pascha in Iudaeorum damnationem & acerbissimas amaritudines cessit. Non nisi circumcisis datur: purgatis enim solis, & laua cro indulgentiae coelestis expiatis, percipiendi Christi corporis sacramenti, cibi facultas porrigitur. Vides quomodo hunc Agnum Dei verum, pecualis ille praeformauerit: vides quod sui immolandi ratione, Christi formam expresserit: vides qualiter umbraticus ille ab aegyptiaca seruitute populo liberando, immolatus adumbravit agnum illum solidissimum, per quem genus humanum a diabolica seruitute redimendum esset. Nempe haec mysteria plenissime in Christo cognouit maximus ille prophetarum Ioannes Baptista, cum videns dominum ad se venientem, digito eum indicauit, & dixit: Ecce Agnus Dei. Enimvero, ut recte inquit Origenes, non ideo Agnus Iesus dicitur quasi qui mutatus sit & conuersus sit in speciem pecudis: dicitur tamen agnus, quia voluntas & bonitas eius, qua deum repropitiavit hominibus, & peccatorum indulgentiam dedit, talis extitit humano generi, quasi agni hostia immaculata: & innocens, qua placari hominibus diuina creduntur. Et re vera, teste Theophylacto, diligenter hoc dictum est, Ecce Agnus Dei: quia sermo est, ad cupientes & quarentes videre illum agnum, qui ab Isaia praedictus est, quando Moabiticam regionem allo-

quens,

quens, dixit ei: Emitte agnum dominatorem terrae, de petra deserti, ad montem filiae Sion. Super quo Hieronymus: O Moab, in quem deseruiturus est leo! & de qua reliquae quidem saluari poterunt! habeto solatium hoc: Egredietur de te Agnus immaculatus, qui tollat peccata mundi, qui dominetur in orbe terrarum. De petra, ait deserti: hoc est de Ruth quae mariti morte viduata, de Booz genuit Obed: & de Obed Iesse: & de Iesse Dauid: & de Dauid Christum. Montem autem filiae Sion, aut ipsam Hierusalem interpretabimur, aut iuxta sacratam intelligentiam, Ecclesiam, quae sit in virtutum culmine constituta. Sed ad Theophylactum: Ecce, inquit, quem queris, ille agnus, ecce adest. Probabile enim est, multum in prophetico Isaiae libro edoctum, quae fuisse, qui suam ille agnus esset: igitur Ioannes demonstrat eum. Non dixit autem tantum, & quibus, agnus: sed dixit, & quibus, id est, ille agnus, addito articulo, qui non modo Emphasim, sed etiam relationem afferret: designans agnum quendam iam antea denotatum: eumque non generali quadam, sed generali & insigni ratione, Agnum Dei dicitur: nam multi quidem agni, sicut & multi christi: sed ille est verus agnus qui a Moyse figuratur, & ab Isaia praedicitur. In quam sententiam & Augustinus ita philosophatur: Vtique singulariter Iesus dicitur agnus: nam & discipuli dicti sunt agni: Ecce ego mitto vos sicut agnos, in medio luporum. Dicti sunt & ipsi lumen: Vos estis lumen mundi. Sed aliter ille de quo dictum est,

Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sic & agnus singulariter solus sine macula, sine peccato: non cuius maculae absterse sint, sed cuius macula nulla fuerit. Quid enim, quia dicebat Ioannes de domino, Ecce Agnus Dei, ipse Ioannes non erat Agnus Dei? non erat vir sanctus? non erat amicus sponsi? Erat utique. Ergo singulariter ille quem Ioannes indicabat, hic demum, hic est Agnus Dei: quia singulariter huius agni sanguine solo homines redimi potuerunt. Theophylactus: Porro agnus dei dicitur Christus, siue quod deus acceperit mortem Christi, pro nostra salute: siue quod deus tradiderit illum pro nobis ad mortem: quemadmodum dicere solemus, sacrificium hoc illius est, hoc est, ille sacrificium hoc obtulit. Sic igitur & dominus dicitur Agnus Dei, eo quod deus pater propter charitatem suam erga nos, illum dederit ad mortem. Nunquid, quia pater in mortem obtulit Iesum, inuitus oblatus est? Absit. Audi Isaia afferentem, eum non necessitate crucem, sed voluntate sustinisse. Oblatus est, inquit: quia ipse voluit: & non aperuit os suum. quippe qui dicenti Pilato, Mibi non loqueris? noluit respondere. Qui igitur oblatus est Pilato? Quia ipse voluit: & non respondit, ut patibulum pro nobis damnatus ascenderet. Ipse sicut ovis ad occisionem ductus: & quasi agnus coram tondente se, obmutuit. Qui & de se ipso loquitur in Ieremia, Ego autem sicut agnus innocens, & ductus ad vi-

T iii Etimā,

Etiam nesciebam. Cum enim nesciret peccatum, pro nobis peccatum, id est, victima pro peccato factus est: & sicut agnus cum ducitur ad victimam non repugnat, passus est voluntate, ut destrueret eum, qui mortis habebat imperium, humilians se usque ad mortem, & mortē Crucis. Ecce, inquit, Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Theophylactus: Non dixit autem qui abstulit peccatum, sed qui tollit in presenti peccata nostra, & aliorum quidem per baptismum, & aliorum per poenitentiam: & agni quidem, qui in lege veteri immolabantur, nullius peccatum omnino abolebat. Hic autem totius mundi peccatum tollit e medio, & abolet. Et aduerte, quod aliquid amplius potest intelligi in eo, quod & Chrysostomus annotauit: non esse dictum, tulit, aut tollet: sed tollit verbo presentis: quod ab illo semper proficiatur omnis purgatio criminum. veluti si dicas, Elleborus purgat cerebrum, significans illi perpetuam, & natiuam inesse vim purgandi capitis: ut intelligatur Christum ab æuo condito, usque ad eius finem tollere mundi peccatum, siue illud originale, siue quodlibet aliud: quia quibuscunque à mundi principio, usque ad eius terminum, peccatum auferitur per fidem in Christum, nec id incredibile. Nā licet mors Christi sub Tyberio fuerit perfecta, tamen ab initio mundi, ad peccatorum purgationem fuit deo accepta: nam quantum ad diuinæ dispensationis propositum attinet, iam tum quod dante ageretur: quia & ad eā totius mundi innouandi cursus dirigeba-

tur. Et in Abel iusto ceterisque sanctis viris quodam modo Christus patiebatur. Sicut Ioannes in Apocalypsi tradit: vbi de Antichristo sub nomine bestie agens, ita scripsit: Et data est ei potestas in omnem tribum, & populū, & linguam, & gentem: & adorauerūt eā omnes, qui habitabant terrā, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni qui occisus est ab origine mundi. Sæpe igitur agnus innocentissimus tollit peccata mundi, id est omnium peccatorum humanorum colluuiē: licet regni cœlestis ianuam, iustificatis minimè aperuerit, donec exacta satisfactione in cruce fuit immolatus. Denique vnicus ille dei Filius, factus est Agnus, ut immolaretur: immolatus est, ut multos agnos deo redderet, ex quibus constituerit sibi ecclesiā castam, puram, & innocentem, simplicem, obedientem, immaculatam, pietati studentem, cœlestia pascua carpentem, cum sponso suo per fidem adhuc peregrinantem, & cum illo in hac peregrinatione aduersa tolerantē, ut sit, *πρόειδος*, id est omnimodè sancta. Hi sunt igitur agni, qui manē & vesperē, id est qui à solis ortu usque ad occasum, id est à principio mundi usque ad finem, & ab ortu presentis vitæ usque ad eius extinctionem, & in prosperis & in aduersis deo pientissime immolantur. Horū præcipui fnere illi, ad quos dñs dixit: Ecce ego mitto vos tanquam agnos in medio luporum. Ite, inquit, prorsus intrepidi. Ecce ego, qui vos & tutos & securos reddere possū, mitto vos tanquā agnos, id est pietatis studio, & morum sanctitate, & certissimo patiendi cōtumelias, & labo-

& labores, & iniurias, & verbera, & vulnera, demum mortē pro iustitia promouenda, voto, Dei Agno persimiles. Mitto inquam vos inter lupos, nempe Phariseos, & scribas, & sacerdotes, & tyrānos, & Philosophos, & hæreticos: & eos qui ambulant in vestibus ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: ut eorum quosdam seuisimos & pertinacissimos hostes patiamini: alios verò abinnata feritate, & inolita rapacitate reuocantes, in mitissimos & innocentissimos agnos me vobis aspirante reuocetis: Neque id vobis incredibile videatur: tanta est enim Agni Dei vis, ut exclusis sibi agnos faciat, tales, qualis ille fuit, de quo Isaias foelicia Christi tempora celebrans prædixit: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo ac cubabit. Etenim enarratore Hieronymo, lupus Paulus qui primus persequabatur ecclesiam & lacerabat: & de quo dictum est, Benjamin lupus rapax, habitauit cum agno, vel Anania, à quo baptizatus est: vel Petro apostolo, cui dictum est, Pisce agnos meos. Et Pardus qui prius non mutabat varietates suas, lotus in fonte domini, accubuit cum hœdo, non qui à sinistris est, sed qui immolatur in Pascha Domini. Et hoc notandū, quod non agnus & hœdus habitent & accubent cum lupo & pardo: sed lupus & pardus agni imitentur innocentiam, ut per eius gratiam fiant illi agni, quos Dominus Petro pascendos commisit. Quid autem est pascere agnos Christi, nisi, ut Alcuinus inquit, credentes in Christum nē à fide deficient, confortare: terrena subsidia, si necesse est, subdi-

tis prouidere: aduersariis adstistere: exempla virtutum, cum verbo prædicationis euangelicę impendere: errantes subditos corrigere: cunctos fideles in pace & cōcordia continere: eosque sub eucharistiæ sacramento verissima sacratissimi agni carne alere: & cœlesti vitalique pane impinguare: robustosque aduersus omnē potestatem inimici, utpote gratia superna munitos reddere. Hæc cum fiunt, proculdubio impletur illud Isaiæ, Et pascetur agni iuxta ordinem suum, & deserta in vbertatem versa aduenæ comedēt. Quoniam enim Agnus dei exaltatus est, & agnitus est sanctus sanctorum: Qui sunt de numero agnorum, non hœdorum, qui à sinistris ponuntur, pascuntur in ecclesiæ pratis, & dicent: Dominus pascit me, & ni hil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit. Et quæ à Iudeis deserta sunt Christi sacramenta, versa in vbertatem comedet gentium populus ille credens. Agni autem spirituales agnoscentes vocem Christi, pascuntur iuxta ordinem suum: quisque enim sua sorte contentus agit, & manet in ea vocatione, qua vocatus est. Nec sacerdos populi partes, nec populus sacerdotis usurpat. Nullus denique qui re vera Christi sit agnus, aliena aut pascua, aut officia usurpat. Sed quatenus ei cœlesti munere datum est, & Christi pascuis fruitur, & ordine seruato, nē confundatur grex, pastorem suum sequitur. Hi sunt, ut in Apocalypsi legimus, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt. hi sequuntur Agnum quocūque ierit. Hi enim veri agni, neque hē resibus miscentur, & fidei integritatem

seruāt: quod Petrus ante crucem pre-
stare nō potuit, parati sunt ire cū Dño
& in mortem & vitam. In vitā quidē,
quādiu ecclesiæ Christi adhuc in terris
peregrinātī, sunt necessari: In mortem
autem, quoties opus est, pro illa mor-
tem oppetere. Cæterum inuenimus &
agnos malos, quos pascunt principes
Cedar cum arietibus: qui pedibus suis
turbant aquas, & omnium latera impin-
gunt, & cornibus dimicant, & cum
hædis ad sinistram ponendis, qui inte-
rim lasciuunt, ad supersilitiosam Ty-
rum apud Ezechielē adducere legi-
mus. Mali enim sunt: quia mentiun-
tur imitari verum agnum, à quo pro-
cul aberrant: quippe qui sub innocentie
specie nocendi studium tegunt: & ca-
stitatem simulantes, in occulto libidini
seruiunt. Nam ille vecors adolescens
iam non tam agnus, quàm hircus impu-
dentissimus est habendus. De quo in
Prouerbiis: Statim eam scilicet impu-
dicam & procacem sequitur, quasi bos
ductus ad victimam, & quasi agnus la-
sciuiens, & ignorans quod ad vincula
stultus trahatur. O miserandam ta-
lium agnorum stultitiam, astutiam,
corruptionem, qui à simplicitate & sa-
pientia & integritate Christiana di-
gressi sunt, quos per errorem, & vitio-
rum latitudinē De⁹ spatiari permittit,
vt tandem immanibus lupis deuorandos
tradat! Sicut Oseas asserit Propheta,
dicens: Quoniam sicut vacca lasciuens,
declinavit Israël: nunc pascit eos domi-
nus, quasi agnum in latitudine. Quia
enim ab agni immaculati imitatione de-
clinauerūt, & legis notitiā & gratiam

euāgelicā reliquerūt: ideo lasciuientes pa-
scentur in lata & spatiosa via, quæ du-
cit ad mortem, & patientia domini boni
que pastoris eos nutriet ad interitū. At
veri agni, aut innocentia dono sibi datā,
seruāt: aut si forte ab ea ceciderunt, pa-
storis patientia in salubrem poenitentia
vtuntur: vt qui abstulit per baptismum
priora crimina, auferat per poenitentia
posteriora. Et amaritudinibus spiritua-
libus pasci, accedant ad vescendum A-
gno Dei, qui eos sicut aqua abluat, &
sanguine redemit: ita carne nutriat, can-
dido vellere induat, fiantq; è numero il-
lorū, qui visi sunt Ioanni in Apocaly-
psi stātes ante thronū, & in cōspectu a-
gni, amicti stolis albis & palmæ in mani-
bus eorū: & clamabāt voce magna dicē-
tes, Salus Deo nostro, qui sedet super
thronum, & Agno, & cetera: quæ de
Agno, & eius Sponsa in Apocalypse
os libro magnificè referuntur. Hæc la-
tius scripsimus: quia in signe Abulen-
sis Ecclesiæ est Agnus.

Qualiter sacerdos
sermonem ingratum & incommo-
dum vitare, & gratum com-
modumq; populo adhi-
bere tenetur.

DEniq; quoniam sacer-
dotis officium est po-
pulum docere, eumque
grata commodaq; ora-
tione intra verę pieta-
tis cæcellos cōtinere, meminerit ingratiū
& incommodū sermonē vitare: ac gratū
commodumq;

comodūq; auribus illius inferre. Caueat
igitur, ne prædicando aut colloquendo,
sit leuis, vel impudicus, ingratus, insua-
uis, rigidus, asper, aut contumeliosus,
& perstreperus: sed grauis, ac prudens,
gratus, suavis, placidus, blandus, mode-
stus, honorificus, atq; perspicuus: audi-
atq; Ecclesiasticum dicentem, Homo
acharis, id est absque gratia, fabula va-
na: & in ore indisciplinatorum assidua
erit. Van⁹ enim fabulator est, qui donū
spiritus sancti non habet, quo instructus
tunc dicenda nōrit: ea nempe quæ sanā
doctrinam decent: tum sciat quomodo,
& quando, apud quos, habeat proferre
sermonem: vt seueritatem sine rigore,
grauitatem absq; tristitia, sine insuauitate
dulcedinem, atq; sine difficultate disci-
plinā dicendis adhibeat. Quod si ineru-
ditus spiritu sancto assidua loquacita-
te fabuletur, non dubium quin impe-
stiuā narratione, tristi vultu, rigida ex-
actione, insuauis oratione, & intractabi-
li consuetudine auditorum animum alio
qui bene affectū à se procul alienet: quā-
uis quæ infert, minus improbanda sint.
Quia vt idem autor subiungit, Ex ore
fatui reprobatur parabola: non enim di-
cit illam in tempore suo. Nanq; si ieiu-
niorum tempore de sanctorum celebra-
te sermonem ingerat, non congruit tem-
pori parabola: & è diuerso si dū Ascē-
sio Domini agitur, de abstinentia eloqua-
tur: dixeritq; pro commēdanda ea virtu-
te pulcherrima, est: sed non erat his lo-
cus. Nonne alienissimum est à commo-
da prædicandi verbi diuini ratione ha-
bentem ad sacras virgines de pudicitie
sanctitate orationem, de bellica fortitu-
dine magna verba miscere? Expen-
denda itaq; sunt hominum ingenia, vitæ
instituta, negotia, loca, tempora, vt con-
grua cuiq; eorum sermocinatio accommo-
detur: vt deniq; dicentis parabola nō vt
fatui reprobetur, sed vt sapientis auidē
acceptetur. Huc sanē pertinet præce-
ptio illa, qua gentium doctor Colossen-
ses instituit, quæ dei sunt sapienter elo-
qui, vt eorum sermo lætior sit, & iucun-
dior, vt oblectet, & audientibus confe-
rat plurimum. Sic tamen vt in scurrili-
tatem, & lasciuam non recidat. At
enim, Sermo vester semper in gratia sa-
le sit cōditus. Pulchrè Theophylactus, Theophy.
quum inquit, Sit sale conditus: id quidē
pretendit, vt non supra modum in læti-
tiam sit, & in iocum effusor, nec pror-
sus seuerus & asper. Quemadmodum
esca si sale careat insuauior erit, nimis sa-
lita à gustu repudiatur: ita fit vt his ve-
trisq; vesci nequeant homines. Nonne vi-
des quemadmodum Daniel hominem im-
pium mulceat & soletur? Nonne & pue-
ros illos tres conspicias, nihil grane atq;
molestum fuisse loquutos: sed veritatem
præ se & confidentiam tulerint, quum
in foueam detrudantur? Efferrī itaq; lo-
quendo, & ultra quàm deceat audere,
nequāquam fiducia est, sed insolentia
argumentum. O vtinam scribenti mihi
non contingat vt ingrauescente ætate,
inolita à teneris mentis acrimonia in a-
nimi erumpat insolentiam! sed Christia-
na modestia præditus, conuenientē cuiq;
dictionem accommodem! Sicut idē Pau-
lus subsequutus monet dicēs, Vt sciatis
quomodo vos oporteat cuique responde-
re. Aliter enim respondendum est paga-
no,

De sermone ingrato vitando.

no, aliter Iudæo, aliter heretico. Nam paganus natura duce, Iudæus legis testimoniis, hereticus enangelicis documentis ad veram pietatem reuocandus est. Aliter item respondendum est doctis, aliter indoctis: aliter sapientibus, aliter insipientibus: aliter perfectis, aliter imperfectis. Doctis enim, & sapientibus, & perfectis, subtiliora mysteria, altiora sacramenta, exactiora consilia sunt exponenda: Indoctis autem, & insipientibus, & imperfectis prima fidei documenta, communia ecclesie decreta, facilioraque rudimenta sunt proponenda. Aliter item apulento est respondendum, aliter inopi. Nam diuiti est præ animi imbecillitate indulgendum: inops verò quia firmiori est mente, sustinetque si acrius te illi ingesseris, magis urgendus est. Aliter præterea cum mansuetis, aliter cum iracundis agendum est. Illis enim amplius loquendum est: his autem cedendum est. Vincis enim cum cedis. Quia si talis persona in medio est quæ perstrepat, modò reticendum est, modò cõuenienter respondendum. Tempus enim tacendi, & tempus loquendi. Denique non modò in diuinis documentis, sed etiã in humanis congressibus curandum est nè sermo noster sit ingratus, rigidus, tristis, insuauis, & difficilis: sed gratus mollis, placidus, suauis, & facilis. Sic enim facilius multò eos quibus cum agimus in sententiã nostram transferemus. Probè Seneca: Liber est animus hominis: duci vult, trahi recusat. Quid si mihi cum homine à christiana pietate alieno sermo sit conferendus? Nempe mitibus alloquis eum in primis cõuenias oportet.

Eccles. I.

tet. Nam probè Theophylactus inquit: Si nulla cogat necessitas nequãquam gentilem foetidum dixeris, & inquinatum, nec illi conuitiaberis: quin potius si principem à Christo alienum ipse adieris, de ceteris illi honores deferto. Si verò fueris de alienis institutis interrogatus, inquit nationa hæc & impia dixeris: quippe quæ à vero longius absunt. Neque enim est tolerandum vt impium quis dogma inducat. Nam apud Athenienses & Paulus, vel eorum cum laude multa disseruit: Elymam verò conuitiatus est: erat namque conuitio dignus. Denique vt ait Ecclesiasticus sexto capite: verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua eucharis. i. gratiosa, in bono homine abundat: si sit orationi adiuncta audientium utilitas. Sic Clemens Papa propter eloquii suauitatem dilectus erat non solum fidelibus, sed etiã Iudæis & gentilibus. Et mitigat inimicos: quia sermo mollis frangit iram, sicut durus excitat furorem. Sic enim Gedeon inclutus ille Israëlitarum dux Ephraim in se cõcitatos mitibus eloquiis mitigauit. Et sermo gratiosus in bono homine abundabit: vir enim benignus comiter eos quibus cum versatur, & urbanè alloquitur. Quod si correptionis seueritas addenda sit, auditorem monet, non cõtumeliatur: castigat, non traducit: incitat, non conturbat: verberat, non perdit: semperque cauet, nè verbosis minis arrogans aut iacta bundus videatur: totusque eò incumbit, vt correptionis modestia auditorem beneuolum, attentum, atque docilem reddat, vt audire quæ tradat velit, & percipere, ac præstare. Lege librum Magni Gregorii

De modestia pastorum gregis dominici. 114

Gregorii qui Pastoralis inscribitur.

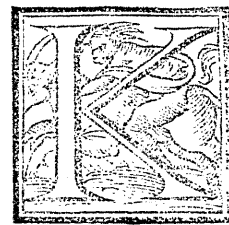
Parerga.

Chryso.

ABEUCHARIS fit Eucharistia: quæ Chrysostomo interpretatur gratiarum actio, gratitudo, comitas: Hieronymus alibi interpretatur, gratiositas: alibi, gratiam: Ambrosius, sermonem ad Dei gratiam facientem. Hinc theologi Eucharistiam pro synaxi. i. cõmuniõe & sacratissimo corporis & sanguinis Christi sacramento accipiunt. Vnde Magister Sententiarum ita disserit: Sacramentum corporis & sanguinis Christi spiritualiter sumentem reficit: vnde excellenter Eucharistia dicitur. i. bona gratia: quia in hoc sacramento, non modò est argumentum virtutis, sed ille totus sumitur, qui est fons & origo totius gratiæ. Denique neque Evangelistæ, neque Paulus, hoc nomine altaris mysterium, sed aliis significant. Alibi quæ ad Eucharistiam attinent, congruentius attingemus.

Qua modestia & industria tum episcopus tum quis sacerdos animarum curator oues sibi creditas regere debeat.

KΛΗΡΟΣ, Clerus: græcum est. i. sors, hæreditas, circumflexa priori: sed vltima acuta κληρός est sorte electus, vel

sorte datus. Hinc in priori Petrus epistola talibus reliquos presbyteros monet: Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coactè, sed spontaneè secundum Deum: nec turpis lucri gratia, sed voluntariè: neque dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. At verò, vt pulchrè quidam annotauit, græcè est *μὴ δὲ ὡς κληρονομία οὐκ ἔστι κληρονομία*. id est neque vt domini exercetes aduersus clericos. Cleros autem vocat non tantum diaconos, aut presbyteros, sed Christi gregem, qui cuique sorte contingit gubernandus: nè quis existimet episcopus in clericos interdicitum dominium, & in ceteros esse permissum. Et presbyteros hic episcopos vocat: nondum enim increuerat turba sacerdotum. Sed quot erant presbyteri, totidem erant episcopi. Esto, quod episcopi sint de instituto Christi, gradu superiores simplicibus sacerdotibus, vt in ecclesia illius Hierarchie ordo seruetur. Præceptum Apostolorum principis in omnibus omnium Episcoporum aulis, vel aureis literis oportebat inscribi. Pascite, inquit, gregem, non opprimite, non expilate: idque non coactè velut ex officio, sed ex sincero affectu tanquam patres. Nò turpis lucri gratia (inquit) quasi præsentiens ecclesie pestem hinc orituram. Denique non dominantes more regum, sed pastorum exemplo pascite, benefactis vincite. Nunc autem episcoporum vulgus nihil audit ab assentatoribus doctis, nisi dominia, ditiones, gladios, clauas, potestates: atque hinc fastus quorundam plusquam regius, sæuitia plusquam tyrannica. Cum ergo Petrus ait, Non dominantes clericis, sed forma facti

eti

De modestia pastorum gregis dominici.

Eti gregis ex animo: tale est ac si dicat, modeste de vobis sentite, benignitatis exemplum præbete. Ut videlicet humilitatem quam subditos & ad vos & ad inuicem habere desideratis, ipsi, prius & actu monstretis, & in animo seruetis ex integro: iuxta illud Dominicum, Scitis quod hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & principes eorum potestatem habent ipsorum. Non autem ita erit in vobis. Sed quicumque voluerit fieri maior, erit vester minister: & quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. Quod Paulus imperium diligenter obseruans ait: Non nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum Dominum nostrum: nos autem in seruos vestros per Iesum. Beatus itaque Petrus seipsum modestiæ & exemplum cæteris presbyteris, hoc est episcopis, imò & inferioribus sacerdotibus imitandum proponens, suam prius dignitatem extulit, dicens: Presbyteros qui sunt inter vos exhortor, qui sum & ipse presbyter, ac testis afflictionum Christi, atque idem consors gloriæ quæ reuelabitur. Volens igitur Apostolorum princeps, ut ait Oecumenius, suæ eminentiam demonstrare, & quod modestiæ causa seipsum vocet presbyterum, subiungit suam dignitatem, Testis afflictionum Christi: hoc per ista significare volens: Si ego qui talium visionum vobis interpres sum, non dedignor me ipsum appellari presbyterum, nec vos vos qui iusti estis extollamini aduersus eos qui vobis inferiores sunt. Propterea autem Christus huius præ-

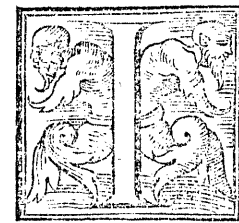
ceptor, modestiam docendo, ita pronuntiat: Si ergo ego laui vestros pedes Dominus ac Magister. Addit autem, consors gloriæ quæ reuelabitur, ut demonstrat modestiæ animi excellentiam: quemadmodum & Paulus dicit: Quum Christus manifestatus fuerit, tunc & nos manifestabimur. Porro hic nequâquam coactè pascet, qui suis subditis proponens seipsum exemplar bonæ operationis, discipulos habet se mutuo incitantes ad emulationem præceptoris. Neque turpiter lucrum affectando, qui non arroganter incedens, neque sese aduersus subiectos erigens: sed humiliter conuersans assiduam habet frugalitatem, quæ nullo indiget sumptu, aut vestium pretiosarum, aut mensæ Sybaritiæ, quæ factum cum plausu excipiunt, & sumptum à turpi lucro expetunt. Quin potius præ oculis semper habere debet non modò episcopus, sed etiam quicumque inferioris gradus sacerdos, præsertim qui illius nomine curator est animarum, id quod Titum instituit Paulus Apostolus, dicens: Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non violentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignam, prudentem, sobrium, iustum, sanctum, continentem, cõplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sua, & eos qui contradicunt arguere. Postremo, quoniam quæ exiguntur à presbyteris huiusmodi, amplioris diligentiæ studium, & grauioris operis officium secum ferunt, magnificum illis

De ieiuniorum obseruatione.

115

illis gloriosumq; præmium Petrus ponit dicens: Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.

Exacta de ieiuniorum obseruatione Censura.

Ieiunium secundum Iudæorum est parsimonia victus, & abstinentia ciborum, secundum regulam Ecclesiasticam. De ratione itaque ieiunii quadragesimalis sunt tria. Primum est abstinentia à cibis ab ecclesia prohibitis, scilicet carnibus, ouis, & lactiicinis. Nam ut habetur distinctione quarta, capitu. denique. Pare est ut nos qui his diebus à carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque quæ semetipsum trahunt originem ieiunemus, à lacte videlicet, caseo, & ouis. Ex quo liquet, quod si cum aliquo dispensatum est, ut ieiunialibus diebus carnes comedat, dispensatum quoque est ne ieiunet: ac subinde absolutus est ab obseruatione ieiunii: quoniam de substantia ieiunii ecclesiastici est, à carnibus abstinere, nisi detur ei qui cum dispensatur ieiunandi facultas, semel tantum per diem carnes comedendo. At tamen ille qui cum iusta de causa dispensatum est, in diebus quadragesimæ comedere lactiicina & oua, non est absolutus à ieiunio. Sunt enim regiones in quibus ob piscium penuriam, ieiunantes talia comedunt: Papa Præla-

tisque suis id scientibus & consentientibus. Secundum de ratione ieiunii est tempus comestioni decretum. Fuit autem olim hora vespertina, id est ad occasum solis. Deinde reductum est ad nonam diei horam, id est tertiam postmeridianam. Ut in id temporis reductum est ad meridiem, paulò ante aut paulò post, iuxta cuiusque patriæ consuetudinem. Congruentissimum esse arbitror, ut meridies in mensa comedentem excipiat. Præuenire autem horam cœnæ multo tempore, est præuenire vel famem vel afflictionem, quam aut or ieiuniorum inferri prætendit, ac perinde est defraudare ieiunium: qui hoc facit, ut censet Petrus Paludanus in suo Quarto Sententiarum, peccat mortaliter, si non excusetur legitima, id est necessaria, vel rationabili causa: ut si haberet choleram detestissimam & esset valde detrimentosum suæ saluti: vltius comestionem differret: aut si profecturus iter, non habiturus esset extra donum ex qua proficiscitur sufficientem refectonem: aut si vacaturus esset rebus piis & spiritualibus, ex quibus multò maius emolumentum euenturum esset ecclesiæ atq; sibi, quam de expectatione horæ comedendi vulgo determinatæ. Item Martinus de Magistris in quadam questione de ieiunio sic inquit: Qui hac tempestate differt refectonem vsque ad vespertinam horam, quia si comederet hora duodecima, nimis affligeretur, nõ male, sed bene facit: præsertim si deinde sequeretur saluti suæ notabile nocumentum. Si verò afflictio inde secutura non sit futura valde molestæ, licet possit cœnam in vespertinam differre,

re, maioris tamen erit meriti seruare consuetudinem. Hæc fundantur in capitul. solent plures, de consecratione, distinctione prima. Tertium denique quod exigitur ad integritatem Ecclesiastici ieiunii, est vnica comestio. Id quod primò constat, eò quòd patres veteris testamenti, quos hac in parte imitata est primitiua Ecclesia catholica, semel tantum in die ieiunii comedebant, iubente eis Domino in Leuitico, in die expiationis affligere animas suas vsque ad vesperam. Et Iudicum libro capite vicesimo scriptum est: Ieiunauerunt die illo vsque ad vesperam. Idem patet ex consuetudine populi Christiani. Quilibet enim Christianus existimat se frangere ieiunium si eiusmodi die bis comedat à proposito & per modum cibi: hoc est ad sustinendam vel depellendam famem. Item si vnica comestio non esset de ratione ieiunii, ineptè Magnus Gregorius dominicos quadragesimales à ieiunio subtraxisset, in quibus bis comeditur, cum abstinentia carnis. Sic enim habet, de consecratione, distinctione quinta. Quadragesima summa obseruatione est obseruanda, vt ieiunium in ea præter dies dominicos, qui de abstinentia subtrahuntur, nisi quem infirmitas impedierit, nullatenus soluantur. Quia ipsi dies, decimæ sunt anni. Symposium autem vespertinum licet delibare: id est paulum capere, non quidem per modum cibi, hoc est non ad expellendam famem, neque ad naturæ sustentationem: sed per modum medicamenti, nè noceat potus, quo homines communi- ter egent, nè vehementi siti naturalis

humor exhauriatur: vel propter cerebri debilitatem, nè nox ducatur in somnis: vel propter aliquantum cordis vel stomachi dolorem reprimendum: vel ob consuetudinè scitã & toleratã, quæ tamè non sit in fraudè ieiunii, qualis esset illa cibatio, quæ famem tolleret, naturamque sustentaret. Iam enim ex ipso comestio- nis modo tolleretur ieiunialis afflictio, quod nec est intentionis Christi, nec ecclesiæ, quantum equidem arbitror. Et licet melius sit facere symposium cum electuario vel frugibus, bene tamen potest fieri cum buccella panis, aut quouis alio quod magis suffragabitur ieiunantis indigentia. Imò & pauperes raro habent aliud vnde symposium sumant, nisi panem. Imò si quis adeò cholera incensus sit, vt nociturum sit ei valde, expectare meridiem stomacho ieiuno, licebit manè electuario vti ad id nocuum vitandum. Non enim exigitur ieiunium naturale adeò exactè ad ieiunium Ecclesiasticum, sicut ad sacramentis Eucharistiæ communicationem. Siquidem in hoc etiam potus est prohibitus, in illo verò non, nisi quis poterit vinum validum ad extinguendam famem. Nam & potus interdum famem mitigat. Debemus hæc, sicut & cetera, beato Thomæ. Iam verò demonstrandum est paucis, quadragesimale ieiunium, non solum à Mose, Helia, sed etiam à Christo coepisse: non modò exemplo, sed præcepto, vt credere dignum est: Et si dominicum de ieiunio quadragesimali institutum literis euangelicis non fuerit omnino expressum. Vnde Augustinus ad Casulanum: Ego in euan-

euangelicis & apostolicis literis video, ieiunium esse præceptum: quibus autem diebus non oportet ieiunare & quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non inuenio definitum. Enimvero quod Augustinus fatetur certos dies ieiunio non inuenisse in illis literis definitos esse: tamè ieiunium in præcepto aliquatenus esse vt alii patres testantur, sentire oportet. Credendum est enim Dominum Iesum vna voce apud ieiunium seruandum tradidisse. Siquidem ipsi iidem Apostoli illud obseruauerunt, vt facile colligi potest ex eo quod Ignatius. S. Ioannis Euangelista discipulus ad Philippenses scripsit, dicens: Dies festos nolite inhonorare, quadragesimam verò nolite pro nihilo habere: Imitationem enim habet conuersationis Dei: hebdomadam etiam passionis nolite despiciere. Quarta & sexta feria ieiunate, reliquias pauperibus porrigentes. Ambrosius quoque sermone. 25. & in quadragesimo sermone. 3. Non enim fratres leue peccatum est indictam quadragesimam à domino non ieiunare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere. Hieronymus item contra Montanum: Nos vnam, inquit, quadragesimam secundum traditionem Apostolorum toto anno tempore nobis incongruo ieiunamus: Illi scilicet Montani heretici tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint Saluatores: non quo & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat. Sed quod aliud est necessitate, aliud voluntate munus offerre. Ex his sanctorum dictis manifestè constat Christianos obnoxios esse obseruando ieiunio ex definitione ecclesiæ sanctæ & apostolicæ, mixte tradi-

tionem Apostolorum quam à Christo domino de ieiunandis quadragesima diebus vna voce, siue sub stricto præcepto, siue vehementi consilio accepisse credere dignum est. Iam verò ex hoc fundamento licet quasdam propositiones ieiuniale negotium tangentes inferre. Quarum sit prima. Quilibet Christianus legitima ieiunandi excusatione carens, est obstrictus ieiunio obseruandi lege, quã si absque idonea causa prætergrediatur, peccat: dicente Domino. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Quid si quisquam impotenti gula ieiunium fregit? Peccabit profecto pernitiosè: quia eiusmodi comestio fuit voluntaria contra legem Dei. Quid si quis decreuerat ieiunare die sequenti, summo mane ex more ientaculum omnino inaduerterter accepit? Seruet ieiunium, comedendo tantum meridiè semel. Prima enim comestio non ponit in numerum aduersus ieiunium. Siquidem in casu contra illud non fuit intentio, neque culpabilis. Si autem talis inadvertentia fuisset culpabilis, fecisset & illud ientaculum culpabile. Quid si Papa siue rationabili causa secum discesserit in ieiunio ceteris ieiunantibus? Hoc ploratū est eum peccare mortaliter, si inde sequatur alius scdalu, non solum acceptum sed datum. Quid si inde nullū sequatur scdalu? Nihilominus male facit: quoniam scdalu quadragesimale, vt prædicitur auctoritates testatur, quodammodo originaliter sicut decimæ, pedet quodammodo à iure naturali secundum rationem quã tradit Gregorius de ieiunandis quadragesima diebus: quasi eos ieiunio dedicasset, dierum totius anni decimas deo persoluam. Et definitiue à

Christi consilio atque traditione, licet complementum & obligandi vim rationeque mandati simpliciter obtineat ex apostolico precepto, & ecclesiastico mandato, & totius populi Christiani consuetudine, tenetur ipse sicut alia membra ecclesiae seruare illud. Quin & si plus habeat quadragesimale ieiunium iuris positum quam diuini, tenetur Papa illud seruare multo magis, quam princeps secularis legem civilem, quam tulit, si illa eandem rationem habeat in eo quam in aliis ciuibus: non quatenus est ea lex coactiua. Quia princeps non habet superiorem hominem, qui eum cogat. Sed quatenus est directiua, iuris naturalis inmittitur, ut docet. S. Thomas. q. nonagesima sexta, primae partis secundum articulo quinto ad tertium. Peccabit igitur Papa si sola libidine secum in ieiunio dispenset. Peccabit inquam vel mortaliter, vel certe venialiter, vel valde grauiter, ut tale veniale sit proximum mortali? Quid de dispensationibus, quae dantur magnatibus? Idem quod de summo Pontifice sentendum est. Id est, quod si habent causam non ieiunandi, Pontificis privilegio excusantur a ieiunio: si vero careant ea, videtur quod non excusentur magis quam summus Pontifex. Quia quod plerique eorum ob gulam & lasciuiam comedendi carnes, eas facultates sibi comparant, qui non dubium quin peccant eis utentes, tum quia ieiuniali remedio ipsi indigent ad edomandam carnem, sicut caeteri: quod plerumque insufficienter per eleemosynam suppletur. In carne enim regnat libidinis morbus: non in oculis: tum quia turpis est pars, quae non congruit suo toti:

tum quia tenetur ille subire onera Ecclesiae, sicut caetera eius membra. Praclare Ambrosius, ubi supra: Scriptum est, ait, qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ille ambulare. Si ergo vis christianus esse, debes quod Christus fecit scilicet facere. Ille peccatum non habuit, quadragesimam ieiunauit: Tu non vis quadragesimam ieiunare, qui peccas? Ille pro nostris ieiunauit peccatis: qualis ergo apud tuam conscientiam Christianus es, cum Christo pro te esuriere, tu praedes? cum Salvatore pro te ieiunante, tu reficeris? Non est ergo leue peccatum indigetate violare quadragesimam. Quid? si quis non indiget ieiunio ut temperate uiuat? Respondetur quod tenetur lege ieiunare, quae in commune posita est, cunctis ac singulis ieiunare valentibus, & non impeditis. Quin imò raro inuenias quempiam talem, cui ieiunium non sit conueniens remedium spiritus contra carnem, atque vitiorum vel praeteritorum curatiuum, vel imminentium praeseruatium. In multis enim delinquimus omnes. Denique autore Sancto Thoma, secunda secundae quaestione centesima quadragesima septima, articulo secundo ad primum: Ieiunium est de necessitate precepti, unicuique tali remedio indigenti. Quod intelligo etiam si caro inde notabiliter leuatur, dummodo non adsit aliud conueniens remedium ad subiciendam carnem spiritui. Quam enim commutationem dabit homo pro anima sua? Quid si quis infestiora sentiat carnis tentamenta ieiunando? Id plane euenit per accidens, propter quod non licet relinquere id quod est

est per se. Abstinentia enim per se confert ad restringendam carnis libidinem. Quid igitur iste talis vexatus aget? Vtatur quadragesimalibus cibis, non tantum modice, sed etiam intra modum. Quid si adhuc sentit carnem molestiorē? resistat libidini alacriter, & Dominus faciet obediēti sibi cum tentatione prouentum. Vel deum si alia non patet via, petat a suo Prelato, ratione reddita, ut eum quoad opus fuerit a ieiunandi obligatione absoluat. Idem forte cum quibusdam glotonibus qui passim sanctitate ieiunia violant, consulte disponetur, donec paulatim ieiunio assuescant. Secunda Propositio principalis: Fragens ieiunium sub precepto cadere ex contemptu iure imponentis illud, siue Christi siue Ecclesiae, perniciosè peccat. Quia quasi huiusmodi peccatum est, velle repugnare, & quasi scelus idololatrie, nolle acquiescere. Tertia propositio. Fragens ieiunium intentione impediendi finem eius peccat exitialiter: quia irritum facit mandatum Domini. Namque sicut docet dominus Caietanus, qui hoc modo preceptum transgreditur, proportionaliter se habet ad finem precepti: sicut qui transgreditur ex contemptu, se habet ad preceptum, seu praecipientem. Nam iste respuit finem, sicut ille respuit preceptum. Verbi gratia: Circa preceptum de audiendo Missam, non solum peccat mortaliter, qui omittit audire Missam, quia non vult subiici precepto: sed etiam si ideo omittit, quia non vult mente vacare deo. Id quod paulo post latius declarabitur. Quarta Propositio. Seruans tamen ieiunandi regulam ab ecclesia praescriptam si consueta hora comedendi famem non

sentiat, non tenetur differre refectioem donec fame scat: quia preceptum ieiunandi cadit super ipsa parsimonia virtus, & abstinentia ciborum: & non sub fine a legislatore intento, qui est afflictio carnis & libidinis repressio. Mandata enim per se immediate sunt de actibus, quibus attingendus est finis. At vero qui ieiunans ea intentione, refectioem se cibo & potu in vnicuique meridiana comestione, ut nullam famem nullamque afflictionem sentiat usque ad meridiem diei sequentis, mortaliter peccat: quia directe irritum facit mandatum Domini, cum prius illud eo fine, qui preteritur: id est commoda carnis temperatura, qua obediatur spiritui: & vitia comprimantur, & mens in Deum eleuetur, & virtutes augeantur. Eo enim iure, quo nemini licet finem refutare, non est ei fas medium ad illud ordinatum impedire. Haec est expressa sententia Thomae loco superius citato sententia: ubi in solutione ad secundum, sic pronuntiat: Quia precepta quae per modum communis statuti proponuntur, non eodem modo obligant omnes, sed secundum quod requiritur ad finem, quem legislator intendit. Cuius auctoritatem, si aliquis transgrediendo, statutum contemnat: vel hoc modo transgrediatur, quod impediatur finis quem intendit, peccat mortaliter talis transgressor. Et aduerte quod finis intentus a legislatore ieiunii, potest sine ipsius legislatoris contemptu bifariam impediri: vel praetendendo scienter causam non rationabilem neque idoneam ad immunitatem ieiunii: id est ad comedendum

Viii pluries

pluries in die, vel carnes absq; necessitate edendas, vel referciendo epulis ita stomachū vt nulla fames afflictiove sequatur. *V*terque nanq; mortiferè peccat. Nam licet seruans huiusmodi præceptū non teneatur ponere in actu talem particularem finē intentum à legislatore, teneatur tamen, non impedire illum. Quia qui tollit finem, tollit bonum: ac perinde reddit ipsum mandatum frustratorium & inane. Etenim licet huiusmodi deuorator nō videatur explicitè transgredi formam ventralis præcepti de semel tantū comedēdo: transgreditur tamen eā implicitè & æquiualeter, ita vt ex proposito finem legislatoris impediatur. Et ideo perniciosè peccat. Quod si quis contentiosus disputator adhuc perneget huiusmodi glutonem transgredi ieiuniale præceptū: Et ei concedamus, nē improbè contendamus: vel certè negare non poterit eundē peccare mortaliter, id faciēdo ex intentione cōtra proximū ipsius præcepti finē: vt ipsū præpediat, vt declaratū est. Quid si quis repleat se sic alimentis vt postea nō fame scat absq; vlla dampnabili intentione? Respondetur quod tūc non violaret ieiunium: quia non faceret contra præceptum Ecclesie: peccaret tamen peccato gula. Cauere tamen debet huiusmodi deuorator, nē adeò frequenter id faciat, vt ex tali reficiendi se immodicis cibariis frequentatione, materia in suam formam redeat, & mala arguatur intentio. Quid si quis precedentibus diebus ieiunii absq; vlla praua intentione & nimia ventris repletionē vna vice comedat, quantū duabus? Respondetur qd nō peccat, & ieiunii legem adimplet: quo

niā totus ille cibus simul sumptus, neq; tantū alit, neq; tantū sedat famē, quātū si diuisim caperetur. *V*s enim nutritiua, cū sit finita, tū fortius tū cōmodius in alimētū partes diuisas agit, quā in totum. Deniq; vt hæc clariùs percipias, & certiora habeas, lege Caietani commentariū ad locū prius citatum: & in Summa Paragaphum primū tituli de præcepto. Quinta Propositio. Frangēs ieiunium ex ignorantia, secundum ignorantie qualitatē vel accusatur vel excusatur à peccato. Ex quo fit vt qui frangit ieiunium ex ignorantia veniali, peccet venialiter: & qd ex mortali, mortaliter: & qui frangit ieiunium ex ignorantia probabili & nō sufficienti, peccet tantū venialiter. Sexta propositio. Frangēs ieiunium ex rationabili causa sibi nota & indubitata, absente etiā legislatore, non peccat: quia in tali casu quilibet potest sibi ius dicere, alio qui præceptum ieiuniale esset populo Christiano nimis onerosum, & penè intolerabile: cū frequenter incidat tēpora in quibus neq; licet obseruare ieiunium, neq; locus est consulendi summū Pontificē, aut proprium prælatum, aut denique medicum. Septima Propositio. Frangens ieiunium absque rationabili causa, vel merito existimata, vel autoritate alicuius sapientis fulta, & non habita generali vel speciali licentia à summo Pontifice ad illud frangendum: frangēs, inquā, vel ex comedendi libidine, vel ex quadā ignauiā & inertia, perniciosè peccat. Talis est ecclesiasticorum sententia doctorum, & totius populi Christiani consensus. Octaua Propositio. Frangēs ieiunium primo die quadragesimæ pec-

cat

cat mortaliter: itidem secundo, item & tertio, cæterisq; sequentibus. Quoniam lex de seruando ieiunio quadragesimali, cadit supra totam quadragesimam & super quēlibet eiusdē diē. Ex quo fit, qd licet primo die proponens nullum se ieiunaturum diem totius quadragesimæ, peccat peccatum æquale, imò maius quā si singulis diebus noua volūtate ieiunium frangeret: quia longè maiore contemptu proposuit, totam simul quadragesimam violare. At tamen singulo quoq; die, quo frangit ieiunium, de nouo peccat: quia quolibet eorum die liberè agit contra præceptū ieiuniale, quod de reliquo seruare posset. Sic & qui proposuit contra ius & fas vesci carnibus die ieiunij, quoties eas comedit, mortaliter peccat. Sunt qui dicant, non simile esse de eo, qui semel fregit diē ieiunij comedēdo pisces, scilicet quod quia non potest illo die iam seruare ieiunium, liceat ei comedere quoties voluerit: & sic reportabit de improbitate sua commodū. Tuti⁹ est igitur deinde abstinere, & reliquo diei tempore à cibis abstinere. Præceptum enim de ieiunio negationem implicat, non comedendi pluries quā semel. Seruet igitur ille ieiunium qualiter poterit, sicut qui emissio simplici castitatis voto uxorem duxit, tenetur quatenus per uxorem liceat illi, seruare castitatē: & hoc ei libenter consulerem, licet non sit evidens aliis pluribus comestionibus sequentibus peccare. Deniq; studiose curandum est, vt nra ieiunia sint grata acceptaq; deo. Quocirca audiendus est Hieronymus tradens de consec. dist. 5. Sint tibi quotidiana ieiunia, & refe-

ctio satietatē fugiens. Nihil enim prodest biduo vel triduo transmissio, vacuū portare ventrem, si post pariter obseruatur. Audiendus est & Gregorius, de temperamento diebus ieiuniorum adhibendo, sic admonen s: Cæterum pisciū esus ita christiano relinquitur, vt hoc et infirmitatis solatium, non luxuriæ pariat incendium. Quare qui à carnibus abstinent, non delicatioribus cibis indulgeant. Qui pretiosiores dapes vndiq; conquirunt, qui sumptuosiora marinarum belluarum conuiuia præparāt, ne utiquā ieiunium Deo gratum acceptumue ieiunant: neq; eo innitentes à deo exaudiuntur, quando eum precātur. Vnde vt narrat Isaias Deo dicentibus: Quare ieiunautimus, & non aspexisti? humiliuimus animas nostras, & nesciisti? Respondet: Ecce in die ieiunij vestri, inuenitur voluntas v̄ra, scilicet in cibis lautioribus & in desideriis carnis vestre: ita vt intemperanti⁹s belluemini ieiuniorum quā prandiorum tempore. Quatenus demum sint immunes à ieiunandi præcepto, alij propter ætatem, vt pueri & senes: alij propter infirmitatem & morbos: alij propter labores corporales, vt agricolæ, opifices, artiumq; professores: alij propter pietatis officia, vt curatores animarum, & predicatores, & theologiæ doctores: Caietanus in Summula sanctum Thomam imitatus copiose satis commostrauit.

Tractatus De fucō mulierum.

V iii Si

Prima conclusio.

SI mulier fucet se cum contemptu creatoris, peccat mortaliter. Sicut dicitur Thomas. 2. 2. q. 169. arti. 2. ad secundum. Si quaeras quando mulier fucat se in contemptu creatoris? Respondet tibi Abulensis episcopus super Matth. cap. 11. q. 13. dicens: Fucatio dicitur esse in contemptu creatoris, quando mulier contemnit naturalem pulchritudinem vult quandam aliam pulchritudinem fingere: quasi non bene sit sibi prouisum de pulchritudine; sed aliter prouideri debuisset: et tunc semper, ait, est peccatum mortale. Quia Deum contemnit, qui aliquid de fabrica eius vilipendit.

Secunda conclusio.

SI mulier fucat se ut alliciat alios a viro suo ad libidinem, et si non intendat facere illis copiam corporis sui, peccat mortaliter. Quia directe scandalizat perniciosè proximum: nam intendit peccatum mortale. Et scriptum est, Vae homini illi per quem scandalum venit. Hoc tenet sanctus Thomas. 2. 2. questio. 169. articulo. 2. ad. 2.

Tertia conclusio.

SI mulier fucat se ad iactantiam et humanam gloriam, semper peccat grauitate: sed tunc mortaliter, quando in talis gloria delectatione constituit sibi vltimum finem. Quaeras quando erit hoc?

Nempe quando magis procurat fucare ita se ut appareat videtibus se pulchra, quam salutem animae suae: et quando parata est Dei praeceptum transgredi, ne omittat talem fucationem. Sicut quae omittit audire Missam in die festo, faciens moram fucando se. Lege sanctum Thomam. 2. 2. q. 169. articulo. 2. et quaestione 1. 3. 2. articulo. 3.

Quarta conclusio.

SI mulier fucet se ut alliciat virum suum ad amorem sui libidinosum, sic et tali amore affectu et si non esset sua, idem incitaretur ad eam et congraderetur cum ipsa, tunc peccat mortaliter fucando se cum tali intentione: quia est ad peccatum mortale. Peccat enim maritus mortaliter, accedens ad suam tanquam non ad suam. Hoc tenet sanctus Thomas. 2. 2. q. 154. articulo. 8. ad secundum. Ad quod facit illud Pauli. Sciat unusquisque possidere vas suum in sanctificatione et honore: non in passione desiderii, sicut egentes quae ignorant Deum.

Quinta conclusio.

SI mulier fucet se contra praeceptum viri sui expressum vel praesumptum, peccat mortaliter: quia iam videtur fucare se propter superbiam, vel lasciuam, vel inobedientiam mortalem in re quae habet speciem maioris mali: quam tenetur illa vitare propter zelum viri, et iurgia, et alia magna incommoda quae deinde sequuntur. Hanc tenet Vtricus libro 6. tractatu. 2. cap. 10. et Cardinalis de Turre cremata, De consecra. di. 5. cap. fucare.

fucare. Nec euadit talem grauitatem si dicat mulier fucare se ob inanem gloriam tantum venialem: quia ex inani gloria veniali potest esse inobediens mortaliter: ut dicit sanctus Thomas. 2. 2. q. 105. articulo. 1. ad. 2.

Sexta conclusio.

SI mulier sciens satis et abunde diligere se ab marito suo, et experta est satis se tractari ab illo affectu maritali, et esse contentum naturali pulchritudine uxoris suae, et esse eundem virum probum et castum, si fucet se adhuc ipsa ut addat maiorem pulchritudinem, ut amplius placeat quam opus est, peccat grauitate. Quia iam cessat causa fucandi se tali uxori: quae cessante, videtur illa praetextere causam simulatam ad excusandas excusationes in peccatis. Et hoc casu videtur habere locum illud beati Cypriani: Viderint quid sibi nuptiae per placendi studium de coniugum solatio blandiam tur: quos cum ad excusationem suam proferunt, ad societatem criminosa consensio nis actus. et c. cum crescit apparatus isti conclusionis ex eo quod dicit sanctus Thomas, pri. ad Timo. 2. lectio. 2. De fucio autem semper est peccatum: mulieribus. non non permittitur ornari, nisi propter viros: et viri volunt decipi, ut fucate eis appareant. Idem dicit in. 2. 2. nisi quod in auctoritate quam citat videtur legendum, se nolle decipi: quia sic est in originali beati Augustini, Epistola. 73. et in Decretis, de conse. di. 5. cap. fucare. Ex quo sequitur, voluntatem eorum et si fucum illarum aperte non improbant,

non aridere tali fucationi. An vero in tali casu peccaretur mortaliter, aliorum esto iudicium. Non enim est illa praecipitanda sententia, ubi errore probabili, vel gloriola veniali potest aliquid tale facere.

Septima conclusio.

SI mulier fucet se ut placeat viro suo, et simul alliciat alios ad amorem sui, licet omnino adulterium facto exhorreat, peccat mortaliter. Quia si oculi tui nequa est, totum corpus tuum tenebrosum erit.

Octava conclusio.

Quando mulier fucat se ad placendum viro suo, iudicans rationabiliter, vel saltem apparenter, id esse necessarium sibi ad alliciendum virum suum ad amorem matrimonialem, et ad continendum ipsum intra castitatem coniugalem: non peccat mortaliter: dum modo talis fucatio sit modesta, et verecunda, et pudica iuxta illud Pauli. p. ad Timot. 2. Similiter et mulieres in habitu ornato: in graeco est κοσμησθαι, quae est modesto, siue honesto, cum verecundia et sobrietate ornantes se: et non in tortis criuibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa; sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Hanc tenet sanctus Thomas. 2. 2. quaestione 169. articulo. 2. ad. 2.

Nona conclusio.

SI mulier fucat se ita ut sua fucatione in tantum notabiliter excedat ut per

per illum sufficienter prouocet alios à marito suo ad amorem sui, peccare videtur mortaliter. Quòd si queris qualis erit fucatio taliter excessiua? Nempe illa que contra præceptum Apostoli, fuerit immoderata, & inuerecunda, & impudica. Immoderata inquam ea, quam vir prudens censeret excedere notabiliter modestiam matrimonialem. Inuerecunda ea, quæ innuit mulierem sic fucantem esse inuerecundam. Impudica ea quæ arguit mulierem taliter fucantem esse lasciuam: & quodam modo fucatione sua innuitare aspicientes ad amorem sui: nec excusabit taliter fucantem se dicere quòd ipsa non intendit prouocare alios à viro suo ad amorem sui: cum factum sit contrarium dicto. Siquidem in materia morali, actus exterior notabiliter excedens rationis mediū, redit in suam formam, ac si intenderetur: & ideo si est malus, aut habeat speciem mali, est scandalosus respectu eius mali quòd ex tali actu solet sequi. Quia sicut dicit sanctus Thomas 2. 2. q. 43. art. 1. ad quartū: scandalū actiū est, quādo aliquis suo malo verbo vel facto intendit alium ad peccatū induceret vel etiam si ipse hoc non intendat, & ipsum factum est tale quòd de sui ratione sit inductiuum ad peccandū: puta cū quis publice facit peccatū, vel aliquid quod habeat similitudinē peccati: & tunc ille qui huiusmodi actū facit, proprie dat occasionē, nō causam. Quoniam ut idē sanctus Thomas ibidē dicit in solutiōe ad 3. Nihil potest esse homini sufficiens causa peccati quòd est spiritualis ruina, nisi propria voluntas: & ideo dicta vel facta concupita alterius hominis, possunt esse solū

causa imperfecta, aliquāter inducēs ad ruinā. Et propter hoc in definitione scandalī non dicitur, dās causam ruinæ, sed dās occasionē: quæ significat causā imperfectā. Et ita esse in casu proposito manifestē tradit diuus Hieronymus in Epistola ad Furiū, ita dicens: Christianos oculos scandalizāt quæ purpurisso & quibus dā fucis ora oculosq; depingūt: quarū facies gypsee, nimio eādore deformes idōla mētuntur. Vides ut diuus Hieronymus aperte vocat talē fucationem scandalosam: nec mirū, cū sit ea meretricia, nō naturalis fucatio iuxta illud Salomonis Prouer. ca. 7. Occurrit ei mulier in ornatu meretricio, parata ad decipiēdas aīas. Ex quo liquet q; non sequitur, pulchritudo naturalis quātiūvis magna, nō est scandalosa: ergo pulchritudo fucatoria taliter excessiua nō est scandalosa quā nō est similis ratio. Et quia sumus in materia morali, liceat mihi latius euagari ad explicandum multas variatq; differentias inter vtrāq; pulchritudinem. Namque altera est naturalis, altera fictitia: altera verò humana, altera verò imaginaria: altera vera, altera fallax: altera immodesta, altera modesta: altera verecunda, altera inuerecunda: altera pudica, altera impudica: altera contenta intra honestatem coniugalem, altera illam excedens, ac perinde illa mouet spectatorem sui ad considerandam sapientiam creatoris, tundeniq; laudandū, hæc ad considerandū artificium fucatricis & ipsius curiositatem illa ostendit decōrem naturæ, hæc tantum non tantum imitatur naturam, quā deprauat eandem. Omnis enim

excessus,

excessus, est quodam modo naturæ deprauiatio. Itaq; illa, habentem honestat, hæc debonestat: illa non fallit, hæc decipit aspicientem: illa est inculpabilis, hæc non est absq; culpa: illa non arguit leuitatem, hæc autē innuit eam. Nemo enim suspicatur esse leuem foeminam suapte natura pulchram, sicut illā quæ eiusmodi fucatione nititur se formosam ostentare. Præterea pulchritudo naturalis nō subindicat foeminam pronam ad placendum viris, sicut eiusmodi fucatoria pulchritudo. Quare mulier naturaliter pulchra, non videtur dare audaciam adeundi se spectatoribus, qualem videtur præbere mulier inuerecundē fucata: nec illa insinuat facturam esse sui compotem tētatorem, sicut illa quæ impudicē est fucata. Deniq; mulier naturaliter pulchra delectat & allicit spectatorem: nō tamē sufficienter in amorem sui prouocat, si cut eiusmodi fucata quæ videtur se offerre amatoribus & infirmis: nec modō audaciam appetendi, sed etiam fiduciam potiundi, ut experientia constat. Quapropter rectē dictum est, pulchritudinem naturalem neutiquam esse scandalosam: fucatoriam autē taliter excessiuam, esse aspicientibus scandalosam. Hanc conclusionem tenet proculdubio Alexander de Hales: & Episcopus Abulensis super Matthæum, cap. 11. q. 13. & Cardinalis de Turre cremata, de consecra. dis. 5. capitu. Fucare. & beatus Antonius Floretus. 2. par. cap. 58. & Syluester in Summa, titulo ornatus. q. 4. Et videntur hi doctores accepisse hanc doctrinam ex sancto Thoma. 2. 2. q. 1. 69. art. 2. ad pri. vbi dicit q; per dictū

Aposto. 1. ad Timo. 2. datur intelligi q; sobrius & moderatus ornatus nō prohibetur mulieribus: sed superfluus, & inuerecundus, & impudicus. Nec refert quòd hic sanctus Thomas loquitur de ornatu: quia eadē ratio est in fucatione, si sit similis excessus. Imò maior: quia fit maior deceptio hic quā illic: & facilius prouocantur homines per fucum quā per ornatum: ut aiunt Episcopus Abulensis, & beatus Antonius Florentinus. Nec obstat quòd sanctus Thomas dicit, quòd in duobus tantum casibus fucando peccatur mortaliter. scilicet quādo fit propter lasciuam, aut in Dei contemptum: quia omnes alii casus in quibus fucando peccatur mortaliter, facile reducuntur ad hos duos. Et fortē Caietan⁹ non dissentit ab hac quæstione sic circumstantiata: quia ille verē loquitur de absoluta pulchritudinis additione: nos verò de pulchritudine per fucum adauctā cum immodestia, & inuerecundia, & impudicitia: sicut superius declaratum est.

Decima conclusio.

Virginem vel viduam fucantem se ut cōplaceat alicui ut ducat ipsam in uxore, saluare à peccato mortali, difficilius est quā saluare eam quæ habet virum. Tum quia nupta habet certum virum cui placeat: innupta verò nō habet: & dum vult captare vnum, potest multos allicere ad amorem sui fornicarium: tum quia potest decipere ducentem se, credendo quòd pulchritudo ei inerat naturalis, et nō fictitia. Et in tali casu posset esse peccatum mortale: quia decipit eum

eum qui decipi nollet in re graui. Hoc tenet episcopus Abulensis super Mattheum cap. 12. q. 13.

¶ Undecima conclusio.

SI fucat se mulier quæ non vult nubere, vt vidua, vel virgo, volens perpetuam seruare castitatem, videtur esse peccatum mortale. Hæc est sententia episcopi Abulensis in loco allegato, dicens ita esse: quia talis vidua & virgo faciunt contrarium proposito suo, & alios fallunt, & seipsas in periculo constituunt. vt propter pulchritudinem appetentem sollicitent eas amatores carnis: quas non sollicitarent si simplici habitu vtentes naturali decore contentæ essent. Nam cum talis foemina vtitur fucis, videtur ea quæ sunt carnis diligere: ideo crescit cupido & confidentia amatoribus carnis, quasi illæ sint persuasibiles ad libidinem: quod non fieret si videret eas omnia hæc despiciere: ideo talis ornatus vocatur proprie impudicus, & inuerecundus: quem Apostolus prohibet. p. Timo. 2. Posset tamen in hoc casu esse veniale, vt ait Cardinalis de Turre cremata, sequens vestigia sancti Thomæ.

¶ Duodecima conclusio.

Quæcumque mulieres religiosæ, professæ castitatem, fucantes se, peccant mortaliter. Quia hoc est contra professionem suam: & statim in quo tenentur soli Deo placere, & cogitare ea quæ dei sunt, iuxta Apostolicam sententiam. Hoc tenet Abulensis vbi supra.

præ, & Cardinalis de Turre cremata in cap. fucare. & beatus Antonius Florens.

¶ Decimatertia conclusio.

SI fucat se vetula quæ non posset nubere propter ætatem, videtur semper peccare mortaliter. Quia turpissimum est quod veterana fucis vti velit: cum hæc sit quasi quædam alienatio mentis, & pessimum exemplum adolescentioribus. Hoc tenet episcopus Abulensis vbi supra. Videtur tamen mihi quod hæc conclusio est moderanda, sicut fuit moderata undecima.

¶ Decimaquarta conclusio.

Fucans se ad tegendam aliquam turpitudinem notabilem, non peccat: vt ait. S. Tho. 2. 2. q. 169. Et hoc, inquit Abulensis, est verum nisi sit contra consuetudinem regionis. Quia si sit omnino in consuetum vti fucis, vsus eius generat scandalum: & certè scandalum semper est vitandum, quandiu vitari potest. Est & secundò limitanda hæc conclusio, quod fucans se ad tegendam aliquam turpitudinem, caueat ne hac occasione fucat se amplius quam opus est ad cooperiendam talem maculam & turpitudinem, vt nullatenus peccet. Tertio limitat hanc conclusionem Petrus de Bergamo, dicens esse intelligendam de turpitudine causata ex morbo, aut ex alia causa accidentali.

Constantibus his conclusionibus, viderint obsecro confessores & predicatorum quam pauca sint mulieres, quibus liceat fucare se absque peccato vel graui,

gravi, vel mortali. Hæc dicta sint sub correptione Matris Ecclesie: quæ ego in vnum collegi non innitens prudentie meæ, sed tantum referens doctorum approbatorum sententias: quæ si ita predicarentur vt hic sunt digesta, spero quod multum utilitatis afferrent animabus hac tempestate, qua totus mundus in maligno positus est. Vide salubre documentum hac de re in Summa Florentina, titulo quarto, cap. 5. §. 8.

¶ Tractatus insignis
De salubri peccatorum contritione.

Caput Primum.

Nam verò placet breuissimo verborum compendio, nonnulla de peccatorum contritione percurrere: quæ ab ecclesiasticis tum primæ tum secundæ classis tractatoribus, multis exactisq; disputationibus discutuntur. In primis igitur constat contritionis nomen à corporali comminatione ad spirituale esse translatum: hoc est ad significandum poenitentis animi affectum, quo comminuta oblataq; omni superbæ mentis duritia anima mollescit, seque Spiritui sancto ductilem subternit: & ob peccata commissa semet afflicta, atque contundit: vt sit spiritus contribulatus, & cor contritum & humiliatum, ac perinde Deo acceptum. Hoc enim est quod Augustinus in libro de vera poenitentia tradit, inquit: Ad poenitentiam agendam non sufficit mores immutare in melius, & à factis ma-

lis recedere, nisi de his quæ facta sunt peccator satisfaciatur per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contritionis sacrificium: hoc est quod Ecclesiasticus faciendum peccatori suadet, dicens: Fili peccasti, ne adicias iterum: sed pro pristinis deprecare, vt dimittatur tibi. Offensus enim peccatis si deus sit, placandus est humili respicietia, pia conuersione aduocandus, iusto dolore mitigandus, rectè denique factis promerendus: vt offensam reo dimittat, poenitentiam remittat, gratiam reponat, amicitiam restituat. Quare valeat Lutherus qui contra naturalis iustitiæ rationem, absque vilo pro perpetrato crimine dolore solâ proposito de malo in bonum mutatione satis ad reconciliandum Deo peccatorem esse putauit. Condemnat enim eum Dominus in Isaiâ, dicens: Ad quem respiciam nisi ad pauperculum contritum corde, & tremens sermones meos. Exigit itaque deus à peccatore quatenus eum oculis misericordie respiciat, vt sit pauper spiritu, & de omnibus peccatis dolore assumpto affectus, & tremore quodam instigatus ad custodienda dei præcepta. Est igitur contritio, dolor de peccatis voluntarius propter dei offensam, cum emendationis proposito in futurum. Id quod in primis patet ex ipsa conterendi ratione. Nam cum animus conteritur, haud vtiq; verberibus, sed doloribus patitur. Item in Concilio Florentino sic habet: Ad contritionem spectat dolere de peccato commisso, cum proposito non peccandi. Augustinus in libro de poenitentia: Non dolere quia peccaueris, magis indignari & irasci faciat de

um quam id ipsum quod antea peccaueris. Scilicet quia illud fuit passionis, hoc pertinacitatis; illud ignorantiae, hoc malitiae; illud temeritatis, hoc desperationis. Pertinet et ea indolentia, ad contemptum eius qui tam suo quam ore sui praecursoris indefinenter clamat: Poenitentiam agite, appropinquabit regnum caelorum. Quod si velis scire quis motus animi sit iste dolor, quem dicimus contritionem, Animaduerte quantum ad propositum attinet tria quaedam, quae in nobis ipsis experimur, odium, tristitiam et dolorem. Et quidem odium est actus voluntatis quo nolumus, ac detestamur aliquid vel esse, vel fuisse, vel futurum esse. Tristitia est aegritudo animi de his quae nobis nolentibus accidunt. Estque passio naturali cursu odium subsequens. Dolor autem est inquietudo sensus de aliquo affligente atque vexante effectus: cuius indices sunt defluentes per ora lacrymae. Haec autem omnia inter se differre eò constat aperte quod nos experimur inesse nobis sensibilem dolorem absque ulla lacrymarum effusione. Inest et aliquando voluntati tristitia: sed nullus in sensitivo appetitu dolor esse percipitur. Id quod multis de causis euenire solet: vel quod superioris appetitus tristitia non est tanta quae sese ad inferiorem diffundat: vel quia hic inferioris alio sit à Deo distractus, ut superior perturbationem minus percipiat: vel quod sit adeo durus inferior appetitus, ut superioris affectum minimè molestat: vel quia demum voluntatis tristitia est adeo exigua, praesertim si aliud quod intersit impedimentum, ut inferior

rem appetitum tangere non valeat. Hoc et in odio euenire contingit, ut adeo sit exile, ut tristitiam in voluntate gignere nequeat. Iam verò ex his inferre conuenit aliqua dicta. Quorum sit primum: Contritio non est ipsa lacrymarum pro peccatis diluendis effusio. Quia est effectus quidam suapte natura tristitiam, doloremque consequens. Imò interdum lacrymae sunt fallaces verae contritionis indices: ut est in quibusdam incōtinētibus deprehendere, qui non constati voto peccata odio habet. Etenim haud certo mentis decreto, sed perturbatione quadam commoti dolent, et illacrymantur ad tempus, et breui quae dolent repetunt. Haec autem non tollunt quin nonnulli incontinentes contritorias lacrymas non raro effundunt. Sit secundum dictum. Dolor sensibilis non est ipsa contritio. Quia est displicentiae peccati effectus, idque media tristitia: qui et interdum inuenitur ille maior in eo qui aut non sit contritus, aut minus contritus. Talis erat dolor in illis, qui apud Isaiam dixerunt: Quare ieiunauimus, et non aspexisti? humiliuimus animas nostras, et nescisti? Sed quia eiusmodi ieiunium et animarum humiliatio vera contritione carebat, eis à Dño responsum est: Ecce in die ieiunii vestri inuenitur voluntas vestra: id est cor incontritum et re vera intrinsecus elatum, atque latenti superbia tumens. Tertiū dictū. Contritio non est ipsa voluntatis tristitia. Haec enim est quidam ipsius odii in voluntate effectus, atque passio ipsius naturaliter consequens: nisi aliunde eiusmodi tristitiae processio praepediatur: sicut in beatis contingit qui cum summo odio peccata ha-

ta habeant, nihil contristantur. Tantum enim est eorum gaudium ut non modo contrariam, sed etiam quamlibet tristitiam ab eis excludat. Praeterea cum ea tristitia per se sola nec sit laudabilis nec meritoria, cum sit naturalis quaedam voluntatis affectio: passionibus et habitibus nihil promeremur, neque commeremur, sed actionibus aut probis aut improbis: liquet eam non esse ipsam contritionem, quae actio quaedam est voluntatis, tum laudabilis, tum meritoria. Siquidem per integram peccatorum displicentiam deo reconciliamur. Sit quartum denique dictum. Contritio est actus voluntatis liberè elicitus quo poenitens peccata detestatur. Quis actus? Proculdubio peccati odium: id est, detestatio et displicentia aduersus peccatum liberè concepta, qua contritus, nullum peccatum esse vult: ut sit conteri de peccatis perpetratis, nolle ea perpetrasse: vel nolle ea fuisse: vel nolle offendisse Deum. Ut sit contritio potius actus complexus quam incomplexus: quia displicentia peccati incomplexa, plus habet passionis quam libertatis: et e contrario. Displicentia complexa, plus multò habet libertatis, quam passionis: imò est actio prorsus libera à voluntate elicitā. Sicut enim velle bonum si sit laudabile meritorium; est actio liberè producta: ita et nolle malum si sit laudabile ac meritorium, est actio libera. Denique sicut amare aliquid est, ei velle bonum: ita odisse aliquid est, velle illi malum. Sicut ergo amare virtutes, est velle eas esse: ita odisse vitia, est velle ea non esse. Odio igitur

tur habere peccata praeterita est, nolle ea fuisse: siue id fiat desiderio quodam absoluto, siue nolitione conditio nata. Nam et haec nata est tristitiam efficere, etiam si conditio sit impossibilis. Vel displicentia eorum tam conditio nata quam absoluta: qua simpliciter verè contrito omnia peccata, tam praeterita quam praesentia, quam denique futura displicent. Eaque vel in seipsis vel eorum effectus, scilicet auersionem à Deo, ipsius offensam poenarum pro eis debeataram reatum aboleri desiderat et conatur. Denique contritio peccatorum spiritualis, essentialiter est effectus peccati ad ipsum abolendum nolitio, ac detestatio eius atque displicentia: siue ex ea sequatur tristitia, et dolor, et lacrymae, siue non inde ista exoriantur. Quod si haec ita sese habent, meritò quisquam querat quomodo non sit eis contraria contritionis definitio: qua à magistris dicitur, eam esse voluntarium dolorem de peccatis, cum proposito ea confitendi, proque eis satisfaciendi. Huic respondet Sanctus Thomas, Contritionem quidem suapte essentia esse peccatorum displicentiam: denominari tamen dolorem sicut causa plerumque effectus sui nomen sortitur. Dolor autem, tam mentalis, id est, tristitia, quam sensibilis, et quae eum sequuntur gemitus et lacrymae, verae contritionis sunt effectus. Cur ergo ponitur in contritionis definitione? Quoniam licet per se ac in se non sit voluntarius, ac perinde nec laudabilis et meritorius, nec vituperabilis: attamen in sui causa et voluntarius et laudabilis, et meritorius

est. Quoniam ex libera poenitentis voluntate procedit: peccator enim considerans se deum perperam offendisse, dignumque esse qui pro suis peccatis omnino puniatur, elicit voluntatem qua vult in se bene punire quod male commisit. Deinde voluntarie quoque elicit actum detestationis, quo displicet sibi peccatum commissum. Hanc sequitur naturaliter de eodem tristitia: hanc sensibilis dolor, et gemitus, et lachrymae: quae omnia tam sponte excitata, quam accepta, quam tolerata, sunt utique pia, sancta, et poenitentibus salutaria. Si tamen ea peccatorum displicentia concepta sit propter deum, super omnia dilectum. Namque non ea sufficit ad peccatorum remissionem obtinendam: si peccata poenitenti duntaxat propter poenarum timorem, vel eorum turpitudinem, vel contractam ex eis apud homines infamiam, quantumvis vehementer displiceant. Oportet enim eiusmodi peccatorum displicentiam, tum ex iustitiae aequitate, tum ex amicitiae affectu exhiberi, ut deo placeat, eumque peccatori concihet. Id quod et ad civilem inter homines reconciliationem exigitur. Nemo enim in pristinam pacem cum eo qui iniuriam intulerit redit, nisi nouerit eum amica mente ab illo veniam petere. Hinc Augustinus: Sine charitate quomodo quis veram cordis contritionem habere poterit? quomodo ergo delictorum remissionem? Quae si non sunt dimissa, quomodo non omnia prorsus ad poenam exigenda sunt? Quasi dicat: Nullo modo. Quare necesse est ut vera sit contritio, deo-

que accepta, esse charitate formatam: hoc est, propter Deum super omnia dilectum elicita, vel ei coniunctam. Iam quaerat aliquis utrum charitas et poenitentia distinctae sint virtutes? Sunt utique. Quoniam charitate fertur homo in Deum absolute, qua est summum bonum, sed dignos beatificans. Poenitentia vero fertur in eundem quatenus placabilis est ac peccatori reconciliabilis. Ex quo sit ut quemadmodum haec duae virtutes inuicem distinguuntur: ita et earum actus distinguantur. Namque a virtutibus diuersis, diuersae producuntur actiones. Etenim charitatis actio est diligere Deum super omnia. Poenitentiae autem, odio habere omne peccatum supra omne odibile propter deum. Quod si ulterius quaerere pergas, Vtrum harum virtutum actus simul conueniant, an alter alterum praecedat ad peccatorem iustificandum? Responsum accipe ex aliorum auctorum, praecipue sancti Thomae, dictis. Quorum primum sit: Aliquando charitatis motus poenitentiae motum antecedit: ut cum Deus praedicatur, cogitaturque summa Dei maiestas, atque perfectissima et aeterna sublimitas: quibus consideratis in animis pie affectis prono quodam consequio, intimus illius amor exoritur: iuxta illud Psalmi: Concaluit cor meum intra me: et in meditatione mea exardescet ignis. Secundum dictum. Interdum motus poenitentiae, charitatis motum praecedat. Quando videlicet Deus ipse praedicatur et consideratur iustus peccatorum ultor, iudexque seuerus: simulque

simulque misericors, et qui parcat peccatoribus propter poenitentiam. His enim consideratis peccator homo Dei timorem atque obtinendae veniae fiduciam concipit: ac subinde peccata sua tanquam Dei offensua, sibique noxia, detestatur, et ad Deum totus conuertitur. Sicut ille qui dicebat: Conuersus sum in aerumna mea dum configitur spina. Sit tertium dictum. Charitatis motus, poenitentiae motum communiter praecedat. Quia sicut se habet amor ad odium, ita se habet ad poenitentiam charitas. Amor autem communi rerum cursu odium antecedit. Ideo enim aliquid odimus, quoniam aliud amamus: sicut illud fugimus, quia hoc prosequimur. Sic et motus charitatis quo Deo et nobis bene volumus, praecedat poenitentiae motum quo nobis esse male nolumus. Quod ergo dicitur simpliciter charitatem praecedere contritionem, de communi euentu est accipiendum: iuxta quem morales regule tradi solent. Nam cum morales actiones nequaquam necessario exerceantur, sed de libero arbitrio procedant, non est danda aliqua certa ratio, ex qua poenitentis actus semper procedat: sed ex qua ut plurimum contingat. Quod si ulterius quaeras, si quando dilectio dei super omnia, et peccati displicentia super omne odibile peccati ad deletionem simul concurrant, ratione cuius illud deleatur? Respondemus quod propter poenitentiae actum. Vnde id constat? Nempe ex sacris scripturis: dicente Domino in Ezechiele, Quacunque hora peccator

ingemuerit, et conuersus fuerit, omnium iniquitatum eius non recordabor amplius. Et Dominus: Poenitentiam agite, appropinquabit regnum caelorum. Omnes item ecclesiastici doctores testantur, sacramentum poenitentiae, cuius potissima pars est habitus de peccatis commissis contritio, ad delenda peccata institutum esse. Hinc et poenitentia praedicatur secunda tabula post naufragium: quia gratia per baptismum obtenta, et postea per peccatum amissa, per veram de eis contritionem recuperatur, iterumque homo in salutis portu constituitur. Quod si actus charitatis poenitentiae actum praecesserit, peccatum remittitur propter peccati displicentiam ac dei dilectionem implicitam. Qui enim actu diligit Deum super omnia, certe vel voto detestatur quicquid deo contrarium sit. Quod si contrario poenitentiae motus charitatis motum praecedat, remittitur quoque peccatum. At nondum est charitas sine qua peccata non remittuntur. Imo iam est ibi habitus charitatis a Deo infusus, actusque eius implicitus: quia qui detestatur peccatum supra omne odibile, iam super omnia Deum diligit. Et profecto nolle offendere omnino Deum, vera dei dilectio est: actusque virtutis poenitentiae, et ab ea ex charitatis inclinatione productus. Et quemadmodum eodem actu tum medium tum finem homo velle potest: ita et eodem actu peccatum detestari, et Deum diligere valet. Hic denique actus est perfecta peccatorum displicentia: quam cordis contritionem scriptura sacra vo-

cat, & per quā omnia peccata tolluntur.

Caput secundum.

Illud præterea similiter tractandum, attritionem esse imperfectam displicentiam de peccato: contritionem verò perfectam. Quod ita declarat Sanctus Thomas: Attritio, ait, non dicit accessum ad perfectam contritionem. Unde in corporalibus dicuntur attrita quæ aliquomodo sunt minuta, sed non perfectæ: sed contritio dicitur quando omnes partes tritæ sunt simul, per diuisionem ad minima: & ideo significat attritio in spiritalibus quandam displicentiam de peccatis commissis, sed non perfectam: contritio autem perfectam. Hæc ille. Quod si ulterius quæras quæ sit illa attritionis imperfectio? nonnulli dicunt esse displicentiam vnius peccati cum alterius complacentia: vel certè absque alterius displicentia. Talis autem attritio, nõ potest sic manens fieri contritio, quæ est omnium peccatorum detestatio: nisi fortè quis dolet de altero peccato, factaque diligenti conscientie discussione, licet non sufficienti in alterius latentis peccati notitiam non peruenit: tunc ille ex attrito fiet contritus sacramenti virtute. Siquidem sacramenta per se iustificanc, vbi infundendæ gratiæ actualem contrariæ voluntatis obicem non inueniunt. Alii dicunt attritionem esse displicentiam omnium peccatorum remissam. Sed obstat eis, quod sicut quælibet deliberata contra dei præcepta complacentia sufficit ad

peccatum mortale: ita quælibet peccatorum displicentia propter deum appositis cunctis debitis circumstantiis sufficit ad recuperandam gratiam: cum prior sit Deus ad saluandum quàm ad cõdemnandum. Est autem verum intensior exigi ad liberandum peccatorem non solum à culpa, sed etiam ab omni pœnarũ reatu. Alii dicunt attritionis imperfectio nõ eo constare quod per certũ aliquod tẽpus continuò seruata non sit. Verum si alioqui ea displicentia est perfectæ, cur expectet ulterius Deus vt gratiam infundat: cum natura in primo instanti in quo materia est sufficienter disposita ei formam inducat? Quæ igitur est ea imperfectio? Duplex esse potest. Vel quia non est peccati detestatio propter Deum: vel si sit propter deum, habet cõiunctam aliquam malam circumstantiã. Vtrius horum modorum eiusmodi peccati displicentia est attritio: id est, imperfecta & insufficientis dispositio ad gratiam percipiendam. Contritio autem quæ est detestatio omnium peccatorum propter Deum summè dilectum, est dispositio perfectæ & sufficientis ad gratiam habendam. Ita quod licet non ex natura rei, ex lege tamen ordinata in quocunque instanti peccator est verè & sufficienter contritus, infunditur ei diuinitus gratia. Quin & tenet sanctus Thomas, quod cum exclusio culpæ & infusio gratiæ fiant in eodem instanti, & ex parte subiecti: prius natura excludatur culpa quàm infundatur gratia. Tamen ex parte Dei gratificantis, prius natura gratia infunditur quàm culpa excludatur. Sed hoc quid ad rem?

Non

Non quidem parum. Nam cum contritio per quam remittuntur peccata sit actus elicitus à virtute poenitentis cum gratia infusa, attritio quæ est actus elicitus absq; gratia & virtute poenitentis infusæ, non potest fieri contritio: cū sit altera tantum producibilis à virtute naturali, altera à supernaturali: & altera absque charitatis forma, altera per charitatẽ formata. Quod si dicas, cum eadem materia prius informis, postea forma ei induta maneat eadem, cur similiter eadem peccatorum displicentia antea informis non potest poenitentis virtute simul & charitate formari, vt ex attritioe fiat cõtritio? Quia, vt ait, S. Thomas. 2. quæst. ad decimam septimã distinctionem quarti libri Sententiarum, Materie essentia non habet originem à forma: sicut actus habet originem à habitu quo formatur. Unde non est inueniens materiam informari aliqua forma de nouo, qua prius non informabatur. Sed hoc de actu est impossibile. Sicut impossibile est quod aliquid idem numero & oriatur à principio, à quo prius non oriebatur. Quia res semel tantum in esse procedit. At Caietanus putat, odium peccatorum propter Deum summè dilectum non esse dispositionem immediatam ad habendam dei gratiam. Nam cum quisque possit hanc perfectam peccatorum displicentiam in se experiri, experimẽto sciret esse se in Dei gratia. Cui refragatur Salomon, dicens: Sunt iusti, & opera eorum in manu Dei: & tamen nemo nouit vtrum sit dignus amore, vel odio. Respondetur esse ita, q; nemo nouit euidenter an habeat gratiam poenitentis: quia nemo nouit forsitan e-

uidenter vtrum habeat perfectam illam peccatorum displicentiam necne. Nam quamuis illam habeat non est sibi euidenter se nihil omittente eorum quæ ad perfectam contritionem requiruntur. Sicut scriptum est: Delicta quis intelligit? Etenim in multis delinquit omnes. Satis est quinde maximam obtinet probabilitatẽ se esse sufficienter dispositum ad diuinam gratiam absq; vlla temporis mora habendam: et se clarè id non videat, sed optimis argumentis cõiectet esse se Deo gratum: id quod sufficit ad vitam christianam tũ diligenti studio, tum mente tranquilla peragendam. Alii aliter hunc nodum soluerint: nobis hæc solutio nunc placuit.

Caput tertium.

Am verò cum contritionis ratio in se concludat displicentiam cunctorum peccatorum à poenitente perpetratorum, re vera constat neminem de vno quodam peccato mortifero plenè contritus nisi simul alia de quibus non est contritus penitus detestetur. Etenim sicut nemo potest deo simul esse amicus & inimicus: ita nõ potest esse plenè accepta vnius lethalis peccati detestatio sine alterius displicentia. Hinc Augustinus: Sunt plures quos poenitet peccasse, sed tamen omnino reseruantes sibi quædam in quibus delectentur: non animaduertentes Dominum simul mutum & surdum à dæmonio liberasse. Per hoc docet nos nunquam nisi de omnibus sanari. Si enim vellet peccata ex parte reseruanti habentem septem dæmonia, perficere potuit sex expulsis: expulit au-

X iiii tem

Marc. 5.

tem septem, ut omnia crimina simul citanda doceret. Legionem vero dæmonū ab alio eiciens, nullum reliquit de omnibus qui liberatum possideret. Ostendens quod si etiam peccata sint mille, oportet de omnibus pœnitere. Nunquā aliquem sanauit Dominus, quem non omnino liberauit. Totum enim hominem sanauit in sabbatho: quia & corpus ab omni infirmitate, & animam ab omni contagione: indicans pœnitentem oportere simul dolere de omni crimine. Scio enim Dominum inimicum esse omni criminoso. Quomodo ergo qui crimen reseruat, de alio reciperet veniam? Sic enim sine amore Dei consequeretur veniam, sine quo nemo vnquam inuenit gratiam. Hostis enim Dei est dum offendit perseueranter. Quaedam enim impietas infidelitatis est ab illo qui iustus est. Et in iustitia est dimidiam sperare veniam. Quia inde, ut ait sanctus Thomas, sequeretur, quod vel Deus non sciret omnia peccata: vel non omnia horreret: vel non omnia remittere posset. Iam verò queras utrū sit necesse pœnitentem dolere simul de cunctis peccatis à se perpetratis: an seorsum de singulis: an speciatim de aliis atque aliis? Hanc quæstionem subiectis propositionibus absolueri placuit. Quarum sit Prima: Ad obtinendam culpæ ac æternæ pœnæ remissionem, satis est pœnitenti generalis quedam & indistincta vniuersarum criminum suorum contritio. Id quod vnus rationis compendio facile declaratur. Etenim si ad veniam obtinendam particularis de quolibet indiuiduo peccato requireretur dolor,

Tb. m.

inde fieret ut aliquis in quodam certo ac determinato tēpore peccatorum suorum remissionem acquirere minimè valeret. Quoniam ad multa peccata particulatim memoranda cogitandaque, aliquanto tempore homo indiget: ac perinde ad dolendum de eisdem tantundem temporis opus: nequiret aliquis peccator multis criminibus implicitus quolibet temporis spatio, quantumuis breuissimo, de illis omnibus conteri. Id quod alienum est à communi sapientum sententia. Omnes enim theologi tradunt, quemlibet peccatorem factō super eum repente Spiritus sancti sono, posse repente ad veram pœnitentiam velociter excitari: & in qualibet temporaria morula exactè de omnibus suis peccatis conteri. Hoc est enim Domini decretum apud Ezechielem, dicentis: Iustitia iusti non liberabit eum in quacunque die peccauerit: & impietas impii non nocebit ei in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. In hoc utique loco dies non ponitur pro certo determinatōque vigintiquatuor horarum spatio. Liquet enim plerunque haud esse opus tanto tempore ad peccatorum contritionem acquirendam. Sed ponitur pro quolibet temporis morula, quantumuis minutula, etiā momentanea. Siquid etiā voluntatis quā intellectus actio in momento elici potest. Constat & idem de latrone in cruce, & de apostolo Paulo, atq; aliis nō paucis, qui breuissimo tēporis intercedente curriculo, plenè à peccatis conuersi sunt ad eū: deque ipsis perfectè fuere contriti. Secūda propositio. Nō exigitur singulis secundum eorū numerum distin-

ctis

ctis mortalibus peccatis, totidem singulares contritiones reddere, ut pœnitentes à culpa & pœna temporali eis debita liberentur. Tum quia sicut ille vnica enumeratione tria simul furta confiteri potest: sic & vnica restitutione pro illis satisfacere: ita & vna displicentia potest de eisdem simul conteri. Tum quia in hisce rebus potius est expendenda earum perfectio quā numerus. Potest enim vna concepta de peccatis displicentia esse adeo perfecta, ut æquiualeat pluribus non æque perfectis: quem ad modū vnus aure⁹ nūm⁹ multis argenteis valore pstat. Tertia Propositio. Vt contritio peccatorum sit salutaris debet intendi ac terminari ad omnia singulaq; peccata à pœnitente commissa, actu vel voto, atq; detestatione omnium ac singulorum explicita, vel implicita. Quia ut superius attigimus, aliquod lethale peccatum absq; alio remitti, & charitati repugnat, & impium est dimidiam à Deo sperare veniam. Quarta Propositio. Et qui multis criminibus est implicatus, paulatimq; modò hoc modò illo reprobato ad iustitiam fidei colendā conuertitur, ut tandem iustificetur, sufficiunt particulares illarum detestationes, quas vocant attritiones: si per eas demum perueniat ad vnā generalem perfectam de omnibus displicentiam, debitisq; circumstantiis conuestitam: quæ vera absolutaq; contritio nuncupatur. Hoc contingere solet magnis diuturnisq; peccatoribus. Est enim conditionis humanæ, ab imperfecto ad perfectū sensim gradatimq; promoueri. Talibus per Prophetā præcipitur: Couertimini

sicut in profundum recesseratis. Ex his sunt pleriq; qui sacramentorum efficacia ex attritis fiunt contriti. Quinta Propositio. Qui semel generali illa displicentia de omnibus peccatis suis contritus fuerit, non tenetur de eisdem speciatim conteri, vsque ad confitendi ea tempus: tunc enim sicut ea distinctè confitetur, distinctè debent ei displicere. Confessio enim peccatorum nē sit ficta, debet esse eorum displicentia adornata. Nanque esset ficta, si pœnitens prætendat actu sibi displicere peccata: quæ tūc actualiter ei non displicent. Esto tunc tēporis eidem minimè placeāt. Sexta Propositio. Si quis confessionis tempore habeat generalem de omnibus suis peccatis displicentiam perfectam, & ex illis instinctu sacerdoti vel tria furta vel duas fornicationes simul manifestat, nō tenetur necessario super quamlibet earum fornicationum reflecti, neq; singulatim vnāquamque earum detestari. Puta dicendo, de te doleo, & de te doleo: quia de eis virtute particulatim dolet, quando ex illa actuali displicentia, etsi cōmuni, easdem sacerdoti distinctè confitetur. Quoniam quælibet eiusmodi particularis cuiuslibet culpæ confessio, in se virtualiter, ut aiunt, particulare ipsius dolorē implicitum continet. Hoc enim ipso quod equidem ex eiusmodi generali displicentia volo Dei ministro peccatum hoc confiteri, quò à Deo veniam impetrem, & gratiam illius promerear: in particulari saltem implicitè illud detestor. Eago postquam aliquis semel de omnibus suis peccatis doluit, satis est ad salutem si ex eo dolore motus de singulis

lis diuissim vel coniunctim in particulari à Deo veniam petat. Nec hæc propositio proxime superiori repugnat. Quia illa intelligitur de illa vniuersali displicentia quæ nec actu virtute confessione attingit: hæc verò de illa quæ actu vel virtute cum particulari peccatorum confessione coniuncta est. Septima Propositio. Ad plenam remissionem peccatorum, quantum ad culpam & simul quantum ad omnem poenam pro eis debitam redimendam, requiritur formalis singulorum peccatorum detestatio: id est quod ad singula eorum siue singulatim, siue speciatim obiecta, actualis displicentia terminetur. Quoniam de communi cursu non fit peccatorum remissio quantum ad culpam & omnem poenam: nisi homo quantum in se est, singula peccata mortalia distinctè auerfetur: ita quod sicut in singulis plus sibi induisit quam Deo: ita & pro singulis plus Deo quam sibi placeat: pro eisdemque sese torqueat. Prodest & ad hoc plurimum diligens inquisitio per quam omnia peccata ad memoriam reuocentur: inter memorandum enim displicere solent. Nam prorsus oblita, nec facta diligenti eorum perscrutatione nullatenus occurrentia, sicut in seipsis poenitentis menti non adsunt: ita neque in seipsis eiusmodi displicentiam terminant. Suppletur autem hæc non actualis terminatio ad plenam eorum remissionem ex illa generali actualique displicentia, per quam poenitens omnia sua crimina tam memorata quam non memorata detestatur: atque eiusmodi vniuersali tristitia, non modo pro suis peccatis quorum remiscitur, sed etiam quorum non recordatur volutarie sese

afflictat, atque Deo satisfacere seipsum dolendo punit. Has denique propositiones in scriptis sancti Thomæ sparsas, in vnum congestimus, & ita ex sententia Caietani explicauimus: ut lectori eas, veluti in tabella depictas, proponeremus. Qualis autem debeat esse contritionis dolor, in sequenti tractatu explicabitur.

Caput quartum.

Impoenitens is est, quem erratorum peccatorumque suorum non poenitet ita, quod non resipiscit: id est non animaduertit se peccasse: vel si id rescuerit, non tamen inde dolet. Hic est de quo sanctus Iob inquit: ^{Iob. 24.} Dedit ei Deus locum poenitentiae, & ille abutitur eo in superbia. Super quo ^{Grego.} Gregorius ita differit: Quisquis delinquit & viuit, idcirco hunc diuina dispensatio in iniquitate tolerat, ut ab iniquitate cõpescat. Sed quod diuiti toleratur, nec tam ab iniquitate cõpescitur, munus quidem supernae patientiae percipit, sed reatus sui vinculis ex ipso se munere arcti astrigit. Nam quia accepta poenitentiae tempora diuertit ad culpam, districtius in ultimis iudex impensa angmenta misericordiae conuertit ad poenam. Hinc nanque per paulum talis impoenitens in hunc modum exposulatur. Existimas autem hoc homo omnis qui iudicas eos qui talia faciunt, quod tu effugas iudicium Dei? an diuitias bonitatis eius, & poenitentiae, & longanimitatis contemnis? Ignoras quod benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Tres gradus peccatorum in his

tribus

tribus versibus ponit. Primum: vbi impunitatem sibi peccator promittit. Hoc est quod ait: Existimas autem hoc homo omnis qui iudicas eos qui talia faciunt, quod tu effugas iudicium dei? Ne quaquam euades supplicium: qua enim in re alterum iudicas, te ipsum condemas. Multi autem stultè arbitrantur, & imprudenter dicunt: Etsi ego pecco cum alios peccare prohibeo, mercedem ex hoc habeo. Verum illud audiet: Medice, cura te ipsum: primum enim condemnacionem in te ipsum induxisti. Secundus gradus est grauior, quod peccator contemnit donum Dei, peccas, ait, dum impunitatem tibi promittis. Scilicet velut is qui impunitatem scelerum sibi praesumit, diuinae iustitiae maiestatem diminuens: quod ad quandam peccatorum speciem pertinet, quæ contra Spiritum sanctum perpetrari computantur. Grauius, quia contemnis bonum Dei. Hoc enim est quod ait: An diuitias bonitatis eius, & patientiae, & longanimitatis contemnis? Super quo Ambrosius: Copiosa est bonitas Dei, quæ multa vel multis peccantibus multa bona ministrat, blandiens, ut ad poenitentiam attrahat. Copiosa patientia quæ tot & tanta peccantes sustinet: nec citò punit. Et hoc est longanimitatis: quia non ad horam est, sed longa, per multa expectans tempora. Hæc contemnit qui non sic utitur ad poenitentiam ut Deus intedit: sed ad impunitatem vertit. Et profecto qui Dei bonitatem negligit, vel potius eius misericordia abutitur, plerumque in profundum peccatorum venit: non solum ut Dei iustitiam contemnat, sed etiam de diuina misericordia

desperans, omni immunditiæ, atque turpitudini sese tradat. Sic enim peruenitur ad tertium peccatorum gradum, quando peccator vitiorum somno obrutus, minimè cogitat expectari se à Deo ad poenitentiam: cuius neglectu, cotidie grauiora sibi supplicia commereatur & coaceruet. Quæ Paulus tertio loco acri in crepatione vrget dicens: An ignoras quod benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Quod si hæc malo tuo ignoras, & es rebellis diuino lumini, & dices Deo, Recede à me, scientiam viarum tuarum nolo: resipisce obsecro & vel hoc vnum audi ac cogita, quod secundum duritiam tuam & cor impoenitens, thesaurizasti tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicii dei: qui reddet unicuique secundum opera sua. Super quo Oecumenius: Quum enim quispiam neque benignitate commoliri potest, neque iram timet, quid eo durius esse potest? & cum ait, thesaurizat, id est recondit: significat quod certissimo seruabitur, & quod tibi causa sit, nã tibi recondis & reponis Dei iram. Ne autem iram Dei audiens, affectum arbitraris, subdidit: & reuelationis iusti iudicii. Vbi enim iustum est iudicium, ibi non est affectus. Nam tunc maxime iustum iudicium reuelatur, quando Deus reddit unicuique iuxta opera sua: scilicet & mala malis, & bona bonis. Denique impoenitens ad perseverantiam in malo duratur, ex animi electione: quæ non solum est affectus, sed etiam intimè infectus. Inde fit malitiæ pertinax, & veniæ desperans, ac denique prorsus impoenitens. Quod bifariam contingere solet: vel quia homo impius & improbus

ex animo proponit se nunquam à peccando recessurū: & huiusmodi impœnitentia est speciale aduersus Spiritū sanctū peccatū: cuius bonitatē negligit impœnitens. Alio modo dicitur impœnitens non ex proposito se, quod accidit ei inconsideratō, perseverare in peccato usque ad extremum halitum. Et hæc impœnitentia non est malitia per se peœnitentis, sicut illa prior: sed peœnitentiae negatio concomitans, siue priuatio, & circumstantia peculiaria peccata. Puta cum fornicator, aut auarus, aut quispiam alius, antequam resipiscat, moritur. Et profectō quando est pura peœnitendi negatio, est simplex quoque circumstantia. Puta si quis priusquam peruenerit tempus in quo tenetur peccati sui peœnitere, sit repentina morte sublati. Est autem peœnitentiae priuatio, ac perinde speciale peccatum, quando quis ubi accesserit tempus in quo peccati sui peœnitere tenetur, peœnitere minime curat, et si non proponat se nunquam peœniturum. Impœnitentia igitur negatiua, ut pote circumstantia aggrauat peccatum: priuatiua addit omissionem: contraria addit specialem malitiam atque grauissimam, quæ dicitur peccatū in Spiritum sanctū. Sed de hoc alias exactius disputandum est.

Tractatus de dolendi ratione piè ac salutariter pro peccatis.

Dolere est dolore affici, cruciatu tangi. Et ut Cicero in primo Tusculanarum Questionum definit, Dolor est motus asper in corpore, à sensibus alienus: id est fuga perceptæ lesionis: cuius prima causa est, & siue qua non fieret. Dolor est apprehensio obiecti secunda, per quam sic est disconuenientiae perceptio: siue quia lædit potentiam, corrumpendo organum naturali corruptione, ut corrumpatur tangendi organum: vel quia corrumpit virtutis sensitivæ proportionem, hoc est temperamentum, quæ est disposita ad suum ipsius usum. Quod accidit quædo excellens sensibile opponitur sensui, eumque corrumpit. Sic enim si quis directo aspectu Solare corpus diu intueatur, excecat: sic & vasto tonitru surdescit. Vel quia percipit operationis suæ imperfectionem. Tristatur enim animal si percipiat se non perfecte vel gustare, vel videre, vel audire. Vel demum quia obiectum non est tale, quale secundum naturam vel artem esse debet. Etenim animalia quoque bruta experimur vocum consonantia delectari: dissonantiam verò auersari. Sic & rerum imaginibus aptè formatis oblectamur: & male dispositis offendimur, et si nulla inde utilitas nullumue nocumentum sit accessurum. Ex apprehensione itaque obiecti ac disconuenientis nocentis que perceptione fit, ut appetitus perturbetur, illudque fugiat: & perinde quandiu illud

illud depellere nequit, manet ac dolet. Illa enim passio appetitum ipsum solicitans, atque inquietans, est ipse dolor. Enimvero si assimilis dispendentia in appetitu intellectivo facta sit ex perceptione eorum, quæ nobis nolentibus accedunt, vel quia nocent, vel quia minime congruunt, sed dissonant, tristitia dicitur. Vnde Augustinus super illud Psalmi quadragessimisecondi: *Vt quid tristis es anima mea? & ut quid conturbas me? ita philosophatur: Queritur persona loquens nunquid caro animæ loquitur, cum caro sine anima non loquatur. Proprium enim magis ut anima carnem alloquatur, quam ut caro alloquatur animam. Sed quia non dixit, Quare tristis es caro mea? si enim carnem alloqueretur, fortasse non diceret, quare tristis es, sed quare doles? Dolor enim animæ tristitia dicitur, molestia verò quæ fit in corpore, dolor dici potest, tristitia non potest. Sed ex dolore corporis plerunque anima contristatur: interest tamen quid doleat, & quid contristetur. Dolet enim caro, tristis est anima: & aperta ista vox est, *Vt quid tristis es anima mea? Non enim anima alloquitur carnem, quia non dixit, quare tristis es caro mea? nec caro animam: quia absurdum est ut inferior alloquatur superiorem. Ergo intelligimus nos habere aliquid ubi imago Dei est: mentem scilicet, atque rationem. Ipsa meus inuocabat lucem Dei, & veritatem Dei: ipsa est qua capimus iustum & iniustum: ipsa est qua discerni-**

mus verum à falso: ipsa est quæ vocatur intellectus, quo intellectu carent bestie: quem intellectum quisquis in se negligit & postponit cæteris, & ita abicit quasi non habeat, audit ex Psalmo: *Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Intellectus ergo noster, alloquitur animam nostram. Ista in tribulationibus marcida est, fessa in angoribus, contracta in tentationibus, egra in laboribus. Erigit eam mens cupiens veritatem, & dicit: *Vt quid tristis es anima mea? & quare conturbas me? Hæc Augustinus. Enimvero in sacris literis, non perpetuo seruatur hæc differentia inter dolorem & tristitiam, in quibus nonnunquam dolor tam intellectivo, quam sensitivo appetitui accommodatur. Nam cum dolens Paulus & conuersus spiritui dixit, *Constat non carnem, sed animam eius doluisse. Iam verò illud in primis notandum, dolendi verbum non posse Deo ipsi proprie conuenire: quoniam cum sit actus purissimus, nullo extraneo affectu tangi potest: & cum sit ipsa de per se delectatio, atque ipsum gaudium per essentiam: idem est enim ei esse, & delectari, & gaudere: nec dolere potest, nec tristari. Quod si obicias huic sententiæ, multa displicere Deo, ac perinde ei dolere: non bene colligis. Licet enim multa displiceant, quia ei non placent, quia ea fieri prohibet ac reprobatur: sed nullo inde dolore mouetur, nulla tristitia tangitur. Ego, inquit, Deus, & non mutor. Nonne in libro Genes. Deo ipsi dolor adscribitur? dum de eo narratur: *Vides autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, & quod cuncta cogitatio****

cordis intēta esset ad malū omni tēpore, poenituit eū quōd hominem fecisset inter ra: & precauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit hominem quē creauī à facie terre. Ad scribūtur utiq; Deo humane affectiōes, sed nullatenus pprię, sed translata: neq; enī re vera in Deū cadit poenitentia. Est Deo omnibus rebus tā fixa sentētia, quā certa scientia: nec aliquo cruciatur ut doleat. Cur ei adscribūtur? quia cōdescendit Spiritus sātctus humane infirmitati, dū diuina mysteria stylo hominis hominibus tradūtur, ut ea utiq; capere valeant. Scriptura ergo vsitatis verbis & humanis Tropis humane paruitati sese coaptās, sic loquitur, ut ex cognitis nobis, diuinitatis sacramenta vel ex parte cognoscām. Sicut itaq; ira dei nō est in eo animi perturbatio, sed iudiciū quod irrogatur peccatori: & cogitatio cordis ei est mutādarū rerū immutabilis ratio: Sic poenitere Deo, nullo modo significat ipsum vel aliquā poenā subire, vel aliquatenus respicere, sed eius immobile decretū puniendi hominem delendiq; totū genus humanū Diluio: exceptis eis per quos melior ples succresceret, & per alias atq; alias generationum successiones ad Christi gratiā perueniretur. Sic & precauere dicitur & dolere, quōd velut vade sollicitus & anxius malis futuris restringendis intentus sit, & velut penitissimē doleat: id est maximē nolit mortalium peccata exigere, ut ad eos puniendos omnium ferē excidio abutatur. Quin & alibi dolere Deum positū est pro eo quod est misereri, id est hominum miseris subuenire: hoc est miseros

à calamitatibus liberare. Vnde in decimo Iudicū capit. Fili, ait, Israël, seruiert Dño Deo, qui doluit super miseris eorū. Quin etiā ut alibi scripsim, iuxta secretiores intellectus omēs hi affectus, qui deo ἀνθρώπων δὲς adscribi solent, appositē valde adūbrāt futurū quōdā tempus fuisse, in quo, is qui Deus foret, in assumpta carne ex clementissima misericordia moestissimo dolore, vsq; ad pietissimarū lachrymarū effusionē tāgendus esset. Id qđ expletū esse cōstat cū vidēs Iesus ciuitatē Hierusalem miserrimē desolādā, fleuit sup illā: & quū instāte Passione sua cōcepit tristari, & tēdere, & moestus esse: nempe iā iā deletur legē veterem, sacratissimo sanguine & aque de latere pendentis in cruce effluētū profluuiū, ut in se septipso nouū cōderet hominem, qui secundum deum creatus est. Sed de Christi dolore atq; tristitia, vnum atque alterum caput scripsimus, quæ ad, verbum tristari, remittimus.

Caput secundum.

HT profectō creaturarū dolor bifariā considerari potest: vel prout est passio quædam, quacūq; de causa oriatur, patientem infestans & affligens: vel prout probē vel improbē infertur aut toleratur, siue fuerit sponte excitatus, siue aliunde illatus: & quidē nunquam dolore affectus homo fuisset, nisi peccasset. Quippe qui originalis iustitiæ præsidio defendebatur, nē vel morbo corrumpere, nē vel lapide aut

ferro

ferro vulneraretur, deiq; providentia p̄munitus seruatusq; nec nō & propria ratione semper vigilans, perpetuō custodiretur, nūquā in aliquid sibi molestum quo doleret incideret. Sicut enī propter peccatū homo morti fuit obnoxius, sic et laboribus atq; doloribus additus: dicēte Domino ad Virū: In sudore vultus tui vescēris pane tuo. & ad Mulierem: In dolore paries filios. Et profectō cū omnis dolor affligat & conterat naturam, parientem vehemētissimē cruciat atque opprimit. Siquidem parientis dolorem esse acerrimum, tum eo constat, qđ plerunque sua nimietate parturientem ita degrauat, ut ei viribus defectæ præsentaneam afferat mortem. Hinc illud Evangelicum: Mulier cū parit tristitiam habet, quia venit hora eius: scilicet in qua amittendæ vitæ discrimine laborat, tum quōd huic dolori velut grauissimo, acerrimi illi damnatorum cruciatibus, quos apud inferos patiuntur, in sacris scripturis assimilantur. Vnde illud: Ibi dolores ut parturientibus. Quod in commodum proculdubio mulier euasisset, si diuinis iussionibus obtemperans iustitiam coluisset. Præclare Augustinus in decimoquarto de Diuina ciuitate libro: Sic tum temporis ad parientem non doloris gemitus, sed maturitatis impulsus, foeminea viscera relaxaret: sicut ad concipiendum non libidinis appetitus, sed voluntarius vsus naturam vtriusque coniungeret. Enimvero ab eius maledictō exempta fuit Deipara Virgo, quæ, ut ait Isaias, antequam parturiret peperit, & antequam partus adueniret peperit masculum:

hoc est antequam difficultas pariendæ eam interciperet. Peperit enim illa asq; vlla difficultate: ideō antequam dolor eueniret peperit masculum. Non enim beata Virgo ante ipsum pariendi tempus filiū edidit, sed antequam dolor qui solet parturientes cruciare, eā attigeret, Saluatorē leuiter effudit. Vnde Septuaginta pro eo qđ apud nos est partus, posuerūt dolor: id iure suo. Siquidē Leché hebraicū, vtrūq; significat, partū scilicet & dolorē. Cōgruebat autē huic loco ad dei Genitricē accomodādo hebraicā vocē, dolorē potius quā partū interpretari. Pulchrē autē Gregorius Nyssēnsis: Apparens enim Dñs ut homo, nō per omnia legib; humane nature subicitur. Nā qđ ex muliere nascitur, humilitatem redolet: virginitas verō, quæ ortui deseruiuit ostendit qđ transcenderet hominem. Huius ergo iucunda portatio, ortus immaculatus, partus facilis, absq; corruptela natiuitas, nec ex luxu incipiens nec doloribus edita: quia nāq; ea quæ naturæ nostræ mortem per culpam inseruit damnata est ut cū doloribus pareret, oportebat parentem vitæ cū gaudio perficere. Hęc ille. Sed & tu expende vtrū iuxta mysticos intellectus possit illud Isaię ad Virgine Deiparā comode referri: Letabitur deserta & inuisa, & exultabit solitudo, & florebit quasi liliū: germinans germinabit, & exultabit letabūda & gaudēs. Ceterū sicut videmus illius filiū virum dolorū, & scientem infirmitatem, ut languores nostros ipse tolleret & labores nostros ipse portaret: ita & matris animam doloris gladius pertrāsuit, ut esset cōsors præ aliis

Y ii maximē

maximi doloris, quæ futura esset præ aliis maxime gloriæ particeps. Fuit tamē Mariæ dolor multò inferior Christi dolore: quia illius dolor mysteriorū cōsideratione nonnihil mitigabatur: non autem huius dolor in quo portio inferior à superiori nō accipiebat cōsolationem, ut Doctores tradunt: ut sicut charitas Christi erat maxima, esset dolor acerbissimus & cōpensatio plenissima, ac perinde deo gratissima. Nullus enim unquā hominū adeo vehementer doluit sicut Christus: quæ totū obiectū contristatiuū erat maximū eorum quæ in hac vita contristari possunt. Et eiusdem complexio in eo tenerima, ac perinde ad patiendum caro eius aptissima. Coniunctio demum inferentis dolorem penitissimam, ideoq; maior ipsius dolor quā cuiuslibet martyriū, sed nō quā cunctorum simul acceptorum. Non enim si tanto dolore oppressus fuisset, viuere posset, præsertim si verū est eū ab instanti conceptionis suæ, crucē ante oculos habuisse: ideoq; nunquam visum fuisse ride re, flere autem sic. Non tamen Christi dolor est comparandus damnatorū dolori quem ipse minime gustauit: ut quid eū gustaret cū damnatos nō esset ad quietē reuocaturus? Nec te moueat quod Petrus asseruit Iesum à Deo suscitatum solutis doloribus inferni, apud quē impossibile erat, eū detineri. Id enim Petrus dixit: Quia Dominus Patriarchas aliosq; iustos solutis tantis doloribus infernæ habitationis, secū reduxit ad gloriā. Etenim quāuis illi iusti in sinu Abrahæ quiescentes sensile poenā minime paterentur, ab ea poena nō erant immunes quā sustinebāt, dei visione priuati: spes enim quæ dif-

fertur, affligit animam. Beda demū eadē de re ita differit: Cū scriptum est de Christo, quem Deus suscitauit solutis dolorib; inferni, iuxta quod impossibile erat teneri eū ab eo: videtur esse sensus huius sententiæ, quod Dño ad inferos descēdēte dolores poenarū soluti sunt: quia eū tēgere nō potuerunt. Sed iuxta Græcū scriptū est *λυθεις*, id est soluens per ipsū: mortis, græcis est *αδου*: iuxta quod impossibile erat teneri, id est deuinci seu cōstringi illum ab eo: patet quod per descēsum eius liberati sunt sancti à locis infernorum, qui licet in sinu Abrahæ, id est in locis quietis essent: à dolore tamen mortis, id est inferni non erant soluti ex toto: quia nō meruerunt gaudia cœli intrare, donec fieret illud Prophetæ: Tu quoq; in sanguine testamenti tui educa-

Zachari.

stis vindictos tuos de lacu in quo non erat aqua. Soluit & dolores multorum, qui in Purgatorio loco tenebatur, ut in hac quoq; parte dolor eius actu cruciatu & dolentibus salutaris esset. Imò & ex damnatorū numero aliquos forsitan à doloribus eripuisset, tanta est eius pietas, si iustitiæ ratio id fieri pateretur: quæ tūc solūmodo misericordiæ cedit, quū diuinę dispositioni de bonorū malorūq; finibus nō aduersatur. Quod si queras cur humani generis Saluator à sibi credētib; in hac etiā vita dolores nō abstulit? In primis quoniā nō est hic loc; p̄miorū, sed merito rū: ad merēdū autē per cōmoda est equa nimis dolorū patiētia. Dolorib; enī corporalib; affecti à voluptatibus refrēmur, ab inferēda iniuria p̄hibemur, à mundanis ābitionib; coērcemur, à diuitiarū cupiditate restringimur, ab huius vitæ

amore

amore auertimur. Doloribus corporis compuncti ad sapientiam capeffendā incitatur, ad prudentiam erudimur, futura bona meditatur, æternamq; vitā illorum tolerantia nancisci conamur: scientes quod vexatio dat intellectum, & tribulatio patientiā operatur, patientia probationem, probatio spem: nosq; ad hanc spem Psalmista erigit dicens: Surgite, postquā sederitis, qui māducatis panē doloris. Super quo sapiēter Hilarius differit ac dicit: Sessio quiescentis requies est, à qua surgere iubetur qui ad perfectā hanc Dei ciuitatē sunt comparandi. Et qui tandem sunt isti qui surgere postquā sederint iubentur? nempe qui manducāt panē doloris. Panē doloris māducatur quis se hominem in vitis natū ac viuere meminit. Cū enī volūtas nostra p̄ dei metum & spem eternorū ad perfectā innocentie opera contendat, & contra naturalis quedam consuetudo vitiorum in ipsis illis è quibus emergere nititur, immoretur, vitæ dolorē per infirmitatē destitutæ voluntatis accipimus, secundū dictū Prophetæ: Qui apponit scientiā, apponit dolorē. Cū enī veritatis cognitio volūtatē nostrā ad profectū cōsequendā vtilitatis instiget, & naturæ consuetudo voluntatem scientem oportere se proficere detineat, profectus scientiæ profectus doloris est: cū in tantum se per naturam doleat detineri, in quantum naturam sibi per cognitionem intelligat relinquendam. Huic ergo dolor vitæ est, huic panis doloris est: cuius vitæ & doloris hic idem Prophetam meminit, dicens: Cibabis nos pane lachrymarū, & potū dabis nos lachrymarū in mensura.

Tendendum est autē semper nō etiā desinēdū: neq; idcirco ad perfectū nō cōtēdēdū, quia doleamus id quod tēditur nō posse cōtingi: sed in ipsa cōtēdēdi pertinacia dolēdū est, nos cōtingere nō posse, quō tendimus. Doloris huius Dominus meminit dicens: Beati lugentes, quoniā ipsi consolabuntur. Beatitudinem cōsolationis, ob luctum & dolorem non adeptæ consummationis, impertiens.

Caput tertium.

Irrō quoniam quidam verē dolēs de se loquitur: Ego sum pauper & dolens: salus tua suscepit me: querat quispiam quātus de beat peccatoris esse dolor ut sit ei salutaris? Et forsitan videretur alicui oportere eum esse infirmū. Siquidem peccando infinita bonitas offenditur. Sed è cōtrario stat illud eiusdem poenitētis: Potū dabis nobis in lachrymis in mensura. Ex quo liquet, certā quādā mensurā dolētis lachrymis esse adhibendam. Pro hac quæstione decidenda in primis est annotandū, quēlibet criminaliter peccantē crimine suo Dei inimicum sese constituere, atq; vidēdi Dei iure priuari, æternisq; cruciatibus obnoxii fieri. Notandū & illud, quod quāuis dignum peccatorum suorum dolorem concipiens per eum ab illis tribus incōmodis liberetur: remanet tamen ordinariē reus per solūcā alicuius tēporalis poenæ in hoc vel alio sæculo. Nāq; David verē de peccatis suis ad ulterio videlicet homicidio, doluerat: & tū tēporaria poena, id est filioli morte mulctatus fuit. Dixi autē ordinariē:

Y iii Quia

A. 2.

Prov. 13.

Quia tantus potest esse interdum cordis contritus dolor, ut omnem poenam alioqui luendam aboleat. Nota dū deniq; quadrifariam contingere Deum ab homine super omnia diligi. Primò quidem eum cæteris omnibus æstimatione præferendo, quòd sit cunctis bonis excellentior. Secundo modo affectus benignitate: quòd fit si quis Deo velit summum præ cæteris bonum: idque ei placeat. Tertio dilectionis firmitate, ita quòd aliquis prius desisteret à cuiuslibet inferioris boni amore, quàm ab illius charitate. Quarto demum dilectionis magnitudine: ut si quispiam intensiori dilectionis gradu Deum quàm quicquam aliud prosequatur: & quidem maiestatis æstimatione, beatitatis complacentia, dilectionisq; constantia, quilibet homo cæteris omnibus Deum præferre tenetur. At verò amoris gradu nõ debet semper præferre Deum proximo: quia quolibet charitatis gradu adimplet præceptum de charitate, & cum maiori dilectionis intensione patris erga filium, stat ab eo verè Deum diligere. Quòd si dilectio filii adeò cresceret, ut Dei dilectionem excluderet, iam remittenda esset filii dilectio: deiq; dilectio esset intendenda, quousque hæc illam superaret atque vinceret. E diverso autem talis esse debet displicentia atque dolor de peccato in Deum commissò, quòd temperetur ad analogiam eorum quatuor quæ in diligendi modis modò explicauimus: Id quòd commatice stylo decernere præstat. Sit itaque Prima Propositio. Opus est ut peccatori remittatur à deo peccatum suum quantum ad culpam & poenam

æternam, de eo maximè dolere, æstimatione, displicentia, & firmitate. Hoc est ut peccatum odio habeatur supra omne odibile, & displiceat supra omne tristabile, & stet firma sententia non peccandi, vitandiq; peccatum plus quàm omne aliud vitabile damnatum. Sicut enim se habet propositum ad propositum: ita & oppositum ad oppositum. Sed Deus est diligendus, æstimatione, affectu, atque perseverantia, plus quàm omne diligibile, atque delectabile. Peccatum igitur est odio habendum atque detestandum supra omne odibile, atque detestabile. Supra omnem utique pauperiem, morbum, ignominiam, cruciatum, membrorum detractionem, ipsamque mortem: quin & supra omnem poenam quantumvis perpetuam, atque ipsam separationem à Deo. Maius enim malum est peccando mereri à Deo separari, quàm id ipsum separari. Illud enim malitiae est, quæ non potest esse non iniusta: hoc autem est poenæ iustæ à iudice iustè irrogatæ. Plus enim tenetur peccator de testari peccatum, quatenus eo Deum offendit, quàm prout sibi ipsi nocet. Quia amplius Deum quàm se ipsum diligere obligatur, nè creaturam creatori diligendo præferat. Id quòd rerum natura minime patitur. Testatur & hoc Augustinus in libro de contritione cordis, dicens: Peccare est deum offendere: quòd homo facere non deberet, et si sciret interiturum quicquid Deus non est. Eligit igitur verè contritus potius pati omnia illa superiora damna ut maneat absque peccato, quàm illa vitare, deum offendendo: nè Dei dilectio

ne

ne carens, à morte temporali in æternam decidat: dicente Ioanne Evangelista: Qui nõ diligit, manet in morte. Sed dicet quispiam: Estne opus, verè poenitentem suorum criminum, ista inuicem comparare, in hunc videlicet modum? Prius equidem admitterem rerum mearum dispendium, & uxoris filiorumq;, nec non & mortem meam, quàm gratiam Dei amittere: non est necesse id facere, nec est ullum dei mandatũ quo id fieri debeat. Satis est ad legitimam contritionem, in generali velle deo in omnibus placere, & in nullo ei displicere: atq; habere definitum propositum, vltius nunquàm peccandi. Esto non ille ad id teneatur, nunquid expedit eam collationem facere? Respondetur cum sancto Thoma articulo nono primæ quæstionis quolibetice, duobus dictis. Primo: Si quis esset in proposito vitandi quælibet peccata adeò constans, ut per tales particulares comparationes ab eo non desisteret, quo usq; perfectum cordis contriti gradum attingeret, non ab eo quem habet, illorũ damnorũ terrore decideret: proculdubio plurimũ ille spiritu proficeret, et toti poenæ pro peccatis suis alioqui luendæ penè satisfaceret. Quoniam eiusmodi actio, quo distinctior est, eo difficilior, & perfectior: ac perinde Deo gratior habetur. Secundo: Si quis verò hac expectatissima virtute non polleat, non expedit ei in istiusmodi peculiare consideratione descendere. Id enim vel à se vel ab alto exigere, esset dubiæ atq; periculose tentationi semet exponere. Vnde quæ nota est infirmitas, qui id ipsum faceret, frequentius victus teneretur, quàm vi-

ctor euaderet: sicut scriptum est, Qui amat periculum, peribit in illo. Secunda Propositio principalis. Sicut qualibet dilectione dei, qua diligitur super omnia, adimpletur præceptum de eo diligendo: ita quælibet displicentia de peccato charitati copulata, est sufficiens ad delendam in poenitente culpam, & potens est tollere æternæ poenæ reatum, quantumlibet remissa sit ac tenuis. Dicente Domino per Ezechièlè: In quacũq; hora peccator conuersus fuerit, & doluerit, omnium iniquitatum eius amplius non recordabor. Hic autem nulla fit mentio de doloris magnitudine: nec est reperire in vniuersa scriptura sacra locum in quo ad certum quendam doloris gradũ poenitentem Deus obliget. Quid? quòd nec id fieri decuit, cum nullus sit tã perspicax displicentiæ expensor, qui nouerit certum suæ tristitiæ gradum, ac perinde nunquam haberet probabile cognitionem se attigisse illum doloris gradũ sibi præscriptum. Quòd si ad amittendam dei amicitiam satis est quælibet plena complacentia in eo quòd sit sub mortifera comminatione prohibitum, ex aduerso quælibet deliberata displicentia de eodem suis circumstantiis adornata, sufficiet ad reconciliandum deo peccatorem. Siquidem multò pronior est Deus ad absoluendum quàm obligandũ, & ad dimittendum quàm ad puniendum: Secundum illud Prophetæ: Miserationes eius super omnia opera eius. Suffragatur & huic sententiæ Ioannes Chrysostomus in libro de reparatione lapsi: dicens, Talis est, crede mihi, talis est erga hominem pietas dei: nunquam spernit

Y iiii poenitentem,

poenitentem, si ei sincere & simpliciter offeratur: etiam si ad summū quis perueniat malorum, & inde tamen velit reuerti ad virtutis vitam, suscipit libēter & amplectitur, & facit omnia quatenus ad priorem reuocet statum: quod est adhuc præstantius & eminentius: etiam si non potuerit quis explere omnē satisfaciendi ordinem, quatuor tamen & quamlibet breui tempore gestā non respuit poenitentiam. Suscipit etiā ipsam: nec patitur, quauis exiguæ conuersionis, perdere mercedē. Tertia Propositio. Expedit poenitentibus displicentiam de suis peccatis habendam esse maximam. Quia sicut Dei dilectio quanto est maior tanto est magis meritoria atque satisfactoria: sic quanto displicentia criminum est vehementior, tātō est magis meritoria, atque satisfactoria: secū dum illud Domini ad Simonē pro Magdalena: Amen dico tibi, remittuntur illi peccata multa: quia dilexit multum. Quarta Propositio. Dolor intellectualis qui suapte natura in viatoribus eiusmodi displicentiam sequitur, quæ est tristitia in voluntate, eidem conformatur. Nam sicut illa displicentia per se nō potest esse nimia, sic nec tristitia. Id quod sanctus Thomas hoc probat modo. Contritionis dolor de charitatis amore procedit: Amor autem charitatis nimius esse non potest: nimius igitur esse nequit contritionis dolor. Dicitur est per se nō esse nimium: Quoniam ex accidenti mentis rationis excedere potest. Nempe si in tantum cresceret vt inferiorem appetitum attingēs, eum male afficeret. Sed pro hoc declarando sit Quinta Propo-

sitio. Dolor sensibilis de peccato potest esse nimius. Siquidem potest esse superabundans, modumque excedere: quod cum fit, improbus est ille habendus. Virtus enim medio consistit. Excedit autem talis dolor rationis medium, quando eadeo dolentis corpus aegrescit, vt inde vel mors, vel grauis morbus, vel impedimentum debitis persoluēdis, potioribus agendis sequatur. Hinc Apostolus ^{2. Cor. 2.} Corinthios admonet, consolari eum quē ipse ob immane quoddam flagitium punierat, nē nimio dolore tabesceret: nē absorbeat, inquit, abundantiori tristitia, qui huiusmodi est. Sexta Propositio. Sicut dolor sensitius nimius esse potest, sic & lachrymarum copia ab eo effusa modū excedere valet. Potest enim esse tantus illarum excessus vt penitus exciccent naturalem illum humorem, vel ad lachrymantis vitæ conseruationem, vel ad bonam sensuum tam interiorum quam exteriorum habitudinem. Sequitur enim ex nimio fletu in capite vertigo, in oculis hebetudo, & in toto ferē corpore ad præstandum officium infirmitas. Sed non ita sentimus mala nostra vt liceat nobis cum Psalmorum cantore ^{Psal. 118.} cantare: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non custodierunt mandata tua. Non decet poenitentem plorando excæcari, sed scire cum Augustino se dignum esse non tantum cæcitate, sed etiam morte, tum temporaria, tum perpetua. Septima Propositio. Stat quem piā habere maiorem displicentiam atque tristitiam de suo peccato in voluntate, & in sensitiuo appetitu grauiori de morte filii sui dolore premi: nec tamen

ideo

ideo illius contritio non est vera. Siquidem talis mauult filii mortem permittere, quam peccando eam inhibere: cui similis est is qui iniuriam sibi illatam maxime sentit, ac deflet. Mente tamen & verbo reo eam remittit: & ille qui cum molestissima sensus tristitia afficiatur, quod non cedit improbæ tētationi. At tamen ei voluntate omnino aduersatur, nē deum rursus offendat eiusdem actio nibus, quibus fuerat antea deprauatus: Dicente Apostolo: Nihil igitur nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Octaua Propositio. Consideranti sua peccata absolute, siue ea generaliter siue specialiter ea cogitet, non est necessarium plus de alio quā de alio dolere. Quia sicut superius declaratum est, quilibet dolor de peccatis charitate perfectus, quātumuis remissus sit, est deo gratus: ac perinde sufficit ad tollendam omnem culpam, atque sempiternæ pœnæ reatum. Sed est ne opus facere istiusmodi peccatorum inter se comparationē? Minimè ad primam gratiā a deo obtinendam. Multi enim peccatores iidemque maximi, sicut latro in cruce, repente ad deum conuersi, illic iustificati fuerunt. Alioqui rusticus qui nescit inter peccata distinguere, vtum de duobus, puta detractione ac furto, sit maior, non posset simul eorum poenitere, facto super eum de celo repente sonitu ad poenitentiam subitam eum prouocante: quod non est admittendum. Siquidem nescit vlla tarditatis molimina Spiritus sancti gratia. Nona Propositio. Quisquis probè poenitens suorum peccatorum, si ea in

uicem comparat, de grauiori magis dolere debet. Plus enim dolere debet de homicidio, vel adulterio, quā de furto vel fornicatione: quia illa his sunt peiora, ampliusque eis Deus offenditur. Et quemadmodum de duobus malis cautiū est maior vitandum: ita & de eo magis est dolendum, vt culpæ poenitentia congruat. Oportet & id ipsum facere vt tam citō ac plenē pro maiori, sicut pro minori peccato, Deo hac in vita satisficiat, vt purgatorias illas pœnas effugiat. Id quod & commodissimum fuerit ad vitanda alia peccata. Quanto enim quisque de peccato a se commisso dolet intensius, tātō cautiū & diligentius, constantius atque diutiū, & illud et alia peccata auersatur, fugit, eorumque causas excidit: ac perinde tanta dei gratia cōstabiliri meretur, vt tardiū vel potiū illa nunquam repetat. Vnde Propheta ait: Iustum adiutorium meum a Domino, qui saluos facit rectos corde. Hæc de necessario dolore peccatoris ad obtinendā veniam suorum criminum digessimus. Nunc autē salubre consilium adhibendum fuit: id est, egregius poenitens, nec nuda peccatorum suorum displicentia, nec sola intellectuali tristitia sit contentus, doleat & sensu atque defleat: lachrymis interiorum animi dolorem exterioribus ostendat. Nonne omnes sancti testantur pro peccatis diluendis maximum subeundum esse dolorem? Constat & poenitētes, quos legimus in sacra scriptura Deo placuisse, acerbis doloribus, magnis gemitibus, assiduis ieiuniis, & continuis precationibus, atque frequentibus elemosinis Deū sibi

De dolendo pro peccatis.

sibi reconciliare procurasse. Accipite tandem omnium præscriptorum summam
Ambrosi. ex Ambrosio in libro de Poenitentia.
Deus, inquit, definitionem non facit, qui misericordiam suam omnibus promisit, & relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine ulla exceptioe cõcessit: sed q. culpam exaggeravit, exaggeret poenitentiam. Maiora enim crimina maioribus

abluuntur fletibus: quia iuxta mensuram delicti, erit plagaru & modus. Et quid aliud insignis ille predicator baptismi ac poenitentiae à turbis ad se fluentibus exigebat? dicens: Facite fructus dignos poenitentiae: nisi ut criminum tum qualitati tum quantitati, satisfactionum & qualitas & quantitas responderet.

Denique pleraque horum quæ in hoc

Codice continentur discussimus, quum in Salmanticensi

Academia, toto terrarum orbe florentissima,

Theologiam profiteremur: agentes in

nobili Collegio cui est titulus,

Sanctæ Mariæ.

Finis.

Hallucinationes aliquot leuiculæ, variæq; lectiones, ita castigantur & adduntur.

Fol. 17. columna. 1. linea à summo. 2. legito, septeq;

Fo. 56. col. 2. linea ab imo quarta, ex estuat.

Fol. 67. col. 1. lin. à summo. 6. Celebravit.

Ibidem, linea sexta, suo.

Fol. 76. col. 3. linea ab imo. 19. aliàs lege, intentam.

Ibidem, li. 5. pro &, aliàs, aut.

Ibidem, col. 4. li. ab imo. 10. aliàs sic legitur: tã ei qui credit in Deum, id est credendo ten dit &c.

Fol. 102. pagina priore, in titulo lege, Neumatis.

Fo. 116. pa. 1. titul' esto, De ieiunioru obseruatiõe.

Monitus mihi semel tandem sis probe Lector, sibi inde clementi. n. pro. u. ac contra. u. pro. n. nostrã diligentiam in castigando sefellisse, eò quòd admodu similia sibi sint: id quod, quum attento lectori imponere haud possit, tu pro tuo candore nobis condones oro. Viuc felix.

EXCVDEBATVR S ALMAN
ticæ in Officina literaria Andreæ à Por-
tonariis, Typographi multò accura-
tissimi: Anno à nato Seruato-
re, tertio & quinquagesi-
mo supra Mille Quin-
gentos: Quarto
Iduum No-
uëbrium.

